

**T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı**

**HATAY EFSANELERİNİN BAĞLAM MERKEZLİ HALK BİLİMİ YÖNTEMLERİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Mete Bülent DEGER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2014

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

HATAY EFSANELERİNİN BAĞLAM MERKEZLİ HALK BİLİMİ YÖNTEMLERİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ

Mete Bülent DEGER

Danışman
Doç. Dr. Nilgün ÇIBLAK COŞKUN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2014

T.C.
MERSİN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans / Doktora tezi olarak sunduğum “Hatay Efsanelerinin Bağlam Merkezli Halk Bilimi Yöntemleri Açısından İncelenmesi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel etik kurallara ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini onurumla doğrularım.

Tarih

10.10.2014.

Mete Bülent DEGER

Tez Onay Sayfası

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,
Mete Bülent DEGER tarafından hazırlanan “Hatay Efsanelerinin Bağlam Merkezli Halk Bilimi Yöntemleri Açısından İncelenmesi” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başarılı

Başarısız

Başkan

Doç. Dr. Nilgün ÇIBLAK COŞKUN
(Danışman)

Üye

Doç. Dr. Refiye OKUŞLUK ŞENESEN

Üye

Doç. Dr. Cemal SAKALLI

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

ÖNSÖZ

Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, günümüzde dahi farklı kültürlerin bir arada ve sorunsuz olarak yaşayabildiği, üç semavî dinin buluşma noktası Hatay; Türk halk kültüründe oldukça zengin bir efsane anlatma geleneğine sahiptir. Dolayısıyla, söz konusu bölgede doğmuş bir araştırmacı olarak bu zengin efsanelerin derlenmesi ve gelecek nesillere aktarılması görevini üzerimize almayı bir borç kabul ettik.

Ülkemizde bir bölgeye ait halk kültürü ürünlerinin bağlam merkezli olarak incelenmesi konusunda pek az çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar arasında olduğunu düşündüğümüz bu tezin halk bilimine ve halk kültürüne gönül veren araştırmacılar tarafından daha sonra yapılacak çalışmalar için kaynak niteliğinde olması en büyük arzumuzdur.

“Hatay Efsanelerinin Bağlam Merkezli Halk Bilimi Yöntemleri Açısından İncelenmesi” adlı bu tez çalışmasının başlangıcından sonuna kadar her aşamasında gerek teşvik edici tavrıyla gerekse bilgi ve tecrübelerini paylaşarak bana yol göstermesi ile değerli hocam Doç. Dr. Nilgün ÇIBLAK COŞKUN’a teşekkür ederim.

Ayrıca, çalışmamın her aşamasında yanımda olan ve desteğini esirgemeyen eşim Zeynep İrem DEGER’e, kaynak kişilerin tespitinde bana yardımcı olan arkadaşlarıma ve en önemlisi bu çalışmanın meydana gelmesinde en önemli pay sahibi olduğunu düşündüğüm kaynak kişilere teşekkür ederim.

ÖZET**HATAY EFSANELERİNİN BAĞLAM MERKEZLİ HALK BİLİMİ
YÖNTEMLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ****Mete Bülent DEGER****Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Nilgün ÇIBLAK COŞKUN
Haziran, 2014, XX + 270 sayfa**

Bu tez çalışmasında, Hatay ili sınırları içerisinde derlenen efsaneler halk bilimi ürünlerinin incelenmesinde ülkemizde son yıllarda yaygınlık kazanmaya başlayan bağlam merkezli halk bilimi kuramlarından olan “performans teori” ve “işlevsel halk bilimi yöntemi” çerçevesinde incelenmiştir.

Sekiz ana bölümden oluşan bu çalışmanın ilk üç bölümünde çalışma alanı ve çalışma konusu hakkında genel bilgiler verilmiş ve bağlam merkezli halk bilimi yöntemleri tanıtılmıştır. Daha sonraki 4, 5 ve 6. bölümlerde Hatay efsaneleri anlatıcı, dinleyici ve icra ortamı açısından incelemeye tabi tutulmuş, ayrıca Hatay efsanelerinin işlevleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümlerde yapılan inceleme ve tespitler tablo ve şekillerle desteklenmiştir. 7. bölümde, derlenen efsanelerin biçim, içerik ve üslup özellikleri üzerinde durulmuştur. Son bölümde ise derlenen efsanelerin metinleri verilmiştir

Bu çalışmada ayrıca, efsane derlemeleri sırasında kaynak kişilere sorulan soruların listesi, kaynak kişiler tablosu, fotoğraflar ve derleme yapılan bölge olan Hatay’ın fiziki ve siyasi haritası bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Efsane, Hatay, Performans Teori, İşlevsel Halk Bilimi Yöntemi

ABSTRACT**EXAMINATION OF HATAY LEGENDS IN TERMS OF CONTEXT CENTERED
FOLKLORE METHODS****Mete Bülent DEGER****M. Thesis, The Turkish Language and Literature Department****Supervisor: Assoc. Prof. Nilgün ÇIBLAK COŞKUN****June, 2014, XX+ 270 pages**

In this thesis study, legends which compiled in Hatay were examined in the framework of “performance theory” and “functional method of folklore”. These theories are context oriented folklore theories that began to gain widespread in recent years in study of folklore products in our country.

This study consists of eight main chapters and in the first three chapters of it were given general information about the work area and subject of study and introduced the context oriented folklore theories. In later chapters 4, 5 and 6, Hatay legends subjected to investigation in terms of narrator, audience, and performing environment. Additionally, It was tried to determine the functions of Hatay legends. Investigations and determinations made in these chapters were supported by tables and figures. In the seventh chapter, It was elaborated the form, content and stylistic features of compiled legends. There are texts of compiled legends in the last chapter.

In this thesis, additionally, there are list of questions that asked to resource persons during the legendary compilation, resource persons table, photographs, physical and political maps of compilation district Hatay.

Key Words: Legend, Hatay, Performance Theory, Functional Method of Folklore

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	x
TABLO VE ÇİZİMLER ÇİZELGESİ	xx
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
I. GENEL BİLGİLER	5
I.1. Çalışma İlgili Genel Bilgiler	5
I.1.1. Konu	5
I.1.2. Amaç	5
I.1.3. Kapsam ve Sınırlar	6
I.1.4. Yöntem	7
I.1.5. Bölümler	8
I.2. Araştırma Alanı İle İlgili Bilgiler	9
I.2.1. Coğrafi Yapı	10
I.2.2. Tarihi Yapı	11
I.2.3. Nüfus ve Ekonomik Yapı	12
I.2.4. Sosyo-Kültürel Yapı	13
II. BÖLÜM	
II. EFSANE TÜRÜ HAKKINDA BİLGİ	15
II.1. Efsanenin Tanımı	15
II.2. Efsanelerin Oluşumunu Hazırlayan Sosyal ve Kültürel Ortam	19

II.3. Efsanelerde Konu, Zaman, Mekân, Dil ve Üslup.....	20
II.3.1. Efsanelerde Konu.....	20
II.3.2. Efsanelerde Zaman.....	21
II.3.3. Efsanelerde Mekân.....	24
II.3.4. Efsanelerde Dil ve Üslup.....	25
II.4. Anlatmaya Dayalı Diğer Türlerle Efsaneler Arasındaki İlişki.....	26
II.4.1. Efsane-Mitoloji İlişkisi.....	30
II.4.2. Efsane-Masal İlişkisi.....	31
II.4.3. Efsane-Destan İlişkisi.....	33
II.4.4. Efsane-Halk Hikâyesi İlişkisi.....	35
II.5. Efsanelerin Sınıflandırılması Hakkında Değerlendirmeler.....	36
II.5.1. Türk Efsanelerinin Sınıflandırılması.....	36
II.5.2. Hatay Efsanelerinin Sınıflandırılması.....	43
II.6. Efsaneler Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	45
II.6.1. Türkiye’de Efsanelerle İlgili Yapılan Çalışmalar.....	45
II.6.1.1. Kitaplar.....	46
II.6.1.2. Tezler.....	49
II.6.1.2.1. Doçentlik Tezleri.....	49
II.6.1.2.2. Doktora Tezleri.....	50
II.6.1.2.3. Yüksek Lisans Tezleri.....	51
II.6.1.3. Makaleler.....	54
II.6.2. Hatay Efsaneleri İle İlgili Yapılan Çalışmalar.....	57
II.6.2.1. Kitaplar.....	57
II.6.2.2. Tezler.....	58

II.6.2.2.1. Yüksek Lisans Tezleri.....	58
II.6.2.3. Makaleler.....	58
III. BÖLÜM	
III. BAĞLAM MERKEZLİ HALK BİLİMİ KURAMLARI	60
III.1. İşlevsel Halk Bilimi Yöntemi	61
III.2. Sözlü Formül Kuramı ve Yöntemi.....	64
III.3. Performans Teori.....	66
IV. BÖLÜM	
IV. HATAY VE ÇEVRESİNDEKİ EFSANE ANLATICILARI VE İCRA ORTAMLARI	73
IV.1. Efsane Anlatıcılarının Genel Özellikleri.....	73
IV.1.1. Efsane Anlatıcılarının Cinsiyeti ve Yaşı	73
IV.1.2. Efsane Anlatıcılarının Doğum Yerleri ve İkametleri	77
IV.1.3. Efsane Anlatıcılarının Eğitim Durumları	78
IV.1.4. Efsane Anlatıcılarının Meslekleri veya Uğraşları	79
IV.1.5. Efsane Anlatıcılarının İnanç Yapısı.....	81
IV.2. İcra Ortamında Efsane Anlatıcıları	82
IV.2.1. Efsane Anlatıcılarının Yetişi.....	82
IV.2.2. Efsane Anlatıcısının Kıyafeti ve Aksesuarı.....	85
IV.2.3. Efsane Anlatıcısının Yüz ve Beden Hareketleri.....	88
IV.2.4. Efsane Anlatıcısının Efsane Anlatma Yöntemi.....	92
IV.2.5. Efsane Anlatıcısının Efsane Anlatmadaki Amacı	93
IV.2.6. Efsane Anlatıcısının Efsanelere Yaklaşımı	95

IV.3. Efsane Anlatıcıları ve İcra Ortamının Performans Teori Bağlamında Değerlendirilmesi.....	97
--	----

V. BÖLÜM

V. HATAY VE ÇEVRESİNDEKİ EFSANE DİNLEYİCİLERİ VE İCRA ORTAMLARI	99
---	----

V.1. Efsane Dinleyicilerinin Genel Özellikleri	99
--	----

V.1.1. Efsane Dinleyicilerinin Cinsiyeti ve Yaşı.....	99
---	----

V.1.2. Efsane Dinleyicilerinin Doğum Yerleri ve İkametleri.....	103
---	-----

V.1.3. Efsane Dinleyicilerinin Eğitim Durumları.....	104
--	-----

V.1.4. Efsane Dinleyicilerinin Meslekleri ve Uğraşları	104
--	-----

V.1.5. Efsane Dinleyicilerinin İnanç Yapısı.....	107
--	-----

V.2. İcra Ortamında Efsane Dinleyicileri	107
--	-----

V.2.1. Efsane Dinleyicilerinin Efsanelere Yaklaşımı.....	107
--	-----

V.2.2. İcra Ortamında Dinleyicilerin Efsaneye Etkileri	110
--	-----

V.3. İcra Ortamında İcrayı Etkileyen Dış Etmenler.....	111
--	-----

V.4. Efsane Dinleyicileri ve İcra Ortamının Performans Teori Bağlamında Değerlendirilmesi.....	114
--	-----

VI. BÖLÜM

VI. HATAY HALK KÜLTÜRÜNDE EFSANELERİN İŞLEVLERİ	116
---	-----

VI.1. Hoşça Vakit Geçirme	116
---------------------------------	-----

VI.2. Toplumsal Kurumlara Destek Verme	117
--	-----

VI.3. Eğitim ve Kültür Aktarımı	121
---------------------------------------	-----

VI.4. Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kaçış	124
--	-----

VI.5. Tarihi Olaylara Işık Tutma.....	127
---------------------------------------	-----

VII. BÖLÜM

VII. HATAY EFSANELERİNİN İNCELENMESİ.....	130
VII.1. Efsanelerin Biçim Özellikleri.....	130
VII.2. Efsanelerin İçerik Özellikleri.....	131
VII.2.1. Konu.....	131
VII.2.2. Kahramanlar.....	135
VII.2.3. Zaman.....	142
VII.2.4. Mekân.....	147
VII.3. Efsanelerin Üslup Özellikleri.....	151
VII.3.1. Tahkiye.....	151
VII.3.2. Diyalog.....	154
VII.3.3. Tasvir.....	159
VII.3.4. Klişe Sözler.....	160
VII.3.5. Atasözleri ve Deyimler.....	163
VII.3.6. Alkış ve Kargış.....	165
VII.3.7. İkileme ve Tekrar.....	166
VII.3.8. Arasözler.....	170
VII.3.9. Taklit, Jest ve Mimikler.....	173
VII.3.10. Mizahi Unsurlar.....	173
VII.3.11. Benzetmeler.....	175
VIII. BÖLÜM	
VIII. METİNLER.....	177
SONUÇ	253
KAYNAKÇA	260

EKLER

EK.1.Efsane Derleme Soruları

EK.2. Kaynak Kişiler Tablosu

EK.3. Fotoğraflar

EK.4. Harita

KISALTMALAR LİSTESİ

I- Jest, Mimik, Ses Tonu, Taklit ve Duygularla İlgili Kısaltmalar

I.1. Jestler

[J-KHE] Kafasını hareket ettirme

[J-EHE] Ellerini hareket ettirme

[J-EBD] Eliyle başına dokunma

[J-KİA] Kollarını iki yana açma

[J-BSAÇ] Başını sağa çevirme

[J-BSOÇ] Başını sola çevirme

[J-BÖE] Başını öne eğme

[J-BYK] Başını yukarı kaldırma

[J-AK] Ayağa kalkma

[J-BAU] Bir ayağını uzatma

[J-EİG] Eliyle ileriye gösterme

[J-PG] Parmağını gösterme

[J-GG] Gözünü gösterme

[J-KG] Kafasını gösterme

[J-AAG] Ayağının altını gösterme

[J-DG] Dilini gösterme

[J-EBT] Eliyle belini tutma

I.2. Mimikler

[M-G] Gülme

[M-AG] İmalı, alaycı gülme

[M-Ü] Üzüntülü olma

[M-K] Kaş çatma

[M-BK] Burnunu kaşıma

[M-GYK] Gözlerini yukarı kaldırma

[M-GK] Gözlerini kapatma

I.3. Ses Tonu

[S-Y] Ses tonunu yükseltme

[S-A] Ses tonunu alçaltma

[S-FT] Konuştuğu hayvanın sesini farklı tonda söyleme

I.4. Taklit

[T-EYBA] Eliyle yerden bir şey alıyormuş gibi yapma

[T-EBF] Eliyle bir şey fırlatıyormuş-atıyormuş gibi yapma

[T-EKY] Eliyle bir yeri kapatıyormuş gibi yapma

[T-ESY] Eliyle yere bir şey saplarmış gibi yapma

[T-AÇY] Ayakkabısını çıkarır gibi yapma

[T-BVY] Bir şeye vuruyormuş gibi yapma

[T-EOY] Bir elini kulağına götürerek ezan okur gibi yapma

[T-EBS] Elleriyle bir şeyi sarıyor gibi yapma

[T-EKS] Eliyle kuyudan su çekiyor gibi yapma

[T-EBK] Eliyle bir şeyi keser gibi yapma

[T-EKÇ] Eliyle kapı çalar gibi yapma

I.5. Duygu Değerleri

[D-H] Heyecanlanma

[D-Ö] Öfkelenme

[D-Ş] Şaşırma

II. Anlatıcının İcrasını Etkileyen Dış Etmenlerle İlgili Kısaltmalar

[E-KH] Köpek havladı

[E-OG] Oto geçti (Kamyon, otomobil, traktör vs.)

[E-OBG] Ortama biri geldi

III. Efsane Metinlerinin Adlarının Kısaltmaları

(D) Dinî Efsaneler

(D/P) Peygamberlerle İlgili Efsaneler

(D/P-MY) Hz. Muhammed'in Yaratılışı

(D/P-MEY) Hz. Muhammed, Hz. Ebubekir ve Yılan

(D/P-İN) Hz. İbrahim ve Nemrut

(D/P-MHY) Hz. Musa ve Hz. Hızır'ın Yolculuğu

(D/P-HG) Hızır'ın (a.s.) Görünmesi

(D/P-AHM) Arsuz Hızır (a.s.) Makamına Giden Kör Kadın

(D/E) Erenlerle İlgili Efsaneler

(D/E/ŞA) Şeyh Abdullah

(D/E/ŞA-KÇA) Kuyudan Çıkan Altın

(D/E/AD) Acem Dede

(D/E/AD-YK) Yaşlı Kadın

(D/E/AB) Şeyh Ahmet Bilen

(D/E/AB-KG) Köyün Gençleri

Şeyh Ali Baba (D/E/ALB)

(D/E/ALB-KK) Kanlı Kılıç

(D/E/ALB-KÇ) Kör Çocuk

(D/E/ALB-ŞAY) Şeyh Ali Baba'nın Yolculuğu

(D/E/BB) Bayezid Bistami

(D/E/BB-BKE) Bitmeyen Koyun Eti

(D/E/BB-BKÖ) Bayezid Bistami'nin 40 Kişiyi Öldürmesi

(D/E/BB-HUR) Havada Uçan Rahip

(D/E/BB-K) Kameraman

(D/E/BB-GİS) Gökten İnen Sofra

(D/E/BB-BBÇ) Bayezid Bistami ve Çoban

(D/E/GD) Gaybi Dede

(D/E/GD-GDE) Gaybi Dede Efsanesi

(D/E/KD) Karabıyık Dede

(D/E-KD-BK) Barut Kokusu

(D/E/KD-CGÇ) Cinnet Geçiren Çocuk

(D/E/KVD) Kavuklu Dede

(D/E/KVD-KDE) Kavuklu Dede Efsanesi

(D/E/KAD) Kubbe ve Azhar Dede

(D/E/KAD-İEK) İki Ermiş Kardeş

(D/E/KAD-HYY) Hassa'ya Yağmur Yağdırılması

(D/E/KAD-FK) Fakir Kadın

(D/E/MU) Şeyh Mehmet Uçankuş

(D/E/MU-KDU) Kumlu'ya Düşen Uçak

(D/E/MY) Şeyh Mikdat el-Yemin

(D/E/MY-MTY) Mikdat el-Yemin'in Türbesinin Yapılması

(D/E/MY-İÇS) İnançsız Çoban'ın Sonu

(D/E/MG) Şeyh Muhammed-el-Garib

(D/E/MG-MGT)Şeyh Muhammed-el-Garib'in Türbesinin Yapılması

(D/E/MG-MGY)Şeyh Muhammed-el-Garip'in Yılanı

(D/E/MD) Şeyh Murtaza Dede

(D/E/MD-MA) Şeyh Murtaza Dede'nin Ayağı

(D/E/MD-MK) Şeyh Murtaza Dede'nin Kaybolması

(D/E/MD-MT) Şeyh Murtaza Dede'nin Torunu

Okçu Dede (D/E/OD)

(D/E/OD-OTY) Okçu Dede'nin Türbesinin Yapılması

(D/E/ŞÖ) Şeyh Ökmen

(D/E/ŞÖ-ÖUT) Şeyh Ökmen'in Uçan Tabutu

(D/E/ÖD) Ömer Dede

(D/E/ÖD-ÖBB) Ömer Dede ve Bağarası Bağları

(D/E/ÖD-ÖZ) Ömer Dede Ziyareti

(D/E/PZ) Şeyh Postacı Ziya

(D/E/PZ-İT) İtfaiye Tankeri

(D/E/PZ-OY) Orman Yangını

(D/E/PZ-TS) Tokat Sesi

(D/E/PZ-ÇY) Çökek Yaylası

(D/E/PZ-M) Müfettiş

(D/E/PZ-SG) Savaş Gemisi

(D/E/PZ-FÇ) Felç Olan Çocuk

(D/E/ŞS) Şeyh Salih

(D/E/ŞS-AKA) İneğin Karnındaki Altın

(D/E/ŞS-STM) Şeyh Salih Türbesinin Etrafındaki Meşe Ağaçları

(D/E/Üİ) Uzun İdris Dede

(D/E/Üİ-SU) Savaş Uçağı

(D/E/Üİ-P) Pilot

(D/E/YR) Şeyh Yunus Rahip

(D/E/YR-MYO) Mavi Yalı Oteli

(D/E/YH) Şeyh Yusuf El Hekim

(D/E/YH-SNH) Sanatçı Necla Nazır'ın Hastalığı

(D/E/YH-BB) Bitmeyen Buğday

(D/A) Adı Bilinen Din Büyükleriyle İlgili Efsaneler

(D/A-HN) Habib Neccar

(D/A-YA) Yeraltı ve Yeryüzünün Aslanları

(D/A-AK) Ashab-ı Kehf

(D/A-AMZ) Âşık Maşuk Ziyareti

(D/D) Diğer Dini Nitelikli Efsaneler

(D/D-TVŞ) Tüfeğini Vermeyen Şehit

(D/D-İH) İki Hoca

(D/D-SAY) Sadaka Veren Adamı Sokmayan Yılan

(D/D-DTM) Dili Tutulan Mühendis

(D/D-HB) Hocanın Bedduası

(D/D-DO) Deli Osman

(D/D-YOM) Yolun Ortasındaki Mezar

(D/D-YKT) Yerinden Kalkmayan Tabut

(D/D-KK) Kafirler ve Kabe

(Y) Yaratılış, Oluşum ve Dönüşüm Efsaneleri

(Y/Y) Yaratılışla İlgili Efsaneler

(Y/Y-DİY) Dünyanın ve İnsanların Yaratılışı

(Y/O) Oluşumla İlgili Efsaneler**(Y/O/T) Tabiat Şekillerinin ve Olaylarının Oluşumu İle İlgili Efsaneler**

(Y/O/T-ADE) Amanos Dağları Efsanesi

(Y/O/T-Y) Yarikkaya

(Y/O/T-AN1) Asi Nehri-I

(Y/O/T-AN2) Asi Nehri-II

(Y/O/T-AN3) Asi Nehri-III

(Y/O/T-YG) Yenişehir Gölü

(Y/O/T-AG) Amik Gölü

(Y/O/T-KP) Kızıoğlan Pınarı

(Y/O/T-ANİ) Hz. Ali'nin Atının Nal İzi

(Y/O/T-KY) Kar Yağması

(Y/D) Dönüşümle İlgili Efsaneler**(Y/D/T) Taşa Dönüşme İle ilgili Efsaneler**

(Y/D/T-GK) Gâvur Kızı

(Y/D/T-KT1) Kara Taş-I

(Y/D/T-KT2) Kara Taş-II

(Y/D/T-KY) Karayılan

(Y/D/T-YA) Yedi Asker

(Y/D/H) Hayvanlarla İlgili Efsaneler

(Y/D/H-KA) Katır

(Y/D/H-K1) Kırlangıç-I

(Y/D/H-K2) Kırlangıç-II

(Y/D/H-KE) Kedi

(Y/D/H-Sİ) Sivrisinek

(Y/D/H-YA) Yarasa

(Y/D/H-YI) Yılan

(Y/D/H-YK) Yusufçuk Kuşu

(Y/D/B) Bitkilerle İlgili Efsaneler

(Y/D/B-ÇA1) Çam Ağacı-I

(Y/D/B-ÇA2) Çam Ağacı-II

(Y/D/B-DA1) Defne Ağacı-I

(Y/D/B-DA2) Defne Ağacı-II

(Y/D/B-MA) Musa Ağacı

(Y/D/B-ÇZ) Çalı Ziyareti

(O) Olağanüstü Kişi, Varlık ve Olaylarla İlgili Efsaneler

(O/L)Lokman Hekimle İlgili Efsaneler

(O/L-1) Lokman Hekim-I

(O/L-2A) Lokman Hekim-IIa

(O/L-2B) Lokman Hekim-IIb

(O/L-3) Lokman Hekim-III

(O/L-4) Lokman Hekim-IV

(O/L-5) Lokman Hekim-V

(O/C) Cinlerle İlgili Efsaneler

(O/CA-YDC) Yılana Dönüşen Cin

(O/CA-CD) Cinlerin Düğünü

(O/CA-HEC) Harabe Evdeki Cin

(O/CA-CÇ) Cin Çarpması

(O/CA-AK1) Al Karısı

(O/CB) Cesedi Bozulmayan İnsanlarla İlgili Efsaneler

(O/CB-CBK) Cesedi Bozulmayan Kadın

(O/CB-CBHK) Cesedi Bozulmayan Hamile Kadın

(O/CB-CBA) Cesedi Bozulmayan Adam

(O/OO) Olağanüstü Olaylarla İlgili Efsaneler

(O/OO-ASE) Altından Sesler Gelen Ev

(T) Tarihi Efsaneler

(T/TY) Tarihi Yerlerle İlgili Efsaneler

(T/TY-İH) İsos Harabeleri

(T/TY-KK) Kız Kulesi

(T/TY-YS) Yunus Sütunu

(T/S) Savaşlarla İlgili Efsaneler

(T/S-KS1) Kıbrıs Savaşı-I

(T/S-KS2) Kıbrıs Savaşı-II

(T/S-KS3) Kıbrıs Savaşı-III

(T/S-KS4) Kıbrıs Savaşı-IV

(T/S-KS5) Kıbrıs Savaşı-V

(T/S-KS6) Kıbrıs Savaşı-VI

(T/S-KS7) Kıbrıs Savaşı-VII

(T/S-KS8) Kıbrıs Savaşı-VIII

(T/S-GO) Genç Osman

(T/H) Hazineselerle İlgili Efsaneler

(T/H-DT) Darius'un Tacı

(T/H-İH) İskender'in Hazinesi

(T/H-ADS) Amanos Dağlarındaki Sarnıçlar

(T/H-HBK) Hazine Bekçisi Kılıç

TABLO VE ÇİZİMLER ÇİZELGESİ

- Tablo 1:** Halk Anlatmalarının Tarihsel Gelişimi (Art Zamanlı ve Eş zamanlı Olarak) (s. 27)
- Tablo 2:** Halk Anlatı Türlerinin Art Zamanlı ve Eş Zamanlı Gelişimi (s. 28)
- Tablo 3:** Nesir Anlatıların Üç Türü (s. 29)
- Tablo 4:** Nesir Anlatıların Temel Özellikleri (s. 29)
- Tablo 5:** Hatay'da Derlenen Efsanelerin Konularına Göre Dağılımı (s. 44)
- Tablo 6:** Hatay'da Derlenen Efsanelerin Anlatıcılarının Cinsiyetlere Göre Dağılımı (s. 74)
- Tablo 7:** Hatay'da Derlenen Efsanelerin Anlatıcıların Yaş Gurubuna Göre Dağılımı (s. 75)
- Tablo 8:** Efsane Anlatıcılarının Doğum Yerleri ve İkametleri (s.77)
- Tablo 9:** Efsane Anlatıcılarının Eğitim Durumları (s. 78)
- Tablo 10:** Efsane Anlatıcılarının Meslekleri veya Uğraşları (s. 80)
- Tablo 11:** Hatay'da Efsane Anlatıcısı Kaynak Kişilerin Anlattıkları Efsaneyi Öğrendikleri Yerler (s. 84)
- Tablo 12:** Hatay'da Efsane Anlatıcısı Kaynak Kişilerin İcra Ortamında Kıyafeti ve Aksesuarı (s. 86)
- Tablo 13:** Hatayda Efsane Anlatıcılarının İcra Sırasında Yüz ve Beden Hareketleri (s. 89)
- Tablo 14:** Hatay'da Derlenen Efsanelerin Dinleyicilerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımı (s.100)
- Tablo 15:** Hatay'da Derlenen Efsanelerin DinleyicilerininYaş Grubuna Göre Dağılımı (s. 101)
- Tablo 16:** Efsane Dinleyicilerinin Doğum Yerleri ve İkametleri (s. 103)
- Tablo 17:** Efsane Dinleyicilerinin Meslekleri veya Uğraşları (s. 105)

GİRİŞ

İnsanoğlu, tarihte var olduğu andan itibaren, iradesi dışında gelişen hadiseleri kendi mantık çerçevesi içerisinde izah etmeye ve kendisi için önemli olarak nitelendirdiği olayları etrafındaki insanlara anlatmaya temayülü olan bir canlıdır. Belki de halk anlatılarının doğuş mantığı olarak düşünölebilecek bu bakış açısı insanların millet ve toplum, dolayısıyla, bir kültür oluşturmalarının da temel dinamiği olarak nitelendirilebilir. Dil, din, ırk ve yaşanılan coğrafya değişkenlerinin de insanları çeşitli gruplara ayırmasıyla tarihin akış süreci içerisinde kültür unsurları olarak halk anlatıları da her topluma mahsus hale gelmiş ve halk anlatıları milletleri millet yapan temel unsurlardan biri haline gelmiştir.

Mitler, destanlar, efsaneler, masallar, halk hikâyeleri ve fıkralar olarak adlandırılan ve konu, zaman ve mekân gibi çeşitli özelliklerine göre birbirlerinden bağımsız tür olarak ayrılan bu halk anlatıları milletlerin ve toplumların temel kültürel unsurları olarak daima var olmuşlardır.

Dünya medeniyet tarihi açısından düşünöldüğu zaman tarih boyunca birçok medeniyetin doğuş ve geçiş güzergâhı olarak halk anlatılarının en yoğun yaşandığı ve yaşatıldığı bölgelerden Anadolu; tarih boyunca Eski Yunan, Roma İmparatorluğu, Sasaniler, Selçuklu, Osmanlı ve son olarak da Türkiye Cumhuriyeti medeniyeti altında birçok kültüre ev sahipliği yapmış ve aynı zamanda Doğu ile Batı medeniyetleri arasında bir köprü gören konumu nedeniyle de kültür geçişlerinin de önemli bir durağı olmuştur. Bu tez çalışmasının temel konu başlığı olan ve “Halk tarafından gerçek veya hayali kişi, yer ve olaylar hakkında anlatılan, esas özelliği inandırıcılık olan, kişi ve olaylarla ilgili olanlarında olağanüstölükler bulunan, yakın veya tarihi geçişe dayandırılan halk anlatılarıdır” (Çıblak, 1995, s. 6) şeklinde tanımlanan efsaneler; pek çok medeniyette olduğu gibi Anadolu ve Türk kültürü açısından çok önemli bir konuma sahiptir.

Boratav'ın yaptığı ve bu konuda en genel tasnif olarak kabul edebileceğimiz sınıflandırma ile “Yaradılış efsaneleri”, “Tarihlik efsaneler”, “Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler” “Dinlik efsaneler” şeklinde dört ana başlık altında inceleyebileceğimiz efsanelerin, bu konuların alt başlıkları ve Türk halk kültürünün yapısı göz önüne alındığında, çok geniş bir yelpazeye sahip olduğu aşikârdır. Sadece dinlik efsaneler konusunda bile yüzlerce eserin olduğu ve bunların halen yetersiz sayılabileceğini düşündüğümüz zaman efsane konusunun halk kültürünün en önemli parçalarından biri olduğu görülmektedir.

Malum olduğu üzere efsaneler temelde sözlü kültür ürünleridir ve binlerce yıllık tarih boyunca oluşturulan ve halen de oluşturulmakta olan anlatılardır. Diğer pek çok kültürde olduğu gibi Türk halk kültüründe de efsaneler halk kültürü geleneği dairesi içerisinde yaşatılmakta ve sosyal ve kültürel yaşamın bir ögesi olarak varlığını sürdürmektedir.

Halk edebiyatında bir tür olarak efsanelerin araştırılması ve incelenmesinin tarihi ise efsanelerin oluşum tarihi ile kıyaslandığında oldukça yakın tarihe denk gelmektedir. Gerçi, yazının icadından günümüze yazılı kaynaklarda pek çok efsane ve halk edebiyatının diğer türlerine dair örnekleri bulmak mümkün olsa da sözlü kültür ortamından derlenerek yazılı ortama aktarılan ve efsaneler konusunda daha sonra yapılacak olan birçok çalışmaya kaynaklık edecek olan Grimm Kardeşler'in (1816-1818) yıllarında yayınladığı iki ciltlik “Deutsche Sagen” adlı eser, Batı'da, halk biliminde efsaneler konusunda yapılan derli toplu ilk eser olarak nitelendirilmektedir. Daha sonraki yıllarda folklorun bilim olarak kabul edilmesi ile efsaneler halk bilimi ürünleri ve dolayısıyla efsaneler konusunda da pek çok çalışma yapılmış ve halen de yapılmaktadır. Türkiye'de ise 20. yüzyılın başlarından itibaren folklorun bir bilim olarak Türk bilim camiası tarafından kabul edilmesi ile atılan

Türk halk biliminin temellerinde önemli yapı taşlarından biri olan efsaneler Cumhuriyet'in ilanından günümüze Türk halk bilimcilerinin önde gelen inceleme konularından biri olmuştur. Bu süreçte, Türk halk biliminde efsaneler konusunda makaleler, kitaplar, tezler ve efsanelerin sonraki nesillere aktarılmasına vesile olabilecek pek çok çalışma yapılmıştır.

Halk bilimi ürünlerinin ve çalışma konumuz olması sebebiyle efsanelerin derleme ve yazıya geçirilme süreci sonrasında çeşitli inceleme yöntemleri kullanılarak değerlendirilmeye başlanmasının tarihi ise çok daha yenidir. Metin merkezli kuramlar olarak bilinen ve özellikle, efsanelerin derlenmesi ve metin bakımından incelenmesi temeline dayalı yöntemler bugüne kadar yapılan çalışmalarda sıklıkla kullanılan yöntemler arasındadır.

Türkiye'de halk bilimi ürünlerinin incelenmesinde bugüne kadar daha çok metin merkezli kuramlar esas alınmış, bağlam merkezli metin incelemeleri ise son yıllarda yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bir başka deyişle halk edebiyatı anlatı türlerinin bağlam merkezli halkbilim yöntemleri çerçevesinde ele alındığı çalışmaların sayısı oldukça yetersizdir.

Bu çalışmada, tarih boyunca onlarca medeniyeti bünyesinde barındırmış, Anadolu ile Ortadoğu arasında bir geçiş noktası konumunda olup pek çok kültüre ev sahipliği yapmış, önemli bir ilimiz olan Hatay'ın efsaneleri bağlam merkezli halk bilimi yöntemleri çerçevesinde incelenmiştir. Günümüzde farklı kültürlerin bir arada ve sorunsuz bir şekilde yaşayabildiği, üç semavî dinin buluşma noktası olan "Antakya" şehrinin de bulunduğu Hatay ili, oldukça zengin bir halk kültürüne sahiptir. Tarihi oldukça eskiye dayanan bu yörede halk biliminin anlatı türlerinden olan efsanelerin çokluğu dikkati çekmektedir.

Bu düşünceden yola çıkılarak bu tezde oldukça zengin örneklerinin bulunduğunu tespit ettiğimiz Hatay efsanelerini, bağlam merkezli halk bilimi yöntemleri çerçevesinde inceleyerek hem metnin hem anlatıcısının hem de dinleyicisinin özelliklerini ortaya çıkartmayı, böylelikle efsane türünü icra edildiği ortam içindeki tüm özellikleriyle tanıtmayı hedeflemekteyiz. Ayrıca bu çalışmada Hatay halk kültüründe efsanenin yeri ve önemi konusunu da açıklığa kavuşturmaya çalıştık.

Bu tez çalışmasında alan araştırması yapılmış, yazılı ve sözlü kaynaklardan yararlanılmıştır. Yazılı kaynaklardan yararlanmada konuyla ilgili çeşitli kitaplara, makalelere, ansiklopedilere, tezlere ve internet kaynaklarına başvurulmuştur. Alan araştırmasında ise efsane metinlerini derleyebilmek için gözlem ve görüşme yöntemi kullanılmış ve bu görüşmeler kamera veya ses kayıt cihazı vasıtası ile kaydedilmiştir. Kaydedilen efsaneler içeriğe müdahale edilmeden yazılı ortama nakledilerek bağlam merkezli halk bilimi yöntemleri çerçevesinde incelemeye tâbi tutulmuştur.

Efsane derlemelerinin yapıldığı Hatay; Anadolu kültür tarihinde önemli bir konuma sahiptir. Dolayısıyla, “Hatay Efsanelerinin Bağlam Merkezli Halk Bilimi Yöntemleri Açısından İncelenmesi” adlı bu çalışma; gerek çalışma bölgesinin kültürel önemi ve zenginliği gerekse efsanelerin derleme ve inceleme yöntemleri ile Türk efsanelerinin gelecek nesillere aktarılması yolunda önemli bir görevi üstleneceği inancını taşımaktayız.

I. BÖLÜM

I. GENEL BİLGİLER

I.1. Çalışma İle İlgili Genel Bilgiler

I.1.1. Konu

Hatay, tarih boyunca onlarca medeniyeti bünyesinde barındırmış, Anadolu ile Ortadoğu arasında bir geçiş noktası konumunda olup, pek çok kültüre ev sahipliği yapmış önemli bir ilimizdir. Günümüzde farklı kültürlerin bir arada ve sorunsuz bir şekilde yaşayabildiği, üç semavî dinin buluşma noktası olan “Antakya” şehrinin de bulunduğu Hatay ili, oldukça zengin bir halk kültürüne sahiptir. Tarihi oldukça eskiye dayanan Hatay’da halk bilimi anlatı türlerinden olan efsanelerin çokluğu dikkati çekmektedir.

“Hatay Efsanelerinin Bağlam Merkezli Halk Bilimi Yöntemleri Açısından İncelenmesi” adlı bu tez çalışmasının konusunu Hatay ili ve ilçelerinde anlatılan efsanelerin bağlam merkezli halk bilimi yöntemlerinden olan “performans teori” ve “işlevsel halk bilimi yöntemi” ile incelenmesi oluşturmaktadır. Çalışmamızda öncelikle Hatay’da anlatılan efsaneler derlenmiş ve derlenen efsaneler biçim, içerik ve üslup incelemesine tâbi tutulmuştur. Daha sonra bu efsaneler sırasıyla “performans teori” kapsamında anlatıcı-icra ortamı, dinleyici-icra ortamı şeklinde anlatıcı ve dinleyici merkezli olarak incelenmiş, ayrıca “işlevsel halk bilimi yöntemi” çerçevesinde Hatay halk kültüründe efsanelerin işlevleri tespit edildikten sonra biçim içerik ve üslup özellikleri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

I.1.2. Amaç

Bu tez çalışmasının amacı, Hatay ve ilçelerinde anlatılan efsanelerin derlenmesi, derlenen bu efsanelerin bağlam merkezli halk bilimi yöntemleri çerçevesinde

incelenmesi ve bu inceleme sonucunda Hatay efsanelerinin yazılı bir eser haline getirilmesidir.

Türkiye’de halk bilimi ürünlerinin incelenmesinde bugüne kadar daha çok metin merkezli kuramlar esas alınmış, bağlam merkezli metin incelemeleri ise son yıllarda yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bir başka deyişle halk edebiyatı anlatı türlerinin bağlam merkezli halkbilim yöntemleri çerçevesinde ele alındığı çalışmaların sayısı oldukça yetersizdir. Bu düşünceden yola çıkılarak bu tezde oldukça zengin örneklerin bulunduğunu tespit ettiğimiz Hatay efsanelerini, bağlam merkezli halk bilimi yöntemleri çerçevesinde inceleyerek hem metnin hem anlatıcının hem de dinleyicinin özelliklerini ortaya çıkartmayı hedeflemiş bulunmaktayız. Ayrıca bu çalışmada Hatay halk kültüründe efsanenin yeri ve önemi konusu da açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

I.1.3. Kapsam ve Sınırlar

Türk halk biliminde belirli bir bölgenin efsanelerini konu edinen pek çok makale, tez ve kitap bulunmaktadır. Bu çalışmaların büyük bir çoğunluğu efsane metinlerini kapsamakta ve daha çok metin merkezli halk bilimi kuramları çerçevesinde incelemeye tâbi tutulmaktadır.

Bu çalışmada Hatay ili ve ilçelerinde efsane derlemeleri yapılmış ve derlenen bu ürünler metne aktarılarak bağlam merkezli halk bilimi yöntemlerinden “performans teori” ve “işlevsel halk bilimi yöntemi” ile incelenmiştir.

Araştırma alanı olarak seçilen Hatay ili, merkez ilçe de dahil olmak üzere 12 ilçeden oluşmaktadır. Bunlar Altınözü, Antakya (Merkez), Belen, Dörtyol, Erzin, Hassa, İskenderun, Kırıkhan, Kumlu, Reyhanlı, Samandağ ve Yayladağı’dır.

Derleme çalışmalarının yapıldığı bölgeler; ilçe merkezleri ile bu merkezlere bağlı kasaba ve köylerdir.

I.1.4. Yöntem

Bu tez çalışmasında alan araştırması yapılmış, yazılı ve sözlü kaynaklardan yararlanılmıştır. Yazılı kaynaklardan yararlanmada konuyla ilgili çeşitli kitaplara, makalelere, ansiklopedilere, tezlere ve internet kaynaklarına başvurulmuştur. Alan araştırmasında ise efsane metinlerini derleyebilmek için gözlem ve görüşme yöntemi kullanılmıştır. Kaynak kişilerle yüz yüze yapılan görüşmelerde daha önce tarafımızca belirlenen sorular kaynak kişilere yöneltilmiş ve bu görüşmeler kamera veya ses kayıt cihazı vasıtası ile kaydedilmiştir. Çalışmamızın daha sağlıklı sonuçlara ulaşabilmesi için derlemelerde anlatıcı ve dinleyicilerin özellikleri göz önüne alınmış, sadece efsane metinlerine ulaşmaktan ziyade, çalışmamızın temelini oluşturan icra ortamı, anlatıcı ve dinleyici de esas alınmıştır. Kaydedilen bu materyaller daha sonra bilgisayar ortamında yazıya geçirilmiş, konuşma dilinden kaynaklanan bazı kusurlar muhtevaya zarar vermeyecek bir şekilde düzeltilerek yazı diline aktarılmıştır. Hatay ve ilçelerinde anlatılan efsanelerin derlenmesi ve derlenen bu efsanelerin incelenmesinde, bağlam merkezli halk bilimi yöntemleri kullanılmıştır. Bu yöntemler çerçevesinde “performans teori” ve “işlevsel halk bilimi yöntemi” ile Hatay efsaneleri incelenmiştir.

Bu tez çalışmasında anlatıcı, dinleyici ve icra ortamını esas alan ve bu üç unsurun birbirine bağımlı olduğunu vurgulayan “performans teori” ve halk anlatılarının toplumdaki çeşitli işlevlerinin tespit edilmesini temel alan “işlevsel halk bilimi yöntemi” kullanılmıştır. Bu çalışmada bağlam merkezli halk bilimi yöntemlerinden bir diğeri olan “sözlü formül kuramı ve yöntemi” kullanılmamıştır. Araştırılacak ve incelenecek ürünün yeniden üretilme ve aktarılma durumunun tespiti, derlenen ürünün aynı ve farklı kaynaklardan birçok kez derlenerek değişim veya gelişiminin tespiti gibi özellikler “sözlü formül kuramı ve yöntemi”nin esasını teşkil etmektedir. Çalışmamızda anlatıcıların ve bu

anlatıcılardan derlenen efsanelerin sayıca fazla olmasından dolayı “sözlü formül kuramı ve yöntemi” ne yer verilmemiştir.

I.1.5. Bölümler

“Hatay Efsanelerinin Bağlam Merkezli Halk Bilimi Yöntemleri Açısından İncelenmesi” adlı bu yüksek lisans tezi, giriş kısmından sonra toplam 8 ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında halk edebiyatı anlatı türü olarak efsanenin Türk halk bilimi açısından önemi ve bu çalışmada bağlam merkezli halk bilimi yöntemleri kullanılmasının sebepleri üzerinde durulmuştur.

I. bölüm “Genel Bilgiler” başlığını taşımaktadır. Çalışmamızla ilgili olarak genel bilgilerin verildiği bu bölümde çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, sınırları, yöntemi ve bölümleri hakkında bilgi verilmiş, daha sonra araştırma alanının coğrafi, tarihî, nüfus ve ekonomik yapısı ile sosyo-kültürel özellikleri tanıtılmıştır.

“Efsane Türü Hakkında Bilgi” başlığını taşıyan II. bölümde; öncelikle çeşitli kaynakların efsane türüyle ilgili tanıtıcı bilgilerine yer verilmiş, ardından efsanelerin oluşumunu hazırlayan sosyal ve kültürel ortam hakkında değerlendirmelerde bulunulmuş ve söz konusu türün konu, zaman, mekân, dil ve üslup özellikleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca, anlatmaya dayalı diğer türlerle efsane arasındaki ilişki, efsanelerin sınıflandırılması üzerine değerlendirmeler ve efsane üzerine yapılan çalışmalar başlıkları ile bu bölüm tamamlanmıştır.

“Bağlam Merkezli Halk Bilimi Kuramları” başlığını taşıyan III. bölümde bağlam merkezli halk bilimi kuramları tanıtılmıştır.

“Hatay ve Çevresindeki Efsane Anlatıcıları ve İcra Ortamları” başlığını taşıyan IV. bölüm ise üç ana kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda efsane anlatıcılarının genel

özellikleri üzerinde durulmuş, ikinci kısımda icra ortamında efsane anlatıcılarının özellikleri değerlendirilmiştir. Üçüncü kısımda ise efsane anlatıcıları ve icra ortamının performans teori bağlamında değerlendirilmesi yapılmıştır.

V. bölüm “Hatay ve Çevresindeki Efsane Dinleyicileri ve İcra Ortamları” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde IV. bölüme paralel olarak Hatay’da efsane dinleyicilerinin genel özellikleri belirlenmiş ve icra ortamında efsane dinleyicilerinin özellikleri değerlendirilmiştir. Bu bölümde ayrıca, icra ortamında icrayı etkileyen dış etmenler üzerinde durulmuş ve efsane dinleyicileri ve icra ortamının performans teori bağlamında değerlendirilmesi yapılmıştır.

“Hatay Halk Kültüründe Efsanelerin İşlevleri” başlığını taşıyan VI. bölümde Hatay efsaneleri işlevsel halk bilimi yöntemi çerçevesinde işlevleri tespit edilerek değerlendirilmiştir.

“Hatay Efsanelerinin İncelenmesi” başlığını taşıyan VII. bölümde Hatay’da derlenen efsaneler biçim, içerik ve üslup bakımından incelenmiştir.

VIII. bölümde Hatay yöresinden derlenen efsane metinlerine yer verilmiştir.

Tezin sonunda efsane derlemeleri sırasında kaynak kişilere sorulan soruların listesi, kaynak kişiler tablosu, fotoğraflar ve derleme yapılan bölge olan Hatay’ın fizikî ve siyasî haritası bulunmaktadır.

I.2. Araştırma Alanı İle İlgili Bilgiler

“Hatay Efsanelerinin Bağlam Merkezli Halk Bilimi Yöntemleri Açısından İncelenmesi” adlı bu yüksek lisans tezinde araştırma alanı, Hatay’ın merkez ilçesi olan Antakya ile Altınözü, Belen, Dört Yol, Erzin, Hassa, İskenderun, Kırıkhan, Kumlu, Reyhanlı, Samandağ ve Yayladağı ilçelerinden oluşmaktadır.

I.2.1. Coğrafi Yapı

Hatay, ülkemizin güneyinde, İskenderun körfezinin doğu kıyılarında yer alan, batıdan Akdeniz, güney ve doğudan Suriye, kuzeybatıdan Adana, kuzeyden Osmaniye ve kuzeydoğudan Gaziantep ile komşu bir ilimizdir. Yüzölçümü 5.403 km² olan Hatay ilinin %46,1'ini dağlar, %33,5'ini ovalar ve %20,4'ünü platolar oluşturmaktadır (Hatay, 1982, s. 3370).

Hatay ve çevresi yeryüzü şekilleri açısından çeşitlilik göstermektedir. Önemli yeryüzü şekilleri dağ, plato ve ovalardır. En önemli dağlık alan olan Amanos Dağları kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanmaktadır. Amanos Dağları'nın il içindeki en yüksek noktasını Hassa'nın batısındaki Mıgır Tepesi oluşturmaktadır. Amik ovası ilin en önemli ve en verimli tarım alanını oluşturmaktadır.

Hatay ilinde yazları sıcak ve kurak, kışları ise ılık ve yağışlı Akdeniz iklimi hüküm sürmektedir. Yıllık sıcaklık ortalamalarının 15,1-20 °C dereceler arasında değiştiği Hatay'da aylık sıcaklık ortalamaları yaz aylarında en fazla, kış aylarında ise en düşük değerlere ulaşır (Hatay valiliği, tarih yok).

Hatay, toprak türleri bakımından da çeşitlilik arz etmektedir. İl sınırları içerisinde en yaygın olan toprak çeşitleri; kırmızı-kahverengi Akdeniz toprakları, kırmızı Akdeniz toprakları, kahverengi orman toprakları ve alüvyon topraklardır.

Hatay ilinin en önemli akarsuyu, kaynağını Lübnan'daki Bekaa Vadisi'nden alan Asi Nehri'dir. Nehrin toplam uzunluğu 556 km olup, üç ülkeye yayılmış bulunan (Türkiye, Suriye, Lübnan) Asi nehrinin su toplama alanı ise 20.847 km²'dir (Hatay valiliği, tarih yok).

Hatay ilinde birçok şifalı su kaynağı bulunmaktadır. Bu şifalı su kaynakları arasında Erzin içme ve kaplıcası ile Reyhanlı Hamamat kaplıcası dikkati çekmektedir.

Bunların dışında debisi düşük olan ve işletme tesisleri bulunmayan çok sayıda şifalı su kaynağı bulunmaktadır (Hatay ve Hatay'dan manzaralar, tarih yok).

Hatay ilinin iklim özelliklerine paralel olarak ilin doğal bitki örtüsü ormanlardan oluşsa da günümüzde birçok bölgede ormanlar tahrip edilmiş, yerlerini maki türleri almıştır.

I.2.2. Tarihi Yapı

Hatay yöresi, Anadolu'nun en eski yerleşim merkezlerinden biridir. Yörede uygarlığın tarihi ile ilgili arkeolojik kazılar sonucu pek çok veri ortaya çıkarılmıştır. İilde 1950'lerde başlayan yüzey araştırmaları sonucunda çok eski çağlara ait insan dişleriyle memeli hayvan fosilleri bulunmuştur.

M.S. 1. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan Hristiyanlık, Kudüs dışında, 30'lu yılların ortalarında ilk defa Antakya'da yayılmıştır, Hz. İsa'ya inananlara ilk defa burada "Hristiyan" adı verilmiş ve Hristiyanlığın ilk kilisesi Antakya'da kurulmuştur (Hatay valiliği, tarih yok).

1090'lı yıllar ise Avrupa'da Haçlı ordularının tarih sahnesine çıktıkları dönemdir. 1097 yılında Anadolu'dan Çukurova'ya geçerek İskenderun Körfezi'ne ulaşan Haçlı orduları İskenderun'u aldıktan sonra Belen geçidi üzerinden Antakya önlerine gelerek, şehri kuşatmış, şehir 1098'de Haçlılar tarafından ele geçirilmiştir (Hatay il arşivi, tarih yok).

13. yüzyılda Mısır'a hâkim olan Memlûk Devleti'nin orduları 1268 tarihinde Antakya'yı ele geçirmiştir. 1516 yılında Osmanlı ordusu ile Memlûk ordusu arasında Mercidabık Savaşını Osmanlı ordusu kazanmıştır. Osmanlı ordusunun Halep'e girmesiyle Antakya, İskenderun ve çevresi 1516 yılında Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir (Hatay Rehberi, tarih yok).

2 Eylül 1938 günü Hatay Devleti'nin kuruluş günüdür. Devlet Türk çoğunluğuna dayanıyordu ve idare şekli Cumhuriyet, merkezi Antakya idi. 23 Haziran 1939 günü Fransa ile Türkiye arasında Hatay mntıkasının Türkiye'ye iadesine dair Hatay antlaşması (Türkiye ile Suriye arasında toprak meselesinin kesinlikle çözümüne ilişkin antlaşma) imzalandı. Hiç bir gizli maddesi olmayan ve geleceğe yönelik hiç bir hüküm ve taahhüt içermeyen bu antlaşmaya göre Fransa, işgalle ele geçirdiği ve Milletler Cemiyeti kararıyla mandater tayin edildiği bölge üzerinde kendisine tanınmış olan yetkileri hukuki yoldan ve kayıtsız şartsız Türkiye'ye devretmiştir. Bu antlaşma ile Hatay'ın Türkiye'ye katılmasının önünde hiç bir engel kalmamıştır. 7 Temmuz 1939 tarih ve 3711 sayılı kanunla Hatay vilayeti kurulmuş ve Seyhan'dan (Adana) Dört Yol kazası, G.Antep'ten İslahiye'ye bağlı Hassa nahiyesi (kaza olarak) alınarak Hatay'a bağlanmıştır. (Hatay valiliği, tarih yok).

Yöreye günümüzde kullandığımız Hatay adını 1936'da Atatürk vermiştir.

I.2.3. Nüfus ve Ekonomik Yapı

Hatay ili ve çevresi, Anadolu'da yerleşmenin ilk görüldüğü alanlardan birini oluşturmaktadır. Bu bölgede ilk insan faaliyetlerine ait izler M.Ö. 3000 yılına kadar uzanmaktadır.

Hatay nüfusuna ait sağlıklı verilere 1940 ve sonrasında ulaşılabilmektedir. Bu verilere göre Hatay'ın 1940 nüfusu, 246.138'dir. 2011 nüfus sayımına göre Hatay ilinin nüfusu 1 474 223 olup, bunun 741 695 'i erkek, 732 528'i ise kadındır. 2011 verilerine göre Hatay, kilometre kareye düşen 253 kişiyle ülkemizdeki iller arasında nüfus yoğunluğu bakımından 6. sırada yer almaktadır (Hatay il arşivi, tarih yok).

Hatay ili ekonomisinin temelini tarım-hayvancılık ve ticaret oluşturmakta, bunları imalat sanayi takip etmektedir.

Hatay ilinde özellikle, 1970 yılında faaliyete geçen demir-çelik fabrikasıyla birlikte, İskenderun, Dört Yol-Payas çevresinde demir-çeliğe dayalı sanayi faaliyetleri yoğunluk kazanmıştır. Diğer yandan Hatay'da pamuk ve zeytin gibi tarım ürünlerine bağlı sanayi kolları da gelişme göstermektedir.

Günümüzde Hatay'da en gelişmiş ulaşım sistemi karayolu ulaşımıdır. İl sınırları içerisinde 365 km'si devlet yolu, 308 km'si il yolu, 89 km'si otoyol ve 2749 km'si köy yolu olmak üzere toplam 3511 km karayolu bulunmaktadır. İlde havayolu ulaşımı son yıllarda gelişme göstermiştir. Bu anlamda Hatay'da 2007 yılında hizmete açılan bir havaalanı bulunmaktadır. Hatay'da demiryolu ulaşımının gelişme gösterdiği söylenemez. Bu anlamda

sadece Adana-Gaziantep arasındaki demiryolu hattından ayrılan bir tâli hat İskenderun ilçesine kadar uzanır (Hatay valiliği, tarih yok)

Hatay turizm potansiyeli yüksek olan fakat bugüne kadar bu potansiyelin tam olarak değerlendirilemediği illerimizden biridir. Bu potansiyeli oluşturan değerlerden ilki ve en önemlisi, yörenin tarihsel, kültürel ve inanç özellikleridir. Antakya ve çevresinin tarih sürecindeki yeri ve önemi, Hristiyanlık için bazı ilkleri bünyesinde barındırması ve günümüzde dahi üç semavî din ve bunların mezheplerine mensup toplulukların barış içerisinde burada yaşıyor olması turizm açısından en büyük kaynağı oluşturmaktadır.

I.2.4. Sosyo-kültürel Yapı

Hatay, tarih boyunca kıtalar ve bölgeler arası ticarete önemli rol oynamış kuzeyden güneye, güneyden kuzeye giden ve doğudan gelen anayolların kavşak noktasında bulunması sebebiyle yolcu ve hacı kervanları için konaklama yeri ve çeşitli bölgelerden gelen insanlar için bir kültür alışverişi merkezi olmuştur. Aynı şekilde İskenderun da tarih boyunca Mezopotamya'nın, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun ithalat ve ihracat limanı olarak hizmet vermiştir. Bu yüzden Hatay çeşitli bölgelerden gelmiş binlerce insanın konakladığı, başka bölge insanlarıyla hem mal hem kültür alışverişinde bulunduğu, memleketlerine yeni bilgi ve fikirlerle döndükleri bir kültür merkezi konumundadır.

Helenistik Dönem ve Roma İmparatorluğu dönemlerinde dünyanın sayılı uygarlık merkezlerinden biri olarak ün yapmış bir yerleşim bölgesi olan Hatay, Osmanlı İmparatorluğu döneminde de bir ticaret ve kültür merkezi görevi yapmış ve bu önemini günümüze kadar geliştirerek sürdürmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kozmopolit kentlerinden birisi olan Hatay çok uzun bir süre boyunca bir arada yaşamayı başarabilen çeşitli ırk ve mezheplere sahip insanların yaşadığı bir şehirdir. Bu yüzden etnik kökenleri, dinleri farklı birçok topluluğa ev sahipliği yapan bu kent UNESCO (BM Eğitimsel, Bilimsel ve Kültürel Organizasyonu) barış kenti olarak seçilmiş bir şehrimizdir. Çok kültürlü yapısını tarih boyunca korumuş olan ilde aynı ulusa mensup birden fazla dini cemaat bulunmaktadır. En büyük nüfus çoğunluğuna sahip Sünni Araplar ve

Sünni Türklerin yanında, Alevi Araplar (Nusayri), Süryaniler, Katolikler, Ortodoks Rumlar, Protestan Araplar, Marunî Araplar, Ermeniler, Yahudiler ve diğer küçük topluluklar Hatay'ın çok kültürlü yapısının birer örneğini oluşturmaktadırlar (Antakya, tarih yok).

Tarihi boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapan Hatay çok zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Hatay batı ile doğu kültürünün kesiştiği, birbirinden etkilendiği, toplumların kültür alışverişlerinde bulunduğu bir yerde bulunmaktadır.

Hatay, Anadolu ile Ortadoğu dolayısıyla Mezopotamya arasında bir köprü konumundadır. Hatay bir tek kuzeyden güneye-güneyden kuzeye giden anayolların geçtiği bir yer konumundadır. Doğudan gelen ve İpek Yolu diye adlandırılan önemli ticaret yolunun da önemli bir kavşağıdır (Hatay valiliği, tarih yok).

Hatay'da çok sayıda şair, bilim adamı ve sanatçı yetişmiş, zaman içinde zengin bir kültür birikimi meydana gelmiştir. Bu birikimin izlerini ve etkilerini bugün de tarihi yapılarda, müzelerde eser olarak, toplum yaşayışında sanat, basın-yayın etkinlikleri ya da âdet, gelenek ve görenekler halinde görmek mümkündür. Ayrıca tarihi boyunca çeşitli dinlerin, inançların bir arada yaşadığı Hatay bu özelliğini bugün de korumakta, İslamiyet, Hıristiyanlık ve Musevi inançları iç içe yaşamakta, cami, kilise ve havra yan yana varlıklarını ve fonksiyonlarını sürdürmektedir. Toplumun sahip olduğu ortak kültür nedeniyle inanç farklılıkları Hatay'da hiçbir zaman problem olmamış, bu farklılıklar kültürel yapının bir zenginliği olarak kabul edilmiştir.

II. BÖLÜM

II. EFSANE TÜRÜ HAKKINDA BİLGİ

II.1. Efsanenin Tanımı

Efsane üzerine ilk çalışmalar, 19. yüzyıl başlarından itibaren Avrupa’da başlamıştır. 20.yüzyıl başlarında bu alandaki çalışmalar yoğunlaşmış, efsaneyi konu alan ve uluslararası halk bilimcilerin toplandığı kongreler düzenlenmeye başlanmıştır.

Efsane konusunda ilk ciddi çalışma Alman J. Ludwig Karl Grimm ile kardeşi Wilhelm Grimm tarafından yapılmıştır. Grimm Kardeşler (1816-1818) yıllarında iki ciltlik “Deutsche Sagen” adlı eseri yayınlamışlardır. Bu çalışma efsaneler konusunda daha sonra yapılacak olan birçok çalışmaya kaynaklık etmiştir.

Türkiye’de ise bir tür olarak efsane üzerine yapılan çalışmaların tarihi Avrupa’ya oranla oldukça yenidir. Bunda halk bilimi çalışmalarının ülkemize Avrupa’ya oranla geç gelmesinin etkisi oldukça fazladır.

Ziya Gökalp’ın, “Halka Doğru” adlı dergide “Halk Medeniyeti-I” başlıklı yazısında “Folklor” terimine karşılık olarak “Halkiyat” terimini (1913) kullanması ile başlayan Türk halk biliminin bilimsel tarihi, daha sonra M. Fuat Köprülü’nün “İkdam Gazetesi”nde “Yeni Bir İlim: Halkiyat-Folklor” konulu yazısı (1914) ve Rıza Tevfik Bölükbaşı’nın “Peyam” gazetesinin edebiyat ekinde “Folklor” başlıklı yazısı (1914) ile Türk halk biliminin temelleri atılmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra büyük bir kültür hamlesinin atılması sonucunda Türk halk biliminin türlerine ait ürünlerin derleme faaliyetlerine başlanmıştır. Bu türlerden biri olan efsaneler de bu derleme faaliyetleri ile kayıt altına alınmaya başlamıştır. Bu süreçte pek çok bilim adamı bir tür olarak efsanenin tanımı üzerinde düşünmüş ve efsane tanımı yapmıştır. Dolayısıyla XIX. yüzyılın başlarında Alman Grimm kardeşlerin yapmış

olduğu “Efsane, gerçek veya hayalî muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir” (Karadavut, 1992, s. 17) şeklindeki tanımdan sonra efsane tanımı etrafında genişletilen ve geliştirilen tanımların sayısı oldukça fazladır.

Türk halk biliminde efsanelerle ilgili olarak yapılan tanımlar genel olarak benzerlik göstermektedir. Sözlüklerde ve ansiklopedilerde yapılan tanımlarda “efsane” kelimesinin anlamı hikâyeye, masal gibi halk biliminin diğer türleri ile karşılanmaya çalışılmakta veya genel olarak efsanelerin muhteva özelliklerinden olan “olağanüstülük” ve “dilden dile anlatılması” efsane tanımlarında merkeze alınmaktadır. Sözlük ve ansiklopedilerde kısaca ifade edilmeye çalışılan “efsane”nin tanımı üzerinde her ne kadar tam ve kesin bir tanım birliği sağlanmasa da genel olarak benzer noktalar çoğunluktadır. Daha kapsamlı bilimsel araştırma kitaplarında ise daha çok efsanenin içerik unsurları üzerinden tanımlar yapılmıştır.

Türk Dil Kurumu’nun çıkardığı Türkçe Sözlükte; “Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâyeye, söylence. Gerçeğe dayanmayan asılsız söz, hikâyeye” (Türk Dil Kurumu, 2011, s. 758) olarak tanımı yapılan “efsane”, Ferit Devellioğlu’nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügatinde “Asılsız hikâyeye, masal, boş söz, saçma sapan lâkırdı; dillere düşmüş meşhur olmuş hadise” (Devellioğlu, 2000, s. 206) olarak tanımlanmaktadır. Yine benzer şekilde İskender Pala’nın Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü adlı eserinde “Dile düşmüş şey, asılsız hikâyeye, masal, destân” (Pala, 2005, s. 135) olarak ve Şemseddin Sami’nin Kamus-ı Türkî adlı lügatinde “Masal, asılsız hikâyeye, hurafat, şöhret bulup, dillere düşen vak’a ve hâl, destan” (Sami, 2004, s. 136-137) olarak efsane tanımı yapılmaktadır.

“Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi”nde; “Tabiatüstü nitelikler gösteren kişilerin hayatlarını, halk muhayyilesinin veya şairlerin meydana getirdiği tarih olaylarını

anlatan, olağanüstü olaylarla süslü hikâyelere verilen isimdir” (Efsane, 1979: C.3, s. 7) ve “Ana Britannica”da “Belli bir kişiyle ya da yerle ilgili olarak kuşaktan kuşağa aktarılan öykü ya da öyküler bütünü” (Efsane, 1992, C. 8, s. 24) şeklinde efsane tanımı yapılmaktadır.

Halk bilimi türleri hakkında veya özel olarak “efsane” türü hakkında yapılan pek çok çalışmada efsane tanımının yapıldığını söyleyebiliriz. Bu tanımlar çoğu kez birbirlerinin benzerleri olmuş, bazen de tanım sahibinin farklı bir tanım yapma ihtiyacı duyması veya yeni bir tanım gerekliliği sebebiyle diğer tanımlardan farklı ifadeleri barındıran tanımlar olmuştur. Ancak, her ne kadar ifadeler, kullanılan kelimeler veya efsane tanımında vurgulanan kısımlar farklılık arz etse de efsane tanımları genel olarak aynı noktaya ulaşmaktadır.

Şükrü Elçin “Halk Edebiyatına Giriş” adlı eserinde “Tarihin ilk devirlerinden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, âdet, anane ve merasimlerin teşekkülünde rol oynayan masallar bulunmaktadır. Bu anonim masallara dilimizde Arapça; “Usture”, Farsça; “Fesane, Efsane”; Yunanca; “Mitos, Mit” kelimeleri ad olarak verilmiştir” (Elçin, 1993, s. 314) şeklinde efsaneyi anonim masal olarak tanımlarken Pertev Naili Boratav “100 Soruda Türk Halk Edebiyatı” adlı eserinde “Efsane kendine özgü bir üslubu, kalıplaşmış, kurallı biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile bildirilen bir anlatı türüdür (Boratav, 1992, s. 99) diyerek efsaneyi bir anlatı türü olarak ifade etmiştir.

Erman Artun “Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri” adlı eserinde “Efsane tanımlarında öne çıkan en önemli özellik, efsanelerin olağanüstü olay ve kişilere dayanmasıdır. Bu olağanüstü olay ve kişiler halkın hayal gücünde ortaya çıkar ve kuşaktan kuşağa aktarılır. Efsane; gerçek veya hayalî belli kişi, olay veya yer hakkında anlatılan bir

hikâyedir” (Artun, 2009, s. 94) diyerek efsane tanımlarının “olağanüstü olay ve kişilere dayanma” temel özelliğini ortaya koymuş ve kendisi de efsaneyi bir nevi hikâye olarak açıklamıştır.

Nilgün Çıblak “İçel Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmasında “Halk tarafından gerçek veya hayalî kişi, yer ve olaylar hakkında anlatılan, esas özelliği inandırıcılık olan, kişi ve olaylarla ilgili olanlarında olağanüstülükler bulunan, yakın veya tarihi geçmişe dayandırılan halk anlatılarıdır” (Çıblak, 1995, s. 6) diyerek efsaneyi halk anlatısı olarak tanımlamıştır.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi efsanenin tanımı konusunda tam bir fikir birliğine varılamamıştır, ancak yapılan tanımlar da genel olarak birbirlerine benzemektedir.

Bir kelime olarak “efsane” kelimesinin kökeni ve diğer dillerdeki karşılıkları hakkında da oldukça kapsamlı bilgiye ulaşabilmekteyiz.

Saim Sakaoglu; “Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu” adlı eserinde “Batı dillerine aynı Latince kök olan (legendus) kökünden gelen efsane kelimesi İngilizcede ‘legend’, Fransızcada ‘légende’, Almancada ‘legende’, İtalyancada ‘legenda’, İspanyolcada ‘leyenda’ kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır” (Sakaoglu, 1980, s. 4) şeklinde “efsane” kelimesinin kavram olarak batı dillerindeki karşılığı üzerinde durmuştur.

Metin Ergun, “Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi” adlı eserinde Orta Asya Türk kavimlerinde “efsane” terimi karşılığında kullanılan kelime ve terimleri belirtmiştir.

Anadolu Türkleri arasında “efsane, menkabe, esatir ve mitoloji” terimleri yaygınlık kazanmıştır. Anadolu dışında yaşayan Türklerden Azerbaycan arasında “esaâtir, mit, efsane”; Türkmenlerde “epsana, rovayat”; Özbeklerde “efsane, rivayat”; Karakalpaklarda “epsane, legenda, anız, anız-engime”; Kazaklarda “anız, anız-engime, epsane-hikayet”; Başkurlarda “rivayat, legenda” Kırım Tatarlarında “efsane”; Kazan Tatarlarında “rivayat,

legenda, ekiyet, beyt”; Altay Türklerinde “kucuım, kep-kucuım, mif-kucuım, legenda-kucuım”; Hakaslarda “kip, çoooh, legenda, çoooh-çaah az da olsa nımah”; Tuva Türklerinde “tool-çurgu çugaa, töögü çuga genel ad olarak tool çurgu, bolgaş, töögü, çugaalar”; Karaçaylarda “aytiv, tavruh”; Uygurlarda “rivayet, epsene”; Yakutlar’da “kepseen, sehen, kepsel, bııırgı sehen”; Dolganlarda “çukçah”; Tofalarda “uleger”; Çuvaşlarda “halap, mif, legenda az da olsa “yumah”; Kırgızlarda “ulamış, mif, ııakap, comok” vb. terimler efsane karşılığı olarak kullanılmaktadır (Ergun, 1997, s. 1-2).

Bütün bu tanımlardan ve efsaneler üzerine yaptığımız derleme çalışmalarında yola çıkarak efsanenin tanımını şu şekilde yapabiliriz. Efsane; halk muhayyilesi tarafından yaratılarak kişi, yer veya olaylar hakkında anlatılan, olağanüstü nitelikli anlatılardır.

II.2. Efsanelerin Oluşumunu Hazırlayan Sosyal ve Kültürel Ortam

Efsanelerin nasıl bir sosyal ve kültürel ortamda oluştuğunun tespit edilmesi oldukça güçtür. Her milletin ve her topluluğun kendi kültürüne ait efsaneleri bulunmaktadır. Dolayısıyla efsanelerin de destanlar gibi bir milleti millet yapan unsurlardan biri olduğu düşünülebilir. Efsaneler de halk biliminin diğer anlatı türleri gibi süreklilik arz etmekte ve toplum muhayyilesi efsaneleri oluşturmaktadır. Efsanelerin nasıl oluştuğuna dair birçok bilim adamı çeşitli teoriler sunmuşlardır.

“İnsanoğlu özellikle, rasyonel düşünme olanağına sahip olmayan toplumlarda kendisini tabiata karşı daha güçlü hissedebilmek için kahramanlar yaratma yoluna gitmiş veya bir kişinin yaptığını çok fazla büyüterek ondan güç ve cesaret kazanma ihtiyacını sembolleştirmiştir” (Artun, 2009, s. 94-95).

Halk edebiyatı anlatı türlerinin ve dolayısıyla efsanelerin de oluşumuna dair bir değerlendirmede Okuşluk; “İnsanlar var oldukları andan itibaren karşılaştıkları sorunları kendi düşünce sistemine göre yorumlamışlardır. Dışa karşı üstünlük sağlamak isteyen insan düşüncesi, kendisini etkileyen olaylar karşısında bir takım kavramlar geliştirmiş, bu kavramları belli biçimlerde harekete geçirerek, sözlü gelenekte yaşayan anlatım türlerini

meydana getirmiştir” (Okuşluk, 1994, s. 8) diyerek insanların düşünce sistemine vurgu yapmış ve sözlü gelenekte yaşayan anlatı türlerinin oluşumunu açıklamıştır.

Efsaneler gelenek, görenek, kutsallar ve toplum hayatının teşekkülünde çok önemli bir konuma sahiptir. “Efsaneler anlatıldığı toplumun sosyal hayatında etkili olur. İnsanlar açıkça söyleyemediği duygu ve düşüncelerini efsaneler vasıtasıyla dile getirirler. İyi-kötü, güzel-çirkin, haklı-haksız gibi kavramlar efsaneler vasıtasıyla benimsetilmeye çalışılır. Efsaneler hadiseleri ve şahısları kuru kuruya anlatmakla kalmaz, ders vererek ibret alınmasını da sağlar” (Karadavut, 1992, s. 147).

Efsanelerin sosyal ve toplumsal rolü de bulunmaktadır. Toplum efsanelere yaşantılarının bir parçası olması hasebiyle değer vermekte ve saygı göstermektedir. “Efsaneler, fıkra ve atasözü gibi, yeri geldikçe, bir ders vermek, yol göstermek, açıklama getirmek amaçlarıyla anlatılır. Halkın, bu anlatılara göstermiş olduğu saygı, anlatırken ve dinlerken sergilenen tavırlar, dinsel içerikli efsanede saygıyı; diğerlerinde de halk bilgisinin pratiğini sergilemektedir” (Karadağ, 1999, s. 210).

Sonuç olarak, milletlerin temel kültürel unsurlarından biri olarak efsaneler; mitoloji, din, tarih ve insanoğlunun muhayyilesinde oluşturduğu pek çok temele dayanmakta ve bu kaynaklardan beslenmektedir.

II.3. Efsanelerde Konu, Zaman, Mekân, Dil ve Üslup

II.3.1. Efsanelerde Konu

Efsanelerde konuya iki farklı açıdan bakılabilir. İlk olarak muhteva anlamında düşünebileceğimiz, genel bir tasnife tâbi tutmanın oldukça zor olduğu ve genellikle efsane tanımlarında sürekli olarak ifade edilen içeriğe dair unsurlardır. Daha açık bir ifade ile efsanelerde nelerin anlatıldığıdır. Diğer bir bakış ise daha genel ve tasnif edilebilir olan

efsanelerin genel konu tasnifidir. Efsanelerin tasnifi ile ilgili yapılan çalışmalar genel olarak efsaneleri konularına göre sınıflandırmaktadır.

Efsanelerin konu olarak kapsama alanı çok geniştir. Efsanelerle ilgili “Halkın özlemlerini, umutlarını, dünya görüşlerini ortaya koyan, gelenek ve göreneklerini yaşatıp devamını sağlayan efsaneler, içeriğinde bir inanç unsuru buldukları için topluma yön verici, onu telkin edici özelliğe de sahiptirler (Çıblak, 2005, s. 289) ifadelerinden de anlaşılacağı üzere efsaneler halkın özlemlerini, umutlarını, dünya görüşlerini ortaya koymaktadır. Bu da öylesine geniş bir alanı ifade etmektedir ki efsane konuları ile ilgili sınırlama yapmak oldukça zordur.

Boratav efsanelerin konularıyla ilgili; “Efsanenin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır; onun anlattığı şeyler doğru olarak kabul edilir. Bu niteliği ile efsane masaldan ayrılır, hikâye ve destana yaklaşır. Bir destan parçası sadece olağanüstü yönleriyle bir kişiyi ya da bir olayı bildirme göreviyle sınırlanınca efsane olur (Boratav, 1992, s. 98) şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur.

Çalışmamızın ileriki bölümlerinde efsane konusunda yapılan tasnif çalışmaları ile ilgili bir bölüm bulunduğu için bu bölümde efsane konuları hakkında genel tasnif yapılmayacaktır.

Sonuç olarak, efsanelerin konu yelpazesi halk edebiyatının diğer pek çok türüne oranla oldukça geniştir. Yaratılış, dinî, tarihî, olağanüstü nitelikli, hayvanlar, bitkiler, cinler vb. konularda efsaneler bulunmaktadır.

II.3.2. Efsanelerde Zaman

Efsaneler hakkında yapılan tasniflerden daha da iyi anlaşılacağı üzere efsanelerin zamanı oldukça geniş bir kronoloji içinde yer almaktadır. Bir tarih çizgisi

üzerinde belirtmek gerekirse efsanelerin oluşumunu mitlerin oluşumundan daha sonraki bir zaman dilimine bağlamak gerekir.

Efsanenin zamanını mitin zamanından daha sonraki bir zaman dilimine tekabül ettiğini belirtmek amacıyla Elçin şöyle bir değerlendirme bulunmuştur:

Kuvvetli bir anane bağı içinde yasayan ilk devir, mitos devri, hatta orta çağ insanları inandıkları bu bilgilerle kâinata Tanrı, iyi ve fena ruh, kıyamet, melek, şeytan, cin, peri, gök, dağ, su, ya da (yağmur) taşı, büyücü vb. gibi üstün saydıkları maddi-manevi kudretlere umumiyetle teşhis ve intak yolu ile (canlandırarak veya konuşTURARAK) birtakım masallar uydurmuşlardır. Bugün masal sayılan mahsullerden ayrı olarak düşündüğümüz cemiyetin ortak malı olan bu eserler, sonraları yeni din, kültür ve ekonomi şartlarının ve alışverişinin hazırladığı muhit içinde az-çok tarihî gerçeklerle beslenerek yazılı kaynaklara geçen efsane ve menkıbelere örnek (model) olmuşlardır (Elçin, 1993, s. 314-315).

Efsanelerin oluşum ve yayılma zamanları mitolojik zamanlardan daha sonraki zamanlardır. Bu tarihi devirler olarak nitelendirebileceğimiz zaman dilimidir. Dolayısıyla bu durum efsanelerin konularının kapsamı ile birlikte düşünüldüğü zaman efsanelerin oluşum zamanlarının mitlerden daha sonra, tarih çizgisi üzerinde düşünülürse, günümüze daha yakın bir zaman diliminde gerçekleşmektedir.

Elbette ki efsanelerin oluşumlarının başlangıç zamanının tespiti mümkün değildir. Bilinen gerçek şudur ki insanlar tarih öncesi olarak adlandırılan devirlerden beri efsaneleri yaratmaya düşkün bir mizaca sahiptir. Bu durum modern dünyanın mantığı ile izah etmeye çalışılırsa; insanoğlu günümüzde bile çevresinde görüp anlamlandıramadığı veya akıp giden zaman süreci içinde geçmişte meydana gelmiş basit hadiselere olağanüstü unsurlar yüklemeye ve olağanüstü kurgular yaratmaya eğilimlidir. Doğa olayları, savaşlar gibi insanoğlunun bilincinde yeniden kurulmaya uygun temel olaylar başlangıçta efsanelerin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla efsanelerin tarih öncesi devirlerden itibaren var oldukları ve günümüze doğru akan bir zaman sürecinde var olmaya devam ettikleri bilinmektedir.

“Efsaneler, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren, inandırıcılık özelliği olan ve bünyesinde gerçek, kutsal, olağanüstü unsurları barındıran, kısa halk anlatı türleri olarak ortaya çıkmıştır. Efsaneler, milletlerin hafızasında uzun yıllar yaşayarak, kuşaktan kuşağa aktararak bağlı buldukları toplulukların en önemli kültürel varlıklarından birisi olmuşlardır” (Okuşluk, 1994, s. 5-8).

Ergun’un efsanelerin kökleri olarak belirlediği aşağıdaki maddeler efsanelerde zaman konusunda da değerlendirmelerde bulunabilmek açısından önemlidir.

“1. Mitolojik Kökler

2. Tarihî Kökler

3. Dinî Kökler

4. Hayalî, Fantastik Kökler” (Ergun, 1997, s. 41).

Bu maddelerden özellikle, ilk üçü efsanelerin hangi zaman dilimleri içinde meydana geldiklerinin anlaşılabilmesi açısından belirleyici niteliktedir. Ancak bu noktada şu noktaya açıklık getirmek gerekir ki o da bir efsanenin birden fazla kökü olabilmektedir. Örnek vermek gerekirse dinî bir efsanenin kökü aynı zamanda tarihî ve hatta hayalî, fantastik köke de dayanabilmektedir.

Sonuç olarak efsaneler; hangi zamanda yaşadıkları tam olarak tespit edilemeyen ilk insanların cevabını bulamadığı sorulara çeşitli açıklamalar getirmeleriyle ve bu açıklamalara muhayyilelerinden hayalî unsurları da eklemeleriyle mitolojik kökenlere dayanabilmektedir. Yine aynı şekilde tarihsel zaman dilimi içerisinde düşünülürse mitolojik kökenli efsanelerden daha sonra, günümüze daha yakın bir zamanda oluşan tarihî kökenli efsaneler de kökenlerinin oluşma zamanı açısından diğer efsaneleri de kapsayan bir zaman dilimi içerisinde düşünülebilir. Dinî kökenli efsaneler ise yine tarihî köken bağlamında düşünülebilecek dinî kahramanların etrafında oluşan ve menkıbe olarak

adlandırılan efsanelerdir ve bunların oluşma zamanı da özellikle, Türk halk bilimi açısından bakıldığında Türklerin İslamiyet’le tanışmalarından sonraki zaman dilimine tekabül etmektedir.

II.3.3. Efsanelerde Mekân

XIX. yüzyılın başlarında Alman Grimm Kardeşlerin “Efsane, gerçek veya hayalî, muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir” (Karadavut, 1992, s. 17) şeklinde yaptığı efsane tanımlamasından günümüze pek çok halkbilimci tarafından yapılan efsane tanımlamalarında vurgulanan önemli noktalardan biri efsanelerin gerçekleşme mekânının bilinen dünyada herhangi bir yer olabileceğidir.

Sakaoğlu, batıda yapılan çalışmalardan yola çıkarak efsanenin özelliklerini tespit ederken ilk olarak “Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılırlar” (Sakaoğlu, 1980, s. 5) şeklinde bir değerlendirmede bulunmuş, dolayısıyla efsanelerin oluşum sürecinde belirli bir mekânın gerekliliğini ifade etmiştir.

Efsaneleri destanlarda olduğu gibi milletleri millet yapan unsurlardan biri olarak görmek mümkündür. Efsanelerde milletlerin örf, âdet, anane, gelenek ve coğrafi çevreleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Efsaneler meydana geldikleri bölgenin belirgin özelliklerini bünyesinde barındırır. Bunlar efsanelerin meydana geldiği şehrin ya da bölgenin doğal güzellikleri, o bölgede yaşamış olan dinî kişilikleri, şehrin simgesi haline gelmiş olan tarihi güzellikleri ya da belirli bir bölgeye ait olan taş kesilme efsaneleri olabilmektedir.

İnsanlar efsanelere konu olmuş olan belirli bir bölge, coğrafya, dağ, taş, göl, ova veya tarihî bir bina gibi mekânlar ile sahiplenici bir alâka kurmaktadır. Bu mekânları kendisi ile özdeşleştirme ihtiyacı hisseden insanlar bu mekânlara manevî bir anlam, ruh yükleyerek sahiplenirler. Zira efsaneler içinde yer alan mekânlar tarihî şahıs ve

olaylar gibi efsanelerin gerçek kabul edilmesinde belirleyici olmakta ve özellikle, menkıbe gibi içeriğinde dinî unsurların bulunduğu efsanelerdeki mekânlar efsanelerin kutsal kabul edilmelerine neden olmaktadır.

Efsaneler meydana geldiğine inanıldıkları yerlere anlam kazandırır. Efsaneler belirli bir şehirde ya da mekân üzerine olsa da dilden dile aktararak bölgenin dışındaki insanlar tarafında da bilinir ve doğruluğu sorgulanmadan “kutsal” kabul edilme özelliğinden dolayı saygı duyulur

Sonuç olarak, efsanelerin mekânı genellikle bellidir ve masalarda olduğu gibi hayalî bir “masal ülkesi” değildir. Bu da anlatıcı ve dinleyicinin zaman, mekân ve olay ilişkisini kurmasına, dolayısıyla, dinleyicide gerçeklik ve inanç duyguları oluşturmasını sağlamaktadır.

II.3.4. Efsanelerde Dil ve Üslup

Efsanelerde dil ve üslup konusunda, halk edebiyatında masal, halk hikâyesi, destan gibi türlerle kıyaslama yapıldığı zaman belirli kalıplara sokulamayan dil ve üsluptan söz edilebilir. Aşağıda, bu konuda çeşitli bilim adamlarının değerlendirmeleri bulunmaktadır. Efsanelerde dil ve üslupla ilgili olarak Boratav’ın efsane tanımı yaparken de belirttiği şekilde; “Efsane, kendine özgü bir üslubu, kalıplaşmış, kurallı biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile bildirilen bir anlatı türüdür. Halk edebiyatının herhangi bir türünden konu olarak benimsendiği zaman ya da bir parça olarak kullanılınca içine girdiği türün üslup ve biçim niteliğini kazanır” (Boratav, 1992, s. 99) diyerek efsanelerin kendine özgü bir üslubu olduğunu ve düz konuşma dili ile anlatıldıklarını ifade etmektedir.

Sakaoğlu, efsaneler hakkında dört ana unsurun varlığından söz etmektedir. Bu ana unsurlar efsanelerin dil ve üslubuna dair özelliklerin ortaya konması açısından önemlidir. Bu unsurlar şunlardır:

“1. Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılırlar.

2. Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.

3. Umumiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür.

4. Efsanelerin belirli bir şekli yoktur. Kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatımadır” (Sakaoğlu, 1980, s. 6).

Sonuç olarak efsanelerde dil ve üslupla ilgili şunları söyleyebiliriz: Efsaneler genel olarak kısa ve konuşma diline ait unsurlardan oluşan anlatılardır. Efsanelerin belirli bir yapısı, dili ve anlatım tekniği bulunmamaktadır. Efsaneleri herkes anlatabilir ve bu anlatımları esnasında kendi dil ve üsluplarını efsane dili olarak kullanabilir.

II.4. Anlatmaya Dayalı Diğer Türlerle Efsaneler Arasındaki İlişki

İnsanoğlunun tarih sahnesinde ne kadar zamandan beri var olduğu konusunda kesin bilgilere ulaşmak mümkün değildir. Kaynaklarda verilen sayılar arasında o kadar uçurum olabilmektedir ki bazı kaynaklarda otuz bin, elli bin yıl öncesine ulaşan insanoğlunun dünyadaki macerası, son yüzyılda bilim ve teknolojinin ilerlemesi ile bulunan fosillerle milyonlarca yıl öncesine ulaşmaktadır. Bilinen bir şey vardır ki insanoğlu dünyada var olduğu andan itibaren bir kültür oluşturmuştur ve bu kültür oluşturma zamanı içerisinde yazının yeri çok küçük bir zaman dilimini kapsamaktadır. Kültüre dair unsurların en önemlilerinden olan edebiyat ve dolayısıyla halk edebiyatı insanoğlunun var olduğu andan itibaren farkında olarak veya olmayarak kullandığı, yaşamının bir parçası haline getirdiği bir mefhumdur. Yazılı kültür ortamının dışında gelişen ve sözlü kültür olarak adlandırılan ortamda insanoğlu mit, masal, destan ve efsane gibi çeşitli anlatı türleri geliştirmiştir.

Yazılı, sözlü ve elektronik kültür ortamlarından söz edildiği günümüz dünyasında belki de insanoğlu var olduğu sürece hiçbir zaman ölmeyecek olan sözlü kültür

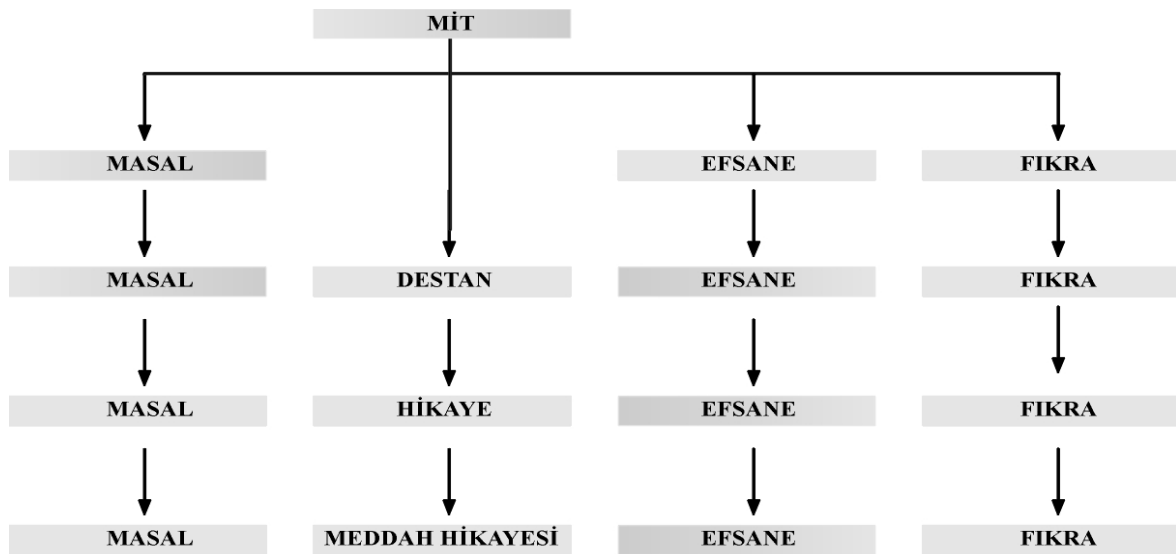
ortamı çeşitli şekil, biçim ve türlerle yaşamını sürdürmektedir. Mit, masal, efsane, destan, hikâye, fıkra gibi türlerle insanoğlunun dünyasında vazgeçilmez olan kültür öğeleri birbirleri ile ilişki halinde olmuş ve olmaktadır.

Günümüzde halk bilimi anlatı türlerin oluşum zamanlarından, içeriklerinden ve daha birçok unsurunun mukayesesine dair pek çok çalışma bulunmaktadır.

Ekici, halk anlatmalarının tarihsel gelişimi hakkında (Bkz. Tablo 1) ve halk anlatı türlerinin art zamanlı ve eş zamanlı gelişimi (Bkz. Tablo 2) hakkında oldukça işlevsel tablolar hazırlamıştır.

Tablo 1

Halk Anlatmalarının Tarihsel Gelişimi (Art Zamanlı ve Eş zamanlı Olarak)

(Ekici, 2005, s. 227)

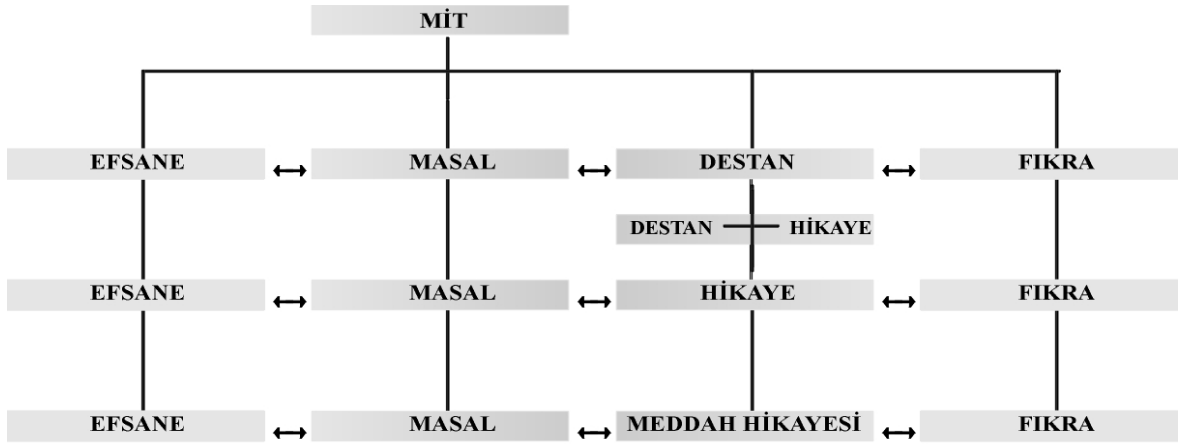
“Halk Anlatmalarının Tarihsel Gelişimi” adlı tabloda Ekici halk anlatmalarının ilk türü olarak gördüğü mit ve mit’in devamı olarak masal, destan, hikâye, efsane, meddah hikâyesi ve fikrayı bir tablo içerisinde tarihsel gelişimi sırasına göre yerleştirmiştir.

Bu bağlamda, halk anlatmalarının tarihsel başlangıç noktası mitlerdir. Mitlerden sonra masallar, destanlar, efsaneler ve fıkralar ortaya çıkmıştır. Masallar, efsaneler ve fıkralar tarihsel gelişim sürecinde türsel özelliklerini korurlarken destanlar hikâyelere, hikâyeler ise meddah hikâyelerine doğru bir değişim sürecine girmişlerdir.

“Halk Anlatı Türlerinin Art Zamanlı ve Eş Zamanlı Gelişimi” adlı tabloda ise Ekici, aynı anlatı türlerinin birbirleriyle ilişkilerini canlı bir şekilde göstermiştir.

Tablo 2

Halk Anlatı Türlerinin Art Zamanlı ve Eş Zamanlı Gelişimi

(Ekici, 2005, s. 226)

Tabloya göre anlatı türlerinin art zamanlı gelişiminde önce mitlerin daha sonra ise efsanelerin oluştuğu görülmektedir. Anlatı türlerinin eş zamanlı gelişiminde ise efsane ile masal, hikâye ve fıkra arasında paralel gelişim söz konusu olmaktadır.

Halk biliminin anlatmaya dayalı türleri arasındaki ilişkileri tablolaştırarak daha anlaşılır bir hale getiren William R. Bascom “Nesir Anlatılarının Üç Türü” ve “Nesir Anlatılarının Temel Özellikleri” hakkında hazırlamış olduğu tablolarda halk biliminin üç temel anlatı türü olan mit, efsane ve masalı pek çok yönden mukayese etmiştir.

Tablo 3

Nesir Anlatuların Üç Türü					
Tür	İnanma	Zaman	Yer	Kabul Ediş Tavrı	Temel Karakter
Mit	Gerçek	Uzak geçmiş	Farklı bir dünya: Erken veya diğer	Kutsal	İnsan dışı varlık
Efsane	Gerçek	Yakın geçmiş	Günümüz dünyası	Kutsal veya değil	İnsan
Masal	Kurmaca	Herhangi bir zaman dilimi	Herhangi bir yer	Kutsal değil	İnsan veya diğer

(Bascom, 2003, s. 80)

Tabloya göre efsaneler inanma bakımından gerçek; zaman bakımından yakın geçmiş; gerçekleşme mekânı bakımından günümüz dünyası; insanlar tarafından kabul ediliş tavrı bakımından kutsal veya değil ve insanın temel karakter olduğu anlatı türüdür.

Tablo 4

Nesir Anlatuların Temel Özellikleri			
1. Biçimsel özellikler (Düzyazı anlatı biçimi)	Nesir anlatı türleri		
	Mit	Efsane	Masal
2. Geleneksel başlangıç	Yok	Yok	Çoğunlukla
3. Gece anlatma	Sınırlama yok	Sınırlama yok	Çoğunlukla
4. İnanma	Gerçek	Gerçek	Kurmaca
5. Kurgu	Herhangi bir zaman ve yere bağlı	Herhangi bir zaman ve yere bağlı	Bir yer ve zamana bağlı değil
a) Zaman	Uzak geçmiş	Yakın geçmiş	Herhangi bir zaman
b) Yer	Erken veya diğer dünya	Bugünkü gibi bir dünya	Herhangi bir yer
6. Kabul Edilme Tavrı	Kutsal	Kutsal	Kutsal değil
7. Temel karakterleri	İnsan dışı varlıklar	İnsan	İnsan veya diğer varlıklar

(Bascom, 2003, s. 81)

Bascom, nesir anlatılarının temel özelliklerini belirttiği bu tabloda (Tablo 4) efsanelerle ilgili olarak efsanelerin masallar gibi geleneksel başlangıç formellerine ve gece anlatma gibi bir sınırlamasının olmadığını belirtmiştir.

Sonuç olarak; mitolojiden destanlara, efsanelerden hikâyelere pek çok halk anlatı türleri bir biriyle iç içe geçmiş ilişkiye sahiptir. Çalışmamızın konusu efsaneler olduğu için bu bölümde efsaneler ile diğer anlatı türleri arasındaki ilişki üzerinde durulacaktır.

II.4.1. Efsane-Mitoloji İlişkisi

Halk bilimi alanında uzmanlaşmış pek çok bilim adamının kabul ettiği bir gerçek vardır ki o da mit efsaneye en yakın türdür. Bu konuda Sakaoğlu; “Anlatı türleri içerisinde efsaneye en yakın olan mittir. Mit ile efsanenin birbirlerine en yakın olan tarafları her ikisinin de inanma yönünden gerçek olarak kabul edilmeleridir” (Sakaoğlu, 1980, s. 21). Bu yakınlık mit ve efsanenin karıştırıldığı durumlara yol açmaktadır.

İki tür arasında inandırıcılık bakımından ortak noktanın varlığı kabul edilmektedir. Her iki tür de hem anlatan hem de dinleyici tarafından gerçekmiş gibi kabul edilmekte ve inanılmaktadır. Ancak bu noktada şunu da ifade etmek gerekir ki gerek mit olsun gerekse efsane 21. yüzyıl teknoloji çağında anlatıcılar ve dinleyiciler tarafından inandırıcılığı sorgulanır bir hale gelmiştir. Bu durumun halk bilimi açısından iyi mi yoksa kötü bir durum mu olduğu da elbette sorgulanabilir.

Efsane ve mit arasında, özellikle, zaman ve konuların farklılığı iki türün birbirinden ayrılmasına yol açmaktadır. Mitlerin zamanı bilinmeyen en eski zamandır. Olağanüstü güçleri olan tanrı ve yarı tanrıların bulunduğu mitler ilkel dönemlerin ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Efsaneler ise günümüzde bile oluşabilen ve ancak kaynağını mittten alabilecek bir türdür.

Ergun; “Mitlerin esas unsuru objesi tabiattır, uzaydır; efsanelerinki ise cemiyet hadiseleridir, tarihtir” (Ergun, 1997, s. 46) diyerek mit ile efsane arasındaki konu bakımından farklılığa değinmiştir.

Efsanelerin mitlere oranla daha gerçekçi yapıya sahip olmaları, mitlerin efsanelere nazaran daha kutsal olarak kabul edilmeleri ve en önemlisi efsanelerin mitlerden daha yakın bir zaman diliminde gerçekleştiğinin kabul edilmesi iki tür arasındaki farklar olarak ortaya konabilir.

II.4.2. Efsane-Masal İlişkisi

Halk edebiyatı anlatı türlerinden biri olan efsane hakkında yapılan bazı tanımlamalarda masal kelimesi de efsane karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bu da efsanenin bir tür masal olduğu görüşünün sonucunda ortaya çıkan bir durumdur. Ancak, her ne kadar bazı kaynaklarda tanımlama zorluğundan dolayı, efsane kavramı masal ile ifade edilmeye çalışılsa da günümüz halk bilimcileri tarafından kabul edilen görüş bu iki türün birbirinden farklı olduğudur.

Efsane-masal ilişkisi hakkında Boratav; “Kısalığı ve nesirle anlatılmış olması sonucu efsane en çok masalla karıştırılabilir. Ancak, efsaneyi masaldan ayırt etmeye yarayan bir özellik onun sonunun acıklı bitmesidir. Buna karşılık, masal her zaman sonunu tatlıya bağlayan bir anlatı türüdür” (Boratav, 1992, s. 99) şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

Efsaneler en çok masalarla karıştırılmaktadır. Her ne kadar eski kaynaklarda ve bazı sözlüklerde masal olarak tanımlansa da efsanelerin masalarla ortak noktalarından çok belirgin farklılıkları ön plana çıkmaktadır. Efsane ve masal arasındaki belki de en belirgin fark inanış noktasındadır. Bu konuda Sakaoğlu; “Efsanenin gerçek olarak kabul edilmesine karşılık masal hayal mahsulü olarak kabul edilir. İlkinin inandırıcılığı yanında

ikincisinin bu husûsiyetinden her zaman bahsedilemez” (Sakaoğlu, 1980, s. 21) diyerek bu farkı ifade etmiştir.

Bu iki tür arasındaki bir diğer fark da masalın uydurma olduğunun hem anlatıcı hem de dinleyici tarafından biliniyor olması iken, efsanede gerek anlatıcı gerekse dinleyicinin efsanenin gerçek olduğuna inanmasıdır. Gerçi daha önce de ifade ettiğimiz gibi özellikle, günümüz teknoloji çağında ve eğitim düzeyinin yükselmesi ile hem anlatıcının hem de dinleyicinin efsanelere inanma oranının azaldığı düşünülmektedir. Yine de efsane ile masal arasındaki temel fark olarak “inandırıcılık” ön plandadır.

Efsane ile masal arasındaki farklardan önemli bir kısmının da motifler bazında olduğu düşünülmektedir. Masalarda yer alan motifler efsanelerde de olabilmekte, fakat bu motiflerin işleniş yönünden fark oluşturduğu öne sürülmektedir. Masalarda yer alan bazı motifler, örneğin taş kesilme motifi, efsanelerde de yer alabilmektedir. Ancak masalarda taşa dönüşen insanın bir süre sonra eski haline döneceği bilinmekte, efsanelerde ise taşa dönüşen insan tekrar eski haline dönmemektedir.

Masallar ile efsaneler arasında konularının nitelikleri arasında da belirgin bir fark bulunmaktadır. Masallar bilinmeyen ülke ve şahıslar etrafında gelişmekte, ancak efsaneler genel olarak tarihî bilgilerle doğrulanabilmektedir.

Efsane ve masal arasındaki farklardan biri de, efsanede yer alan şahıs ve mekân isimlerinin o ülkenin tarihinde yer alıyor olmasıdır. Ancak masalarda yer alan bu şehir ve mekânların gerçek hayatla ilgisi bulunmamaktadır.

Ergun; efsane ile masal arasındaki farklardan biri olan zaman kavramı üzerinde durmuş ve “Efsanelerin zamanı bellidir. Hadisenin ne zaman cereyan ettiğini belirlemek mümkündür. Buna karşılık masalların zamanı bilinmez; belirli bir zamanları yoktur.

Tarihin bilinmeyen zamanlarında olmuş olayları naklederler” (Ergun, 1997, s. 48) şeklinde değerlendirmelerde bulunmuştur.

İki tür arasındaki farklardan biri de mekân bakımındandır. Efsanelerin oluştuğu mekânlar genel olarak bilinmektedir ve yaşadığımız somut dünyadır. Masallarda ise yer belli değildir. Masallar, “masal ülkesi” denilen hayalî bir yerde geçmektedir.

İki tür arasında konu yönünden de farklılıklar bulunmaktadır. “Efsanelerin bir kısmının dinî mevzuları işlemelerine karşılık, bütün masallar din dışıdır” (Ergun, 1997, s. 48). Efsane türü üzerinde tam olarak uzlaşmış genel bir tanım yoktur ve oldukça geniş bir alana yayılmış konu zenginliğine sahiptir.

Bütün bunların dışında efsanelerle masallar arasındaki farklara efsanelerin masallara oranla daha mahallî unsurlar taşımalarını; bazı efsanelerin masallaşabildiklerini, ancak masalların efsaneleşemediklerini örnek olarak verebiliriz.

II.4.3. Efsane-Destan İlişkisi

Halk edebiyatı türlerinden etkileşim oranları oldukça fazla iki tür olan efsane ve destan, oluşturuldukları toplumları derinden etkileyen olaylar üzerinde teşekkül etmiş anlatılardır. Anlatı türü olarak efsanelerden çok geniş ve hacimli olan destan türünün bünyesinde bazı efsanevî unsurların bulunması ile efsaneye oldukça yakın bir türdür. Ancak bu iki türü birbirinden ayırt edecek temel farklılıklar belirgindir.

Bu konuda Ergun bu iki tür arasındaki benzerlik ve farklılıklar üzerinde tespitlerde bulunmuştur. Ergun;

Efsanelerin bazılarının benzerlerini başka milletlerde bulabiliriz. Buna karşılık destanlar, millîdir, onların benzerlerini başka milletlerde bulmamız söz konusu değildir. Bazı destanlar zaman içerisinde uzun soluklu anlatma olma özelliğini kaybederek küçülür ve efsaneye dönüşebilir. Destanların hepsi belli bir tarihî olayı işlerler. Bu durum efsanelerin tamamında görülmez. Efsanelerin bazılarında kutsallık olmasına karşın, kutsallık destanlarda görülmez. Destanlar, daha ziyade millî anlatmalardır ve kutsallık, dini bir karakter taşımaz. Efsanelerdeki sessiz, sakin, itaatkâr derviş tipine karşılık destanlarda kahraman, savaşçı alp tipi

vardır (Ergun, 1997, s. 48) şeklinde tespitlerde bulunarak efsane-destan ilişkisi üzerinde durmuştur.

Efsane ve destanlarda ortak bir nokta olarak her iki anlatı türünde de hadiselerin bilinen dünyada ve belirli bir coğrafyada meydana geldiğini söyleyebiliriz. Bu durum her iki türün masaldan bir farkı olarak ortaya çıkmaktadır. Efsane ve destanların bir başka ortak noktası bu anlatı türlerine ait ürünlerin hem anlatıcı hem de dinleyici tarafından gerçek olarak kabul edilmesidir. Halk anlatılarının özellikle de efsanelerin inandırıcılığı hakkında daha önce de ifade ettiğimiz gibi modern dünyada bakış açısının değişmekte olduğuna dair tespitler günümüz halkbilimcileri tarafından dile getirilmektedir.

Efsane ve destan türünün ortak noktaları üzerine Karadağ; şu saptamalarda bulunmuştur: “Destanla efsane arasındaki ilişkiler, gerçekliğin kabulü oranında bir ortak noktaya dayanmaktadır. Aralarındaki önemli fark, zaman kavramında yoğunlaşmaktadır. Yer konusu da, iki türün benzer özelliğidir. Öte yandan destanların ulusallığı, kendilerine has bir özelliktir; efsanenin evrenselliği, destanda görülmez” (Karadağ, 1999, s. 216-217).

Efsane ile destanın geçtiği meydana geldikleri ve yayıldıkları zaman farklılık göstermektedir. Destanlar eski devirlerde toplumu derinden etkileyen bir olayın meydana gelme zamanından çok uzun bir zaman sonra destan halini alan anlatılar. Bu da destanı oluşturan olayı ile destanın teşekkülü arasında uzun bir zaman dilimi olduğunu göstermektedir. Efsanenin oluşması için ise efsane olayı ile efsane anlatısı arasında uzun bir zaman geçmesi gerekmemektedir.

Destanlar genel olarak manzum ve destan anlatma konusunda ustalaşmış kişiler tarafından anlatılmaktadır. Ancak efsaneler mensurdurlar ve efsanelerde anlatıcı kısıtlaması söz konusu değildir, efsaneleri herhangi bir kişi anlatabilir.

Toplumların geçmişlerine dair bilgi edinmelerinde kaynak olarak nitelendirebileceğimiz iki tür olan efsane ve destan yazılı kaynakların elde edilemediği durumlarda tarihî bilgilere ulaşma konusunda kaynak olarak kabul edilebilmektedir.

Efsane ve destanlara dair belirtilmesi gereken önemli bir nokta da destanın içinde efsanelerin yer alabiliyor olmasıdır. Destanlar uzun ve geniş hacimli anlatı türleridir. Bazı destanlar, zamanla uzun soluklu anlatılma özelliklerini kaybederek kısalmış ve efsane olarak bilinir hale gelmişlerdir. Bazı efsaneler ise destanların içerisinde anlatılan anlatılar olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ancak, efsanelerin içinde bir destanın yer alması mümkün değildir. Yine, efsanelerin muhteva özelliklerinde meydana gelen değişimle masala dönüşebildiği, ancak hiçbir efsanenin zaman içinde destanlaşmadığı da bilinmektedir.

II.4.4. Efsane-Halk Hikâyesi İlişkisi

Efsane tanımlamalarında en çok kullanılan karşılıklardan biri hikâyedir. Halk edebiyatının diğer türleri ile efsane arasındaki münasebet düşünüldüğünde efsane ve halk hikâyelerinin birbirlerine yakın olduklarından söz edilebilir. Özellikle, bazı halk hikâyelerinin nazım kısımlarının unutulduğu veya söylenmediği durumlarda halk hikâyelerinin efsanelere daha yakın olduğu düşünülmektedir. Zira halk hikâyelerinin zaman içinde efsaneye dönüşebildiği de bilinmektedir.

Efsane ve halk hikâyesinin ortak noktalarını belirlemek gerekirse her iki türde; olaylar gerçek veya gerçeğe yakın olarak kabul edilir. Hadiselerin gerçekleşme alanı bilinen dünyadır ve olağanüstü durumlara rastlanmaktadır.

Efsaneler konu bakımından halk hikâyelerinden ayrılmaktadır. Halk hikâyelerinde konu daha çok aşk ve kahramanlık olurken efsanelerde konu çok daha geniş bir kapsama sahiptir.

Efsanelerde halk hikâyelerinde olduğu gibi özel bir icracı ve icra ortamı bulunmamaktadır. Efsaneleri herhangi bir kişi ya da herhangi bir yerde ve zamanda anlatabilirken halk hikâyelerinin ustalaşmış anlatıcıları ve belirli bir icra ortamı bulunmaktadır.

II.5. Efsanelerin Sınıflandırılması Hakkında Değerlendirmeler

II.5.1. Türk Efsanelerinin Sınıflandırılması

19. yüzyıl başlarından itibaren Avrupa’da başlayan efsane çalışmalarına 20. yüzyıldan itibaren yoğun bir biçimde üzerinde durulmuş ve efsaneler konusunda özellikle, derleme faaliyetlerine önem verilmiştir. Son yıllarda diğer anlatı türlerinde olduğu gibi efsane incelemeleri konusunda da teori ve kuramlar geliştirilmiş, bu alanda uluslararası düzeyde çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalar artarak devam etmektedir. Gelişen teknolojiye paralel olarak iletişimdeki gelişmelerden halk bilimi çalışmalarında da yararlanılmaktadır. Ancak sözlü kültüre ait bir tür olan ve diğer anlatı türleri gibi temelinde insan faktörünün bulunduğu efsanelerin tanımlanmasında ve tasnifinde birçok sorunla karşılaşmaktadır.

20. yüzyılın ilk yarısına kadar masalın bir alt türü olarak düşünülen ve tanımlaması yapılmayan efsane türü hakkında ilk uluslararası ve kapsamlı çalışmalar 20. yüzyılın ikinci yarısında “Society for Folk Narrative (Halk Anlatmaları Uluslararası Topluluğu)” tarafından yapılan kongrelerle başlamıştır. Dolayısıyla Türkiye’de efsane türü hakkında yapılan çalışmalar da bu kongreler ışığında gerçekleşmiş ve gelişmiştir.

“Efsanelerin gruplandırılması konusunda Muhsine Helimoğlu Yavuz, ‘Uluslararası Halk Anlatısı Araştırmaları Topluluğu’ tarafından Budapeşte’de yapılan kongrede kabul edilen geçici sınıflandırmanın, Boratav tarafından Türk efsanelerine uygun

bulunmadığını ve Boratav'ın Türk efsaneleri için bazı alt gruplarla ilgili yeni bir düzenleme getirdiğini belirtmektedir” (Aksoy, 2002, s. 62).

Pertev Naili Boratav'ın tasnifine göre Türk efsaneleri şu şekilde sınıflandırılabilir:

- a. Yaradılış efsaneleri;
 - i) Oluşum ve dönüşüm efsaneleri
 - ii) Evrenin sonunu anlatan efsaneler
- b. Tarihlik efsaneler;
 - i) Adları belli yerler üzerine anlatılanlar
 - ii) İnsan topluluklarının oturdukları yerler
 - iii) Ünlü büyük yapılar
 - iv) Tarihlik sayılan kişilerden ya da uluslardan kaldığına inanılan defineler
 - v) Milletler, hükümdar soyları
 - vi) Büyük afetler
 - vii)Tarihlik niteliği olduğuna inanılan ünlü kişilerin savaştıkları olağanüstü güçlü yaratıklar
 - viii) Savaşlar, fetihler, yayılışlar
 - ix) Yerleşmiş bir düzene başkaldırmalar
 - x) Başlıca tarihlik önemli olaylar ya da sivrilmiş kişiler
 - xi) Sevda maceraları ile ün almış âşıklar; kişilerin aile içi çeşitli ilişkileri
 - xii) Çeşitli başka olaylar içindeki yerleri ile bir toplumun tarihinde iz bırakmış “önemsiz” kişiler
- c. Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler;
 - i) Alın yazısı
 - ii) Ölüm ve ötesi
 - iii) Tekin olmayan yerler
 - iv) Tabiatın bir parçası olan yerler ile hayvanların “sahip”leri (koruyucuları)
 - v) Cinler, periler, ejderhalar vb. tabiatüstü güçte yaratıklar
 - vi) Şeytan
 - vii) Hastalık ve sakatlık getiren varlıklar
 - viii) Olağanüstü güçleri olan kişiler
 - ix) Mythique nitelikte hayvan ve bitkiler üzerine anlatılanlar
- ç. Dinlik efsaneler (Sevinç, 2008, s. 23-24).

Boratav'ın tasnifinde sonra efsaneler konusunda genel olarak bu tasnifi baz alan tasnif denemeleri yapılmıştır. Türkiye'de efsanelerin araştırılması konusunda yapılan çalışmaların yetersizliği, elde edilen malzemelerin inceleme ve tasnif edilmesinde yaşanan sıkıntılar ve daha birçok sebepten dolayı Türkiye'de efsane araştırmalarında ve sınıflandırmalarında sıkıntılar yaşanmaktadır.

Türkiye'de efsane tasnifi konusunda Boratav'ın tasnifinden sonra efsaneler hakkında yapılan ve toplamda sayısı 50'yi geçmeyen nitelikli olarak nitelendirilebilecek çalışmalarda da genel olarak, yapılan derlemeler yazıya geçirilmiş ve yazıya geçirilen bu derlemeler metin merkezli halk bilimi kuramları çerçevesinde incelenerek, konularına göre sınıflandırılmıştır. Bu da belirli bir bölgeye ait efsanelerin konuları bakımından değerlendirilmesi şeklinde olmuştur. Mevcut malzemenin değerlendirilmesi sonucunda oluşturulan bu tasnifler pek çok yönden birbirlerinin tekrarı niteliğindedir.

Efsane tasnifleri hakkında örnek vermek gerekirse Saim Sakaoglu "Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Katalogu" adlı eserinde efsanelerin tasnifini şu şekilde yapmıştır:

1-45. Aşk,

51-100. Zor durumdan kurtulma,

111-160. Saygısızlıklar,

171-190. Kötü huylar

201-220. Hızır ve insanlar

231-280. Değişik taş kesilmeler,

291-300. Eksik anlatılanlar (Sakaoglu, 1980, s. 65).

Bilge Seyidoğlu'nun Erzurum efsanelerini incelediği "Erzurum Efsaneleri, Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler" adlı çalışmasındaki yapmış

olduğu efsane tasnifi belirli bir bölgeye ait efsanelerin konuları bakımından sınıflandırılması açısından bir örnektir. Seyidoğlu'nun tasnifi şu şekildedir:

1. Dinî binalarla ilgili efsaneler:
 - A. Camiler ve mescitler üzerine söylenen efsaneler
 - B. Kutsal kabirlerle ilgili olanlar
 - C. Tekkeler, ocaklar ve müritlerle ilgili efsaneler
 - D. Türbeler üzerine söylenen efsaneler
 - E. Kaleler üzerine anlatılan efsaneler
2. Evler ve insanların yaşadığı yerlerle ilgili efsaneler:
 - A. Alkarısı ve peri kızı ile ilgili efsaneler
 - B. Çobanların ve köprülerin efsaneleri
 - C. Değirmen ile ilgili efsaneler
 - D. Evler hakkında anlatılan efsaneler
 - E. Hamamlar üzerine söylenen efsaneler
 - F. Kahve ve lokanta üzerine söylenen efsaneler
 - G. Keramet sahiplerinin efsaneleri
 - H. Köylerle ilgili efsaneler
 - I. Kuyu ile ilgili efsaneler,
 - İ. Tekin olmayan yerlerde yaşayan tekin olmayan yaratıklar
3. Tabiat ve kırlarla ilgili efsaneler:
 - A. Çeşme ile ilgili efsaneler
 - B. Düzlüklerle ilgili efsaneler
 - C. Göller ve şelalelerle ilgili efsaneler
 - D. Kaplıcalarla ilgili efsaneler
 - E. Mağaralarla ilgili efsaneler
 - F. Nehirle ilgili efsaneler
 - G. Pınarla ilgili efsaneler
 - H. Taşlar ve kayalarla ilgili efsaneler (Ergun, 1997, s. 20-21).

Mehmet Naci Önal “Muğla Efsaneleri” adlı çalışmasında Boratav'ın efsane tasnifine benzer bir şekilde kendi tasnifini örnekleriyle birlikte sunmuştur. Bu tasnife göre efsaneler şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

1. Yaratılış oluşum ve dönüşüm efsaneleri:
 - A. Evrenle ilgili efsaneler
 - B. İnsanlarla ilgili efsaneler
 - C. Hayvanlarla ilgili efsaneler
 - D. Bitkilerle ilgili efsaneler

E. Taşa dönüşümle ilgili efsaneler

2. Tarihî efsaneler:

- A. Tarihî şahsiyetlerle ilgili efsaneler
- B. Yapıların bir gecede oluşumu ile ilgili efsaneler
- C. Köprülerle ilgili efsaneler
- D. Denizlerle ilgili efsaneler
- E. Göller ve sularla ilgili efsaneler
- F. Şehirle ilgili efsaneler
- G. İlçelerle ilgili efsaneler
- H. Beldelerle ilgili efsaneler
- I. Köylerle ilgili efsaneler
- İ. Mevkilerle ilgili efsaneler

3. Olağanüstü varlıklar ve olaylarla ilgili efsaneler

- A. Şeytanlarla ilgili efsaneler
- B. Cinlerle ilgili efsaneler
- C. Perilerle ilgili efsaneler
- D. Geçkincilerle ilgili efsaneler
- E. Diğer varlıklarla ilgili efsaneler
- F. Olağanüstü olaylarla ilgili efsaneler

4. Mistik efsaneler:

- A. Erenlerle ilgili efsaneler
- B. Hızırla ilgili efsaneler
- C. Ağaçlarla ilgili efsaneler
- D. Hz. Ali'nin atı ile ilgili efsaneler (Ospanaliyeva, 2011, s. 99-100).

Nilgün Çıblak (Coşkun) “İçel Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma” adlı yüksek

lisans tezinde İçel (Mersin) ilinden derlediği efsaneleri şöyle tasnif etmiştir:

1. Dinî efsaneler:

- A. Velilerle ilgili efsaneler
- B. Türbe ve ziyaretlerle ilgili efsaneler

2. Olağanüstü kuvvetler ve varlıklarla ilgili efsaneler:

- A. Şeytan ile ilgili efsaneler
- B. Cin ve peri ile ilgili efsaneler
- C. Yılan ve evranla ilgili efsaneler

3. Taş kesilme ile ilgili efsaneler

4. Hayvanlar ilgili efsaneler

5. Bitki ve ağaçlarla ilgili efsaneler

6. Tarihi efsaneler:

- A. Fetihle ilgili efsaneler

B. Kaleler, surlar, köprüler ve anıt-mezarlarla ilgili efsaneler

C. Yerleşim yerlerinin oluşmasıyla ilgili efsaneler

7. Yer adlarıyla ilgili efsaneler:

A. Yerleşim yerleriyle ilgili efsaneler

B. Belirli yerlerle ilgili efsaneler

C. Tekin olmayan yerlerle ilgili efsaneler

8. Tabiatla ilgili efsaneler:

A. Dağ, in, tepe, kaya, taş ve vadi ile ilgili efsaneler

B. Su, pınar ve kuyu ile ilgili efsaneler (Çıblak, 1995, s. 69-74).

Refiye Okuşluk, “Adana Efsaneleri Araştırması (Derleme-İnceleme)” adlı

çalışmasında efsaneleri şöyle tasnif etmektedir:

1. Dünyanın yaradılışı ve sonu ile ilgili efsaneler:

2. Veliler, türbeler ve ziyaretlerle ilgili efsaneler:

A. Velilerle ilgili efsaneler

B. Türbeler ve ziyaretlerle ilgili efsaneler

3. Olağanüstü varlıklarla ilgili efsaneler:

A. Alkarısı ve cinlerle ilgili efsaneler

B. Olağanüstü kahramanlarla ilgili efsaneler

4. Taş kesilmeyle ilgili efsaneler

5. Bitkiler ve ağaçlarla ilgili efsaneler

6. Hayvanlarla ilgili efsaneler

7. Doğa olaylarıyla ilgili efsaneler

8. Tarihi yerler ve hazinelerle ilgili efsaneler

A. Tarihî yerler

B. Hazineler

9. Yer adlarıyla ilgili efsaneler

10. Dağ, göl, mağara, pınar, çeşme ile ilgili efsaneler

11. Çeşitli işaretlerle ilgili efsaneler

12. Hızır ile ilgili efsaneler

13. Lokman Hekim ile ilgili efsaneler (Osmanaliyeva, 2011, s. 101-102).

Yukarıdaki efsane tasniflerinin dışında; efsanelerle ilgili yapılan diğer çalışmalarda efsanelerin konularına göre tasnifi ile ilgili şunları söyleyebiliriz:

Ali Duymaz Bingöl ve çevresinden ait efsanelerle ilgili “Bingöl Efsaneleri (İnceleme-Metinler)” adlı çalışmasında efsaneleri konularına göre 8 ana gruba ayırarak, Hayrettin Rayman “Bayburt Efsaneleri” adlı çalışmasında Boratav’ın yaptığı efsane

tasnifine benzer bir şekilde ancak, alt maddelerinde değişikliğe giderek, İsmail Görkem, Elazığ efsanelerini incelediği “Elazığ Efsaneleri Üzerinde Araştırmalar (Metinler ve İncelemeler),” adlı çalışmasında efsaneleri konularına göre beş ana gruba ayırarak, Ruhi Kara, “Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmasında efsaneleri 3 ana gruba ayırarak, Kudret Yıldırım (Yağbasan) “Malatya Efsaneleri (Metinler ve İnceleme)” adlı çalışmasında Malatya efsanelerini 8 ana gruba ayırarak ve Recai Bazancir “Bingöl Efsaneleri” adlı çalışmasında efsaneleri 7 ana gruba ayırarak, tasnif etmişlerdir.

Türkiye’de efsaneler üzerine yapılan tasnifler değerlendirildiğinde Boratav’ın tasnifinden sonra yapılan tasnif denemelerinin belli bir bölgeden derlenen malzemenin veya belirli bir konuda derlenmiş efsanelerin incelenmesine dayanan ve efsane konularına göre yapılmış tasnifler olduğu görülmektedir. Bu da araştırmacıların ellerindeki malzemeye göre hareket edebilmelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de efsane çalışmalarının arzu edilen seviyede olmadığı görülmektedir. Ancak, Türk kültür ve medeniyetinin büyüklüğü ve genişliği dikkate alındığında halk edebiyatında bir tür olarak efsanelerle ilgili olarak yapılan çalışmalarda henüz emekleme aşamasında olmamız da normal olarak kabul edilebilir.

Oldukça geniş bir coğrafyada yaşıyor olmamız, çeşitli kültür etkileşimleri ve daha pek çok sebepten dolayı efsane oluşturma bakımından zengin bir kültüre sahip olduğumuzu söyleyebiliriz. Bu zengin kültür içerisinde bir topluma ait efsaneler o toplumdaki kültürü ve değerleri de yansıtmaktadır. Toplumun değerleri efsane tasniflerinin de şekillenmesinde belirleyici olmaktadır. Herhangi bir yerleşim yerinde yaşayan halkın efsanelere kendi kültürel kimliğini yüklemesi sonucunda efsanelerin sınıflandırılmasında grupların veya alt grupların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Özellikle, efsaneler üzerine

yapılan derlemeler ve incelemeler arttıkça daha fazla alt grubun ortaya çıkacağı öngörülmektedir.

II.5.2. Hatay Efsanelerinin Sınıflandırılması

“Hatay Efsanelerinin Bağlam Merkezli Halk Bilimi Yöntemleri Açısından İncelenmesi” adlı bu tez çalışmasında Hatay merkez, ilçeler, kasaba ve köylerinden toplam 125 efsane derlenerek yazıya geçirilmiş ve bu efsaneler konularına göre sınıflandırılmıştır.

Bu çalışmanın bağlam merkezli halk bilimi yöntemleri temelli olması nedeniyle bu çalışmada Hatay ve ilçelerinde çok bilinen efsaneler derlenerek bağlam merkezli yöntemler ışığında incelenmiştir.

Hatay ve ilçelerinden derlenen 125 efsanenin konularına göre tasnifi şu şekildedir:

I. Dinî Efsaneler

I.1. Peygamberlerle İlgili Efsaneler

I.2. Erenlerle İlgili Efsaneler

I.3. Adı Bilinen Din Büyükleri İlgili Efsaneler

I.4. Diğer Dini Nitelikli Efsaneler

II. Yaratılış, Oluşum ve Dönüşüm Efsaneleri

II.1. Yaratılışla İlgili Efsaneler

II.2. Oluşumla İlgili Efsaneler

II.2.1. Tabiat Şekillerinin ve Olaylarının Oluşumu İle İlgili Efsaneler

II.3. Dönüşümle İlgili Efsaneler

II.3.1. Taşa Dönüşme İle ilgili Efsaneler

II.3.2. Hayvanlarla İlgili Efsaneler

II.3.3. Bitkilerle İlgili Efsaneler

III. Olağanüstü Kişi, Varlık ve Olaylarla İlgili Efsaneler

III.1. Lokman Hekimle İlgili Efsaneler

III.2. Cinler ve Alkarısıyla İlgili Efsaneler

III.3. Cesedi Bozulmayan İnsanlarla İlgili Efsaneler

III.4. Olağanüstü Olaylarla İlgili Efsaneler

IV. Tarihi Efsaneler

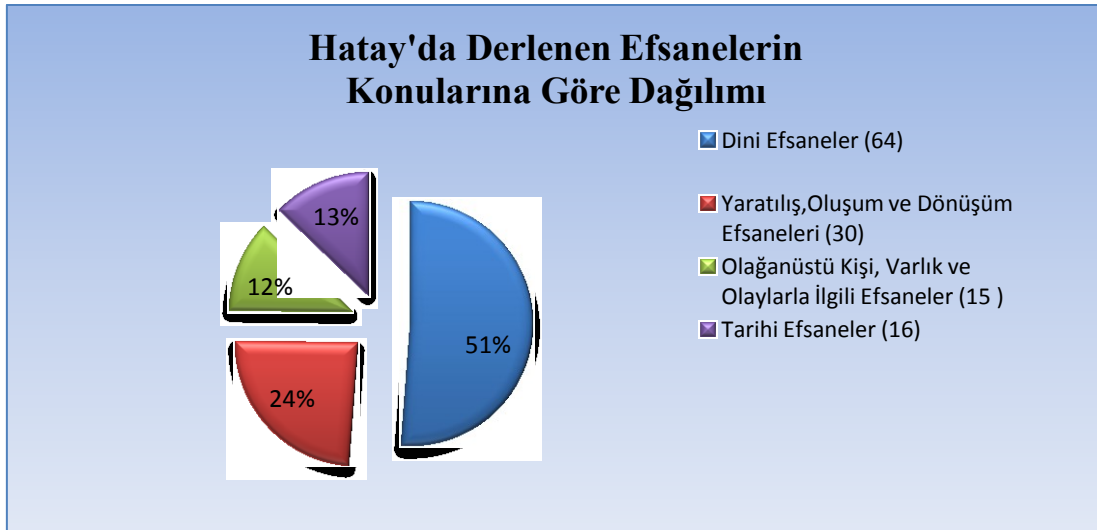
IV.1. Tarihi Yerlerle İlgili Efsaneler

IV.2. Savaşlarla İlgili Efsaneler

IV.3. Hazinelele İlgili Efsaneler

Bu tez çalışmasının sonunda Hatay ve ilçelerinde derlenen efsaneler konularına göre dağılışı şu şekilde tabloleştirilmiştir:

Tablo 5

Tabloya göre Hatay ve ilçelerinde en çok “dinî efsaneler” anlatılmaktadır. Çalışmamızda kaydedilen 125 efsanenin % 51’lik oranı olan 64 efsane dinî efsanedir.

Dinî efsaneleri % 24’lük oran ve 30 efsane ile “yaratılış, oluşum ve dönüşüm efsaneleri” izlemektedir.

Çalışmamızda üçüncü sırada ise ise “tarihî efsaneler” bulunmaktadır. Tarihî efsanelerin oranı % 13’tür ve 16 efsane derlenmiştir.

Bu tez çalışmasında “olağanüstü kişi, varlık ve olaylarla ilgili efsaneler”in oranı % 12’dir ve toplam 15 efsane derlenmiştir.

Çalışmamızda 4 ana grup ve bunların alt maddeleri altında sınıflandırdığımız efsaneler Hatay ve ilçelerinde en çok anlatılan efsanelerdir.

II.6. Efsaneler Üzerine Yapılan Çalışmalar

Türk halk biliminde konusunu efsanelerin oluşturduğu pek çok çalışma bulunmaktadır. Tezin bu bölümünde efsane konulu bazı çalışmalar üzerinde durulacaktır. Bu bölümün ilk kısmında Türkiye’de efsanelerle ilgili olarak yapılan ve tezimizde yararlandığımız çalışmalara yer verilmiş, bu çalışmalar kitaplar, tezler ve makaleler başlığı altında tanıtılmıştır. İkinci kısımda ise Hatay veya Hatay’ın belirli bir yöresinde efsanelerle ilgili olarak yapılan çalışmalar hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Elbette ki efsaneler konusunda yapılan çalışmalar kitaplar, makaleler ve tezlerle sınırlı değildir. Efsaneler konusunda sempozyum ve kongre bildirileri ve yazılı-görsel birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak, efsane konulu çalışmaların tamamını burada belirtmek, tezin kapsamı açısından uygun olmayacağı için söz konusu çalışmalara yer verilmemiştir.

II.6.1. Türkiye’de Efsanelerle İlgili Yapılan Çalışmalar

20. yüzyılın başlarında Ziya Gökalp, Mehmet Fuat Köprülü ve Rıza Tevfik Bölükbaşı’nın folkloru bilim olarak tanıtmalarının ardından bilim camiasında halk bilimine karşı bir ilgi doğmuş, ancak Türkiye’de efsanelerle ilgili olarak yapılan çalışmalara, halk edebiyatının diğer türlerinde olduğu gibi, Cumhuriyet’in ilanından sonra başlanmıştır.

Folklor alanındaki bilimsel aktiviteler, Prof. Dr. Fuat Köprülü'nün başkanlığı altında "İstanbul Üniversitesi'nde 1924 yılında Türkoloji Enstitüsü'nün kurulmasıyla başlamıştır" (Başgöz, 2011, s. 1540). Cumhuriyetin ilanından sonra derleme faaliyetlerinin başlaması ile birlikte halk bilimi konusunda çalışma yapan bilim adamları ve amatör halk bilimciler efsaneleri de derlemeye başlamışlardır. Bu konuda ilk çalışmalar belli bir bölgeden derlenen efsanelerin yazıya aktarılarak yayınlanması şeklinde olmuştur. Özellikle, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren müstakil bir tür olarak efsaneler hakkında çalışmalara yoğunlaşmış, bu konuda kitap, makale, tez gibi çalışmalar halk biliminde önemli bir yer işgal etmeye başlamıştır.

II.6.1.1. Kitaplar

Türkiye'de efsaneler üzerine yapılan çalışmaların kitap olarak yayınlanması cumhuriyetin ilanından sonraki yıllarda olmuştur. Aşağıda Türkiye'de efsanelerle ilgili olarak yayınlanan bazı kitaplar ve bu kitapların içerikleri hakkında tanıtıcı bilgiler bulunmaktadır.

Hüseyin Namık Orkun'un, *Türk Efsaneleri* (1943) adlı eseri "8 bölümden ve 74 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın başlangıcında Orkun'un 'Millî Efsanelerimize Dair' başlıklı bir yazısı bulunmaktadır. Eser; 'Dünyanın Yaratılışı', 'Çıkış Efsanesi', 'Oğuz Efsanesi', 'Zola Tülek', 'Uygur Efsanesi', 'Tepegöz', 'Bamsı Böyrük' ve 'Kanturalı' adlı bölümlerden oluşmaktadır" (Çimen, 2006, s. 74-75).

Nezihe Araz, *Anadolu Evliyâları* (1958) adlı kitabında Anadolu'da çok önemli yere sahip olan başlıca evliyalarımız, onların menkıbevi hayatları ve evliyaların menkıbelerinden örnekler bulunmaktadır.

Adli Moran, *İlkel Efsaneler* (1961) adlı eserinde Aztekler, Güney Amerika'da yaşayan Pueblo'lar ve puta tapan Filipinlilerin efsaneleri de dahil olmak üzere Gulyabani,

Pegasus, Ejderha, Şahmeran, Cehennem Bekçisi gibi efsanelerin metinleri bulunmaktadır (Bazancir, 2000, s. 26).

Cahit Cemil Güzelbey, *Gaziantep Evliyâları* (1964) adlı kitabında Gaziantep'te bilinen tüm evliya ve şeyhler hakkında bilgi bulunmaktadır. Eserde 70 evliya, bu evliyaların menkıbevi hayatları ve menkıbelerinden örnekler bulunmaktadır.

Mehmet Önder, *Anadolu Efsaneleri* (1966) adlı kitabı efsane metinlerinden oluşmaktadır. “Kitaptaki efsane metinlerinin konuları genel olarak Anadolu'daki il isimlerinin ortaya çıkışı üzerinedir. Bunların dışında, tarihi yapılar ve doğal güzelliklerin oluşumu üzerine de efsaneler bulunmaktadır” (Bazancir, 2000, s. 28).

M. Fuat Köprülü'nün *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (1966) adlı eseri 10 bölümden oluşmakta ve bu eserde Ahmet Yesevî ve Yunus Emre'nin menkıbevi hayatları ve bu evliyaların menkıbelerinden örnekler bulunmaktadır.

Bahaeddin Ögel'in, *Türk Mitolojisi I ve II* (1971) adlı eserinde her ne kadar çalışmanın destanlarla ilgili olduğunu belirtilse de incelemelerde pek çok efsane metnine yer verilmiş ve efsaneler incelenmiştir.

Saim Sakaoğlu, *101 Anadolu Efsanesi* (1976) adlı 12 bölümden oluşan eserinde Türkiye'nin farklı bölgelerinden derlenen 101 efsane metnine yer vermiştir. Yine aynı şekilde Sakaoğlu, *101 Türk Efsanesi* (2003) adlı eserinde sadece Türkiye'den değil Türkiye dışında yaşayan Türklerin de efsanelerinden tespit ettiği 101 efsane metnine yer vermiştir. Saim Sakaoğlu, *Efsane Araştırmaları* (1992) adlı çalışmasında efsanelerle ilgili olarak yayınlamış olduğu makaleleri toplayarak kitap halinde yayınlamıştır.

Ahmet Yaşar Ocak, *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri* (1983) adlı eserinde İslamiyet öncesi Türklerin kabul ettikleri dinler, Türk inançları, bu inançlardan kaynaklanan tabiat kültleri üzerinde durmuş, aynı zamanda Şamanizm'den

kaynaklanan çeşitli efsanevî konular üzerinde durarak Uzak Doğu ve İran dinlerinden kaynaklanan efsane motiflerini incelemiştir. Ahmet Yaşar Ocak, *Türk İnançlarında ve Edebiyatında Evliyâ Menkabeleri* (1984) adlı eserinde veli, menkıbe, keramet gibi terimler üzerinde durmuştur. Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler* (1992) adlı eserinde ise Türk tasavvufunda veli kavramı, veli kültü, evliya menkıbeleri, Türk edebiyatında evliya menakıpnameleri ve menakıpnamelerdeki motifler üzerinde inceleme ve değerlendirmelerde bulunmuştur.

Derman Bayladı, *Efsaneler Dünyasında Anadolu (Anadolu Mitolojisi)* (1996) adlı eserinde Anadolu’da antik dönemlerde yaratılan bazı efsaneleri tanıtmıştır. Efsanelerin klasik mitolojilerle sınırlı olduğu ve toplam 87 efsanenin bulunduğu “bu eserde ‘Troia Savaşları’, ‘Hektor’un Ölümü’, Lydia bölgesinde yaratılan efsaneler gibi efsanelerin yanında ‘İstanbul’un Kuruluş Efsanesi’, ‘Kızkulesi Efsanesi’, ‘Ayasofya’da Kaybolan Papaz’, ‘Battal Gazi Kız Kulesinde’, ‘Rumeli Hisarı Nasıl Yapıldı’ gibi efsaneler ve günümüze kadar gelmiş yapıtlarla alâkalı efsaneler de bulunmaktadır” (Bazancir, 2000, s. 28). Kitaptaki efsaneler yabancı kaynaklardan ve daha önce Türkiye’de yapılan mitolojik çalışmalardan toplamıştır.

Bu çalışmaları dışında Türk halk biliminde efsaneler hakkında yazılan ve içeriğinde efsane metinlerine yer verilen pek çok kitap bulunmaktadır. Aşağıda bu kitaplardan bazılarının isimleri ve yayın tarihleri verilmiştir.

Osman Bayatlı, *Bergama’da Efsaneler, Adetler* (1941), Ali Rıza Önder, *Yaşayan Anadolu Efsaneleri* (1955), Mehmet Önder, *Konya Efsaneleri* (1963), Belkıs Mutlu, *Efsanelerin İzinde* (1965), Fehmi Anlaroğlu, *Dilden Dile Nesilden Nesile Anadolu Efsaneleri* (1968), Mehmet Önder, *Efsane ve Hikâyeleriyle Anadolu Şehir Adları* (1969), Mehmet Önder, *Bitmez-Tükenmez Anadolu (Hikâyeleri, Efsaneleri ve Destanlarıyla)*

(1970), Sedat Veyis Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane* (1971), Enver B. Şapolyo, *Türk Efsaneleri* (1971), İrfan Ünver Nasrattınoğlu, *Afyonkarahisar Efsaneleri* (1973), M. Necati Sepetçioğlu, *Türk-İslam Efsaneleri* (1973), Sabahattin Çankaya, *Elif İle Yusuf, Bir Kadirli Efsanesi* (1982), Ali Püsküllüoğlu, *Anadolu Efsaneleri* (1984), Zeki Sönmez, *Ağrı Dağı Efsaneleri* (1984), Hatice Gülensoy, *Tunceli'de Munzur Efsanesi* (1986), Kemal Yüce, *Saltuk-Nâme'de Tarihî, Dinî ve Efsanevî Unsurlar* (1987), Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesikbaş* (1989), Mehmet Önder, *Efsane, Destan ve Öyküleriyle Anadolu Kentler* (1989), Hatice Gülensoy, *Tunceli'de Elti Altun Efsanesi* (1992), Ali Berat Alptekin, *Fırat Havzası Efsaneleri (Metinler)* (1993), C. Şakir Kabağağaçlı, *Anadolu Efsaneleri* (1995), Sadettin Kaplan, *Heybe / Masallar / Meseller / Efsaneler / Menkıbeler* (1995), Ali Püsküllüoğlu, *Efsaneler / Yeniden Yazılmış Anadolu Söylenceleri* (1996), Mustafa Güler, *Amasya Efsaneleri* (1996), Birant Esinoğlu, *Dinlerin Gizemi/Kurban-Yaratılış-Tufan Efsaneleri* (1996), Ahmet Kabaklı, *Ejderha Taşı* (1997), Hasan Barışcan, *Ege Efsaneleri* (1998), Haydar Gedikoğlu, *Trabzon Efsaneleri ve Halk Hikâyeleri* (1998), Ali Püsküllüoğlu, *Efsaneler* (2002).

Türk halk biliminde efsaneler konusunda burada isimlerini yazamadığımız pek çok kitap çalışması bulunmaktadır.

II.6.1.2. Tezler

Bu bölümde efsaneler konusunda Türkiye'de yapılan doçentlik, doktora ve yüksek lisans tezlerinden örnekler verilerek bu çalışmalar hakkında tanıtıcı bilgiler bulunmaktadır.

II.6.1.2.1. Doçentlik Tezleri

Saim Sakaoğlu *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu* (1980) adlı doçentlik tezinde önce efsaneler hakkında bilgi

vermiş, efsanelerde motif, şekil değiştirme ve taş kesilme üzerinde değerlendirmelerde bulunmuştur. Türk kültürü ve diğer kültürlerde taş kesilme motifli efsaneler üzerinde incelemelerde bulunan yazar, bu motife yer veren efsanelerin tip katalogunu çıkarmıştır.

Bilge Seyidoğlu, *Erzurum Efsaneleri, Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerinde Bir İnceleme* (1985) adlı doçentlik tezinde Erzurum yöresinden derlemiş olduğu 189 efsaneyi “Dinî Binalarla İlgili Efsaneler”, “Evler ve İnsanların Yaşadıkları Yerlerle İlgili Efsaneler” ve “Tabiat ve Kırılarla İlgili Efsaneler” şeklinde 3 kısma ayırarak incelemiştir. Çalışmada efsane metinleri verildikten sonra epizotları tespit edilmiş ve kutsallık, gerçeklik ve olağanüstülük yönlerinden incelenmiştir.

Hayrettin Rayman, *Bayburt Efsaneleri* (2001) adlı doçentlik tezinde “Bayburt ve çevresinden derlenmiş 126 efsaneye yer vermiş, aynı zamanda bu eserde dünyada, Türkiye'de ve Bayburt'ta efsaneler üzerine yapılan çalışmalara da yer verilmiştir” (Alptekin, 2012, s. 56).

M. Naci Önal, *Muğla Efsaneleri* (2003) adlı doçentlik tezinde Muğla yöresinden derlediği efsaneleri “Yaratılış, Oluşum ve Dönüşüm Efsaneleri”, “Tarihî Efsaneler”, “Olağanüstü Varlıklar ve Olağanüstü Varlıklarla İlgili Efsaneler” ve “Mistik Efsaneler” şeklinde dört bölüme ayırarak incelemiştir.

II.6.1.2.2. Doktora Tezleri

Metin Ergun, *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi* (1997) adlı iki ciltlik eserinin birinci cildinde efsane kavramı ve efsanenin diğer türlerle ilişkisi üzerinde durmuş, ayrıca Türkiye dışında yaşayan Türklere ait efsaneler üzerinde yapılan çalışmalara dair kapsamlı bilgi vererek efsanelerde şekil değiştirme motifi üzerinde yoğunlaşmıştır. Yazar aynı eserin ikinci cildinde ise Türkiye ve Türkiye dışında yaşayan Türklere ait efsane metinlerine yer vermiştir. Bu çalışma aynı yıl kitap olarak yayınlanmıştır

Muvaffak Duranlı, *Yakut Efsaneleri* (2004) adlı yayımlanmamış doktora tezinde Yakut efsanelerinde yer alan temel unsurları tespit etmiş. Rus ve Yakut araştırmacılar tarafından derlenen 163 efsane metninde yer alan halklar, yer adları, mitolojik motifler, ilahlar ve savaşla ilgili unsurları ayrıntılı bir şekilde incelenmeye tâbi tutulmuştur.

Halil Altay Göde, *Isparta Efsaneleri* (2010) adlı doktora tezinde “Isparta yöresinde anlatılan 145 efsane metnini incelemiştir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde efsane kavramı üzerinde durulmuş, ikinci bölümde derlenen efsane metinlerinin incelenmesi bulunmaktadır. Son bölümde ise derlenen efsane metinleri bulunmaktadır” (Alptekin, 2012, s. 58). Bu tez çalışması 2010 yılında kitap olarak yayınlanmıştır.

Gülhan Atnur, *Başkurt ve Tatar Efsaneleri Üzerine Karşılaştırmalı Motif Çalışması* (2002) adlı doktora tezinde 165 Başkurt ve Tatar efsanesini Stith Thomson’un Motif Index of Folk Literature adlı eserine göre epizotlarına ayırarak incelemiştir.

Bibigül Ospanaliyeva, *Kazakistan’ın Jambıl Bölgesi Efsaneleri (İnceleme-Metinler)* (2011) adlı doktora tezinde Kazakistan’ın Jambıl bölgesinde anlatılan 90 efsane "Efsanenin Özeti ve Yapısı", "Efsanenin Türü" ve "Efsanenin Kültürel Boyutu" başlıkları altında inceleyerek değerlendirmiştir.

II.6.1.2.3. Yüksek Lisans Tezleri

İsmail Görkem, *Elazığ Efsaneleri Üzerinde Araştırmalar (Metinler ve İncelemeler)* (1987) adlı yüksek lisans tezinde Elazığ ve çevresinden derlenen 80 efsane metnini incelemiştir. Tezde efsane motifleri ve benzer efsanelerin birbirleri ile mukayesesi bulunmaktadır. Eser daha sonra 2006 yılında *Elazığ Efsaneleri (İnceleme-Metinler)* adı altında kitap olarak yayımlanmıştır.

Muhsine Helimoğlu Yavuz, *Diyarbakır Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma* (1988) adlı yüksek lisans tezinde Diyarbakır ve çevresinden derlediği efsaneleri tasnif ettikten sonra, efsanelerin motif sırasını çıkararak, Stith Thomson'un Motif Index of Folk Literature'una göre incelemiştir. Yazar daha sonra 251 efsanenin derlendiği bu çalışmasını ilk cildi 1989, ikinci cildi 1990'da olmak üzere 2 cilt halinde yayınlamıştır.

Ali Duymaz, *Bingöl Efsaneleri (İnceleme-Metinler)* (1988) adlı yüksek lisans tezinde Bingöl ve çevresinden derlenen 101 efsaneyi incelemiştir. Duymaz bu çalışmada Bingöl yöresinden derlediği efsaneleri Stith Thompson'un Motif İndex adlı eserindeki motif numaralarına göre değerlendirerek incelemiştir.

Ruhi Kara, *Erzincan Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma* (1991) adlı yüksek lisans tezinde Erzincan ve çevresinden derlenen 163 efsaneyi incelemiştir. Yazar "Dinî ve Dinî Binalarla İlgili Efsaneler ve Tahlilleri", "Evler ve İnsanların Yaşadığı Yerlerle İlgili Efsaneler ve Tahlilleri" ve "Tabiat ve Kırlarla İlgili Efsaneler ve Tahlilleri" şeklinde üç bölümden oluşan yüksek lisans tezini aynı adla 1993 yılında yayımlamıştır.

Zekeriya Karadavut, *Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metin)* (1992) adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde Yozgat ilinden derlediği efsaneleri önce Stith Thompson'un Motif İndex adlı eserindeki motif numaralarına göre değerlendirmiş, daha sonra ise bu efsaneleri Anadolu-Türk efsaneleri ile mukayese etmiştir.

Zekiye Çağımın'ın *Adana Yöresi Yatır-Ziyaret ve Ocaklarla Bunlara Bağlı Anlatılan Efsaneler* (1994) adlı yüksek lisans tezinde 30 ziyaret ve 35 ocak yeri ile alakalı 100 efsane derlenmiş ve tasnif edilmiştir.

Refiye Okuşluk, *Adana Efsaneleri Araştırması* (1994) adlı yüksek lisans tezinde Adana ve çevresinden derlenen 127 efsane metnini incelemiştir. Söz konusu

çalışmada Adana’da anlatılan efsaneler konularına göre tasnif edilerek efsanelerin Türk efsaneleri içindeki yerleri tespit edilmiştir.

Nilgün Çıblak, *İçel Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma* (1995) adlı yüksek lisans tezinde İçel ve çevresinden derlediği 101 efsaneyi incelemiştir. Araştırmacı çalışmasında efsaneleri konularına göre 8 başlıkta toplamış ve efsane motiflerini Stith Thompson’un Motif İndex of Folk Literature adlı eserine göre değerlendirmiştir.

Mehmet Erol, *Taşeli Platosu Efsaneleri* (1996) adlı yüksek lisans tezinde bölgeden derlediği 88 efsaneyi Stith Thompson’un Motif İndex of Folk Literature adlı eserine göre değerlendirmiştir.

Nuriye Sancak, *Mardin Efsaneleri* (2008) adlı yüksek lisans tezinde Mardin ve çevresinden derlediği 150 efsaneyi incelemiştir. Yazar çalışmasının inceleme kısmında efsanelerin motiflerini Stith Thompson’un Motif İndex of Folk Literature adlı eserine göre tespit etmiştir.

Mustafa Osan, *Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler* (2006) adlı yüksek lisans tezinde Denizli’nin kuzeydoğu bölgelerinde anlatılan 202 efsanenin motif yapısını Stith Thompson’un Motif İndex of Folk Literature adlı eserine göre tespit ederek değerlendirmiştir.

Recai Bazancir, *Bingöl Efsaneleri* (2010) adlı yüksek lisans tezinde 12’sini başka kaynaklardan aldığını ifade ettiği 140 efsane metnine yer vermiştir. Bazancir bu çalışmada efsaneleri 7 ana başlıkta incelemiş ancak herhangi bir inceleme yapmamıştır.

Türk halk biliminde efsane konulu tez çalışmalarının sayısının çok fazla olduğunu söyleyemeyiz. Türkiye’de 81 vilayetin hepsinin efsanelerinin henüz tez olarak çalışılmamış olması ilçeler ve beldelerle birlikte düşünüldüğünde Türk halk biliminde efsane konulu tezlerin yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır.

II.6.1.3. Makaleler

Türk halk biliminde derleme faaliyetlerinin başladığı Cumhuriyet sonrası dönemde efsaneler konusunda yazılan ilk makaleler efsane metinlerinin neşredilmesi şeklindeydi. Bu çalışmalarda efsaneler konusunda teorik bilgiler bulunmayıp sadece sahadan derlenen efsane metinlerine yer verilmekteydi. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren efsane çalışmaları konusunda dünyadaki gelişmelerle beraber Türkiye’de ilerlemeler kaydedilmiş ancak halk bilimi dergilerinde yayınlanan efsane konulu makaleler, bu konuda Türk halk biliminde çok önemli emekleri bulunan Fuat Köprülü, Pertev Naili Boratav, Saim Sakaoğlu, Bilge Seyidoğlu gibi bilim insanlarının Türk halk biliminde efsaneler konusunda teorik alt yapının oluşmasındaki katkıları ortaya çıkana kadar, metin neşrinin devamı niteliğinden öteye gidememiştir. Elbette ki bir efsane metninin neşri efsanelerin nesilden nesile aktarılması açısından oldukça önemlidir ve bu konuda, Türk halk biliminde çok önemli bir konuma sahip olan “Türk Folklor Araştırmaları” dergisinin yeri yadsınamaz. Bu dergide uzun yıllar boyunca yayınlanan pek çok efsane metninin yanında Anadolu’nun değişik yörelerinde yayınlanan ve bugün ulaşmakta zorluk çektiğimiz yerel dergilerde yayınlanan efsane metinleri oldukça önemlidir. Ancak bilim ve teknolojiye meydana gelen gelişmelerle beraber 70’li yıllardan sonra folklorla olan bakış açısında da değişimler olmuş, efsaneler de bu değişimden payını almıştır. Özellikle, 90’lı yıllardan itibaren efsaneler diğer halk edebiyatı türleri gibi metotlu incelemelere tabi tutulmuştur.

Efsaneler üzerine yapılan çalışmalarda “makaleler” adlı bu bölümde Türk halk biliminde efsaneler konusunda yayınlanmış makalelerden bazılarını tanıtacağız.

Yusuf Olgun, *Folklor Teorilerine Göre Efsanelerin Değerlendirilişi* (1993) adlı makalesinde Richard M. Dorson tarafından “Karşılaştırmalı Folklor Teorisi”, “Millî

Folklor Teorisi”, “Antropolojik Folklor Teorisi”, “Psikoanalitik Folklor Teorisi” ve “Fonksiyonel Folklor Teorisi” olmak üzere 5 gruba ayrılan folklor teorilerini incelemiştir.

Saim Sakaoğlu, “*Bir Efsane, İki Tip, Bir Motif: Şeyh Bilecen ve Memik Dede Efsaneleri*” (1997) adlı makalesinde Gaziantep’te Memik Dede olarak bilinen Nizip’te ise Şih Bilecen olarak anlatılan efsanelerin tiplerinin farklı olmasına rağmen efsane epizotlarının ve motif yapısının aynı olduğunu ifade etmekte ve Sakaoğlu, bu durumun sadece Gaziantep’te değil Anadolu’nun yöresinde benzer olduğunu örnek metinlerle açıklamaktadır.

Aziz Ayva, *Saim Sakaoğlu’nun Efsane Araştırmaları* (2001) adlı makalesinde Türk efsane çalışmalarında çok önemli bir yere sahip olan Saim Sakaoğlu’nun efsaneler hakkında yaptığı çalışmalar tanıtılmıştır.

Elif Aksoy, *Anadolu Efsaneleri Belleklerde Yaşamaya Devam Ediyor* (2002) adlı makalesinde önce efsane tanımları ve efsane tasnifleri hakkında bilgi vermiş, daha sonra ise yazar, kaynak kişinin çocukluğunda dinlediği efsaneleri kültürel antropoloji açısından inceleme çalışmıştır.

Aziz Ayva, *Türk Dünyasında İnsan Asıllı Göl Efsaneleri* (2002) adlı makalesinde efsanelerin birbirine benzemesine rağmen aralarında küçük farkların bulunduğu pek çok tanımın yapıldığından söz etmekte ve Türk dünyasındaki “insan asıllı” göl efsanelerini ele almaktadır. Yazar farklı sebeplerden meydana gelmiş 32 gölle ilgili efsane metnini incelemiş ve bu farklı sebepler göz önüne alınarak bir sınıflandırma yapmıştır. Makalenin sonunda Azerbaycan, Tatar, Kırgız, Türkmen, Özbek, Kazak efsanelerinden 11 metne yer veren yazar Kazak efsanelerinden Baykal ve Angara efsanelerini incelemiştir.

Sinan Gönen, *Efsanelerde Kara Renginin Görünümü* (2005) adlı makalesinde çeşitli efsanelerde kara renginin kullanımına dair örnekler vererek değerlendirmelerde bulunmuştur.

Nilgün Çıblak, *Tarsus Kültürünün Tanıtımında Şahmeran Efsanelerinin Önemi* (2007) adlı makalesinde Tarsus'ta Şahmeran Hamamı çevresinde anlatılan Şahmeran adlı büyük bir yılanın efsanesini incelemiştir. Dönemin Tarsus hükümdarı ile üst tarafı insan alt tarafı yılan görünümlü Şahmeran hakkında Tarsus'ta anlatılan efsaneleri mitolojik, inanış ve efsanelerin halk üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur.

Gürol Pehlivan, *Dinî Şahsiyetler Hakkında Oluşan Anlatılar* (2009) adlı makalesinde dinî şahsiyetlerle ilgili “Menkıbe”, “Efsane” ve “Memorat ” olmak üzere üç nesir anlatı türünden söz edilebileceğini ifade etmiştir. Yazar çalışmasında bu üç türün birbirinden ayrılma ölçütlerini; kahramanın hayatta olması, inanç şiddeti, tecrübe, zamansallık ve metnin öznesi başlıkları altında incelemiştir.

Behiye Köksel, *Divanu Lügati't-Türk'te Yer Alan Efsaneler* (2009) adlı makalesinde Divanu Lügati't-Türk'te tespit edilen 12 efsane konularına göre tasnif ederek açıklamıştır.

Esra Derya Dilek, *Efsaneden Büyülü Gerçekçiliğe* (2011) adlı makalesinde görsel sanatlarda ve edebî eserler bir yaklaşım olarak görülen “büyülü gerçekçilik” ile efsane arasındaki benzerlik ve farklılıklar üzerinde durmuştur.

Gonca Kuzay Demir, *Kosava'da Anlatılan Kesik Baş Efsaneleri* (2011) adlı makalesinde Kosova Türkleri arasında anlatılan Kesik Baş efsaneleri şekil, yapı, içerik, işlev ve bağlam özellikleri bakımından incelenmiştir.

Türk halk biliminde efsaneler hakkında birçok makale bulunmaktadır. Özellikle, Cumhuriyet'in ilanından sonra efsaneler konusunda yapılan çalışmalara ağırlık

verilmesi, Türkiye’de dergi ve diğer süreli yayınlar konusundaki gelişmeler ve en önemlisi, internet gibi, son yıllarda gelişen teknolojinin süreli yayınlarda kullanılması; efsaneler konusunda pek çok makalenin yayınlanmasına vesile olmuştur.

Efsane konulu makalelerin tanıtıldığı bu bölümde daha fazla makalenin tanıtımına yer verebilirdik. Ancak, hem tezimizin kapsamının sınırlı olması hem de ana konumuzdan uzaklaşabilme kaygısı sebebiyle sadece birkaç makaleyi tanıtmak zorunda kaldık.

II.6.2. Hatay Efsaneleri İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Türk halk biliminde Hatay efsanelerini konu edinen çalışmaların çok fazla olduğunu söyleyemeyiz. Hatay efsaneleri üzerine yapılan çalışmalar, daha çok evliyalar ve menkıbeleri hakkındadır. Aşağıda Hatay efsaneleri konulu veya efsane metinlerini barındıran kitap, makale ve tezlerden örnekler bulunmaktadır.

II.6.2.1. Kitaplar

Mehmet Sılay, *Hatay Evliyâları* (1989) adlı küçük hacimli bu eserinde Hatay yöresinde yaşamış evliyaların hayatı ve onların menkıbelerinden örnekler bulunmaktadır.

Mehmet Tekin, *Hatay Evliyâlarından Bayazid Bestami* (1994) adlı eserinde Hatay yöresinde oldukça iyi bilinen bir evliya olan Bayazid Bestami’nin menkıbeleri, Darb-ı Sak kalesi, Bayezid-i Bestami ziyareti tarihi ile bu ziyaretle ilgili inanış ve gelenekler hakkında bilgi bulunmaktadır. Mehmet Tekin, *Habib Neccar ve Antakya* (2006) adlı eserinde ise Hristiyanlığın ortaya çıkış zamanlarında Hz. İsa’ya ilk inananlardan olan Habib Neccar’ın menkıbevi hayatı anlatılmaktadır.

Hüseyin Türk, *Evliyâlar Diyarı Hatay* (2009) adlı kitabında önce eski Türk dini ve atalar kültü hakkında bilgi vermiş, daha sonra Hatay’da adak yerleri, bu adak

yerleri ile ilgili rivayetler ve türbe-ziyaret yerlerindeki inanç ve uygulamalar hakkında bilgi vermiştir.

II.6.2.2. Tezler

II.6.2.2.1. Yüksek Lisans Tezleri

Sait Köşeler, *Hatay İli Kırıkhan İlçesi Halk Kültürü Araştırması* (2008) adlı yüksek lisans tezinde Kırıkhan halk kültürüne dair unsurları tespit etmiş, tezin 392-400 sayfalar arasında efsanelerle ilgili bilgi vererek Kırıkhan'da anlatılan 19 efsane metnine yer vermiştir.

Gül İnce, *Hatay'da Bulunan Ziyaret-Yatır Yerleri İle İlgili İnanışlar ve Bu Ziyaretler Etrafında Oluşan Efsaneler* (2009) adlı yüksek lisans tezinde Hatay'da bulunan türbe, yatır ve ziyaret yerleri tanıtılarak bu yerler hakkında anlatılan efsanelere yer vermiştir.

II.6.2.3. Makaleler

Esmâ Şimşek, *Hatay Bölgesi Efsanelerine Genel Bir Bakış* (1996) adlı makalesinde Hatay efsanelerini 11 bölüme ayırarak tasnif etmiş, ayrıca Hatay yöresinde anlatılan pek çok efsanenin özetini vermiştir.

Ali Berat Alptekin, *Hatay/Erzin'de Anlatılmakta Olan Yağmurcu Dede Efsanesi ve Türk Dünyasındaki Benzerleri* (2000) adlı makalesinde Hatay/Erzin'de yaşamış olduğuna inanılan Yağmurcu Dede adlı evliya etrafında oluşan efsane ve bu efsanenin Türk dünyasındaki benzerleri üzerinde durmuştur.

Hüseyin Türk, *Hatay'da Müslüman-Hristiyan Etkileşimi: St. Georges ya da Hızır Kültü* (2010) adlı makalesinde Hatay'da Hıdrellez'in (ya da St. Georges Günü) Müslüman ve Hristiyanlar tarafından birlikte kutlanmakta olduğunu ifade etmekte ve Hızır

ve St. Georges hakkında benzer söylenceleri alan araştırmasından elde ettiği örneklere dayandırarak değerlendirmektedir.

Bülent Arı, *Hatay Velilerinden Şeyh Ahmed Kuseyri* (2011) adlı makalesinde 16. yüzyılda Hatay yöresinde yaşayan ve günümüzde türbesinin birçok hastalığa şifa olduğuna inanılan Şeyh Ahmed Kuseyri'nin hayatı ve kerametleri üzerinde durmuştur.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Hatay efsaneleri konusunda çok fazla çalışma bulunmamaktadır.

III.BÖLÜM

III. BAĞLAM MERKEZLİ HALK BİLİMİ KURAMLARI

Toplumsal hafızanın ortak ürünleri olarak nitelendirilen sözlü kültür ürünleri; her toplumun kendine mahsus düşünce, tecrübe ve ifadelerin birleşimi ile oluşan, nesilden nesile aktarılan unsurlardır ve pek çoğu anonim olan bu ürünler ortaya çıktıkları toplumların ortak malı olma özelliği gösterirler. İnsanoğlunun binlerce yıllık tarihi boyunca her toplumda birçok türde ve sayılarla belirtmenin mümkün olamayacağı çoklukta çeşitli sözlü kültür ürünleri ortaya çıkmış ve halen de ortaya çıkmaya devam etmektedir.

İnsanlık tarihi ile aynı yaşta olan ve binlerce yıl boyunca üretilen sözlü kültür ürünlerinin oluşum ve yapıları üzerine yapılan incelemelerin başlangıç tarihi ise insanlık tarihi ile kıyaslandığında günümüzden çok kısa bir zaman öncesine dayanmaktadır. 19. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa’da sözlü kültür ürünlerinin oluşum ve incelemeleri üzerine çalışmalar başlamış ve aynı yüzyıldan itibaren sözlü kültür ürünlerinin oluşum ve incelemelerinin metinler üzerinden yapılması sebebiyle metin merkezli kuramlar olarak adlandırılan kuramlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Gelişme Kuramı, Yayılma Kuramı, Tarihî- Coğrafi Fin Kuramı, Psikanalitik Kuram ve Yöntem, Yapısalcı Kuram ve Yöntem, ve bu kuram ve yöntemlere bağlı birçok kuram ve yöntemle halk bilimi ürünlerinin oluşum ve incelemeleri üzerine teoriler ortaya atılmıştır. Günümüzde de bu teoriler ışığında halk edebiyatı ürünleri üzerinde çalışmalar yapılmaktadır.

20. yüzyıl başlarından itibaren folklor çalışmalarındaki ilerlemeler neticesinde bilim adamları, folklor ürünlerinin derlenmesinde ve incelenmesinde metin merkezli kuramların yetersizliklerini fark etmeye başlamıştır. Bu yetersizlikler aşağıdaki ana başlıklarda toplanabilir.

1- Araştırılmak ve incelenmek üzere derlenen halk edebiyatı ürününün

araştırmacının kendi anlayacağı şekilde metne müdahale ederek yazıya geçirilmesi.

2- Yazıya geçirilen ürünün anlatıcısı, dinleyicisi ve icra ortamının incelenmemesi.

3- Halk bilimi ürününü çeşitli işlevleri ve ürünün dolaylı da olsa bağımlı olduğu pek çok unsurun göz ardı edilmesi.

Bu eksiklikler metin merkezli halk bilimi kuramlarının halk edebiyatı ürünlerinin incelenmesinde tek başına yeterli olmadığını ortaya koymuştur.

20. yüzyıl başlarından itibaren metin merkezli halk bilimi kuramları ışığında ancak halk edebiyatı ürünlerine tamamen farklı bir bakış açısına sahip olan bağlam merkezli halk bilimi kuramları ortaya çıkmaya başlamıştır.

Çalışmamızın bu bölümünde Bağlam Merkezli Halk Bilimi Kuramları olan “İşlevsel Halk Bilimi Yöntemi”, “Sözlü Formül Kuramı ve Yöntemi” ve “Performans Teori” hakkında bilgi verilecektir.

III.1. İşlevsel Halk Bilimi Yöntemi

Antropologlar tarafından geliştirilmesi sebebiyle antropolojik yöntem olarak da bilinen ve bağlam merkezli halk bilimi kuramları arasında yer alan işlevsel halk bilimi yöntemi; halk bilgisi ürünlerinin oluşturuldukları, yaratıldıkları ve nakledildikleri bağlamı inceleme ve araştırma konusu edinmektedir.

Bu yöntemin kurucuları B. Malinowski (1884-1942) ve Malinowski'den habersiz olarak aynı kuram üzerinde çalışan A. Reginald Radcliffe Brown'dır. Önde gelen diğer temsilcileri ise R. Thurnwald ve Ruth Benedict'tir (Çobanoğlu, 2010, s. 244).

İşlevsel halk bilimi yönteminin temel konusu halk edebiyatı ürünlerinin metinleri değil bu metinlerin yaratıldıkları nakledildikleri bağlamdır. Bir halk edebiyatı ürününün anlatılması veya söylenmesindeki temel sebep, anlatıcı veya icracının onu yaratma,

aktarma ve kullanma nedenleri, dinleyicilerin o yaratmayı dinleme, anlama ve kullanma nedenleri ve bunların dışındaki nedenler bu yöntemin temel sorunlarını oluşturmaktadır (Ekici, 2010, s. 83).

Halk bilimi ürünlerinin taşınması, farklı şekillerde değiştirilmesi ve geliştirilmesi bu ürünlere belli işlevler yüklenmesini de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla bu yöntemin üzerinde durduğu temel amaç, halk bilimi yaratmalarının işlevleri ve bu işlevlerin tespit edilmesinin gerekliliğidir.

Halk bilgisi yaratmalarının işlevleri konusunda yapılmış çalışmalardan yararlanarak bir model oluşturan Antropolog W. R Bascom halk bilgisi ürünlerinin işlevlerini;

1- Eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme,

2- Toplumsal kurumlara ve törelere destek verme,

3- Eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması,

4- Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma, şeklinde dört ana başlıkta açıklamıştır. Bu işlevlere ek olarak Marksist düşünceye sahip halkbilimciler halk bilgisi yaratmalarına beşinci işlev olarak protesto işlevini öne sürmüşlerdir (Ekici, 2010, s. 84-85).

Elbette ki halk bilimi konusunda çalışmalar arttıkça halk bilgisi yaratmalarının yeni işlevlerinin ortaya çıkartılabilecektir. Buna her araştırmacının üzerinde çalıştığı halk bilimi ürününe mahsus yeni işlevleri de eklemek mümkün görünmektedir.

W.R Bascom'un tespit ettiği halk bilimi ürünlerinin işlevleriyle ilgili olarak şu bilgileri vermek mümkündür:

1- Eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevi

Eğlence ve eğlendirme her ne kadar folklorun önemli bir işlevi olsa da tek işlevi değildir (Çobanoğlu, 2010, s. 256). Halk bilimi ürünlerinin bu işlevi özellikle, halk edebiyatı kapsamına giren türlerin en önemli işlevlerinden biridir. Masal, hikâye, destan, efsane ve fıkra gibi türlere ait örnekler halk biliminin eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevini bünyesinde barındırmaktadır.

2- Toplumsal kurumlara ve törelere destek verme işlevi

Halk bilimi ürünlerinin bu işlevine göre icracıların ve dinleyicilerin içinde buldukları kültüre ait ritüeller, toplumsal kurumları ve değerleri doğrulayıp onaylamaktır. Dolayısıyla toplumsal kurum ve değerlerin güncelleşmesi ve güçlenip köklenmesi sağlanacaktır (Çobanoğlu, 2010, s. 256). Halk bilimi ürünleri; oluşturuldukları ve yaşatıldıkları toplumların temel dinamiklerini oluştururlar. Sürekli tekrarlanan bir döngü içerisinde devam ederek var oldukları toplumu diğer toplumlardan ayırt edici nitelik gösteren bu ürünler; kültürün ayakta kalması açısından oldukça önemli bir konuma sahiptir.

3- Eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması işlevi

Halk edebiyatı yaratmalarının üçüncü işlevi özellikle, okuma yazması olmayan kültürlerdeki eğitim işlevidir. Halk anlatmalarından masalların bir grubunu oluşturan dev masallarının çocukları disipline etmek için kullanılması ve çocukların iyi birer kişilik sahibi olmaları için ninni söylenmesi örnek olarak verilebilir (Ekici, 2010, s. 84). Gelenekler, inançlar, âdetler ve tecrübeler yazılı kültür içerisinde bulunmasalar bile sözlü kültür sayesinde dilden dile yayılırlar. Böylece folklorun eğitim ve kültürü gelecek nesillere aktarılma işlevi yerine getirilmektedir.

4- Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi

Toplum tarafından yasaklanan söz, düşünce ve davranışların halk bilimi ürünleri aracılığıyla ifade edilmesi toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi olarak değerlendirilmektedir (Ekici, 2010, s. 84-85). Toplumların kültürlerinde bulunan bazı unsurların veya tabuların toplum fertleri tarafından alelade bir biçimde eleştirilmesi mümkün değildir. Folklor ürünlerinin toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevinde, toplumun manevi baskısından kurtulma amacıyla “icra” söz konusu olmaktadır. Halk bilimi ürünlerinin bu işlevi Marksist düşünceye sahip halkbilimcilerin beşinci işlev olarak öne sürdükleri protesto işlevini de kapsayabilecek niteliktedir.

Sonuç olarak, “işlevsel halk bilimi yöntemi; bağlam (context) kavramını esas alan kuramların öncüsü olarak” (Çobanoğlu, 2010, s. 259) halk bilimi ürünlerinin oluşumu, aktarımını, yeniden yaratılarak aktarımını çalışma konusu edinir. Bu bağlamda bir halk bilimi ürününün yaratılıp yayılmasındaki sebepler üzerinde durarak halk bilimi ürününün bir nevi arka planını, görünmeyen anlamını yakalamayı hedeflemektedir.

III.2. Sözlü Formül Kuramı ve Yöntemi

Günümüz halk bilimi çalışmalarında oldukça önemli bir konuma sahip “sözlü formül kuramı ve yöntemi” Milman Pary ve öğrencisi Albert Bates tarafından 20. yüzyılın başlarında oluşturulmuştur.

Bu kuramın ortaya çıkışı Homer’in İlyada ve Odysseia adlı eserinin nasıl oluşturulduğu ve dolayısıyla “Homer Sorunu” olarak bilinen konunun aydınlatılma amacına dayanmaktadır (Ekici, 2010, s. 85). Klasik filoloji çalışmalarının başlamasından itibaren ortaya çıkan, asırlar boyunca devam eden ve kısaca “Homer Meselesi” olarak bilinen bilgi ve araştırma alanı bu kuramın ortaya çıkmasında doğrudan etkili olmuştur (Çobanoğlu, 2010, s. 260). Asırlarca dilbilimcilerin tartıştığı konu olan Homer Meselesi; meşhur İlyada ve Odysseia destanın yazarı olan Homer’in bu destanı nasıl oluşturduğu

ekseninde oluşan tartışmalardır. Daha açık bir ifade ile “Homer Sorunu” bu destanın bir şair tarafından mı oluşturulduğu yoksa o dönemin sözlü kültüründe söylenen şiirlerin toplanarak yazıya mı geçirildiği noktasındaki tartışmalardan oluşmaktadır.

Bu noktada tartışmaların başlangıcı olarak; “Truva savaşlarının Homer’in zamanından çok önceleri yapılmış olması ve Homer’e ulaşan ve doğrudan savaş zamanından kalma yazılı şiirler olmayışından hareketle, bu destanların daha eski zamanlardan kalan şiirlerin birleştirilmesi ile oluşturulduğunu, dolayısıyla destanlardaki uyumsuzlukların olduğunu” savunan M.S. 38 doğumlu Musevi haham Flavius Josephus sayılabilir (Çobanoğlu, 2010, s. 260).

Bu tartışmalar yüzyıllar boyunca devam etmiş bu konuda farklı fikirler, varsayımlar ortaya atılmıştır.

Bu fikir ve varsayımlar arasında; sözlü kompozisyon teorisinin ilk kaynağı olarak kabul edilen Friedrich Wolf’un 1795 yılında yayınladığı *Prologemenna ve Homeroum* adlı eserde ‘Homer’e ait kabul edilen destan metinlerinin daha sonraki dönemlerde birleştirilip düzeltilen ilkel şarkı sözleri’ olduğu varsayımı da bulunmaktadır (Çobanoğlu, 2010, s. 261). F. Wolf bu tezi ile daha sonraki yıllarda bu konuda daha sistemli bir şekilde bürünecek olan “Homer Meselesi” tartışmalarına yön vermiştir.

Milman Pary 1923 yılında hazırlamış olduğu master tezinde Homer’in destan metinlerini bizzat yazan bir şair olarak görmekteyken 1928 yılında hazırladığı doktora tezinde ve daha sonraki çalışmalarında İlyada ve Odysseia destanlarının geleneksel destanlar olduğu fikrini savunarak destanların sözlü olarak oluşturulduğu fikrini savunmaktadır (Çobanoğlu, 2010, s. 261). Bu da sözlü performans teorisinin ortaya çıkışı açısından önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Milman Pary’nin tasarladığı ancak ölümü sebebiyle öğrencisi A. Lord’un tamamladığı *Destanların Söyleyicisi* (The Singer of Tales) adlı kitap sözlü performans teorisinin temel kitabı olarak görülmektedir.

Yapısal yöntemlerle çok yakından ilgisi olması sebebiyle metin merkezli yöntemler içerisinde de değerlendirilen sözlü formül kuramı ve yöntemi metnin nasıl

oluşturulduğunun pek çok defa gözlenmesi ve değişen-değişmeyen unsurların metnin bağlamına etkisinin tespit edilmesi esasına dayanmaktadır (Ekici, 2010, s. 85-86). Bu bağlamda: “Erken dönem halk bilimi çalışmalarında halk bilgisini derleme yeri olarak alan/saha, folklor malzemesinin çıplak gözle izlenebildiği ve tasnif edilebildiği sosyal ve fizikî mekânlar iken, teknoloji ve sosyal değişme, folklor unsurlarına günümüzde yeni yaşam koşullarında, yeniden üretilme ve aktarılma ortamlarının dahil olması” (Ersoy, 2012, s. 5) halk bilimi ürünlerinin araştırılması ve incelenmesinde bu yöntemin önemini ortaya koymaktadır.

Sözlü formül kuramının inceleme alanını sözlü kültür ortamı oluşturduğu için sözlü formül kuramı çerçevesinde çalışma yapan araştırmacılar dikkatlerini bu ortamın halk edebiyatı ürünlerini nasıl biçimlendirdiği, nasıl aktardığı ve aktarırken nasıl dönüştürdüğü sorularına cevap aramaya yöneltirler (Sheridan, 2011, s. 71) Dolayısıyla bu yöntem metin merkezli ve bağlam merkezli diğer yöntemlere nazaran daha çok çaba ve emek gerektiren bir yöntem niteliğindedir. Özellikle, araştırılacak ve incelenecek ürünün yeniden üretilme ve aktarılma durumunun tespiti, derlenen ürünün aynı ve farklı kaynaklardan defalarca derlenerek değişim veya dönüşümünün tespiti gibi konular bu yöntemin esaslarından biridir.

Günümüzde modern teknoloji ile birlikte gelişen bilgisayar, ses kayıt ve kamera cihazları halk bilimi araştırmacıları için pek çok alanda olduğu gibi bu alanda da kolaylaştırıcı etkiye sahip olmuş, bilgisayar programları sayesinde sözlü formül kuramı çerçevesinde yapılan çalışmaların teknik incelemelerinin yapılması kolaylaşmıştır.

III.3. Performans Teori

Bağlam merkezli halk bilimi yöntemlerinden olan performans teori 20. yüzyıldan itibaren halk bilimi çalışmalarındaki hızlı gelişmeler sonucunda ortaya çıkan ve

günümüzde halk bilimi ürünlerinin derlenip incelenmesinde yoğun olarak kullanılan bir yöntemdir.

Halk biliminin doğuşundan günümüze kadar yapılan çalışmalarda genellikle metin merkezli kuramlar kullanılmıştır. Metin merkezli kuramlara göre yapılan çalışmalar folklor ürünlerinin yapısını inceleyen, motiflerini ya da epizotlarını ortaya çıkaran çalışmalardır. Dolayısıyla bu çalışmalarda folklor ürünleri sadece geçmişin ürünleri olarak değerlendirmekte ve metinler üzerinde incelemeler yapılmaktadır. Halk bilimi çalışmalarında bağlamın, anlatıcının ve dinleyicilerin etkisinin eksikliği 20. yüzyılda ortaya çıkan bağlam merkezli bir kuram olan performans teori ile giderilmiştir. (Fıratlıgil, 2012, s. 125).

Bu tez çalışmasında kullanacağımız yöntemlerden biri olan performans teorisinin oluşumunda ve halk bilim çalışmalarında önemli bir yere sahip olmasında R. Dorson başta olmak üzere onun yetiştirdiği öğrenciler olan A. Dundes, R. Abrahams, D. Ben-Amos, R. Bauman, R. Georges, D. Hymes, K. Goldstein ve H. Glassie gibi bilim adamları önemli rol oynamıştır. “Metin merkezli halk bilimi kuramlarını sert bir şekilde eleştirmelerinden dolayı öğrencilerine ‘haşarı, isyankâr gençler’ anlamında ‘Genç Türkler’ adını veren Dorson, öğrencilerinin başarısını görünce ‘Bağlamsalcılar’ ve ‘Amerikan Halk Bilimi Çalışmalarının Muhteşem Ekibi’ adlandırmalarında bulunmuştur” (Çobanoğlu, 2010, s. 293).

Performans Teori için öncül çalışma olarak Albert Lord’un “The Singer of Tales” adlı çalışması gösterilebilir. Bu çalışma sözlü destanların doğası, yapısı ve icra özelliklerinin birçoğunu ortaya koyması açısından son derece önemlidir (Çobanoğlu, 2010, s. 288-290). Sözlü kompozisyon kuramının teşekkülünde oldukça önemli bir konuma sahip

olan bu çalışma performans teorisinin ana hatlarının belirlenmesinde de kaynak niteliği göstermektedir.

Sözlü formül kuramı ile dikkat çekilen anlatıcı ve dinleyicinin bir metnin oluşmasındaki etkisi performans teorisinin ilk temel tanımının oluşmasını sağlamıştır. Ancak bu yöntemin oluşmasındaki asıl etkinin Moskova ve Prag dilbilim okullarından gelen Roman Jakobson ve E. Saussure'ün dilbilim alanında ortaya attıkları edebî yaratmaların anlamlandırılmasıyla ilgili kuramsal yaklaşımlardır (Ekici, 2010, s. 89).

Performans Teori'nin kavramsal olarak başlangıç noktalarından biri B. Malinowski'nin 'şüphesiz metin çok önemlidir fakat bağlamsız metin ölüdür' şeklinde ifade ettiği 'bağlam' fikridir (Çobanoğlu, 2010, s. 289). Halk bilimi ürünlerinin sadece metin olarak incelenmesinin yetersiz olduğu düşüncesi ekseninde oluşan bu ifade ile bu ürünlerin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği fikri benimsenmeye başlanmıştır.

"Bu kuramın savunucusu folklorcular, özellikle, halk kavramının yeniden tanımlanmasıyla birlikte folklorun, toplumsal değişim ve dönüşüme ayak uydurduğunu, sanayileşmeye, köyden kente göçe, bilim ve teknolojinin ilerlemesine paralel olarak da kendisine yeni kültürel ortamlar bularak varlığını 'canlı' ve 'dinamik' bir şekilde sürdürdüğünü belirtmişlerdir" (Aslan, 2011, s. 40). Bu canlılık ve dinamizm folklorun bütün türleri için geçerliliğini sürdürmekte, toplumlar ve yeni kültür ortamları ile nesilden nesile aktarılmaktadır. Bu durum folklorun sadece geçmişe ait kültürel unsurları değil aynı zamanda günümüze ve dolayısıyla bütüncül olarak bakıldığı zaman geleceğe dair kültür unsurlarını da inceleme sahasına dahil etmektedir.

"Bağlam merkezli yöntemler, özellikle de performans teori ile folklor; öteden beri üzerinde çalıştığı, büyük bir çoğunluğu geçmişin 'artık' veya 'tortusal' kültür niteliğinde olan konuların yanında 'yeni oluşan kültürü', 'metin, sözel doku ve bağlam'

çerçevesi içerisinde inceleyen bir disiplin haline gelmiştir” (Aslan, 2011, s. 40). Bu da folklor ürünlerinde doku, metin ve bağlam arasında oluşan iç içe geçmiş ilişkisinin folklor ürünlerinin salt metinden daha anlamlı hale gelmesine sebep olmuştur.

Folklor unsurları, özellikle de sözlü kültür ürünleri, bir icra ortamında, teatral olarak icra edilmektedir. Metin, söz konusu bu icra ortamının sadece bir unsurudur, ama icra ortamı sadece metinden ibaret değildir. İcra ortamında icracının hareketi, dinleyicisi, dekoru ve doğal olarak sergilenen icra/gösterim ve icra yeri de değerlendirilmeye alınma durumundadır. Performans teorisinde bağlamında sözlü kültür ürünleri üzerinde yapılan çalışmaların amacı, söz konusu ürünleri icra edenleri, icrasına katılanları ve icra ortamını bir bütün halinde anlamaktır (Ersoy, 2004, s. 84).

Anlatıcı, dinleyici ve bağlamı bir bütünlük içerisinde göz önünde bulunduran inceleme esaslı bu teoride bu bütünün her bir parçasının alt başlıkları da düşünüldüğü zaman folklor ürünlerine geniş bir perspektiften bakmak gerekmektedir.

Performans teorisinin temel kavramı olan ‘performans’ bu teori çerçevesinde folklorun icrası ve anlatıcı-dinleyici-ortam ekseninde iki anlam üzerinde değerlendirilmektedir”(Çobanoğlu, 2010, s. 297). Bu iki unsurun bir arada ve birbirleriyle etkileşim halinde oldukları düşünülerek performans teorisinin temel bakış açıları oluşturulmuştur.

Performans Teorisinde performans bir çerçeve olarak düşünülmektedir. Bu çerçevede kelimelerin sözlük anlamlarıyla değil, onlara ses tonu ve biçimiyle yüklenen anlamlarıyla oluşan “yorumcul çerçeve” ve kelime ve cümlelerin mecazdan ve diğer sözel sanatlardan uzak, sözlükteki anlamlarıyla kullanılan “gerçek anlamsal çerçeve” bulunmaktadır. Halkbilimcilere göre performans yorumcul bir çerçeve içerisinde meydana getirilmektedir (Çobanoğlu, 2010, s. 297-298).

Halk bilimi ürünlerinin icrasında anlatıcının icraya mahsus dili, üslubu, kullandığı kelime-cümle kalıpları, anlık duygusal değişimleri etkisinde bile değişebilen icra yöntemleri ve daha birçok unsur “yorumcul çerçeve” kapsamında düşünülebilir.

Bu çerçevelerin ayrıca icrasal çerçeve anahtarı ve çerçeve anahtarı adı verilen özel kodları, mecâzi dili, paralellik ve koşutlukları, özel yarı dilbilimsel yapıları, özel formülleri, geleneğe başvuru ve performans yalanlama gibi anahtarları bulunmaktadır (Çobanoğlu, 2010, s. 298-300).

Performans Teori’ye göre bir folklor ürünü incelenirken A. Dundes’in makalesinde ifade ettiği gibi metin, sözel doku ve bağlam göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Bu üç kavramı performans teorisinin esasları olarak değerlendirebiliriz.

Metin, halk bilimi ürününün herhangi bir bağlamda icra edilen her formuna verilen addır (Akınar, 2007, s. 102). Dundes’a göre ise, bir folklor ürününün metni esası itibariyle bir masalın bir versiyonu veya tek bir anlatımı, bir atasözünün yeniden söylenmesi veya bir halk türküsünün okunması şeklinde açıklanmaktadır (Çobanoğlu, 2010, s. 303). Metin her zaman tek ve özeldir. Her metin farklı icracılar tarafından farklı zaman ve mekânlarda yeniden icra edilebilir.

Metin, sözel dokudan bağımsız olarak ele alınabilir. Sözel doku başka bir dile çevrilemezken, metin çevrilebilmektedir. Çünkü metin, yorumcul bir çerçeve taşıyan sözel dokudan bağımsız olarak incelenebilecek bir yapıdadır (Akınar, 2007, s. 103). Bu yüzden metnin başka dillere çevrilebilmesi mümkündür.

Halk bilimi ürünlerinin dili, o metnin sözel dokusunu oluşturmaktadır. Sözel dokuya dair unsurlara kafiye, aliterasyon, asonans, yoğunluk, derinlik, tonlama ve yansıma sesler dahil edilebilir (Çobanoğlu, 2010, s. 302).

Günümüze kadar yapılan pek çok çalışmada sözel doku üzerinde yeterince durulmamış, metni, sadece metin olarak ve standart dille aktarma yoluna gidilmiştir. Ancak, metnin kendine has dokusunun bulunduğu dilde yazıya geçirilmesi, o metnin türüne ait özelliklerini ortaya koyar. Bu da bir metnin türünü belirlerken diline ait özelliklerini yani sözel dokusunun göz ardı edilmemesi gerektiğini gösterir (Ekici, 1998, s. 26). Bu bağlamda bir halkbilim ürünü bir kültürden başka bir kültüre aktarılabilmesine rağmen sözel doku özelliklerinin bir dilden başka bir dile çevrilmesi mümkün değildir.

Bağlam, folklor ürününün yaratıldığı, derlendiği, icrasıyla dinleyicisiyle ve sözel boyutuyla birlikte bir bütün halini aldığı özel bir ortamdır (Akpınar, 2007, s. 104). Dundes'a göre bir halkbilim ürününün bağlamı onun içinde bilfiil yer aldığı için özel bir sosyal ortamdır (Çobanoğlu, 2010, s. 304).

Bağlam merkezli kuramların en önemli noktalarından birini oluşturan ve bu kuramlara adını da veren "bağlam" folklor ürünlerinin derlenmesinde ve incelenmesinde belirlenmesi gereken önemli bir unsurdur. Halk bilimi ürününün hangi şartlar altında oluştuğu, yeniden yaratıldığı, bir halk bilimi ürünü içerisinde geçen bir cümle veya sözcüğün o icraya mahsus durumları gibi konular bağlamın kapsama alanına girmektedir.

"Halk bilimsel unsurun gerçekleştirildiği gösterimin bağlamı, söylemi de belirlemesi ve bundan hareketle anlatının yapısı, işlevi, biçimi ve anlamını içeren söylem; neyin kime anlatıldığına da işaret etmektedir" (Yolcu, 2012, s. 95). Sözlü kültür ürünleri doğal bağlamında üretildiği andan itibaren toplumsal yaşamın dinamiklerini oluşturmaya başlarlar. Mitler, destanlar, masallar, efsaneler, halk hikâyeleri, halk inançları, bunlardan bazılarıdır. Söz konusu ürünler, yaşamlarını sürdürdükleri yer ve zamanda pek çok sosyo-kültürel ihtiyaca cevap verip kültürde sürekliliği sağlarlar (Ersoy, 2004, s. 84). Belli bir geleneğin ürünü olan anlatılar, geleneksel yapıda meydana gelen her türlü değişim ve

gelişimden etkilenmektedir. Bu değişim ve gelişim halk bilimi ürünlerinin metin ve sözel dokusu ile birlikte bağlamını da derinden etkileyebilmektedir.

Devrin sosyal, siyasal, ekonomik ve teknolojik imkânlarına uygun olarak dinleyici kitlesinin ihtiyaçları, dinleyicinin niteliği, anlatmaların güncellenmesine veya yeni anlatmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum ise dinleyicinin isteklerine ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek anlatıcıların varlığı ile mümkündür. Talep olmadığı zaman, belli bir geleneğe mensup anlatıcılar yetişmemektedir. Dinleyicinin ve anlatıcının değişimi, anlatmanın anlatıldığı yerin ve zamanın değişimine neden olmaktadır. Birbirine zincir şeklinde bağlı bu unsurların değişimi, anlatmanın geleneksel bağlamını kaybetmesine yol açmaktadır (Demir, 2012, s. 472). Dolayısıyla, geleneksel bağlamın korunması veya devam ettirilmesi zorlaşmakta, özellikle, geleneksel kültürün yaşam savaşı verdiği günümüz dünyasında bu zorluk daha da içinden çıkılmaz bir duruma doğru yol almaktadır.

IV.BÖLÜM

IV. HATAY VE ÇEVRESİNDEKİ EFSANE ANLATICILARI VE İCRA ORTAMLARI

IV.1. Efsane Anlaticılarının Genel Özellikleri

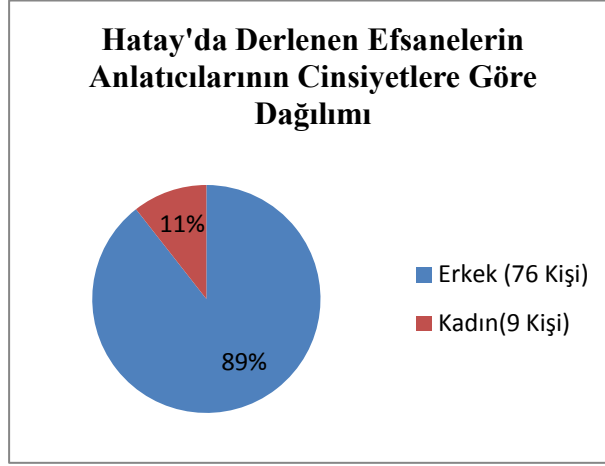
Çalışmamızın bu bölümünde efsane anlaticılarının genel özellikleri üzerinde durulacaktır.

Bu çalışmada Hatay'daki efsane anlaticılarının belirlenmesinde öncelikle efsane anlatma konusunda yetenekli olan insanlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Derleme yapılan yöre olan Hatay ve ilçelerinde tespit edilen kaynak kişilere, tarafımızca daha önce belirlenen sorular yöneltilmiştir. Bu çalışmanın temelini bağlam merkezli halk bilimi kuramlarının oluşturması sebebiyle kaynak kişilere ve efsane ortamına bağlamı etkileyecek şekilde müdahalede bulunulmamış; anlaticı, dinleyici ve icra ortamının incelenmesi hedeflenmiştir.

IV.1.1. Efsane Anlaticılarının Cinsiyeti ve Yaşı

İncelemeye dahil edilen Hatay ve ilçelerinde anlatılan efsane metinleri, toplam 85 kaynak kişiden derlenmiştir. Bu kaynak kişilerden %89'luk dilimi oluşturan 76 anlaticının cinsiyeti erkek (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.20, K.22, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.45, K.47, K.48, K.49, K.50, K.51, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, K.57, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.64, K.66, K.67, K.68, K.69, K.70, K.71, K.72, K.74, K.75, K.76, K.77, K.78, K.79, K.80, K.81, K.82, K.83, K.84); % 11'lik dilimi oluşturan 9 anlaticının cinsiyeti ise kadındır (K.13, K.21, K.23, K.24, K.46, K.63, K.65, K.73, K.85).

Tablo 6

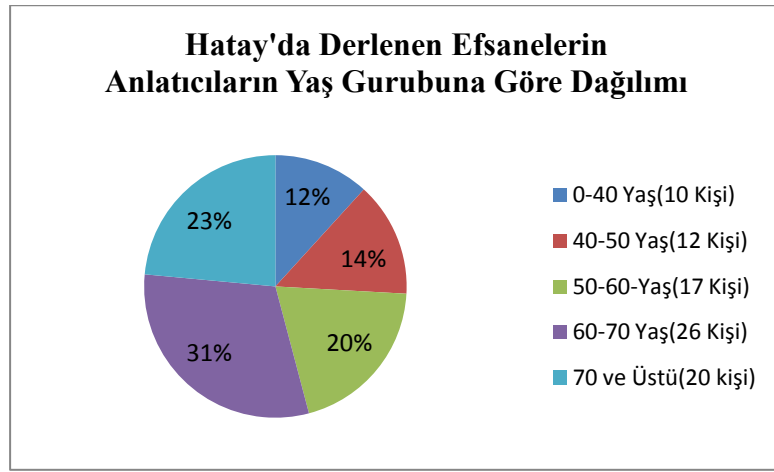
Bu çalışmada efsane anlatıcılarının cinsiyete göre dağılımı, erkeklerin kadınlara oranla daha çok efsane anlattığı gibi bir değerlendirmeye yol açabilmekle birlikte bu sayısal farklılık; derleme çalışmalarının erkeklerin bulunduğu ortamlarda daha çok yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Zira, yörede kahvehane, iş ortamı vb. gibi erkeklerin bulunduğu sosyo-kültürel ortamların kadınların bulunduğu ortamlara göre daha çok ve özellikle, derleme yapılabilmesi açısından daha ulaşılabilir olması, çalışmamızda erkek anlatıcı sayısının kadın anlatıcı sayısından daha fazla olmasına sebep olmuştur.

Ayrıca, yörenin sosyo-kültürel ve inanç yapısı, araştırmacının Hatay'ın merkezinde ve ilçelerinde ev hanımlarıyla veya değişik meslek ve yaş gruplarından kadınlarla derleme yapma konusunda sıkıntı yaşamasına sebep olmuştur. Dolayısıyla erkek araştırmacının daha önceden tanımadığı kadınların bulunduğu ortamlara girip onlarla derleme yapması mümkün olmamıştır. Bu çalışmada derleme yapılan kadın anlatıcılar, araştırmacının bizzat tanıdığı kişilerdir.

Bu çalışmada efsane anlatıcılarının seçilmesinde belirli yaş grupları hedef olarak seçilmemiş, ancak saha çalışması neticesinde efsane anlatmakta usta kabul edilen kişiler belirlenip özellikle, bu kaynak kişilerden efsane derlenmeye gayret edilmiştir. Ancak, efsanelerin derlenmesi aşamasında, performans teori doğrultusunda anlatıcının

dinleyiciyle bir arada olduğu doğal koşullar sağlanmaya çalışılmış, sohbet ortamında anlatılan efsaneler, sosyal çevre ve şartları da göz önünde bulundurularak kayıt altına alınmıştır. Dolayısıyla, efsane anlatıcısının yaşından ziyade efsanelerin nasıl ve nerelerde, kimlere anlatıldığı üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte Hatay'daki efsane anlatıcılarının, yaş aralıklarının efsane icrasına etkisini ortaya koyabilmek için aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 7

0-40 yaş arası efsane anlatıcılarının oranı % 12'dir. 10 kişiye (K.27, K.42, K.45, K.46, K.48, K.51, K.62, K.63, K.68, K.69) karşılık gelen bu oran; yaş gruplarının tasnifinde yaş aralıkları düşünüldüğü zaman nispeten daha genç olarak nitelendirilebilecek bu yaş grubundaki insanların efsane anlatımı konusunda genel olarak çok verimli olmadığı tespit edilmiştir.

40-50 yaş arası efsane anlatıcılarının oranı % 14'tür. 12 kişiye (K.2, K.5, K.18, K.31, K.35, K.41, K.43, K.47, K.49, K.64, K.65, K.67) karşılık gelen bu orana göre orta yaş grubu insanlarda efsane anlatma oranı da nispeten daha düşük görünmektedir.

50-60 yaş arası efsane anlatıcılarının oranı % 20'dir. 17 kişiye (K.1, K.4, K.8, K.9, K.15, K.16, K.17, K.20, K.25, K.32, K.34, K.44, K.54, K.73, K.79, K.83, K.84)

karşılık gelen bu oran; Hatay ve ilçelerinde efsane anlatıcılarında insanların yaşlandıkça efsane anlatma oranlarının yükseldiği düşüncesine sebep olmaktadır. Bu yaş grubundaki insanların genel olarak emekli olması ve derleme çalışmalarında daha küçük yaş gruplarına göre daha ulaşılabilir olmaları çalışmamızda 50-60 yaş aralığındaki anlatıcı sayısının artmasına sebep olmuştur.

60-70 yaş arası efsane anlatıcılarının oranı % 31'dir. 26 kişiye (K.19, K.24, K.26, K.29, K.30, K.33, K.39, K.40, K.52, K.53, K.55, K.56, K.57, K.60, K.61, K.66, K.70, K.71, K.72, K.74, K.75, K.76, K.78, K.80, K.82, K.85) karşılık gelen bu oran; çalışmamızda yararlandığımız kaynak kişilerin en büyük oranına sahip gruptur. Daha önce de belirttiğimiz gibi daha büyük yaş grubundaki insanların emekli olması veya ulaşılabilmesinin daha kolay olması bu yaş grubundaki insanlarla derleme yapmamızı daha da kolaylaştırmıştır.

70 ve üstü yaş grubu efsane anlatıcılarının oranı % 23'tür. 20 kişiye (K.3, K.6, K.7, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.21, K.22, K.23, K.28, K.36, K.37, K.38, K.50, K.58, K.59, K.77, K.81) karşılık gelen bu oran; anlatıcılar arasında önemli bir kısmı oluşturmaktadır. Bu yaş grubundaki insanlar, yerel bilgiye sahip olma ihtimallerinin nispeten yüksek olması ve ulaşılabilmesi daha kolay olması sebebiyle derleme çalışmamızda önemli bir yere sahip olmuştur.

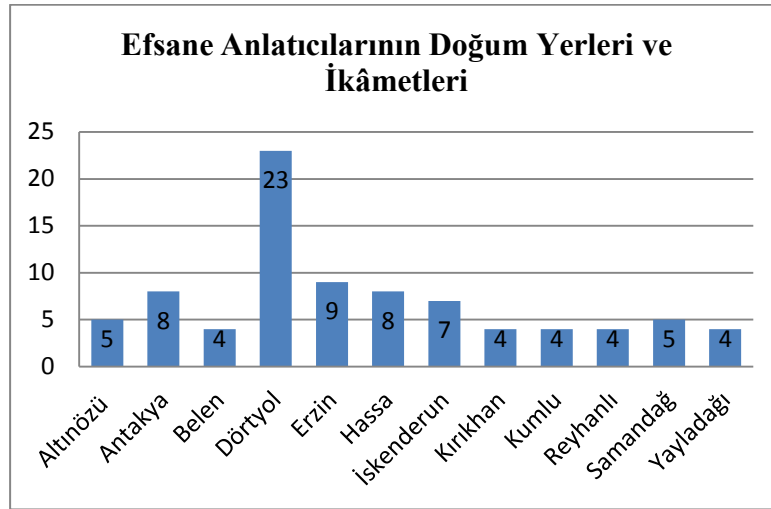
Çalışmamızda 50 yaş üstü anlatıcılardan derlenen efsanelerin sayısı 50 yaş altı anlatıcılar tarafından anlatılan efsanelerin sayısına oranla fazladır. 50 yaş üstü anlatıcıların televizyon ve internet gibi iletişim olanaklarına 50 yaş altı anlatıcılara oranla daha yabancı olmaları ve yetiştikleri kültür ortamlarının büyük oranda sözlü kültür ortamı olması; bu yaş grubundaki insanların halk edebiyatında bir tür olarak efsaneye daha yakın ve hâkim olmasına sebep olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, derleme çalışmaları sırasında kaynak

kişilere ulaşma, ulaşılan kaynak kişilerin efsane anlatma konusundaki istekleri ve kaynak kişilerin anlattıkları efsanelere yaklaşımlarındaki ciddiyet göz önüne alındığında 50 yaş üstü anlatıcıların daha küçük yaşta anlatıcılara oranla kültürel unsurların ortaya çıkarılması konusunda daha bilinçli oldukları söylenebilir. Burada ifade edilmesi gereken önemli bir nokta da özellikle, 50 yaş ve üstü kişilerin efsane derlemelerinde gerek derlenecek metnin orijinalliğinin gerekse anlatıcının performansının tespiti açısından en belirleyici grup özelliğini göstermesidir.

IV.1.2. Efsane Anlatıcılarının Doğum Yerleri ve İkametleri

Hatay'ın merkez ilçe de dahil olmak üzere 12 ilçesi bulunmaktadır. Bu çalışmada anlatıcı kaynak kişilerin yaşadıkları ilçelere göre dağılımı şu şekilde olmuştur.

Tablo 8

Kaynak kişilerin ikamet yerleri alfabetik olarak şu şekildedir: Altınözü; 5 anlatıcı (K.2, K.8, K.48, K.49, K.59); Antakya 8 anlatıcı (K.19, K.23, K.34, K.35, K.53, K.69, K.70, K.72); Belen 4 anlatıcı (K.30, K.37, K.39, K.54); Dört Yol 23 anlatıcı (K.7, K.9, K.14, K.17, K.20, K.21, K.24, K.27, K.29, K.32, K.41, K.45, K.46, K.47, K.51, K.62, K.63, K.64, K.65, K.67, K.68, K.73, K.85); Erzin 9 anlatıcı (K.3, K.10, K.15, K.22, K.33, K.44, K.57, K.79, K.83); Hassa 8 anlatıcı (K.1, K.5, K.18, K.25, K.50, K.52, K.60, K.75);

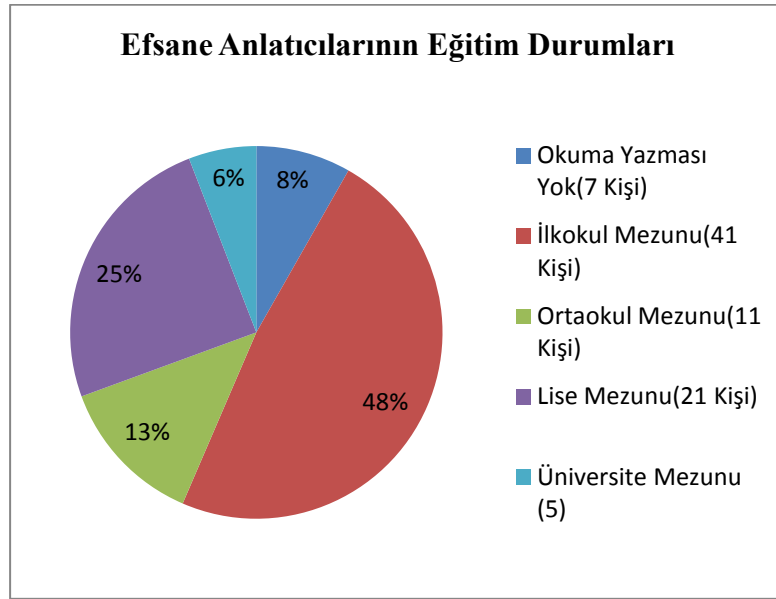
İskenderun 7 anlatıcı (K.11, K.38, K.40, K.43, K.56, K.71, K.80); Kırıkhan 4 anlatıcı (K.42, K.58, K.66, K.77); Kumlu 4 anlatıcı (K.4, K.16, K.76, K.78); Reyhanlı 4 anlatıcı (K.6, K.12, K.31, K.55); Samandağ 5 anlatıcı (K.13, K.26, K.28, K.81, K.82); Yayladağı 4 anlatıcı (K.36, K.61, K.74, K.84).

Çalışmamızda Hatay ilinin her ilçesinden mümkün olduğu kadar çok ve birbirleriyle orantılı olacak sayıda kaynak kişiyle ve her bölgenin kendi kültürel yapısına ait efsaneleri anlatabilecek kaynak kişilerle derleme yapılmaya çalışılmıştır.

IV.1.3. Efsane Anlatıcılarının Eğitim Durumları

Hatay'ın merkez ilçe de dahil olmak üzere 12 ilçesinde derleme yapılan 85 kişinin eğitim durumları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 9

Bu tabloya göre Hatay ve ilçelerinde efsane derlemesi yapılan kaynak kişilerin (85 kişi) büyük bir oranı % 48'lik oran olan 41 kişi (K.6, K.7, K.10, K.11, K.12, K.14, K.15, K.16, K.17, K.21, K.23, K.24, K.26, K.30, K.31, K.32, K.34, K.35, K.37, K.38, K.39, K.40, K.44, K.47, K.50, K.54, K.58, K.59, K.61, K.66, K.70, K.71, K.73, K.74, K.75, K.76, K.78, K.81, K.83, K.84, K.85) ile ilkokul mezunudur.

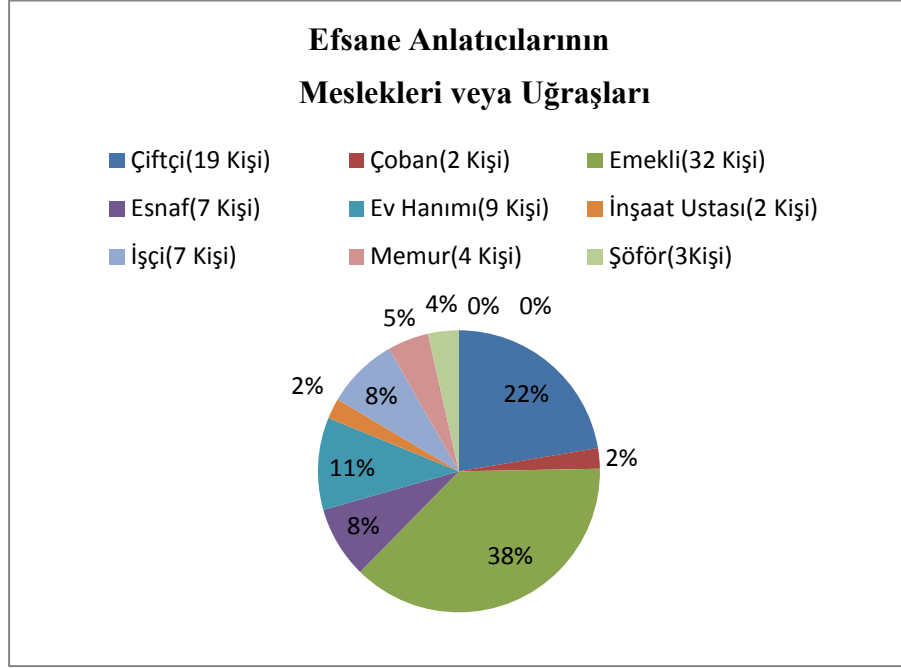
Bu oranı sırasıyla % 25'lik oran olan 21 kişi ile lise mezunu (K.3, K.5, K.18, K.20, K.25, K.27, K.33, K.41, K.42, K.43, K.46, K.51, K.52, K.53, K.57, K.62, K.65, K.67, K.69, K.72, K.79); % 13'lük oran olan 11 kişi ile ortaokul mezunu (K.1, K.2, K.4, K.8, K.19, K.29, K.48, K.63, K.64, K.68, K.80); % 8'lik oran olan 7 kişi ile okuma yazması olmayanlar (K.9, K.13, K.28, K.36, K.55, K.60, K.77) ve % 6'lık oran olan 5 kişi ile üniversite mezunu (K.22, K.45, K.49, K.56, K.82) izlemektedir.

Derleme yapılan kaynak kişilerin eğitim seviyelerinin büyük oranda düşük olduğu tespit edilmiştir. Ancak, bu oranların kaynak kişilerin büyük çoğunluğunun 50 yaş üstü kişi olması, yaşadıkları yer, ekonomik ve sosyo-kültürel sebepler gibi pek çok nedene bağlanabilmektedir. Eğitim seviyelerinin efsane anlatımına etkisi düşünüldüğü zaman eğitim seviyesi ortaokuldan daha düşük kaynak kişilerin derleme çalışmalarında efsane anlatımından gayet verimli oldukları ve yerel malzemeyi koruma açısından daha yüksek tahsilli insanlara göre daha muhafazakâr oldukları tespit edilmiştir. Her ne kadar bu çalışmada eğitim seviyesi düşük anlatıcıların araştırmacılara karşı ön yargılı yaklaşımlarının olduğu durumlar olsa da bu genel bir kanı veya oran oluşturacak nitelikte değildir.

IV.1.4. Efsane Anlatıcılarının Meslekleri veya Uğraşları

Hatay'ın merkez ilçe de dahil olmak üzere 12 ilçede derleme yapılan 85 kişinin meslekleri ve uğraşları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 10

Buna göre Hatay ve ilçelerinde derleme yapılan 85 kaynak kişiden % 38'i olan 32 kişi (K.1, K.3, K.6, K.9, K.10, K.11, K.12, K.14, K.20, K.22, K.25, K.28, K.29, K.30, K.33, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.52, K.53, K.56, K.57, K.58, K.66, K.71, K.72, K.77, K.80, K.81, K.82) emeklidir. Derleme yapılan emekliler bu çalışmada meslek ve uğraş gruplarına göre en büyük grubu oluşturmaktadır. Emeklilere hangi mesleklerden emekli oldukları sorulmamış, dolayısıyla, Emeklilerin eski meslekleri konusunda bir sınıflandırma yapılmamıştır. Sınıflandırmada emekliler grubuna giren anlatıcılar; genel olarak 50 yaş üstü olan bu gruptur ve efsane derlemelerinde, meslek gruplarına göre yapılan tasnifte en çok yararlanılan grup niteliğindedir. Emeklilerle yapılan derleme çalışmaları daha çok kahvehane ve evlerde yapılmıştır.

Emeklileri % 22'lik oran olan 19 kişi (K.4, K.5, K.15, K.16, K.17, K.26, K.32, K.44, K.47, K.55, K.61, K.64, K.69, K.70, K.74, K.75, K.76, K.79, K.84) ile çiftçiler izlemektedir. Çiftçilerle yapılan derleme çalışmaları daha çok bağda, bahçede ve tarlada yapılmıştır.

Bu çalışmada yararlanılan 85 kaynak kişinin % 11'lik kısmını oluşturan 9 kadın anlatıcı bulunmaktadır ve kaynak kişiler mesleklerine göre sınıflandırıldığında 9 kadın anlatıcı (K.13, K.21, K.23, K.24, K.46, K.63, K.65, K.73, K.85) ev hanımıdır. Ev hanımlarıyla yapılan derleme çalışmaları araştırmacı tarafından bizzat tanınan kişilerle gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada yararlanılan efsane anlatıcılarının meslekleri ve uğraşları ile ilgili diğer oranlar şu şekilde oluşmuştur:

% 8'lik oran ile esnaf sayısı 7 kişidir (K.2, K.19, K.34, K.42, K.48, K.49, K.68). Esnafla yapılan derlemeler kaynak kişilerin işyerlerinde yapılmıştır. İşçiler % 8 ile 7 anlatıcı (K.8, K.27, K.41, K.54, K.59, K.62, K.67), memurlar % 5 ile 4 anlatıcı (K.18, K.43, K.45, K.51), şoförler % 4 ile 3 anlatıcı (K.31, K.78, K.83) ve bu sayıları çobanlar % 2 ile 2 anlatıcı (K.50, K.60) ve inşaat ustaları % 2 ile 2 anlatıcı (K.7, K.35) izlemektedir.

Bu çalışmada yararlanılan kaynak kişilerin yarısından fazlası emeklilerden ve çiftçilerden oluşmaktadır. Bu gruptaki kişilerin genel olarak 50 yaş üstü olmaları ve zamanlarının büyük bir kısmını kahvehane gibi sohbet ortamlarında geçiriyor olmaları sebebiyle diğer meslek grubundaki kişilere oranla derleme çalışmalarına katılımı daha kolay olmuştur.

IV.1.5. Efsane Anlatıcılarının İnanç Yapısı

Hatay'ın Türkiye'de diğer yerleşim yerlerine oranla nüfus ve kültürel unsurlar açısından daha kozmopolit bir yerleşim yeri olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada, mümkün olduğu kadar Hatay'ın farklı yörelerinden ve farklı etnik ve kültürel dokuya sahip insanları arasından derleme çalışması yapılmaya ve tezin kapsamı geniş tutulmaya çalışılmıştır. Belirli yörelerde belirli etnik gruba mensup insanların yoğun olması göze çarpan bir gerçek olsa da Hatay birçok kültüre mensup insanın bir arada ve huzur içinde yaşabildiği, kültürel

dokusu zengin bir ildir. Bu zenginliği efsanelerde de yakalayabilmek için Hatay'da yaşıyan kaynak kişiler, özellikle, iyi efsane bilen, yörede bu özelliğiyle tanınan kişiler arasından seçilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla, bu çalışmada kaynak kişi olarak başvuru alan kişilerin inanç yapısı çalışmamızda belirleyici bir faktör olmamıştır.

Bu çalışmada kaynak kişilere ahlaki ve hukukî sebeplerden dolayı etnik, kültürel, dinî, mezhebi kökenleri konusunda soru sorulmamaya gayret edilmiştir. Zira, anlatıcıların bu şekilde sorulacak olan sorulara olumlu tepki göstermedikleri bilinmektedir.

IV.2. İcra Ortamında Efsane Anlatıcıları

Bu bölümde efsane anlatıcılarının yetişmesi, icra sırasındaki kıyafet ve aksesuarları, yüz ve beden hareketleri, efsane anlatma yöntemleri, efsane anlatma amaçları ve efsanelere yaklaşımları hakkında ayrıntılı bilgi verilmeye çalışılmıştır.

IV.2.1. Efsane Anlatıcılarının Yetişmesi

Halk edebiyatında efsane türü destan, masal ve halk hikâyesi gibi anlatıcısı genel olarak belli olan bir tür değildir. Efsane türünü herhangi bir kişi herhangi bir zamanda ve herhangi bir yerde anlatabilmektedir. Ancak, bu tür de diğer halk edebiyatı türleri gibi halk arasında hitabet yeteneği diğer insanlara nazaran daha gelişmiş insanlar tarafından daha iyi anlatılmaktadır.

Efsane türünün belirli bir anlatıcı profili bulunmamaktadır, dolayısıyla halk hikâyesi anlatan âşıkların veya destan söyleyicileri gibi bir yetişme ortamından çıkmaları söz konusu değildir. Ancak, efsane anlatıcılığı masal ve destan anlatıcılığı kadar olmasa da bazı özellikleri bünyesinde barındıran insanların daha iyi icra edebileceği bir tür özelliği göstermektedir.

Hatay ve çevre ilçelerinde efsane anlatan kaynak kişilerin yetişme ortamları ile ilgili birkaç nokta ön plana çıkmaktadır bunları şu şekilde ifade edebiliriz:

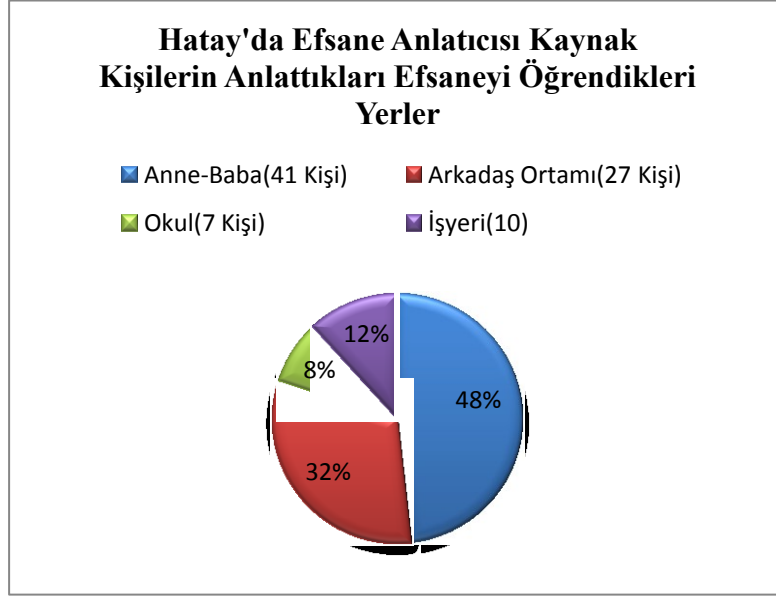
Efsane anlatıcısı kaynak kişiler buldukları toplum içerisinde hoş sohbet, sözleri dinlenen ve teatral özellikleri ön planda olan kişilerdir. Dolayısıyla bu kişilerin sadece efsane değil halk edebiyatının diğer türlerini amatör olarak belirli bir olgunlukla icra ettikleri gözlenmiştir.

Efsane anlatıcısı kaynak kişilerin, efsane anlatmalarında bireysel hitabet yeteneklerinin oluşumunda küçük yaştan itibaren toplum içerisinde bulunmaları etkili olmuştur. Özellikle, çiftçi ve emeklilerin, sürekli olarak, birden fazla kişinin yer aldığı ortamlarda bulunmalarının sohbet ortamlarının oluşmasına yol açtığı ve dolayısıyla bu ortamlarda çeşitli anlatı türlerinin yanında efsanelerin de anlatıldığı belirlenmiştir.

Her ne kadar eğitim durumlarının anlatıcının hitabet ve ifade gücünde etkili olduğu bilinen bir durum olsa da efsane gibi halk edebiyatı anlatı türünde anlatıcıların efsane anlatmalarında eğitim seviyelerinin yüksek olmasının anlatının niteliğini belirlemede çok etkili olmadığı belirlenmiştir. Zira, derleme yapılan 85 kaynak kişiden % 69'luk kısmı olan 58 kişi ortaokul mezunu, ilkokul mezunu veya okuma yazması olmayan kişilerden oluşmaktadır.

Hatay'da efsane anlatıcısı kaynak kişilerin derleme sırasında anlattıkları efsaneleri nereden öğrendikleri ile ilgili aşağıdaki tablo hazırlanmıştır.

Tablo 11

Efsane derlemesi yapılan 85 kaynak kişiden % 48'i olan 41 kişi (K.3, K.11, K.12, K.15, K.16, K.17, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26, K.30, K.32, K.33, K.34, K.35, K.37, K.38, K.39, K.40, K.44, K.47, K.50, K.52, K.53, K.54, K.57, K.59, K.61, K.65, K.7, K.70, K.72, K.73, K.74, K.75, K.76, K.79, K.81, K.84, K.85) anlattıkları efsaneleri babalarından ya da annelerinden, dolayısıyla aile ortamından duyduklarını ifade etmişlerdir. Bu oranı % 32 oranı olan 27 kişi (K.1, K.4, K.5, K.6, K.9, K.10, K.13, K.14, K.20, K.27, K.28, K.31, K.36, K.41, K.42, K.46, K.55, K.58, K.60, K.62, K.64, K.66, K.69, K.71, K.77, K.78, K.83) ile arkadaş ortamı izlemektedir. Arkadaş ortamı olarak kahvehane, düğün, bayram, dini törenler gibi akraba ve arkadaşların bir araya geldikleri ortam kastedilmektedir. Aynı şekilde anlatıcılardan % 12 ile 10 (K.2, K.18, K.19, K.29, K.43, K.48, K.49, K.51, K.67, K.80) kişi anlattıkları efsaneyi işyerinden ve % 8 ile 7 kişi (K.8, K.22, K.45, K.56, K.63, K.68, K.82) anlattıkları efsaneleri okulda öğrendiklerini ifade etmişlerdir.

Bu çalışmada yararlanılan efsane anlatıcısı kaynak kişilerin yetişmesi bağlamında düşünüldüğü zaman efsane anlatıcıları efsane anlatımı konusunda özel bir

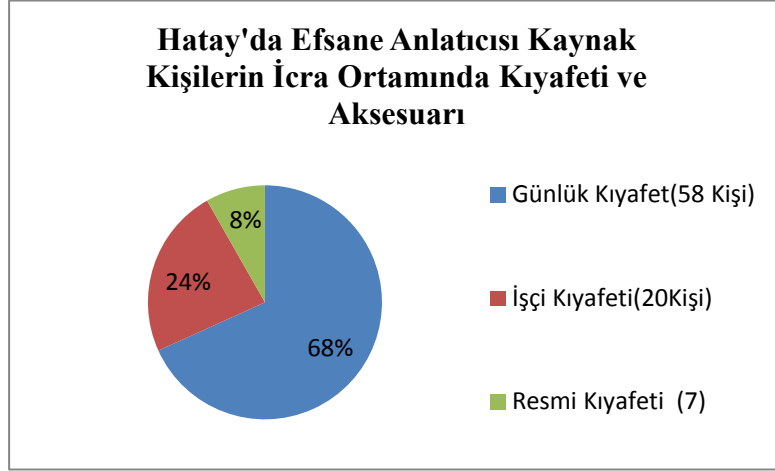
yetiŖme ortamları veya özel bir eğitimleri bulunmamaktadır. Gerek efsanelerin toplumun her kesimi tarafından anlatılabilirlik özelliği gerekse efsanelerin olağanüstü unsurları içermelerinden dolayı, efsaneler halk edebiyatının diğer pek çok türüne oranla daha geniŖ bir anlatıcı yelpazesine sahiptir. Bu durum bizi efsanelerin aile içinde, okulda, arkadaŖ ortamında, işyerinde, dolayısıyla herhangi bir yerde anlatılabildiği ve dinlenilebildiği sonucuna ulaŖtırmaktadır. Özellikle, günümüz iletiŖim çağında halk edebiyatının diğer türleri gibi efsanelerin de yayılması kolaylaŖmış, radyo, televizyon, internet gibi iletiŖim ortamları efsane öğrenme ve efsane aktarma bakımından ortamların oluşmasını sağlamıştır. Elbette ki radyo, televizyon, internet gibi iletiŖim ortamlarının efsane anlatıcısının yetişmesi bakımından niteliği tartışılabilir, olumlu ve olumsuz yönleri sıralanabilir.

Derleme çalışmalarımız sonucunda; derleme yapabilme imkânı bulduğumuz kaynak kişilerin büyük bir çoğunluğunun geleneksel halk kültürü ortamında yetişmiş olmasının bile tek başına efsane anlatıcısı olmak için başlı başına bir neden teşkil edebileceği izlenimini edinmekteyiz. Haricinde, anlatıcının efsaneyi iyi veya kötü anlatması, teatral özelliklerinin yeterli veya yetersiz olması, ifade gücü ve daha birçok unsur genel olarak anlatıcının kendi bireysel niteliklerini ortaya koymaktadır.

IV.2.2. Efsane Anlatıcısının Kıyafeti ve Aksesuarı

Derleme çalışmaları sırasında kaynak kişilerin kılık kıyafeti ve aksesuarı hakkında aŖađıdaki tablo çıkarılmıştır.

Tablo 12

Bu tabloya göre derleme çalışması yapılan 85 kaynak kişinin kılık kıyafeti ile ilgili aşağıdaki tespitlerde bulunulmuştur.

Kaynak kişilerin büyük bir oran olarak % 68'i olan 58 kişi (K.1, K.2, K.3, K.5, K.6, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.16, K.19, K.20, K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.28, K.29, K.30, K.33, K.34, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40, K.42, K.44, K.45, K.46, K.47, K.48, K.49, K.52, K.55, K.57, K.63, K.65, K.66, K.69, K.70, K.71, K.72, K.73, K.74, K.75, K.76, K.77, K.79, K.80, K.81, K.82, K.84, K.85) derleme sırasında günlük kıyafeti ile hazır bulunmuştur. Bu kişiler günümüzde sokakta, çarşıda, pazarda rastlayabileceğimiz herhangi bir kişinin giyimi olan; kumaş veya kot pantolon, gömlek veya t-shirt, kazak; mevsimine ve iklim koşullarına göre mont, ceket gibi kıyafetler giymektedirler. Ayakkabı olarak da kundura, spor ayakkabı, terlik veya bot giymektedirler. Ayrıca yine bu kişilerin bir kısmı derleme sırasında spor kıyafetle hazır bulunmuştur. Bu kıyafetler daha çok eşofman, spor ayakkabı gibi daha rahat, küçük yerleşim yerlerinde ev ve çevresinde giyilebilen kıyafetlerdir.

Kaynak kişilerin % 24'ü olan 20 kişi (K.4, K.5, K.7, K.8, K.15, K.17, K.27, K.32, K.35, K.41, K.50, K.54, K.58, K.59, K.60, K.61, K.62, K.64, K.67, K.68) derleme

çalışması sırasında işçi kıyafeti ile hazır bulunmuştur. Bu kıyafetler daha çok, yırtılmış, kirli, boyalı elbiseler olup kaynak kişiler derleme esnasında çalıştıkları için iş elbiseleri ile derleme yapılmıştır.

Kaynak kişilerin % 8'si olan 7 kişi (K.18, K.31, K.43, K.51, K.56, K.78, K.83) derleme sırasında resmi kıyafetleri ile hazır bulunmuşlardır. Bu kıyafetler takım elbise veya üniforma şeklindedir.

Derleme yapılan kaynak kişilerin giyim kuşamında bölge ve iklim şartlarının yanı sıra ekonomik faktörler de belirleyici olmuştur. Her ne kadar kaynak kişilere giyim kuşamları konusunda herhangi bir soru yöneltilmemiş olsa da bu çalışmayı mensubu olduğu bir toplumda yapıyor olmamız; kaynak kişilerin icra ortamında hangi kıyafetleri ve neden giydikleri konusunda bir değerlendirmede bulunmamızı kolaylaştırmıştır

Kaynak kişilerin kılık ve kıyafetlerinin icraya etkisi üzerinde şöyle bir değerlendirmede bulunulabilir:

Derleme yapılan kaynak kişilerin büyük bir çoğunluğu icra ortamında günlük kıyafet ile katılmışlardır. Bu da anlatıcıların buldukları topluma uyum sağlamlamalarını ve sohbet ortamlarına daha rahat dahil olmalarını kolaylaştıran bir etmen olarak göze çarpmaktadır. Araştırmacının da bu sohbet ortamlarına daha rahat dahil olabilmek amacıyla anlatıcıların giyim kuşamlarına benzer şekilde giyinmesi anlatıcılarla derleme yapmasını kolaylaştıran bir faktör olarak ifade edilebilir.

Bu çalışmada işçi kıyafeti ile derleme yapılan anlatıcılar tarlada, bahçede çalışan çiftçiler veya fabrika işçisi olan kişilerdir. Dolayısıyla bu anlatıcıların giyim kuşamlarının icraya etkisi üzerine yapabileceğimiz değerlendirme, elbiselerinin kirli, yırtılmış olmalarından dolayı kamera kaydına ikna etmenin zor olmasıdır. İcra esnasında çalışıyor olmaları derlemenin daha kısa sürmesine sebep olmakla beraber anlatıcıların

elbiselerini zaten kirli ve yırtılmış olmaları nedeniyle diğer anlatıcılara oranla daha rahat yere oturdukları ve ayaklarını uzatabildikleri gözlemlenmiştir.

Kaynak kişilerden küçük bir oranı derleme esnasında resmi kıyafet ile bulunmuşlardır. Bu kişilerden devlet memuru olanların kamera kaydına girmek istememeleri bir yana bırakılacak olursa, bu kişilerin icra sırasında üniforma veya takım elbise giyiyor olmalarının, anlattıkları efsaneyi daha ciddi anlatmalarına sebep olduğu gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak, efsane anlatıcısı kaynak kişilerin kılık kıyafetinin efsane icrasına etkisi belirgin olarak görülmektedir. Zira günlük kıyafeti ile efsane anlatan kaynak kişilerin işçi kıyafeti ve resmi kıyafet ile efsane anlatan kaynak kişilere oranla daha rahat efsane anlattıkları gözlenmiştir.

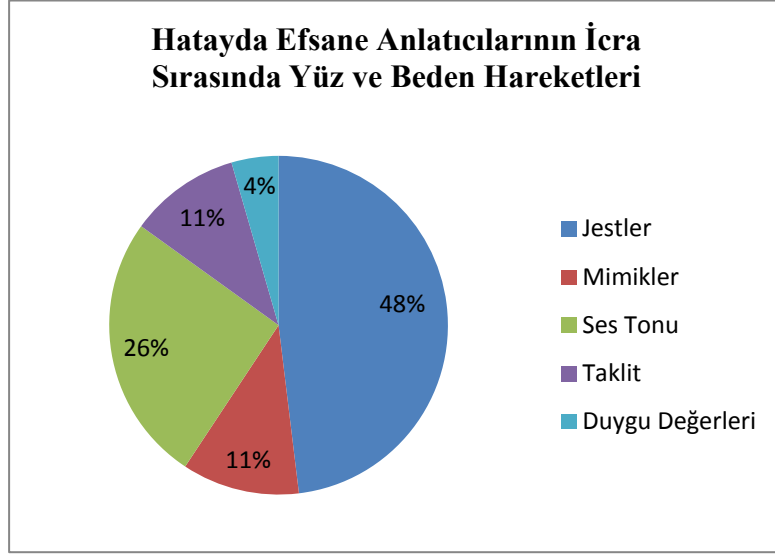
IV.2.3. Efsane Anlatıcısının Yüz ve Beden Hareketleri

Derleme kayıtlarından ve derleme esnasındaki gözlemlerimizden yola çıkarak anlatıcının yüz ve beden hareketleri konusunda şöyle bir değerlendirmede bulunabiliriz.

Kendilerinden efsane derlenen 85 kaynak kişi, efsane icrası sırasında jest, mimik, ses tonu, taklit ve duygularla ilgili değerleri bazen bilerek bazen de farkında olmadan kullanmıştır.

Anlatıcının yüz ve beden hareketleri ile ilgili şöyle bir tablo oluşturmak mümkündür:

Tablo 13

Tablodan da anlaşılacağı üzere anlatıcılar en çok jestleri kullanmışlardır. İnsan doğası gereği, herhangi bir konuşma sırasında jestleri çok sık kullanmaktadır. Çalışmanın bütününde anlatıcılar tarafından kullanılan jestler ve bu jestlerin anlatıya etkisi üzerinde şu örnekleri verebiliriz:

K.84'ün anlattığı ve Hz. Ömer ve Hz. Ali ile ilgili (D/A-YA) kodlu efsanede “...Ömer yeraltının aslanı olduğunu gösterdi [J-EHE], melekleri kovdu [J-KHE]. İfade vermek istemedi, demiş...” cümlesinde anlatıcı ellerini iki yana açarak ve başını sağa sola oynatarak anlatısını jestleriyle güçlendirmeyi ve söylediği cümlenin dinleyici üzerindeki etkisini artırmayı hedeflemiştir.

Yine bir başka anlatıcıda jestler daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. K.36'nın anlattığı ve Hz. Muhammed'in yaratılışı ile ilgili (D/P-MY) kodlu efsanede anlatıcı jestlere çok sık başvurmuştur. “...Peygamberimiz utanınca terlemeye başlamıştır. Alnından düşen ilk terden pirinç halk olunmuş. Şahadet parmağından [J-PG] düşen terden Hz. Ebubekir'in ruhu halk olunmuş. İkinci parmaktan [J-PG] Hz. Ömer'in ruhu halk edilmiş. Üçüncü parmaktan [J-PG] Hz. Osman'ın ruhu halk edilmiş. Dördüncü parmaktan

[J-PG] Hz. Ali'nin ruhu halk edilmiş. Beşinci parmaktan [J-PG] ise Hz. Muaviye'nin ruhu halk edilmiş. Gözünün [J-GG] terinden dünyadaki ehl-i keşiflerin ruhu halk edilmiş. Başının [J-KG] terinden berberlerin ruhu halk edilmiş. Ayağının altının [J-AAG] terinden izcilerin ruhu halk edilmiş. Dilinin [J-DG] terinden âlimlerin ruhu halk edilmiş...". K.36 bu efsaneyi anlatırken parmaklardan söz ettiği anda parmakları; gözlerden, baştan ve ayakaltından söz ettiği zaman ise söz konusu yerleri dinleyicilere eliyle göstermiştir.

Anlatıcılar jestlerden sonra en çok mimikleri kullanmışlardır. Anlatıcıların efsane anlatımı sırasında kullandıkları mimiklerle ilgili aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

K.44'ün anlattığı ve Kuran'ın üstüne oturarak havada uçan rahiple ilgili (D/E/BB-HUR) kodlu efsanede "...Çarık, kâfiri döve döve [M-G] Kanuni'nin ayaklarının önüne kadar getirmiş..." cümlesinde anlatıcının güldüğü; K.72'nin anlattığı ve Defne ağacının oluşmasıyla ilgili (Y/D/B-DA1) kodlu efsanede "...Ama Daphne, Apolon'un içinden geçenleri [M-AG] anlamış. Bu yüzden ondan kaçmaya başlamış..." cümlesinde anlatıcının müstehcen imalı bir şekilde güldüğü gözlenmiştir.

Anlatıcıların anlatı esnasında ses tonlarını yükseltmeleri ve alçaltmalarına da sık rastlanmıştır. Bununla ilgili aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

K.51'in anlattığı ve Dört Yol'da Hızır'ı (a.s.) görmek için sürekli dua eden bir fırıncıyla ilgili (D/P-HG) kodlu efsanede "...Ya Rabbi, bana Hızır'ı gönder [S-Y], diye dua etmeye devam etmiş..." cümlesinde anlatıcı vurguyu arttırmak amacıyla sesini yükseltmiş, K.67'nin anlattığı ve ermiş seviyesine ulaşan iki kardeşle ilgili (D/E/KAD-İEK) kodlu efsanede "...Gavurdağı'ndan gelen Azhar Dede kadına bakar [S-A]. Tam bu sırada sepetteki süt dökülmeye başlar..." cümlesinde anlatıcı müstehcen imalı cümlede sesini azaltarak utancını belli etmiştir.

Derleme çalışmalarında anlatıcının anlatısı esnasında konuşturduğu hayvanın sesini farklı tonda söylediği de gözlemlenmiştir. Bununla ilgili olarak aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

K.81'in anlattığı ve sadaka verdiği için yılan tarafından sokulmayan bir adamla ilgili (D/D-SAY) kodlu efsanede "...O yüzden Cenap-ı Allah bana o adamı sokmamamı emretti [S-FT]..." cümlesinde anlatıcı konuşturduğu hayvan olan yılanın sesini normal konuşmasından farklı bir tonda ve sesini kalınlaştırarak söylemiştir. Aynı şekilde K.34'ün anlattığı ve kırlangıçların insanlara yakın yerlerde yaşamasıyla ilgili (Y/D/H-K2) kodlu efsanede "İnsanın kanının tadı güzel [S-FT], diyeceğim, demiş" cümlesinde anlatıcı konuşturduğu hayvan olan sivrisineğin sesini normal konuşmasından farklı bir tonda ve incelterek söylemiştir.

Efsane icrası sırasında bazı anlatıcıların anlatıya taklitlerle güç kattığı da gözlemlenmiştir. K.44'ün anlattığı ve Kuran'ın üstüne oturarak havada uçan rahiple ilgili (D/E/BB-HUR) kodlu efsanede "Vay kâfir oğlu kâfir [S-Y], demiş ve ayağındaki çarığı çıkararak [T-AÇY] rahibe fırlatmış [T-EBF]" cümlesinde kaynak kişinin anlatım sırasında anlatımı kuvvetlendirmek amacıyla ayağındaki terliği çıkarması ve fırlatır gibi yapması bu konuda örnek olarak verilebilir.

Efsane anlatıcılarının icra sırasında anlatının muhtevasına göre duygu değerlerinin değişebildiği de gözlemlenmiştir. K.47'nin anlattığı karayılana dönüşen cini öldüren bir gencin cin mahkemesine çıkmasıyla ilgili (O/CA-YDC) kodlu efsanede "...Ne mahkemesi, hayırdır kardeşim ben bir şey yapmadım [D-H], etmedim, demiş ama zaptiyeler..." cümlesinde anlatıcı ses tonu ile heyecanını belli etmiş, aynı şekilde K.8'in anlattığı ve Altınözü Koz kalesinde taş kesilen askerle ilgili (Y/D/T-YA) kodlu efsanede

“Fransızlar Türk askerlerine çok işkence yapıyorlarmış [D-Ö].” cümlesinde anlatıcı ses tonu ile öfkesini açıkça yansıtmıştır.

Efsane anlatıcılarının yüz ve beden hareketleri birbirlerinden bağımsız olabileceği gibi tamamen birbirine bağlı da olabilmektedir. Dolayısıyla bu konuda kesin sınırların çizilmesi oldukça zordur. Anlatıcının efsane anlatma yeteneği, efsanenin konusu, bulunulan ortam ve daha birçok sebep efsane anlatıcısının yüz ve beden hareketlerini, duygu değerlerini, taklitlerini etkileyebilmektedir. Jest, mimik, ses tonu, taklit ve duygu değerlerini kullanmak konuşmacının karakteristik bir özelliği olduğu için herhangi bir kişinin bir konuşma sırasında kullandığı bu değerler aynı konuşmayı yapan başka bir kişi tarafından kullanılmayabilir. Dolayısıyla, bu çalışmada efsane anlatıcısının yüz ve beden hareketleri ile ilgili yapılan tespitler anlatıcıların bireysel özelliklerine mahsus değerlendirmelerdir ve genelleştirilemez. Bu çalışmada daha birçok jest, mimik, ses tonu, taklit ve duygu değerleri tespit edilmiştir. Ancak, hepsinin burada ifade edilmesi mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın “metinler” bölümünde anlatıcıların icra sırasında kullandığı jest, mimik, ses tonu, taklit ve duygu değerler metinlerin içerisinde kodlanarak yazılmıştır. Verilen kodların karşılıkları çalışmanın başındaki “kısaltmalar” bölümünde verilmiştir.

IV.2.4. Efsane Anlatıcısının Efsane Anlatma Yöntemi

Halk edebiyatında bir anlatı türü olarak efsane; halk edebiyatının diğer pek çok türüne oranla gerek konu kapsamı gerekse ürün sayısının fazla olması sebebiyle belirli kalıplara dahil edilmesi oldukça zordur. Buna, efsanelerin belirli bir anlatıcı profilinin bulunmaması da eklendiğinde efsane anlatan kişilerin efsane anlatma yöntemini belirlemek için her bir anlatıcının efsane icrasını tespit edip her birini ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Çalışmamızda 85 kaynak kişinin anlattığı 125 efsane kullanılmıştır.

Dolayısıyla, anlatıcı sayısı fazla olduğu için bu bölümde tarafımızca tespit edilen ve efsane anlatma bakımından diğer anlatıcılara nazaran daha yetenekli olduğunu düşündüğümüz anlatıcıların efsaneleri nasıl anlattıklarına dair bazı örnekler verilecektir.

K.36 kodlu anlatıcı efsane ve halk edebiyatının diğer türlerine ait ürünlerin anlatımında çevresi tarafından kabul görmüş birisidir. Anlattığı efsaneleri hissederek ve inanarak anlattığını gözlemlediğimiz K.36, anlattığı ve Hz. Muhammed'in yaratılışı ile ilgili (D/P-MY) kodlu efsanede ve samimi arkadaş olan iki hoca ile ilgili (D/D-İH) kodlu efsanede jest, mimik ve duygu değerlerine çok sık başvurmuştur.

Çalışmamızda efsane anlatımı konusunda verimli kişi olduğuna dair düşündüğümüz K.47, anlattığı efsaneleri peş peşe sıralamış, aynı zamanda dikkat çekici bir unsur olarak bir efsaneden diğerine geçişi sırasında "haa aklıma gelmişken", "bak şunu unutmadan anlatayım" gibi klişe sözler kullanarak efsane anlatımı konusunda hem örnekler arasında bağlantı kurmuş hem de yeteneğini ortaya koymuştur.

Hatay'da efsane anlatıcılarının efsane anlatma yöntemleri; efsane anlatma amaçlarından, efsanelere yaklaşımlarından ve daha birçok soyut ve somut özelliklerden bağımsız düşünülemez. Her bir efsane anlatıcısının kendine özgü bir anlatma yöntemi, tarzı vardır. Dolayısıyla icra yöntemi belirgin bir şekilde anlatıcıdan anlatıcıya değişmektedir.

IV.2.5. Efsane Anlatıcısının Efsane Anlatmadaki Amacı

Bu çalışmada anlatıcıların genel ve şahsi özellikleri ile anlattıkları efsanelerin konuları göz önünde bulundurulduğunda Hatay'da efsane anlatıcılarının efsane anlatmadaki amacı üzerinde bazı tespitlerde bulunmak mümkündür.

Efsane anlatıcılarının efsaneleri, daha çok sohbet ortamlarında vakit geçirmek amacıyla anlattıkları tespit edilmiştir. Özellikle, derleme yapılan mekânlar göz önüne

alındığı zaman bu daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Çalışmamızda efsane anlatılan mekânlara genel olarak kahvehane veya insanların bir arada bulunup sohbet ettiği işyeri önü, bahçe gibi yerler olması bu düşünceyi güçlendirmektedir. Efsaneler muhteva bakımından fıkra ve halk hikâyesi gibi çok anlatılan türlere oranla daha ciddi ve manevî değerlere temas eden anlatılar olduğu için vakit geçirme fonksiyonu belirgin ancak, eğlendirme işlevi daha az olan bir tür niteliği arz etmektedirler.

Hatay’da efsane anlatan kaynak kişilerin anlattıkları efsanelerin konularına göre düşünüldüğü zaman anlatıcıların bilerek veya bilmeyerek toplumun bazı değerlerini yaşatmaya aracılık ettiği söylenebilir. Özellikle, bu çalışmada dinî içerikli efsanelerin fazlalığı göz önünde bulundurulduğunda anlatıcıların toplumun dinî inançlarını ön plana çıkardıkları ve efsaneler aracılığıyla dinleyicilerin manevî haz duymalarını sağladıkları görülmektedir. Yine, toplumun değer verip içselleştirdiği kişi ve olaylarla ilgili efsaneler anlatıcıların diliyle tekrar tekrar desteklenerek korunmaktadır. Örneğin, bu çalışmada 21 erenle ilgili toplam 44 efsanede ve dinî nitelik gösteren diğer efsanelerde anlatıcılar toplumun dinî ve manevî değerlerini ön plana çıkarmış ve bu değerlerin yaşatılmasına aracılık etmişlerdir. Diğer efsaneler de detaylı olarak incelendiğinde onların da konusuna göre bir toplum değerini barındırdıkları ve anlatıcıların bu efsaneleri anlatarak söz konusu değerleri yaşatmaya aracılık ettikleri görülmektedir.

Efsaneler, içerikleri ne olursa olsun, neticede bir kültür unsurudur ve anlatıcılar bu kültürü nesilden nesile aktarma vazifesini yerine getirirler. Örneğin K.14 ve K.27’nin anlattığı (Y/D/T-KT1) ve (Y/D/T-KT2) kodlu efsanelerde anlatıcılar yörenin kültürüne ait “Kara Taş” efsanesinde, bilerek veya bilmeyerek, yörede bulunan ve birbirine dayanmış iki büyük taşın korunması ve bu taşlar etrafında gelişen efsane ve ritüellerin yaşatılarak gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır.

Çalışmamızda bazı kaynak kişilerin bireysel ilgi alanlarıyla ilgili efsaneler konusunda daha çok bilgi sahibi olduğu ve efsane anlattıkları belirlenmiştir. Örneğin, diğer insanlara nazaran daha muhafazakâr bir yapıya sahip olduğu bilinen anlatıcıların dinî efsaneleri daha çok anlattıkları belirlenmiştir. Anlatıcıların bireysel ilgi alanıyla ilgili efsane anlatmalarına örnek olarak K.14, K.17 ve K.47'nin hazine ve definelerle ilgili efsane anlatmaları verilebilir. Zira, bu anlatıcıların hazine ve define konusuna oldukça meraklı kişiler oldukları gerek yöredeki insanlar gerekse tarafımızca bilinmektedir.

Sonuç olarak Hatay'da derleme yapılan 85 kaynak kişi, en çok, vakit geçirmek amacıyla sohbet ortamlarında efsane anlatmaktadırlar. Söz konusu sohbet ortamlarında anlatıcılar efsane anlatma konusunda oldukça istekli görünmüş bu ortamlar içerisinde anlatıcılar kendi bilgi ve ilgi alanlarına göre efsaneleri anlatmışlardır. Dinleyicilerin ilgi ve isteği ise anlatıcıları ayrıca teşvik etmiştir. Ayrıca, kaynak kişilerin sohbet etme amacına paralel olarak buldukları toplumun manevî değerlerini koruma, yaşatma ve gelecek nesillere aktarma amacıyla ve kendi ilgi alanlarıyla ilgili bilgi vermek amacıyla efsane anlattıkları da belirlenmiştir.

IV.2.6. Efsane Anlatıcısının Efsanelere Yaklaşımı

Bu tez çalışmasında yararlanılan kaynak kişilerin bundan önceki bölümlerde tespit edilen genel özellikleri göz önüne alındığında anlatıcılar genel olarak orta yaş üstü, eğitim seviyesi genel olarak düşük, daha çok küçük yerleşim yerlerinde ikamet eden, ekonomik olarak orta ve daha aşağı seviyede bulunan insanlardır. Çalışmamızda da bir nevi hedeflediğimiz kitle olan geleneksel toplum yaşantısına sahip bu insanların genel olarak anlattıkları efsaneleri inanarak ve içselleştirerek anlattıkları gözlemlenmiştir. Anlatıcıların yüz ve beden hareketleri de ayrıca incelendiğinde anlatıcıların efsanelerin hissederek anlattıkları anlaşılmaktadır. Bu çalışmada efsane anlatan kaynak kişilere

anlattıkları efsaneye inanıp inanmadıkları konusunda ayrıca bir soru yöneltilmemiş olmamakla birlikte efsane anlatıcıları, genel olarak, anlatı esnasında kullandıkları yüz ve beden hareketleri, fiil, arasöz veya çeşitli ifadelerle anlattıkları efsanelere inanıp inanmadıklarını belli etmişlerdir.

Örneğin K.7 anlattığı ve Kıbrıs savaşıyla ilgili (T/S-KS3) kodlu efsanede Kıbrıs savaşında gerçekleştiğine inandığı bir hadiseyi anlatı sırasında arada bir “Bismillah”, Allahu ekber” gibi dinî ifade ve kalıplar kullanarak hem anlatı olarak güçlendirmeye çalışmış hem de efsaneye gönülden inandığını belli etmiştir.

Yine, K.47'nin anlattığı ve Genç Osman'la ilgili (T/S-GO) kodlu efsanede ve K.70'in anlattığı ve Habib Neccar'la ilgili (D/A-HN) kodlu efsanede anlatıcılar efsanede sözü edilen kahramanların savaş esnasında başlarının kılıçla kesilmiş olmalarına rağmen savaşa devam ettiklerini ifade ederlerken ses tonlarında ve vurgularında anlattıkları efsaneye inandıklarının ve dinleyiciye inandırma gayesi güttüklerinin belirtilerini yakalamak mümkündür.

Ancak bazı durumlarda anlatıcının anlattığı efsaneye karşı inanma yönünden şüphe taşıdığına dair gözlemlerimiz de olmuştur. Örneğin K.82 anlattığı ve Kıbrıs savaşı sırasında Amanos dağlarından Kıbrıs'a doğru 3 ateşin gittiğini anlatan (T/S-KS5) kodlu efsanede gerek efsaneyi kısa tutması gerekse jest ve mimikleri ile anlattığı efsaneye kendisinin de inanmadığı izlenimi doğmasına sebep olmuştur. Kıbrıs savaşında meydana geldiğine inanılan bir hadise hakkında anlatılan bu efsanenin bir yerinde anlatıcının alaycı bir ima ile tebessüm etmesi, efsaneyi çok kısa şekilde ve betimlemelere başvurmadan anlatması anlatıcının anlattığı efsaneyi inanarak anlatmadığı şeklinde düşünmemize sebep olmuştur. Ancak bu durum özel bir durumdur ve anlatıcının bireysel özellikleri (örneğin, üniversite mezunu olması, inanç yapısı) ve efsanenin niteliği ile ilgili olabilir. Zira söz

konusu anlatıcının dinleyici konumunda bulunduğu ve sadaka veren bir adamı sokmayan yılanla ilgili (D/D-SAY) kodlu efsanenin anlatımı sırasında, gayet ciddi davranması dikkat çekicidir.

Bölgenin sosyo-kültürel yapısı, anlatıcıların genel özellikleri ve icra ortamında anlatıcıların yüz beden hareketleri düşünüldüğü zaman Hatay'da efsane derlemesi yapılan kaynak kişilerin genel olarak efsaneleri inanarak ve dinleyicileri de inandırma gayesi güderek anlattıkları söylenebilir.

IV.3. Efsane Anlatıcıları ve İcra Ortamının Performans Teori Bağlamında Değerlendirilmesi

Bu çalışmada Hatay ve ilçelerinden toplam 85 kaynak kişiden 125 efsane derlenmiştir. Çalışmamızda anlatıcı konumunda bulunan 85 kişiden 76 anlatıcının cinsiyeti erkek, 9 anlatıcının cinsiyeti ise kadındır. Kahvehane, iş ortamı vb. gibi erkeklerin bir arada bulunduğu ortamların kadınların bulunduğu ortamlara göre daha çok olması ve erkeklerin derleme yapılabilmesi açısından daha ulaşılabilir olması sebebiyle çalışmamızda erkek anlatıcı sayısı kadın anlatıcı sayısından daha fazladır. Ayrıca, yörenin sosyo-kültürel ve inanç yapısı Hatay'ın merkezinde ve ilçelerinde ev hanımlarıyla veya değişik meslek ve yaş gruplarından kadınlarla derleme yapma konusunda sıkıntı yaşamamıza sebep olmuştur. Dolayısıyla, daha önceden tanımadığımız kadınların bulunduğu ortamlara girip onlarla derleme yapmamız mümkün olmamıştır. Bu çalışmada derleme yapılan kadın anlatıcılar bizzat tanıdığımız kişilerdir.

Bu çalışmada, 50 yaş üstü anlatıcı ve derlenen efsane sayısı 50 yaş altı anlatıcı ve derlenen efsane sayısından fazladır. 50 yaş üstü anlatıcıların televizyon ve internet gibi iletişim olanaklarına 50 yaş altı anlatıcılara oranla daha yabancı olmaları ve yetiştikleri kültür ortamlarının büyük oranda sözlü kültür ortamı olması; bu yaş grubundaki insanların

efsaneye daha yakın ve hâkim olmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda, 50 yaş ve üstü anlatıcılar efsane derlemelerinde en belirleyici grup özelliğini göstermektedir.

Anlatıcıların yarısından fazlasının emeklilerden ve çiftçilerden oluştuğu bu çalışmada anlatıcıların eğitim seviyelerinin büyük oranda düşük olduğu belirlenmiştir.

Çalışmamızda Hatay ilinin her ilçesinden ve birbirleriyle orantılı olacak sayıda kaynak kişiyle ve her bölgenin kendi kültürel yapısına ait efsaneleri anlatabilecek kaynak kişilerle derleme yapılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada kaynak kişilere ahlaki ve hukukî sebeplerden dolayı etnik, kültürel, dinî, mezhebi kökenleri konusunda soru sorulmamıştır.

Efsane anlatıcısı kaynak kişiler buldukları toplum içerisinde hoş sohbet, sözleri dinlenen ve teatral özellikleri olan kişiler olduğu ve bu kişilerin halk edebiyatının diğer türlerini de icra ettikleri gözlenmiştir.

Anlatıcıların büyük çoğunluğu icra ortamında günlük kıyafet ile buldukları ve icra sırasında jest, mimik, ses tonu, taklit ve duygularla ilgili değerleri sıkça kullandıkları tespit edilmiştir.

Hatay'ın sosyo-kültürel yapısı, anlatıcıların genel özellikleri ve icra ortamında anlatıcıların yüz beden hareketleri düşünüldüğü zaman anlatıcıların genel olarak, efsaneleri inanarak ve dinleyicileri de inandırma gayesi güderek anlattıkları tespit edilmiştir.

V. BÖLÜM

V. HATAY VE ÇEVRESİNDEKİ EFSANE DİNLEYİCİLERİ VE İCRA ORTAMLARI

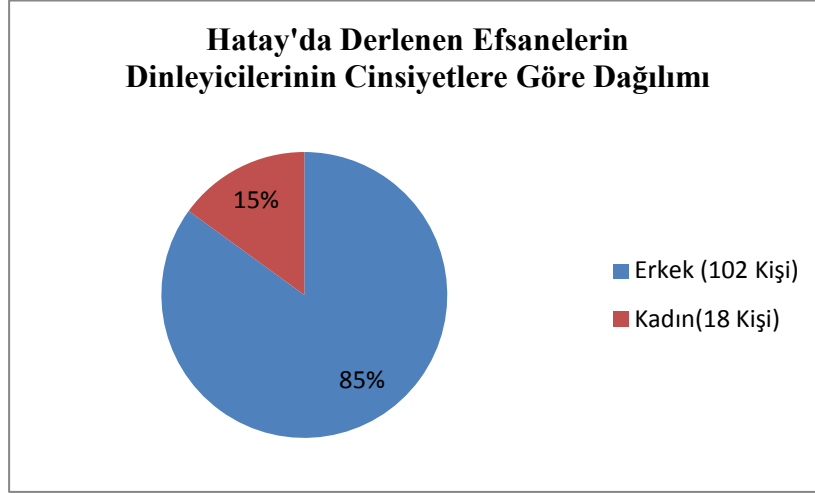
V.1. Efsane Dinleyicilerinin Genel Özellikleri

Çalışmanın bu bölümünde icra ortamında efsane dinleyicilerinin genel özellikleri üzerinde durulacaktır. Yapılan derleme çalışmasına dair tüm video ve ses kayıtları incelendiğinde toplam 37 video kaydı ve 14 ses kaydı bulunmaktadır. Her icra ortamında en az 2 en çok 10 kişinin olduğu tespit edilen bu kayıtlara göre icra ortamlarına dahil olan toplam 120 dinleyici bulunmaktadır. Bununla birlikte söz konusu 120 kişinin içinde efsane anlatan 85 anlatıcı da yer almaktadır. Öyle ki bu anlatıcılar bir başka anlatıcının efsane icrası sırasında dinleyen kişi durumuna gelebilmektedir.

İcra ortamlarına sadece dinleyici olarak dahil olan kişi sayısı, çalışmaya başlamadan önce öngördüğümüzden daha az olmuştur. Bunun nedeni de çalışmada kameranın kullanılmasıdır. Zira, anlatıcılarda olduğu gibi pek çok dinleyicinin de tüm ısrarlarımıza rağmen görüntü ve seslerinin kaydedilmesini istemedikleri için icra ortamını terk ettikleri gözlemlenmiştir.

V.1.1. Efsane Dinleyicilerinin Cinsiyeti ve Yaşı

Hatay efsanelerinin derlenmesi için yapılan video ve ses kayıtları ve icra sırasında alınan notlar incelendiği zaman efsane dinleyicilerinin cinsiyetleri ile ilgili aşağıdaki tabloyu hazırlamak mümkündür.

Tablo 14

Tabloya göre çalışmamızda bulunan toplam 120 dinleyicinin % 85'lik oranı olan 102 kişinin erkek, % 15'lik oranı olan 18 kişinin ise kadın olduğu belirlenmiştir. Hem anlatıcı hem de dinleyici konumunda olan 85 kişi ayrı olarak düşünüldüğü zaman, bunlardan 35 kişinin sadece dinleyici olduğu görülmektedir. Dinleyici konumunda bulunan 35 kişinin 26'sı erkek, 9'u ise kadındır.

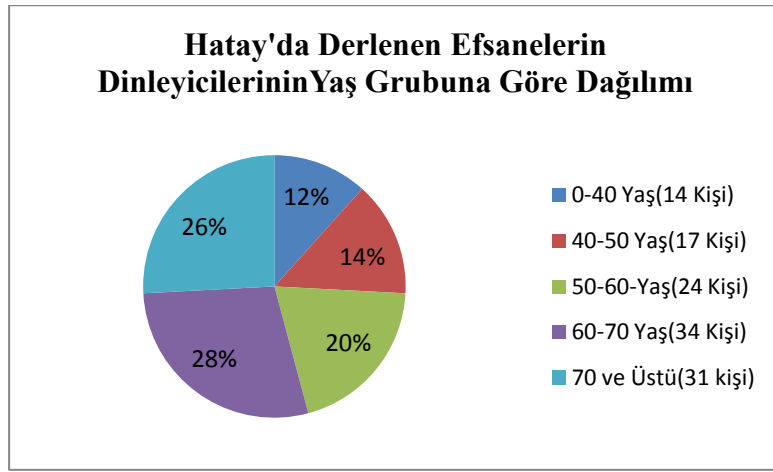
Hatay'da derlenen efsanelerin dinleyicilerin cinsiyetlere göre dağılımında erkek dinleyici oranının kadınlara oranlara daha yüksek olduğu görünmektedir. Ancak, anlatıcıların cinsiyetlere göre dağılımı kısmında da ifade ettiğimiz gibi derleme çalışmalarının erkeklerin bulunduğu ortamlarda daha çok yapılmış olması bu oranların oluşmasında en temel etkidir. Zira erkeklerin daha çok bulunduğu sosyo-kültürel ortamlar olan kahvehane, iş yerleri gibi mekânlar derleme çalışmalarında en çok başvurulan yerler olmuş ve dolayısıyla bu ortamlarda erkeklerin daha çok bulunuyor olması bu çalışmada erkek sayısının daha fazla olmasına sebep olmuştur.

Ayrıca, derleme yapılan bölgenin kültürel ve inanç yapısından kaynaklı, kadınların bulunduğu ortamlarda derleme çalışması yapılması oldukça zor olmuştur. Dolayısıyla erkek araştırmacının daha önceden tanımadığı kadınların bulunduğu ortamlara

girerek o ortamlarda derleme yapması mümkün olmamıştır. Bununla birlikte bu çalışmadan evvel tarafımızca tanınan, bize güvenen kadınların bulunduğu ortamlarda derleme yapılabilmektedir.

Hatay efsanelerinin derlenmesi için yapılan video, ses kayıtları ve icra sırasında alınan notlar incelendiğinde efsane dinleyicilerinin yaş grupları ile ilgili aşağıdaki tablo hazırlanmıştır.

Tablo 15

Bu tabloya göre Hatay efsanelerinin derlenmesi sırasında yerine göre dinleyici konumunda bulunan anlatıcılar da dahil olmak üzere toplam 120 dinleyicinin yaş gruplarına göre dağılımı ile ilgili olarak şu değerlendirmelerde bulunulabilir.

0-40 yaş arası efsane dinleyicilerinin oranı % 12'dir. 14 kişiye karşılık gelen bu oran; diğer yaş gruplarına göre daha genç olarak nitelendirilebilecek bu yaş grubundaki insanlar efsane icra ortamlarında en az bulunan grup niteliği göstermektedir.

40-50 yaş arası efsane dinleyicilerinin oranı % 14'tür. 17 kişiye karşılık gelen bu orana göre orta yaş grubu insanlarda efsanelere ilginin arttığı gözlemlenmiştir.

50-60 yaş arası efsane dinleyicilerinin oranı % 20'dir. 24 kişiye karşılık gelen bu oran; insanların yaşlandıkça efsane anlatılan ortamlarda daha çok buldukları düşüncesine sebep olmaktadır.

60-70 yaş arası efsane dinleyicilerin oranı % 28'dir. 34 kişiye karşılık gelen bu oran; bu çalışmada dinleyici olarak en büyük orana sahip gruptur.

70 ve üstü yaş grubu efsane dinleyicilerinin oranı % 26'dır. 31 kişiye karşılık gelen bu oran; 60-70 yaş arası efsane dinleyicileri oranından sonra en büyük orandır.

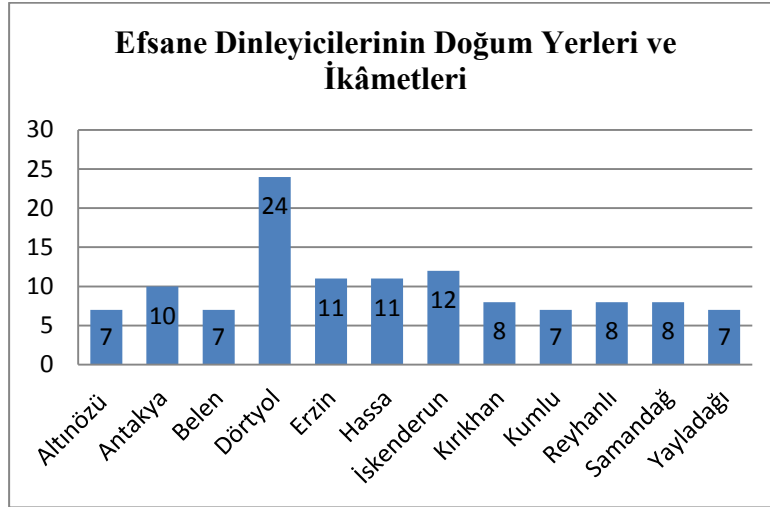
Bu tez çalışmasında özel olarak belirli bir yaş ve cinsiyet grubu ile derleme çalışması yapılması hedeflenmemiştir. Dolayısıyla efsane icra ortamlarında dinleyicilerin belirlenmesi söz konusu olmamıştır. Bu çalışmanın konusu doğrultusunda efsanelerin derlenmesi aşamasında, anlatıcının dinleyiciyle bir arada olduğu doğal koşullar sağlanmaya çalışılmış ve hatta mümkün olduğu kadar önceden oluşturulmuş doğal icra ortamlarına dahil olunmaya çalışılmıştır. Öncelikli hedef icra ortamını en doğal haliyle kayıt altına almak olduğu için efsane dinleyicilerinin yaşı ve cinsiyetlerinden ziyade efsanelerin nasıl ve nerelerde, kimlere anlatıldığı konusuna odaklanılmıştır.

Bu çalışmada 50 yaş üstü dinleyicilerin daha küçük yaştaki dinleyicilere oranla efsane icra ortamlarında daha çok bulunduğu belirlenmiştir. Bu durumun birkaç sebebi bulunmaktadır. Öncelikle, çalışmamıza dahil olan 50 yaş üstü dinleyicilerin daha çok emekli veya çiftçi olmaları, dolayısıyla bir arada oturup sohbet edebilme zaman ve olanaklarının diğer yaş gruplarına oranla daha çok olması, bu çalışmada bu yaş grubundaki dinleyicilerin sayısının fazla olmasının sebeplerinden biridir. Ayrıca, bu yaş grubu dinleyicilerin sözlü kültür ortamına daha yakın kişiler olmalarının efsane icra ortamlarında daha çok bulunmalarına sebep olduğu söylenebilir. Zira bu yaş grubundaki dinleyicilerin, daha küçük yaştakilere nispeten kahvehane vb. bir arada oturulup sohbet edilen ortamlarda daha çok bulunmuş olmaları ve internet, telefon gibi modern iletişim imkânlarına daha yabancı olmaları bu çalışmada 50 yaş üstü kişilerin daha fazla olmasında etkili olmuştur.

V.1.2. Efsane Dinleyicilerinin Doğum Yerleri ve İkametleri

Hatay'ın merkez ilçe de dahil olmak üzere 12 ilçesi bulunmaktadır. Bu çalışmada toplam 85 anlatıcının bulunduğu, anlatıcıların dinleyici konumuna düştükleri durumlar ve sadece dinleyici konumunda bulunan 35 kişinin de eklendiği zaman toplamda 120 dinleyicinin bulunduğu daha önce ifade edilmişti. İcra ortamında sadece dinleyici konumunda bulunan kişilerin buldukları bölgede yaşadığı belirlenmiştir. Derleme esnasında icra ortamında bulunan kişilere, derleme yapılan yerden (ilçe, kasaba, köy) olup olmadıkları ve aralarında başka memleketlerden insan olup olmadığı sorulmuştur. Verilen cevaplar neticesinde efsane anlatıcılarının ve dinleyicilerinin, doğum ve ikamet yerleri tablosu oluşturulmuştur.

Tablo 16

Tabloya göre bu tez çalışmasında dinleyici olarak bulunan kişilerin doğum yerleri ve ikametleri şu şekildedir. Altınözü; 7 dinleyici, Antakya; 10 dinleyici, Belen; 7 dinleyici, Dört Yol; 24 dinleyici, Erzin; 11 dinleyici, Hassa; 11 dinleyici, İskenderun; 12 dinleyici, Kırıkhan; 8 dinleyici, Kumlu; 7 dinleyici, Reyhanlı 8 dinleyici, Samandağ; 8 dinleyici, Yayladağı; 7 dinleyici.

Sonuç olarak, bu tez çalışmasında derleme çalışmaları sırasında dinleyici konumunda bulunan kişilerin derleme doğum ve ikamet yerlerinin Hatay ve ilçeleri olduğu belirlenmiştir.

V.1.3. Efsane Dinleyicilerinin Eğitim Durumları

Hatay’ın merkez ilçe de dahil olmak üzere 12 ilçesinde yapılan efsane derleme çalışmalarında tespit edilen toplam 120 dinleyicinin eğitim durumları ile ilgili aşağıdaki değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Bu çalışmada anlatıcı-dinleyici konumunda bulunan ve IV. Bölüm içerisinde “Efsane Anlatıcılarının Eğitim Durumları” kısmında eğitim durumları ile ilgili bilgi verilen toplam 85 kişi dışında sadece dinleyici olarak bulunan toplam 35 kişinin eğitim durumları hakkında dinleyicilere tek tek soru yöneltilmemiştir. Ancak; anlatıcı-dinleyicilerin cinsiyetleri ve yaşları, doğum yerleri ve ikametleri, kıyafetleri, efsanelere yaklaşımları ve derleme yapılan mekânlar bir arada düşünüldüğü zaman IV. Bölüm içerisinde bulunan “Efsane Anlatıcılarının Eğitim Durumları”ndaki verilen yüzdelerin efsane dinleyicilerinin eğitim durumları için de geçerli olacağı kanısındayız. Dolayısıyla; efsane icra ortamındaki dinleyicilerin eğitim seviyelerinin büyük oranda ilkokul düzeyinde olduğunu söyleyebiliriz. Bu duruma sebep olarak efsane dinleyicilerin büyük bir çoğunluğunun 50 yaş üstü kişilerden oluşması ve 50 yaş üstü kişilerin sosyo-kültürel ve ekonomik durumları, ayrıca buldukları bölge gibi birçok sebebe bağlı olarak yüksek eğitim görme durumlarının olmadığı söylenebilir.

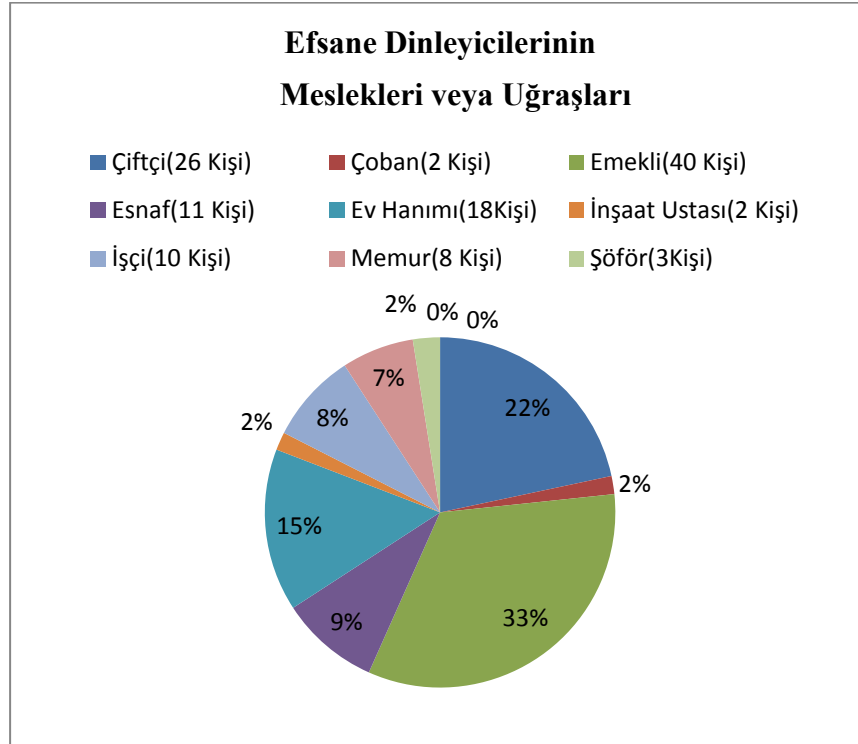
V.1.4. Efsane Dinleyicilerinin Meslekleri ve Uğraşları

Efsane dinleyicilerinin genel özellikleri ile ilgili daha önceki bölümlerde bu çalışmada toplam 120 dinleyicinin belirlendiğini ve bunlardan 85’inin anlatıcı-dinleyici konumunda oldukları için haklarında genel bilgilere sahip olduğumuzu, sadece dinleyici

konumunda bulunan 35 kişi hakkında ayrıntılı bilgilere sahip olmadığımızı belirtmiştik. Ancak, kimi zaman anlatıcı kimi zaman da dinleyici konumunda yer alan kaynak kişilerle ilgili “meslek ve uğraşlar” bilgilerinden yola çıkarak bazı tespitlerde bulunabiliriz.

Örneğin; evlerde yapılan derlemelerde anlatıcı-dinleyici ve sadece dinleyici konumunda bulunan 18 kadının tamamının ev hanımı olduğu bilinmektedir. Bir başka örnekte ise anlatıcı-dinleyici konumunda bulunan 7 esnafın yanında sadece dinleyici olan ancak adının kayıtlara geçmesini istemeyen 4 esnaf daha bulunmaktadır. Bu durum diğer derleme kayıtlarında da ortaya çıkmaktadır. Zaten, kaynak kişilerin efsane anlattıkları ortamlarda bulunan dinleyiciler kaynak kişinin arkadaşı, meslektaşı ve komşusu gibi kişilerden oluşmaktadır. Dolayısıyla, dinleyicilerin meslek grupları ile ilgili tespitlerde bulunmak mümkün görünmektedir. Bu bağlamda, derleme çalışmalarımıza dahil olan 85 anlatıcı-dinleyici ve 35 dinleyicinin meslekleri ve uğraşları ile ilgili aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 17

Buna tabloya göre Hatay ve ilçelerinde efsane derleme çalışmasına dahil olan 120 dinleyicinin % 33'ü olan 40 kişi emeklidir. Emekliler meslek ve uğraş gruplarına göre en büyük grubu oluşturmaktadır. Sınıflandırmada emekliler grubuna giren dinleyiciler genel olarak 50 yaş üstü olan kişilerdir ve efsane derlemelerinde meslek gruplarına göre en çok yararlanan grup görünümündedir.

Emeklileri % 22'lik oran olan 26 kişi ile çiftçiler izlemektedir. Çiftçilerle yapılan derleme çalışmaları daha çok bağda, bahçede, tarlada ve kahvehanelerde yapılmıştır.

Bu çalışmada dinleyici olarak tespit edilen 120 kişinin % 15'lik kısmını oluşturan 18 kadın bulunmaktadır ve kaynak kişiler mesleklerine göre sınıflandırıldığında bu 18 dinleyicinin tamamı ev hanımıdır. Derleme çalışmalarında yararlanan ev hanımları araştırmacı tarafından bizzat tanınan kişilerdir.

Bu çalışmada yararlanılan efsane dinleyicilerinin meslekleri ve uğraşları ile ilgili diğer oranlar şu şekilde oluşmuştur:

% 9'lik oran ile esnaf sayısı 11 kişidir. Esnafla yapılan derlemeler kaynak kişilerin işyerlerinde yapılmıştır. İşçiler % 8 ile 10 kişi, memurlar % 7 ile 8 kişi, şöförler % 2 ile 3 kişi ve bu sayıları çobanlar % 2 ile 2 kişi ve inşaat ustaları % 2 ile 2 kişi izlemektedir.

Tablonun bütünü incelendiği zaman bu çalışmada efsane dinleyicilerinin % 70 gibi büyük bir oranı olan 84 kişinin emekliler, çiftçiler ve ev hanımlarından oluştuğu görülmektedir. Büyük bir çoğunluğu 50 yaş üstü olan bu dinleyicilerin efsane ve halk edebiyatının diğer ürünlerinin icra ortamlarında diğer meslek gruplarına oranla daha çok buldukları belirlenmiştir.

V.1.5. Efsane Dinleyicilerinin İnanç Yapısı

Efsane dinleyicilerinin inanç yapıları hakkında yapılabilecek tespit ve değerlendirmeler “Hatay ve Çevresindeki Efsane Anlatıcıları ve İcra Ortamları” bölümünde efsane anlatıcılarının inanç yapıları hakkında yapılan tespit ve değerlendirmelerden bağımsız olarak düşünülemez. Bu bağlamda, farklı etnik ve kültürel dokuya sahip insanların bir arada ve huzur içinde yaşadığı Hatay’ın çeşitli bölgelerinde yaptığımız efsane derleme çalışmalarında dinleyicilerin inanç yapısının tespiti için özel bir çaba gösterilmemiştir. Dolayısıyla, hem ahlakî hem de hukukî sebepler göz önüne alınarak dinleyicilere inanç yapılarını tespit edecek tarzda sorular yöneltilmemiştir. Ancak, derleme çalışmalarına başlamadan önce gerek derleme yapılacak bölge hakkındaki ön bilgilerimiz gerekse derleme yapılacak bölgenin ileri gelenleri ile yapılan ön görüşmelerimiz sonucunda Hatay’da nüfusun büyük bir çoğunluğunun Müslüman olduğu, Müslüman nüfusun Arap Alevisi (Nusayri) ve Sünnî olarak iki ana mezhep etrafından toplandıkları belirlenmiştir. Bunların dışında dikkate değer bir Hristiyan ve az sayıda Yahudi topluluğun var olduğu da bilinmektedir.

V.2. İcra Ortamında Efsane Dinleyicileri

Bu bölümde efsane dinleyicilerinin efsanelere yaklaşımları ve efsane icrasına etkileri hakkında ayrıntılı bilgi verilmeye çalışılmıştır.

V.2.1. Efsane Dinleyicilerinin Efsanelere Yaklaşımı

Hatay efsanelerinin derlenmesi sırasında icra ortamında dinleyici olarak bulunanların efsanelere yaklaşımının, dinleyicilerin büyük bir çoğunluğunun aynı zamanda anlatıcı konumunda da olduğu düşünüldüğü zaman, büyük bir oranda efsaneye inanma şeklinde olduğu gözlemlenmiştir.

Bu çalışmada efsane icra ortamında bulunan anlatıcı-dinleyici veya sadece dinleyici olan kişilerin daha önceki bölümlerde tespit edilen yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek, kıyafet ve yüz ve beden hareketleri değerlendirildiği zaman efsane dinleyicilerinin efsanelere yaklaşımı hakkında bazı tespitlerde bulunmak mümkündür. Özellikle, efsane icra ortamında dinleyicilerin genel olarak eğitim seviyesi düşük, orta yaş üstü, ekonomik seviyesi nispeten orta veya aşağı seviyede ve geleneksel toplum yaşantısı sürdüren kişiler olmaları bu kişilerin efsane ve halk edebiyatının diğer türlerine daha yakın insanlar olduğu sonucuna ulaşmamıza sebep olmuştur.

Bu çalışmada efsane icrası sırasında dinleyicilerin efsanelere yaklaşımı konusunda en belirleyici unsurun anlatılan efsanenin konusu olduğu belirlenmiştir. Zira bu çalışmada derlenen efsanelerin büyük bir çoğunluğunun dinî ya da dolaylı da olsa dinî unsurları barındıran efsaneler olduğu ve bölge insanının genel olarak dinî değerler konusunda hassas oldukları düşünüldüğü zaman dinleyicilerin efsanelere yaklaşımının korku, saygı ve inanma doğrultusunda olduğunu belirlemek çok da güç olmayacaktır. Bu durumu birkaç örnekle somutlaştırmak mümkündür.

K.46, Şeyh Murtaza Dede'nin, oğlunu kurtarmak için top güllesine ayağını uzatmasıyla ilgili (D/E/MD-MA) kodlu efsaneyi anlatırken o anda icra ortamında dinleyici konumunda bulunan K.63, Murtaza Dede'nin gösterdiği kerametden dolayı hayretini ve şaşkınlığını gizleyememiş gayri ihtiyari olarak besmele çekmiştir.

Bir başka örnekte ise K.44'ün anlattığı ve Bayezid Bistami'nin, sihir yaparak havada uçan rahibin sırrını çözmesiyle ilgili (D/E/BB-HUR) kodlu efsanede icra sırasında sadece dinleyici olarak ortamda bulunan birisi bir Hristiyan rahibin Kuran'ın üzerine oturmasına öfkelenmiş ve öfkesini argo ifadeler kullanarak belli etmiştir.

Yine, bir anlatıcı K.40'ın anlattığı (D/E/YR-MYO) kodlu efsanenin icrası sırasında, icra ortamında bulunan bir dinleyici, anlatıcının Mavi Yalı otelinin Şeyh Yunus Rahip türbesi yakınına yapılması sebebiyle yıkıldığını söylemesi üzerine “iyi olmuş” diyerek söz konusu türbenin kutsallığını ifade etmiş ve türbenin kutsiyetine zarar verebilecek yapıların yok olması gerektiğini vurgulamıştır.

Çalışmamızda efsane icrası sırasında, nadiren de olsa, dinleyicilerin anlatılan efsaneyi kendi düşünce dünyalarında gerçekçi bulmadıklarını ifade ettikleri hatta “mantıksız” şeklinde niteledikleri durumlar olmuştur. Bu konuda derleme çalışmaları sırasında iki örnekle karşılaştığımızı söyleyebiliriz.

K.35 geçmişte Antakya'da gökyüzünden kar yerine un yağmasıyla ilgili (Y/O/T-KY) kodlu efsaneyi anlatırken icra ortamında bulunan bir dinleyici bu duruma inanmadığını “mantıksız” sözcüğünü kullanarak ifade etmiştir.

Dinleyicilerin anlatılan efsaneyi inandırıcı bulmadıklarını belli ettikleri diğer örnekte ise K.72 (Y/D/B-DA1) kodlu efsaneyi anlatırken bir dinleyici Daphne adlı genç ve güzel bir kızın ağaca dönüşmesini “saçmalık” olarak nitelendirmiştir. Ancak aynı dinleyicinin aynı anlatıcı tarafından anlatılan ve Sanatçı Necla Nazır'ın Antakya'da türbesi bulunan ŞeyhYusuf el-Hekim tarafından uykuda tedavi edilmesiyle ilgili (D/E/YH-SNH) kodlu efsaneye müdahale etmemesi hatta icra esnasında dua etmesi dinleyicilerin dinî nitelikli efsaneleri daha inandırıcı bulduklarına bir örnek olabilir.

Hatay'ın sosyo-kültürel yapısı ve dinleyicilerin genel özellikleri bir arada düşünüldüğü zaman bu çalışmada Hatay'da efsane icra ortamında, genel olarak, dinleyicilerin efsanelere inandıkları söylenebilir.

V.2.2. İcra Ortamında Dinleyicilerin Efsaneye Etkileri

Hatay efsanelerinin derlenmesi sırasında icra ortamında dinleyicilerin anlatıcıya dolayısıyla, efsane icrasına birkaç farklı yönden etkileri olmuştur. Bunlardan en önemlisi dinleyicinin efsane icrası sırasında anlatıyı bölmesi ve anlatılan efsane konusu ile ilgili başka bir efsane anlatmak istemesi şeklindedir.

Örneğin, K.20 Murtaza Dede'nin güvercin olup uçup gitmesiyle ilgili (D/E/MD-MK) kodlu efsaneyi anlatırken o esnada dinleyici konumunda bulunan K.47 anlatılan efsanenin konusu olan Murtaza Dede ile alakalı başka bir efsaneyi anlatmak istediğini söylemiş ve diğer efsane bitince Murtaza Dede'nin oğlunun da bulunduğunu söylediği Genç Osman (T/S-GO) efsanesini anlatmıştır.

Yine, K.15 Kıbrıs savaşıyla alakalı (T/S-KS2) kodlu efsaneyi anlatırken K.10 araya girerek yine Kıbrıs savaşıyla ilgili (T/S-KS6) kodlu efsaneyi anlatmaya başlamıştır.

Dinleyicilerin efsane icrası esnasında anlatıcıya müdahale ederek anlatılan efsane ile alakalı başka bir efsane anlatmak istedikleri ve anlatıcı konumuna geçmeleri ile ilgili örnekleri artırmak mümkündür. Bir başka örnekte de yine K.58 kodlu anlatıcı Bayezid Bistami ile ilgili (D/E/BB-BKÖ) kodlu efsaneyi anlatırken o esnada dinleyici konumunda bulunan K.77 kodlu anlatıcı Bayezid Bistami ile alakalı (D/E/BB-BKE) kodlu efsaneyi anlatmaya başlamıştır.

Dinleyicilerin efsane icrasına etkisi; efsaneyi tamamlama veya anlatıcının efsane icrasını düzeltme şeklinde de gerçekleşmiştir. Bununla ilgili örneklerin sayısı oldukça çoktur. Aşağıda bu konuyla ilgili bazı örnekler bulunmaktadır.

K.34 kodlu anlatıcı iki âşığın taş kesilmeleriyle ilgili (Y/D/T-GK) kodlu efsaneyi icra ederken icra ortamında bulunan K.53 kodlu dinleyici efsanenin meydana

geldiğine inanılan mekân ve efsanenin sonunda askerlere ve düğün alayına beddua eden kadının varlığına itiraz etmiştir.

Yine, K.24 kodlu anlatıcı bir türlü yerinden kaldırılamayan bir mezarla ilgili (D/D-YOM) kodlu efsaneyi anlatırken K.21 kodlu dinleyici efsanede sözü edilen mezarın isimsiz olmadığını ifade ederek anlatıcıya itiraz etmiştir.

Dinleyicilerin icra ortamında efsaneye etkilerinde en önemli başlıklardan biri de anlatıcıyı teşvik etme şeklinde olmuştur. Bu durum daha çok icra ortamında efsane anlatan veya anlatabilme yeteneği olan kişilere, icra ortamında bulunan kişilerin “... Sen bilirsin, hadi... Anlatsana, geçen gün anlatmıştın ya” şeklinde teşvik edici cümleler kurarak efsane icra ortamının oluşması veya şekillenmesine sebep olmaları şeklindedir. Bu gibi durumlara hemen bütün icra ortamlarında rastlanmıştır. Örneğin, K.65 kodlu anlatıcının anlattığı altından sesler gelen eski bir evle ilgili (O/OO-ASE) kodlu efsaneyi o esnada icra ortamında bulunan eşi olan K.9 kodlu anlatıcı-dinleyicinin ısrarı üzerine anlatmıştır. Bir başka örnekte ise icra ortamında bulunan K.5 kodlu anlatıcının “Sen bilirsin Abdullah abi bu cin işlerini, anlatsana bir cin hikâyesi” şeklinde telkini üzerine anlatıcı (K.1) cinlerle ilgili (O/C-CD) kodlu efsaneyi anlatmıştır.

Sonuç olarak, Hatay efsanelerinin derlenmesi esnasında icra ortamında dinleyicilerin anlatıcıya dolayısıyla, efsane icrasına birçok yönden etkisi olmuştur. Bunlar; “dinleyicilerin icra esnasında anlatıcının sözünü keserek anlatıcı konumuna geçmek istemeleri”, “anlatıcının efsane icrasını tamamlama veya düzeltme” ve “anlatıcıyı veya icra ortamında bulunan birini efsane anlatmaya teşvik etme” şeklinde gerçekleşmiştir.

V.3. İcra Ortamında İcrayı Etkileyen Dış Etmenler

Efsane veya halk edebiyatında başka bir türün sadece anlatıcı ve dinleyici ekseninde gelişen bir anlatım olduğu söylenemez. Efsane icrasında anlatıcının ve

dinleyicinin bulunduğu icra ortamı da anlatının teşekkülünde önemli bir konuma sahiptir. Bu bölümde icrayı etkileyen faktörlerden biri olarak anlatıcının efsane icrasını etkileyen dış etmenler üzerinde durulacaktır.

Hatay efsanelerinin derlenmesi sırasında anlatıcı ve dinleyicilerden bağımsız olarak bazı dış etmenlerini anlatıcıyı ve icra ortamını etkilediği tespit edilmiştir. Derleme esnasında ve daha sonra derleme kayıtlarının incelenmesi sırasında tespit edilen bu etmenler araç geçmesi, köpek havlaması veya anlatı sırasında ortama birinin dahil olması şeklinde üç şekilde olmuştur. Anlatıcının icrasını etkileyen bu etmenlerin oluşumu sonrasında anlatıcı, dinleyici ve icra ortamında meydana gelen değişikliklerle ilgili aşağıdaki örnekleri verebiliriz.

K.61'in anlattığı ve Hz. Muhammed ve Hz. Ebubekir ve yılanla ilgili (D/P-MEY) kodlu efsanede "...Senin o mübarek yüzünü görmemi Hz. Ebubekir'in ayağı engel oluyordu, demiş. [E-OG] Bunun üzerine Hz.Muhammed yılanı affetmiş..." cümlesinde anlatı sırasında yoldan araç geçmesi üzerine anlatıcı anlatmayı bırakmış, aracın geçmesini beklemiş, daha sonra ise anlatıcı o ana kadar büyük bir heyecan ve şevkle anlattığı efsaneyi birkaç cümleyle özetleyerek bitirmiştir. Bu da araç geçmesinin anlatıcının ruh halini etkilediğini, dolayısıyla anlatma isteğinin azaldığını göstermektedir.

Yine araç geçmesi ile ilgili olarak K.64'ün anlattığı ve Hz. Musa ile Hz. Hızır'ın yaptığı yolculukla ilgili (D/P-MHY) kodlu efsanede "...Bundan dolayı küçük yaşta öldürdüm ki büyüyünce ailesine eziyet etmesin [E-OG]. Gelelim duvarı onarmama..."cümlesinde anlatı sırasında yoldan araç geçmesi ve aracın çıkardığı yüksek sestten dolayı anlatıcının anlatisını kesmek zorunda kalması anlatıcının dikkatini dağıtmış, araç geçtikten sonra her ne kadar anlatıcı "gelelim..." şeklinde efsaneyi anlatmaya devam

etmek istese de araç geçmeden önceki şevki, heyecanı ve dikkatinin kalmadığı gözlemlenmiştir.

K.7'nin anlattığı ve Kıbrıs Savaşında Karabıyık Dede'nin yaşadığı mağaradan duman çıkması ve barut kokusu gelmesiyle ilgili (D/E-KD-BK) kodlu efsanede "...Kıbrıs Savaşı sırasında Karabıyık Dede'nin mağarasından duman çıkmış [E-KH] ve aynı zamanda barut kokusu duyulmuştur." cümlesinde anlatı sırasında bahçede bir köpeğin havlamaya başlaması üzerine anlatıcının dikkati dağılmış, köpeği susturmak için bahçeye gitmiş, geri döndüğünde ise efsaneyi kısa keserek bitirmiştir.

Hatay efsanelerinin derlenmesi sırasında icrayı etkileyen en önemli dış etmen, ortama birinin girmesi olmuştur. Özellikle, kahvehaneler ve esnafla yapılan derlemeler sırasında icra ortamına birinin gelmesine sık rastlanmıştır. Doğal olarak efsane icra eden anlatıcının bir tanıdığı ortama dahil olduğu zaman, en azından selamlama faslı ile bile olsa, icra kesintiye uğramış ve anlatıcının bu kesintiden olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir. Örneğin K.71 kodlu anlatıcı İskenderun Sarısekililerin zürriyetlerinin devam etmemesiyle ilgili (D/D-HB) kodlu efsaneyi anlatırken icra ortamına selam verip dahil olan bir dinleyiciyi görünce efsane anlatmayı kısa süreli de olsa bırakmış ve gelen kişi ile "mandalina piyasası" üzerine birkaç dakikalık sohbet etmiştir. Bu konuda örnekler arttırılabilir. Yine, esnafılık yapan K.68 kodlu anlatıcı, elindeki tüfeği bırakmayan bir şehitle ilgili (D/D-TVŞ) kodlu efsaneyi anlatana kadar icra ortamına defalarca birileri dahil olup çıkmıştır.

Sonuç olarak, bu çalışmada efsane icra ortamında icraları etkileyen 3 farklı dış etmen söz konusu olmuştur. Bunlar, yoldan araç geçmesi, köpek havlaması ve icra ortamına dışarıdan birinin dahil olması şeklindedir. İcroyu etkileyen dış etmenler genel olarak anlatıcıların dikkatini dağıtmış ve icranın performansını olumsuz yönde etkilemiştir.

V.4. Efsane Dinleyicileri ve İcra Ortamının Performans Teori Bağlamında Değerlendirilmesi

Bu bölümde Hatay ve ilçelerinde efsane dinleyicileri ve efsane icra ortamı V. Bölümün bütününde verilen bilgiler doğrultusunda değerlendirilecektir.

Bu çalışmada en az 2 en çok 10 kişinin bulunduğu icra ortamlarında toplam 120 dinleyici bulunmaktadır. Bu 120 kişinin içinde efsane anlatan 85 anlatıcı da yer almaktadır. Çünkü anlatıcılar bir başka anlatıcının efsane icrası sırasında dinleyici kişi durumuna gelebilmektedir.

İcra ortamlarında sadece dinleyici olarak bulunan kişi sayısı, çalışmaya başlamadan önce öngörülenden daha az olmuştur. Bunun nedeni, icra ortamının kamera ile kaydedilmesidir. Zira anlatıcılarda olduğu gibi pek çok dinleyici de görüntü ve seslerinin kaydedilmesini istememiş, bu yüzden dinleyicilerin büyük bir çoğunluğu icra ortamını terk etmiştir.

Hatay'da derlenen efsanelerde erkek dinleyici oranının kadınlara oranlara daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun sebebi, derleme çalışmalarının erkeklerin daha çok bulunduğu sosyo-kültürel ortamlar olan kahvehane, iş yerleri gibi mekânlarda yapılmasıdır. Derleme yapılan bölgenin kültürel ve inanç yapısından dolayı kadınların bulunduğu ortamlarda derleme çalışması yapılmasını zorlaştırmış dolayısıyla, erkek araştırmacının daha önceden tanımadığı kadınların bulunduğu ortamlara girerek o ortamlarda derleme yapmasını engellemiştir. Bununla birlikte bu çalışmadan önce tarafımızca tanınan, bize güvenen kadınların bulunduğu ortamlarda derleme yapılabilmektedir.

Bu çalışmada genel olarak 50 yaş üstü dinleyicilerin daha küçük yaştaki dinleyicilere oranla efsane icra ortamlarında daha çok bulunduğu belirlenmiştir.

Çalışmamızda yararlandığımız 50 yaş üstü dinleyicilerin daha çok emekli veya çiftçi olmaları ve dolayısıyla bu kişilerin bir arada oturup sohbet edebilme zaman ve olanaklarının diğer yaş gruplarına oranla daha çok olması bu yaş grubundaki dinleyicilerin sayısının fazla olmasına sebep olmuştur.

Efsane icra ortamındaki dinleyicilerin eğitim seviyelerinin büyük oranda ilkokul düzeyindedir. Bu duruma sebep olarak efsane dinleyicilerin büyük bir çoğunluğunun 50 yaş üstü kişilerden oluşması ve 50 yaş üstü kişilerin sosyo-kültürel ve ekonomik ve buldukları bölge gibi birçok sebebe bağlı olarak yüksek eğitim görme durumlarının olmamasını söyleyebiliriz.

Bu çalışmada efsane icrası sırasında dinî ya da dolaylı da olsa dinî unsurları barındıran efsaneler yoğun olarak anlatıldığı ve bölge insanının genel olarak dinî değerler konusunda hassas oldukları düşünüldüğü zaman dinleyicilerin efsanelere yaklaşımının korku, saygı ve inanma doğrultusunda olduğu belirlenmiştir.

Hatay efsanelerinin icra ortamında dinleyicilerin “anlatıcının sözünü keserek anlatıcı konumuna geçmek istemeleri”, “anlatıcının efsane icrasını tamamlamak veya düzeltmek istemeleri” ve “anlatıcıyı veya icra ortamında bulunan birini efsane anlatmaya teşvik etme” şeklinde anlatıcı üzerinde etkileri gözlemlenmiştir.

VI. BÖLÜM

VI. HATAY HALK KÜLTÜRÜNDE EFSANELERİN İŞLEVLERİ

“Sözlü ortam mahsullerinin her biri ait olduğu toplumun yaşayışında belirli işlevlere sahiptirler. Söz konusu mahsulün toplum içinde yaşatılması ve muhafaza edilmesi bu işlevlerin devamlılığıyla doğrudan bağlantılıdır” (Karataş, 2014, s. 140). Dolayısıyla kültür açısından önem taşıyan işlevlere sahip halk bilimi ürünleri toplum tarafından yaşatılmaktadır. Efsaneler de toplum için taşıdığı kültürel önem sebebiyle pek çok işlevi de bünyesinde barındırmakta ve nesilden nesile aktararak yaşatılmaktadır.

Bu bağlamda Antropolog W. R Bascom’un halk bilimi ürünlerinin işlevleri konusunda yapılmış çalışmalardan yararlanarak oluşturduğu (Ekici, 2010, s. 84-85) çok sayıda işlev arasında en önemli işlevler olarak gördüğü aşağıdaki dört işleve

- 1- Eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme,
- 2- Toplumsal kurumlara ve törenlere destek verme,
- 3- Eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması,
- 4- Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma, Hatay efsanelerinde tespit

ettiğimiz “tarihi olaylara ışık tutma” işlevi de eklenerek inceleme yapılmıştır.

VI.1. Hoşça Vakit Geçirme

“Folklor onu dinleyen ve aktaran insanlara ne katar” (Bascom, 2010, s. 78) sorusuna verilebilecek cevaplardan biri olan ve kaynaklarda “eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevi” (Ekici, 2010, s. 84) olarak ifade edilen bu işleve göre halk bilgisine ait ürünlerin icra edilmesinin temel işlevlerinden biri hoşça vakit geçirmedir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi efsanelerin konu kapsamı oldukça geniştir ancak, bu kapsam içerisinde mizahın ve eğlencenin çok fazla yer aldığını söylemek mümkün değildir.

Hoşça vakit geçirme işlevi daha çok, efsanelerde mizahi unsurların kullanımıyla ilişkilendirilebilecek bir niteliğe sahiptir. Hatay efsanelerinde mizahi unsurlara sahip üç efsane tespit edilmiştir. Bu efsaneler ve hoşça vakit geçirme işlevine sahip mizahi bölümleri aşağıda verilmiştir.

(D/E/BB-BKÖ) kodlu efsanede meşhur bir zat olmadan önce 39 kişiyi öldüren Bayezid Bistami, “...39 cehenneme gönderir, 40 da gönderir...” diyerek birini daha öldürmüştür. Bu da icra ortamında bulunanların gülüşmelerine yol açmıştır.

(D/E/BB-HUR) kodlu efsanede yine Bayezid Bistami, Kuran’ın üzerine oturarak havada duran bir rahibi aşağılaması şu şekilde anlatılmıştır: “...Vay kâfir oğlu kâfir, demiş ve ayağındaki çarığı çıkararak rahibe fırlatmış. Çarık havada kâfirin kafasına vurmaya başlamış. Çarık, kâfiri döve döve Kanuni’nin ayaklarının önüne kadar getirmiş...” Bu ifadeler üzerine icra ortamında bulunan dinleyicilerin güldükleri görülmüştür.

(D/E/PZ-TS) kodlu efsanede Şeyh Postacı Ziya’nın Dört Yol’da bulunduğu halde İskenderun’da bir davette bulunan müridini tokatlaması anlatıcı tarafından “..tokat sesini, şırrak, diye orada bulunan herkes duymuş” şeklinde anlatılmış ve icra ortamında bulunan dinleyicilerin gülüşükleri gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak, Hatay’da anlatılan efsanelerin büyük bir çoğunluğunun mizahi unsurlara sahip olmaması sebebiyle anlatıların niteliği bakımından “hoşça vakit geçirme” işlevini çok az gerçekleştirdiği tespit edilmiştir.

VI.2. Toplumsal Kurumlara Destek Verme

Halk edebiyatında diğer pek çok türün olduğu gibi efsanelerin de en önemli işlevlerinden biri toplumsal kurumlara destektir. “Kültürün onaylanması ve ritüelleri gözlemleyen ve icra edenlerin ritüellerinin ve kurumlarının doğrulanması” (Bascom, 2010,

s. 79) olarak değerlendirilen bu işleve göre: “Büyü, tören, ritüel ve sosyal yapıya yetki, izin ve sıklıkla pratik bir rehber gibi hizmet etmektedir” (Ekici, 2010, s. 84).

Hatay’da anlatılan efsanelerin toplumsal kurumlara destek işlevi ile ilgili tespitlere geçmeden önce toplumsal kurumlarla ilgili bazı tespitlere göz atmak gerekmektedir.

Toplumsal kurumlar, temel ihtiyaçları, beklentileri ve amaçları gerçekleştirmeye yönelik olarak oluşturulmuş yapılardır. İhtiyaçları karşılama ve amaçları gerçekleştirme biçimleri süreklilik kazanarak belli bir yapıya büründürülmüştür. Toplumsal kurumlar, toplumun varlığını sürdürmesi ve gelişebilmesi açısından gerekli ve zorunlu olan ilişkiler ağıdır. Toplumsal yapı içinde kurumlar, gerek kendi alt kurumları gerekse diğer kurumlarla bir ilişki ve eşgüdüm içinde bulunurlar. Toplumu oluşturan her kurum farklı biçimde çalışır, fakat birbirlerini tamamlayarak işlevlerini yerine getirirler. Toplumsal yapı içinde kurumlar, görelî bir bağımsızlığa sahip olsalar da, karşılıklı olarak birbirlerinden etkilenip, birbirlerine bağılı olarak değişebilirler (Türkkahraman, 2009, s. 28)

Bu bağlamda toplumlarda aile, din ve arkadaşlık gibi kurumlar bulunmakta ve bu kurumlar halk kültürü unsurları aracılığıyla da çeşitli şekillerde desteklenerek varlıklarının sürekliliği sağlanmaktadır.

Hatay’da anlatılan efsanelerin de en önemli işlevlerinden biri toplumsal kurumlara destek verme ve bu kurumlar dahilindeki gelenek, görenek, töre ve ritüelleri doğrularak anlatı altyapısını oluşturmaktır. Bu bağlamda Hatay efsanelerinin toplumsal kurumlara destek bazındaki işlevleriyle ilgili bazı tespitlerde bulunulmuştur.

Hatay ve ilçelerinde derlenen toplam 125 efsanenin % 51’lik dimini oluşturan 64 efsanenin konusu dinî efsaneler sınıfına girmektedir. Ayrıca, diğer pek çok efsane arasında da dinî unsurların kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla, Hatay’da anlatılan efsanelerde “din”in efsaneler aracılığıyla desteklenen en temel toplumsal kurum olduğunu ifade edebiliriz. Bu konuda aşağıda Hatay efsaneleri arasından bazı örnekler verilmiştir.

Hatay efsaneleri arasında “Dinî efsaneler” sınıfına giren ve sadece “Erenlerle İlgili Efsaneler” olarak gruplandırılan efsanelerde Hatay yöresinde bilinen ve saygı

duyulan 21 zatla ilgili 45 efsane anlatılmıştır. Bu efsanelerde söz konusu zatlar etrafında geliştiğine inanılan olağanüstü olaylar anlatılmakta ve bu bağlamda, yöredeki insanların dinî değerlere bağlılıklarının artması hedeflenmektedir. Örneğin, (D/E/BB-BKÖ) kodlu efsanede Bayezid Bistami 40 kişiyi öldürdüğü halde dinî anlamda affedilmekte ve dolayısıyla, bu efsane Müslümanların inançlarını güçlendirmektedir. Bir başka örnekte ise (D/E/PZ-OY) kodlu efsanede Şeyh Postacı Ziya'nın orman yangınına ezan okuyarak söndürmesi dinleyicilerin dinî inanışları üzerinde pekiştirici bir etki yapmaktadır. Diğer dinî nitelikli efsaneler de düşünüldüğü zaman bu konuda örneklerin sayısı oldukça fazla olduğunu söyleyebiliriz.

Dinî efsaneler arasında bazı efsanelerde dikkat çekici bir unsur da bu efsanelerin dinî ritüellere destek verici ve sürekliliğini sağlamaya yönelik anlatılar olmalarıdır. Bu konuda özellikle, “Erenlerle İlgili Efsaneler” grubunda örneklerin sayısı fazladır. Örneğin, (D/E/BB-BKE) kodlu efsanede “Kırıkhan'daki Bayezid Bistami türbesinde yenilen yemek hiç bitmezmiş. Bu türbeye gidip hastası iyileşenler veya para kazananlar şükretmek için burada kurban keserler...” şeklinde geçen ifadeler söz konusu türbe etrafında gelişen ritüellerin devamlılığını sağlamaya yöneliktir. Yine, (D/E/KAD-HYY) kodlu efsanede “Hassa'da uzun süre yağmur yağmadığı zamanlarda yağmur duasına çıkılır. Eğer yağmur duası sonunda yağmur yağmazsa, Azhar Dede'nin türbesine iki kişi gönderilir, oradan alınan taş suyun içine konur, o zaman yağmur yağarmış....” şeklinde bir türbe etrafında gelişen inanış ve ritüelin desteklenmesi söz konusudur.

Hatay'da anlatılan diğer efsanelerde de doğrudan veya dolaylı olarak diğer toplumsal kurumlara destek olarak nitelendirilebilecek işlevlerin de varlığı tespit edilmiştir. Aşağıda, Hatay efsaneleri arasında toplumsal bir kurum olarak aile ile alakalı olan bazı örnekler bulunmaktadır.

(D/E/MD-MA) kodlu efsanede Şeyh Murtaza Dede'nin oğlunu kurtarmak için ayağını top güllesine uzatması, (D/E/KAD-İEK) kodlu efsanede Azhar Dede'nin şehirde yaşayan kardeşini ziyaret etmesi ve (D/E/MD-MT) kodlu efsanede Murtaza Dede'nin torununu sünnet etmesi; Hatay'da anlatılan efsaneler arasında toplumsal bir kurum olarak ailenin desteklenmesi yönünde işleve sahip olarak değerlendirilebilecek niteliğe sahip efsanelerdir.

Hatay efsaneleri arasında toplumsal bir kurum olarak arkadaşlığın önemini vurgulayan efsaneler de bulunmaktadır. (D/P-MEY) kodlu efsanede yakın arkadaş olan Hz. Muhammed ile Hz Ebubekir, Kureyşlilerin zulmünden kaçıp bir mağara sığındıkları zaman Hz. Ebubekir, mağaradaki deliklerden çıkan yılanların Hz. Muhammed'i sokmamaları için elleri ve ayakları ile delikleri kapatarak arkadaşı için kendi canını hiçe saymıştır. (D/A-YA) kodlu efsanede Hz. Ali ile Hz. Ömer'in arkadaşlığı vurgulanmıştır. (D/A-AK) kodlu efsanede meşhur Ashap-ı Kehf efsanesinde hükümdarın zulmünden kaçan 300 arkadaşın başından geçenler anlatılmaktadır. (D/D-İH) kodlu efsanede çok samimi arkadaş olan iki hocanın başından geçenler anlatılmaktadır. (T/S-KS7) kodlu efsanede ise Kıbrıs savaşında beraber savaşan iki askerin arkadaşlığı anlatılmaktadır.

Sonuç olarak, Hatay'da anlatılan efsanelerin büyük bir çoğunluğunda toplumsal kurumlara destek işlevinin belirgin olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle, toplumsal bir kurum olarak din; Hatay efsanelerinde doğrudan veya dolaylı olarak desteklenmiştir. Ayrıca, Hatay efsanelerinin birçoğunda din dışında aile ve arkadaşlık kurumlarının da işlendiği ve desteklendiği görülmektedir.

VI.3. Eğitim ve Kültür Aktarımı

Halk edebiyatında bir tür olarak efsaneler, binlerce yıllık tarih boyunca gerek sözlü kültür ortamında gerek yazılı kültür ortamında hatta günümüz teknoloji çağındaki elektronik kültür ortamında dahi nesilden nesile aktarılarak varlığı sürdürmektedir.

Efsanelerin ve halk edebiyatında diğer pek çok türün eğitim ve kültür aktarımı işlevine sahip olduklarına dair görüş halk bilimcilerin üzerinde ortak kanıya sahip olduğu konulardan biri olarak telakki edilebilir. Halk edebiyatı ürünlerinin eğitim ve kültür aktarımı işlevi hakkında “Özellikle, yazılı kültür geleneği olmayan veya sözlü kültür ortamının tek kültür ortamı olduğu toplumlarda folklorun taşıdığı bilgiler tarihsel olarak gerçek ve öğretimleri son derece önemli olarak kabul edilir. Folklor kültürün aydınlanması ve insanlara yönelik pratik kurallar ve kılavuz olarak düşünülmektedir” (Çobanoğlu, 2010, s. 257) şeklinde değerlendirmede bulunmaktadır.

Hatay efsanelerinin eğitim ve kültür aktarımı işlevinde kullanılması konusunda yapılacak değerlendirmelerin; söz konusu işlevin içeriğinde bulunan, okuma- yazma bilmeyen yani, yazılı kültür geleneğinde olmayan, kısmından bağımsız olarak yapılması daha uygun olacaktır. Zira, günümüz şartlarında okuma yazma bilmeyen insanların oranı gün geçtikçe azalmaktadır. Ancak, okuma yazma bilmeyen insanların oranının azalması efsanelerin eğitim ve kültür aktarımı işlevinin azalarak bir gün tamamen biteceği anlamına da gelmemelidir. Yani, okuma yazma bilme oranı ile efsanelerin eğitim ve kültür aktarımı işlevi arasında tam olarak bir ters orantıdan söz etmek çok da yerinde bir yaklaşım olmayacaktır.

Bu durumu Hatay efsaneleri üzerinde örneklerle açıklamak gerekmektedir. Hatay efsaneleri konusunda derleme çalışmasına anlatıcı olarak katılan 85 kaynak kişinin sadece % 8’lik oranı olan 7 kişinin okuma yazma bilmediği belirlenmiştir. Dolayısıyla,

Hatay efsaneleri derleme çalışmalarında yararlanılan anlatıcıların okuma yazma bilme oranı % 92 ile oldukça yüksektir. Bu bağlamda, Hatay'da anlatılan efsanelerin eğitim ve kültür aktarımı işlevinin az olduğunu ifade etmek çok yerinde bir tespit olmayacaktır. Zira, öncelikle eğitim ve kültürün bir bütün olarak tahsil ile tamamen bağlantılı olduğunu düşünmek, doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bu bağlamda, Hatay efsanelerin eğitim ve kültür aktarımı işlevine dair bazı tespit ve değerlendirmeleri örnekler vasıtası ile ortaya koymak gerekmektedir.

(D/E/AB-KG) kodlu efsanede Belen'de Şeyh Ahmet Bilen olarak bilinen meşhur bir zatla alay eden köyün gençlerinin Şeyh tarafından cezalandırılması söz konusudur. Eğitim ve kültürün aktarımı açısından düşünüldüğü zaman bu efsane dinleyicilere kutsal unsurların küçük görülmemesi yönünde telkinde bulunduğu söylenebilir. Yine, (D/E/BB-K) kodlu efsanede Bayezid Bistami'nin türbesine saygı göstermeyen kameramanın türbeden elektrik alamaması ve (D/E/MY-İÇS) kodlu efsanede Belen'de bulunan Mikdat el-Yemin türbesinin duvarına küçük abdestini yapan bir çobanın cezalandırılması da kutsal olarak bilinen değerlerin hor görülmemesi gerektiği işlevindedir. Elbette ki bu konuda örneklerin sayısını artırmak mümkündür. Sadece bu örneklerde bile anlatılan efsanelerin yüzeysel olarak anlatılan olağanüstü hikâyelerden ziyade arka planda derin anlamlar ve eğitici unsurlar ihtiva ettiği ve söz konusu efsaneleri anlatan anlatıcıların okuma yazma bildikleri göz önüne alınırsa efsanelerin eğitim ve kültür aktarımı işlevinin tahsil düzeyi ile tamamen bağdaştırılamayacağı ortaya çıkmaktadır.

Hatay efsanelerinin eğitim ve kültür aktarımı işlevi içerisinde düşünebileceğimiz bazı efsanelerde ahlaki değerlerin korunması gözetilmektedir. (D/E/PZ-TS) kodlu efsanede Şeyh Postacı Ziya'nın; bulunduğu bir davette evde bulunan bir kadına kötü niyetle bakan müridini kendisi orada bulunmadığı halde tokatlaması, efsane yoluyla

ahlaki eğitim örneği olarak gösterilebilir. Bir başka örnekte ise (D/E/KAD-İEK) kodlu efsanede Azhar Dede adlı zatın, kendisi gibi bir zat olan kardeşi Kubbe Dede'nin ayakkabıcı dükkânına gelen bir kadına kötü niyetle bakması sonucu sepette taşıdığı sütün dökülmesi söz konusudur. Bu efsanenin de ahlaki yönden eğitim işlevi taşıdığı söylenebilir.

Hatay efsanelerinde iyilik-kötülük, dürüstlük-yalancılık, sevgi-nefret gibi hayata dair değerlerin, masallar kadar olmasa da, işlendiği görülmektedir. Her ne kadar bu unsurlar Hatay'da anlatılan efsanelerin temel unsurları olmasa da söz konusu efsanelerin eğitim ve kültür aktarımı işlevini yerine getirdikleri görülmektedir. Örneğin, (D/P-İN) kodlu efsanede Hz. İbrahim peygamber olarak iyilik ve güzelliğin sembolü, Nemrut ise kötülük ve zalimliğin sembolü olarak tanımlanabilmekte, dolayısıyla, dinleyici bu efsanede iyi ve kötünün nasıl olması gerektiğine dair fikre sahip olabilmektedir. Bir başka örnekte ise (Y/O/T-AG) kodlu efsanede Antakya'nın bir köyünde Zahir adlı bir gence ekmek vereceğini söyleyip iş yaptıran ancak, yalan söyleyerek dürüst davranmayan bir kadından söz edilmektedir. Efsanede kadının yalan söylemesinden dolayı Zahir'in beddua etmesi ve yerden su fişkıarak Amik gölünün oluşması anlatılmaktadır. Bu bağlamda efsanede, yalan söylemenin iyi bir şey olmadığı sonucu çıkarılmaktadır. Bu şekilde pek çok efsane bulunmaktadır ve bunların ortak noktası olarak dinleyicinin ders çıkarabileceği niteliklere sahip olmalarını söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, Hatay'da anlatılan efsanelerin kutsal değerlere saygı ve ahlaki yönden erdemli olma gibi değerlerin aktarılmasına vesile olmasının yanında iyilik-kötülük, dürüstlük-yalancılık gibi kavramların efsane içerisinde somutlaştırılarak dinleyicilere sunulması ve bu bağlamda eğitim ve kültürün aktarılması işlevine sahip olduğu görülmektedir.

VI.4. Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kaçış

Folklor ürünlerinin bu işlevi; “önemli olmasına rağmen çoğunlukla gözden kaçırılan kabul edilmiş davranış kalıplarına uygun davranıyor olmak ve bu yolla da meydana gelen toplumsal ve kişisel baskılardan kaçıp kurtulabilmeyi sağlamaktadır” (Çobanoğlu, 2010, s. 257) şeklinde değerlendirilmektedir. Ekici’ye göre bu madde tam olarak açık değildir. Zira, “bu maddede toplum tarafından yasaklanmış bazı söz, düşünce ve özellikle de davranışların halk edebiyatı yaratmalarında ifade edilmesi yoluyla, örneğin bazı arzu ve isteklerin yerine getirilmemesi durumunda bunların halk edebiyatı yaratmalarında ifade olunması toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi olarak değerlendirilmelidir” (Ekici, 2010, s. 85) şeklinde bir yorum da söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda bir de folklorun protesto işlevinden söz edilmektedir (Başgöz, 1996, s. 1-4). Ancak, bu işlev folklor ürünlerinin toplumsal ve kişisel baskılardan kaçış işlevi sınırları içerisine dahil edilebilmektedir.

Hatay da derlenen efsaneler arasında halk edebiyatı ürünlerinin toplumsal ve kişisel baskılardan kaçış işlevinde kullanılmasına örnek olarak gösterilebilecek birçok efsane bulunmaktadır. Hatay ve ilçelerinde anlatılan efsanelerde öncelikle, toplumsal ve kişisel bir baskı unsuru olarak müstehcenlik konusunda yaptığımız bazı tespitleri ortaya koymak gerekmektedir.

(D/E/KAD-İEK) kodlu efsane Dört Yol’da ermiş olduğu kabul edilen Kubbe ve Azhar Dede ile ilgilidir. Efsanenin bir yerinde Kubbe Dede’nin ayakkabıcı dükkânına bir kadın gelir. Kadın, ayakkabısını çıkarırken Azhar Dede kadına kötü gözle bakar. Genel olarak toplum tarafından tasvip edilmeyecek bu davranış efsane içerisinde büyük bir suçmuş izlenimi doğuracak şekilde anlatılmakta hatta, söz konusu efsanede anlatıcının jest ve mimikleri incelendiğinde anlatıcının “Kadın ayakkabısını çıkarırken [J-BÖE]...”

ifadesini kullanırken utanarak başını eğdiği gözlemlenmektedir. Elbette ki burada anlatıcının gerçekten mi utandığı yoksa, göstermelik bir şekilde mi başını eğdiği, özellikle, icra sırasında anlatıcının yanında eşinin olduğu göz önünde bulundurulduğunda anlamak zor değildir. (D/E/PZ-TS) kodlu efsanede de benzer bir durum söz konusudur. Efsanenin ilgili bölümü; “Şeyh Ziya Baba’nın müritlerinden biri bir gün İskenderun’a bir eve yemeğe davet edilmiş. Yemek sonrasında kahveler dağıtılırken mürit evde bulunan genç dul bir kadına kötü gözle, [J-BÖE] bakar...” şeklindedir. Bu efsanede de anlatıcının utanarak başını öne eğmesi söz konusudur ve icra sırasında anlatıcının eşi yanındadır.

Yukarıdaki örneklere mukabil, bazı efsanelerde ise müstehcenliğin ima edilme durumlarında bile anlatıcının tavrının yukarıdaki örneklerin tersi istikametinde yol aldığı görülmektedir. Aşağıda bu bağlamda bazı örnekler bulunmaktadır:

Dört Yol’da iki aşığın taş kesilmesiyle ilgili (Y/D/T-KT1) kodlu efsanede “...Birinin hanımı kız, diğerinin hanımı ise erkek çocuk doğurmuş [M-AG]” şeklinde ifade edilen bölümde anlatıcının müstehcen imalı şekilde güldüğü gözlemlenmiştir. Yine, birbirlerine kavuşamayacaklarını anlayınca dua ederek taş kesilen iki âşıkla ilgili (Y/D/T-GK) kodlu efsanede “Gâvur gızıyla çoban burada birbirlerini görüp âşık olmuşlar [M-AG]” şeklinde ifade edilen bölümde anlatıcının ve icra ortamında bulunan bir dinleyicinin müstehcenliği ima edecek şekilde güldükleri gözlemlenmiştir. Antakya’daki defne ağacıyla ilgili (Y/D/B-DA1) kodlu efsanede “...Daphne kaçtıkça Apollon onun peşinden kovalıyormuş [M-AG]” şeklinde ifade edilen bölümde anlatıcının müstehcen bir konuya girmekten çekinmediği hatta, söz konusu efsane metni içerisinde yer verilmemiş olursa da oldukça müstehcen ifadeler kullandığı gözlemlenmiştir.

Hatay’da anlatılan efsaneler içerisinde bazı efsanelerin toplumsal ve kişisel baskılara muhalefetin izlerinin oldukça belirgin olduğu anlaşılmaktadır.

K.6 kodlu anlatıcının anlattığı (Y/D/B-ÇZ) kodlu efsaneye göre çok eski zamanlarda Reyhanlı'da toplumca kabul edilmeyecek işler yaptığı gerekçesiyle bir kıza iftira edilmiş ve bunun sonucunda kız ağabeyleri tarafından öldürülmüştür. Bu efsanenin sonunda söz konusu kıza iftira edildiği mucize yoluyla ortaya çıkmıştır. Bu efsanede toplumsal bir baskı unsuru olarak namus kavramının insanların hayatında ne kadar etkili olduğu ve bu etkinin yanlış anlamalar sonucunda kötü neticeler doğurabileceği anlaşılmaktadır.

Hatay efsanelerinde, çoğu zaman toplumsal bir baskı unsuru olabilen aşk konusu da işlenmiştir. Birbirlerine kavuşamayan veya kavuştukları anda taş kesilen âşıkların efsaneleri pek çok yöremizde olduğu gibi Hatay ve ilçelerinde de anlatılmaktadır.

(Y/D/T-GK) kodlu efsanede birbirlerini seven ancak, aralarındaki ekonomik eşitsizlikten dolayı evlenemeyen iki âşğın efsanesi anlatılmaktadır. Efsanenin sonunda iki âşık kavuşamayacaklarını anlayınca taş kesilmek için dua ederler ve taş kesilirler. Burada âşıkların toplumsal baskıdan kaçış yolu olarak gördükleri taş kesilme istekleri söz konusudur. Bu efsanede dikkat çekici bir husus ise bu iki âşğın kavuşmalarını engelleyen kişilere orada bulunan yaşlı bir kadının "...Onlar gençliklerini yaşayamadılar, Allah sizi de taş etsin..." şeklinde beddua etmesi ve o kişilerin de taş kesilmesidir. Burada, yaşlı kadının toplumun vicdanını temsil ettiği ve kötülerin cezalandırılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Birbirine benzer iki varyantı bulunan (Y/D/T-KT1) kodlu ve (Y/D/T-KT2) kodlu efsanelerde ise yukarıdaki efsaneye benzer bir şekilde birbirlerini seven ancak, aralarındaki ekonomik uyumsuzluk nedeniyle birbirlerine kavuşamayan iki âşğın efsaneleri anlatılmaktadır. İki varyantta da efsanenin sonunda âşıklar kavuşamayacaklarını anlayınca taş kesilmek için dua ederler ve taş kesilirler.

Yukarıdaki taş kesilme efsanelerinde toplumsal ve bireysel baskılardan kaçan âşıkların kavuşamaması ve bunun sonucunda dua ederek taş kesilmeleri söz konusudur. Bu efsanelerde dikkat çekici husus âşıkların düşmanlarının eline geçmemiş olmalarıdır. Bu da bir nevi toplumsal veya kişisel baskının başarıya ulaşamaması anlamında yorumlanabilir.

(Y/O/T-KP) kodlu efsane de yukarıdaki taş kesilme ile efsanelerde olduğu gibi birbirilerine âşık olan ancak ekonomik nedenlerden dolayı kavuşamayan iki gençle ilgilidir. Yalnız bu efsanenin sonunda âşıklar kızın babası tarafından vurularak öldürülürler ve öldükleri yerde pınar oluşur. Asi nehrinin oluşumu ile ilgili (Y/O/T-AN1) kodlu efsanede sevdiği kızın toplum tarafından ejderhaya yem edilmesini engellemek için ejderha ile mücadele eden bir gençten söz edilmektedir. Son olarak, K.85 (D/A-AK) kodlu meşhur Ashab-ı Kehf efsanesinde toplumsal ve kişisel baskılardan kaçmadan söz edilebilir. Efsanede Tarsus'ta yaşayan ve zalim kralın zulmünden kaçan yedi veya üç yüz arkadaş bir mağarada üç yüz yıl uyumuşlardır.

Sonuç olarak, Hatay ve ilçelerinde anlatılan bazı efsanelerde, efsanelerin toplumsal ve kişisel baskılardan kaçış işlevine dair tespitler yapılmıştır. Elbette ki Hatay ve ilçelerinden derlenen toplam 125 efsane içerisinde sadece birkaç tanesinde belirgin bir şekilde tespit edebildiğimiz bu işlevin, bütün efsaneler derin bir şekilde incelendiğinde diğer pek çok efsanede de varlığı ortaya çıkarılabilecektir.

VI.5. Tarihi Olaylara Işık Tutma

Hatay efsanelerinin yukarıda incelenen 4 temel işlevinin dışında bir de “tarihi olaylara ışık tutma işlevi” bulunmaktadır.

Malum olduğu üzere efsanelerin konularının kapsamı halk edebiyatında diğer pek çok türle karşılaştırıldığı zaman çok daha geniştir ve dolayısıyla bu kapsam içerisinde tarihî olaylar da bulunmaktadır. “Tabiatüstü nitelikler gösteren kişilerin hayatlarını, halk

muhayyilesinin veya şairlerin meydana getirdiği tarih olaylarını anlatan, olağanüstü olaylarla süslü hikâyelere verilen isimdir” (Efsane, 1979, C.3, s. 7) şeklinde de tarihî olaylarla ilgisi vurgulanan efsaneler çoğu zaman tarihî yazılmasında yardımcı bir unsur olarak da görülmektedir. Zira; tarihin kaynakları ile ilgili olarak yapılan sınıflandırmalarda; “eski Türk tarihinin kaynakları üç kısma ayrılmaktadır. Bunlar; sözlü kaynaklar, arkeolojik buluntular ve yazılı kaynaklar”(Gömeç, 2000, s. 51) şeklinde üç ana başlıkta incelenmekte ve bu tasnif içerisinde sözlü kaynaklar arasında efsaneler de yer almaktadır.

Efsanelerin ve diğer sözlü ürünlerin tarihi olaylara ışık tutmada en önemli kaynaklar olamayacağı bilinmekle birlikte yazılı kaynakların bulunmadığı durumlarda bu kaynakların önem arz ettiği de bilinmektedir.

Hatay ve ilçelerinde anlatılan efsanelerin tarihi olaylara ışık tutma işlevi ile ilgili örneklere geçmeden önce efsanelerin konularına göre tasnifi ve dolayısıyla Hatay efsanelerinin konularına göre tasnifi hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır. Zira, efsanelerin konularına göre sınıflandırılmasında Boratav’dan günümüz halk bilimcilerine kadar pek çok halk bilimcinin yaptığı sınıflandırmada tarihî efsaneler adlı bir başlık bulunmaktadır. Türk halk biliminde gerek günümüze kadar yapılan pek çok efsane tasnifinde gerekse bu çalışmada yapılan tasnifte tarihî efsanelerin ayrı bir başlıkta inceleniyor olması bile efsanelerin tarihî olaylara ışık tutma işlevinin varlığından söz etmek yeterlidir. Kaldı ki buna tarihî efsaneler tasnifi dışında kalıp da tarihî olayların anlatıldığı efsaneler de eklendiğinde efsanelerin tarihi olaylara ışık tutma işlevinin en önemli işlevlerinden biri olduğu ortaya çıkacaktır.

Hatay’da anlatılan toplam 125 efsanenin % 13 lük dilimini oluşturan 16 efsanenin konusu doğrudan doğruya tarihi olaylarla ilgilidir.

Tarihî efsaneler sınıfına giren efsanelerden 8 efsanenin 1974 yılında olan Kıbrıs savaşı zamanında gerçekleştiğine inanılmaktadır. Bu efsaneler; (T/S-KS1), (T/S-KS2), (T/S-KS3), (T/S-KS4), (T/S-KS5), (T/S-KS7) ve (T/S-KS8) kodlu efsanelerdir.

Bu efsaneler arasında örneğin, (T/S-KS4) kodlu efsanede savaş zamanında Kıbrıs'taki Beşparmak Dağlarına olağanüstü bir şekilde çıkarılan tankla ilgilidir. Tankın çıkması imkânsız olan bir yere çıkması efsane haline gelmiştir. Kıbrıs savaşı ile ilgili tarihî efsaneler sınıfına giren efsanelerin dışında da efsaneler anlatılmaktadır.

“Dinî Efsaneler” sınıfına giren (D/E/ALB-KK), (D/E-KD-BK), (D/E/PZ-SG), (D/E/Üİ-SU) ve (D/E/Üİ-P) kodlu efsaneler 1974 yılındaki Kıbrıs savaşı sırasında meydana geldiğine inanılan olağanüstü olaylarla ilgilidir.

Hataya efsaneleri arasında Kıbrıs savaşı dışındaki tarihî olaylarla ilgili doğrudan veya dolaylı olarak bilgi verilen pek çok efsane bulunmaktadır.

(T/H-DT) kodlu efsanede M.Ö. 300'lü yıllarda günümüzdeki Dört Yol-Erzin sınırları içerisinde savaşan Pers Kralı Darius ve Büyük İskender'le ilgilidir. Efsanenin konusu Darius'un kaybolan tacıdır. (T/H-İH) kodlu bir diğer efsane ise Büyük İskender'in Hindistan seferi sonrası Dört Yol'dan geçmesi ve hazinesini Deliçay yatağına gömmesi ile ilgilidir. (D/A-HN) kodlu efsanede Hristiyanlık tarihi açısından önemli olan Habib Neccar hakkındadır. (D/D-KK) kodlu efsane ise İslam ve öncesi tarihte önemli bir hadise olan “Fil vakası” ile ilgilidir.

Sonuç olarak, Hatay ve ilçelerinde anlatılan efsaneler arasında dikkate değer sayıda efsanenin doğrudan veya dolaylı olarak tarihi olaylara değindiği anlaşılmaktadır. Verilen örnekler tarihi olayların halkın hayal gücünde ve anlatılar kapsamında nasıl canlandırıldığını göstermesi bakımından önemlidir.

VII. BÖLÜM

VII. HATAY EFSANELERİNİN İNCELENMESİ

VII.1. Efsanelerin Biçim Özellikleri

“Efsane, kendine özgü bir üslubu, kalıplaşmış, kurallı biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile bildirilen bir anlatı türüdür. Halk edebiyatının herhangi bir türü içinde de anlatılabilir ve içine girdiği türün üslup ve biçim niteliğini kazanır. Kısa ve nesirle anlatılan bir türdür” (Boratav, 1992, s. 99). Dolayısıyla, anlatıcının diline, kültürüne ve üslubuna göre şekillenen efsanelerin herhangi bir metotla ve ölçütle biçim özelliklerinin belirlenerek belirli kalıpların ortaya çıkarılması oldukça zordur. Ancak, en temel biçimsel özellikleri kısa anlatılar olmaları ve nesirle anlatılan bir tür olmalarıdır.

Bu çalışmada 85 kaynak kişiden 125 efsane derlenmiştir ve yazıya geçirilen efsanelerin biçim yönünden genel olarak efsanelerin genel biçimsel özelliklerine sahip olduğu görülmektedir.

Efsanelerin uzunluk ve kısalıkları halk edebiyatının diğer pek çok türünde olduğu gibi anlatıcının dilinde şekillenmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmadaki efsanelerde de anlatıcıya bağlı olarak biçim yönünden istisnaî durumlar da göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, efsanelerin genel özelliklerinden biri olarak bazı efsaneler birkaç cümleden oluşabiliyorken bazıları oldukça uzun olabilmektedir. Bu durumla ilgili aşağıda bazı tespitlerde bulunulmuştur.

Şeyh Ali Baba'nın Kıbrıs savaşında bulunması ile ilgili (D/E/ALB-KK) kodlu efsane, yine Kıbrıs savaşıyla ilgili olarak Karabıyık Dede'nin mağarasını anlatan (D/E-KD-BK) kodlu efsane ve Antakya'ya kar yağması ile alakalı (Y/O/T-KY) kodlu efsane, uzunluk kısalık yönünden diğer efsanelerle mukayese edildiği zaman oldukça kısa efsanelerdir.

Buna karşılık, karayıllana dönüşen cinle alakalı (O/CA-YDC) kodlu efsane bu çalışmada derlenen diğer efsanelerle kıyaslandığı zaman oldukça uzundur.

Efsanelerin içerisinde şiir ve manzumelere çok sık rastlandığı söylenemez. Ancak, bu çalışmada Lokman Hekim'in yere sütun saplaması ile ilgili (O/L-3) kodlu efsanede anlatıcının, Lokman Hekim'in ağzından;

“Oğlum var ham traş

Yaş var beş yüz yaş

Bilseydim dünyada ölüm var

Koymazdım taş üstünde taş” şeklinde bir dördlük okuyarak efsane içerisine manzume yerleştirdiği göze çarpmaktadır.

Birkaç istisna dışında sonuç olarak, bu çalışmada derlenen efsanelerin biçim özellikleri genel olarak efsaneler hakkında bilinen tanımlara uymakta ve Hatay yöresinde efsaneler kısa nesir anlatılar olarak anlatılmaktadır.

VII.2. Efsanelerin İçerik Özellikleri

Bu bölümde Hatay yöresinden derlenen efsaneler içerik özelliklerine dair unsurlar olan konu, kahramanlar, zaman ve mekân açısından incelenecektir.

VII.2.1. Konu

Efsaneler, eski çağlardan günümüze anlatılan ve temelinde olağanüstü unsurları barındıran anlatılardır. Bu tez çalışmasında Hatay ve ilçelerinden derlenen efsaneler II. Bölüm içerisinde “Hatay Efsanelerinin Sınıflandırılması” başlığı altında konularına göre sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda, Hatay yöresinde derlenen efsaneler “Dinî Efsaneler”, “Yaratılış, Oluşum ve Dönüşüm Efsaneleri”, “Olağanüstü Kişi, Varlık ve Olaylarla İlgili Efsaneler” ve “Tarihi Efsaneler” başlıkları altında 4 ana gruba ayrılmıştır.

Bu çalışmada, Hatay yöresinde derlenen 125 efsanenin yarısında fazlası olan 64 tanesi dinî nitelikli efsanelerdir. “Dinî Efsaneler” kendi arasında “Peygamberlerle İlgili Efsaneler”, “Erenlerle İlgili Efsaneler”, “Adı Bilinen Din Büyükleri İlgili Efsaneler”, “Diğer Dini Nitelikli Efsaneler” olmak üzere 4 alt başlık altında tasnif edilmiştir. Peygamberlerle ilgili 6 efsane derlenmiştir. Bunlar; (D/P-MY), (D/P-MEY), (D/P-İN), (D/P-MHY), (D/P-HG), (D/P-AHM) kodlu efsanelerdir.

Bu çalışmada dinî konularda anlatılan efsaneler arasında en büyük çoğunluğu “Erenlerle İlgili Efsaneler” oluşturmaktadır. Hatay yöresinde bilinen ve saygı duyulan 21 zatla ilgili 45 efsane anlatılmıştır. Bunlar; (D/E/ŞA-KÇA), (D/E/AD-YK), (D/E/AB-KG), (D/E/ALB-KK), (D/E/ALB-KÇ), (D/E/ALB-ŞAY), (D/E/BB-BKE), (D/E/BB-BKÖ), (D/E/BB-HUR), (D/E/BB-K), (D/E/BB-GİS), (D/E/BB-BBÇ), (D/E/GD-GDE), (D/E-KD-BK), (D/E/KD-CGÇ), (D/E/KVD-KDE), (D/E/KAD-İEK), (D/E/KAD-HYY), (D/E/KAD-FK), (D/E/MU-KDU), (D/E/MY-MTY), (D/E/MY-İÇS), (D/E/MG-MGT), (D/E/MG-MGY), (D/E/MD-MA), (D/E/MD-MK), (D/E/MD-MT), (D/E/OD-OTY), (D/E/ŞÖ-ÖÜT), (D/E/ÖD-ÖBB), (D/E/ÖD-ÖZ), (D/E/PZ-İT), (D/E/PZ-OY), (D/E/PZ-TS), (D/E/PZ-ÇY), (D/E/PZ-M), (D/E/PZ-SG), (D/E/PZ-FÇ), (D/E/ŞS-AKA), (D/E/ŞS-STM), (D/E/Üİ-SU), (D/E/Üİ-P), (D/E/YR-MYO), (D/E/YH-SNH) ve (D/E/YH-BB) kodlu efsanelerdir.

Çalışmamızda “Adı Bilinen Din Büyükleriyle İlgili” 4 tane efsane bulunmaktadır. Bunlar; (D/A-HN), (D/A-YA), (D/A-AK), (D/A-AMZ) kodlu efsanelerdir. “Diğer Dini Nitelikli Efsaneler” olarak adlandırılan ve içeriğinde dinî unsurların ağır bastığı efsanelerin sayısı ise 9’dur. Bunlar; (D/D-TVŞ), (D/D-İH), (D/D-SAY), (D/D-DTM), (D/D-HB), (D/D-DO), (D/D-YOM), (D/D-YKT) ve (D/D-KK) kodlu efsanelerdir.

“Yaratılış, Oluşum ve Dönüşümle İlgili Efsaneler” de kendi aralarında sınıflandırmaya tâbi tutulmuştur. “Yaratılışla İlgili Efsaneler” kısmında (Y/Y-DİY) kodlu

efsane olmak üzere bir efsane bulunmaktadır. Oluşumla ilgili olan ve “Tabiat Şekillerinin ve Olaylarının Oluşumu İle İlgili Efsaneler” olarak alt başlıkta sınıflandırılan 10 efsane bulunmaktadır. Bunlar; (Y/O/T-ADE), (Y/O/T-Y), (Y/O/T-AN1), (Y/O/T-AN2), (Y/O/T-AN3), (Y/O/T-YG), (Y/O/T-AG), (Y/O/T-KP), (Y/O/T-ANİ) ve (Y/O/T-KY) kodlu efsanelerdir. Dönüşümle İlgili Efsaneler’in sayısı 19’dur. Bunlardan “Taşa Dönüşme İle İlgili Efsaneler”; (Y/D/T-GK), (Y/D/T-KT1), (Y/D/T-KT2), (Y/D/T-KY) ve (Y/D/T-YA) kodlu efsaneler olmak üzere 5 tanedir. “Hayvanlarla İlgili Efsaneler” (Y/D/H-KA), (Y/D/H-K1), (Y/D/H-K2), (Y/D/H-KE), (Y/D/H-Sİ), (Y/D/H-YA), (Y/D/H-YI) ve (Y/D/H-YK) kodlu efsaneler olmak üzere 8 tanedir. “Bitkilerle İlgili Efsaneler” (Y/D/B-ÇA1), (Y/D/B-ÇA2), (Y/D/B-DA1), (Y/D/B-DA2), (Y/D/B-MA) ve (Y/D/B-ÇZ) kodlu efsaneler olmak üzere 6 tanedir. Dolayısıyla, “Yaratılış, Oluşum ve Dönüşümle İlgili Efsaneler” sınıfındaki efsanelerin toplam sayısı 30’dur.

Çalışmamızda “Olağanüstü Kişi, Varlık ve Olaylarla İlgili Efsaneler”in sayısı 15’dir. Bunların (O/L-1), (O/L-2A), (O/L-2B), (O/L-3), (O/L-4) ve (O/L-5) olmak üzere 6 tanesi “Lokman Hekimle İlgili Efsaneler” sınıfına girmektedir. (O/CA-YDC), (O/CA-CD), (O/CA-HEC), (O/CA-CÇ) ve (O/CA-AK1) olmak üzere 5 tanesi “Cinler ve Alkarısıyla İlgili Efsaneler” sınıfına girmektedir. (O/CB-CBK), (O/CB-CBHK) ve (O/CB-CBA) olmak üzere 3 tanesi “Cesedi Bozulmayan İnsanlarla İlgili Efsaneler” sınıfına girmektedir. Ayrıca, (O/OO-ASE) kodlu bir efsane “Olağanüstü Olaylarla İlgili Efsaneler” sınıfına girmektedir.

Bu çalışmada “Tarihi Efsaneler” ana başlığı altında toplam 16 efsane bulunmaktadır. Bu efsaneler de diğer efsanelerde olduğu gibi alt gruplara ayrılarak sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda, “Tarihi Yerlerle İlgili Efsaneler” sınıfında (T/TY-İH), (T/TY-KK) ve (T/TY-YS) kodlu efsaneler olmak üzere 3 efsane bulunmaktadır.

“Savaşlarla İlgili Efsaneler” grubuna giren efsane sayısı 9’dur. Bunlar; (T/S-KS1), (T/S-KS2), (T/S-KS3), (T/S-KS4), (T/S-KS5), (T/S-KS6), (T/S-KS7), (T/S-KS8) ve (T/S-GO) kodlu efsanelerdir. Son olarak “Hazinelele İlgili Efsaneler”in sayısı ise 4’tür. Bunlar; (T/H-DT), (T/H-İH), (T/H-ADS) ve (T/H-HBK) kodlu efsanelerdir.

Sonuç olarak, bu tez çalışmasında Hatay ve ilçelerinden derlenen 125 efsane konularına göre tasnif edilmiştir. Ancak, şunu ifade etmekte yarar vardır ki efsanelerin konularına göre sınıflandırılması konusunda sıkıntılar bulunmaktadır. Zira, bir efsaneyi sadece bir konu alanı içerisine dahil etmek çoğu zaman yeterli olmamaktadır. Örneğin, dinî nitelikli bir efsanenin tarihi efsaneler sınıfına girebileceği veya oluşumla ilgili bir efsanenin olağanüstü olaylarla ilgili efsaneler sınıfına da girebileceği göz ardı edilmemelidir. Bu durumu örneklerle ifade etmek gerekirse Hz.Muhammed, Hz.Ebubekir ve yılan arasında geçtiğine inanılan (D/P-MEY) kodlu efsane “Dinî Efsaneler”in “Peygamberlerle İlgili Efsaneler” alt başlığı altında sınıflandırmaya girmekle beraber bu efsanenin İslam tarihinde meydana geldiğine inanılan bir hadise olması sebebiyle “Tarihi Efsaneler” sınıfında da yer alabilecek niteliğe sahip olabileceği görülmektedir. Yine başka bir örnekte, İskenderun/Denizciler’de yayla yolu üzerinde bulunan bir pınarın oluşumu ile ilgili olan ve “Yaratılış, Oluşum ve Dönüşüm Efsaneleri” sınıfına giren (Y/O/T-KP) kodlu efsanenin içeriğinde olağanüstü bir olayın da ön plana çıkıyor olması sebebiyle “Olağanüstü Olaylarla İlgili Efsaneler” sınıfına dahil etmek de mümkündür.

Örneklerin sayısının efsane sayısına orantılı olarak artırabileceğini, dolayısıyla efsanelerin konularına göre sınıflandırmanın ve efsanelerin tek bir sınıfa dahil etmenin çoğu zaman yetersiz olacağını ifade etmek gerekmektedir. Ancak, efsanelerle ilgili pek çok çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da efsaneler konularına göre sınıflandırılırken anlatılan

efsanenin konusunda hangi nitelik daha yoğun olarak ön plana çıkıyorsa efsane metni o gruba dahil edilmiştir.

VII.2.2. Kahramanlar

Hatay ve ilçelerinden derlenen toplam 125 efsanenin kahramanları hakkında aşağıdaki tespitlerde bulunulmuştur.

Hatay'da derlenen efsaneler kahramanlarına göre 6 başlıkta incelenmiştir.

I- Gerçek şahıslar: Hatay efsanelerinde kahramanlar arasında gerçek şahıslar iki ana başlıkta incelenmektedir.

a) Toplumun geneli tarafından bilinen gerçek şahıslar:

Hatay'da derlenen toplam 125 efsanenin 97 tanesinde efsane kahramanı ya da kahramanlarından biri efsanenin anlatıldığı toplumda genel olarak bilinen kişilerdir. Hatay efsanelerinde kahramanlar içerisinde bulunan ve toplumun geneli tarafından bilinen gerçek şahısların sayısı 47'dir. Bunlar arasında peygamberler (Hz. Muhammed, Hz. Musa vd.) ve hükümdarlar (Büyük İskender, Kanuni Sultan Süleyman) gibi adı çok daha geniş coğrafyada bilinen şahısların yanında, sadece efsanenin anlatıldığı bölgede ve sıradan insanlara göre daha çok bilinen erenler (Bayezid Bistami, Şeyh Postacı Ziya v.d) gibi şahıslar da bulunmaktadır.

Hatay efsanelerinde kahramanlar içerisinde bulunan ve toplumun geneli tarafından bilinen gerçek şahısların listesi aşağıda verilmiştir.

Acem Dede: (D/E/AD-YK)

Azhar Dede: D/E/KAD-İEK), (D/E/KAD-HYY)

Bayezid Bistami: (D/E/BB-BKE), (D/E/BB-BKÖ), (D/E/BB-HUR),

(D/E/BB-K), (D/E/BB-GİS), (D/E/BB-BBÇ)

Büyük İskender: (T/H-DT), (T/H-DT), (T/H-ADS)

Darius: (T/H-DT)

Defne: Y/D/B-DA2)

Gaybi Dede: (D/E/GD-GDE)

Genç Osman: (T/S-GO)

Habib Neccar: (D/A-HN), (Y/O/T-AN2)

Hz. Âdem: (Y/Y-DİY), (Y/D/H-K1), (Y/D/H-YI)

Hz. Ali: (D/P-MY), (D/A-YA), (D/A-AMZ), (Y/O/T-Y), (Y/O/T-ANİ)

Hz. Ebubekir: (D/P-MY), (D/P-MEY)

Hz. Havva: (Y/Y-DİY), (Y/D/H-K1), (Y/D/H-YI)

Hz. Hızır: (D/P-MHY), (D/P-HG), (D/P-AHM)

Hz. Hüseyin: (D/A-YA), (Y/D/B-MA)

Hz. İbrahim: (D/P-İN), (D/D-KK), (Y/D/H-KA), (Y/D/B-ÇA1), (T/S-KS2)

Hz. İsa: (D/A-HN)

Hz. Muaviye: (D/P-MY)

Hz. Muhammed: (D/P-MY), (D/P-MEY), (Y/D/H-KE)

Hz. Musa: (D/P-MHY), (Y/O/T-AN3), (Y/D/B-MA)

Hz. Osman: (D/P-MY)

Hz. Ömer: (D/P-MY), (D/A-YA)

Hz. Süleyman: (Y/D/H-YA)

Hz. Yunus: (T/TY-YS)

Kanuni Sultan Süleyman: (D/E/BB-HUR)

Karabıyık Dede: (D/E-KD-BK), (D/E/KD-CGÇ)

Kavuklu Dede: (D/E/KVD-KDE)

Kubbe Dede: (D/E/KAD-İEK), (D/E/KAD-FK)

Lokman Hekim: (O/L-1), (O/L-2A), (O/L-3), (O/L-4), (O/L-5)

Mikdat el-Yemin: (D/E/MY-MTY), (D/E/MY-İÇS)

Muhammed el-Garib: (D/E/MG-MGT), (D/E/MG-MGY)

Murtaza Dede: (D/E/MD-MA), (D/E/MD-MK), (D/E/MD-MT)

Necla Nazır: (D/E/YH-SNH)

Nemrut: (D/P-İN), (Y/D/H-KA), (Y/D/B-ÇA1), (T/S-KS2)

Okçu Dede: (D/E/OD-OTY)

Ömer Dede: (D/E/ÖD-ÖBB), (D/E/ÖD-ÖZ)

Şeyh Abdullah: (D/E/ŞA-KÇA)

Şeyh Ahmet Bilen: (D/E/AB-KG)

Şeyh Ali Baba: (D/E/ALB-KK), (D/E/ALB-KÇ), (D/E/ALB-ŞAY)

Şeyh Mehmet Uçankuş: (D/E/MU-KDU)

Şeyh Ökmen: D/E/ŞÖ-ÖUT)

Şeyh Postacı Ziya: (D/E/PZ-İT), (D/E/PZ-OY), (D/E/PZ-TS), (D/E/PZ-ÇY),

(D/E/PZ-M), (D/E/PZ-SG), (D/E/PZ-FÇ)

Şeyh Salih: (D/E/ŞS-AKA), (D/E/ŞS-STM)

Şeyh Yunus Rahip: (D/E/YR-MYO)

Şeyh Yusuf el-Hekim: (D/E/YH-SNH), (D/E/YH-BB)

Şeyh Zeliha: (D/E/OD-OTY)

Uzun İdris Dede: (D/E/UI-SU), (D/E/UI-P)

b) Toplumun geneli tarafından bilinmeyen sıradan insanlar:

Hatay'da derlenen toplam 125 efsanenin 7 tanesinde efsane kahramanı ya da kahramanlarından biri efsanenin anlatıldığı toplumda genelinde bilinmeyen sıradan

insanlardır. Hatay efsanelerinde kahramanlar içerisinde bulunan ve toplumun geneli tarafından bilinmeyen sıradan insanların sayısı 9'dur.

Aşağıda, Hatay efsanelerinde kahramanlar içerisinde bulunan ve toplumun geneli tarafından bilinmeyen sıradan insanların listesi bulunmaktadır.

Deli Osman: (D/D-DO)

Dul karı: (T/S-GO)

Fırıncı Mehmet Ağa: (D/P-HG)

Hacı Mustafa: (D/D-YKT)

Hafız Hoca: (O/CA-YDC)

Hasan ve Gülperi: (Y/D/T-KY)

Meryem: (D/D-YKT)

Nihat adlı birinin eşi: (O/CB-CBK)

Zahir adlı sefil bir adam: (Y/O/T-AG)

II. Belirsiz/hayali şahıslar:

Hatay efsaneleri içerisinde pek çok efsanede kahraman ya da kahramanlardan en az birinin belirsiz/hayali şahıs olduğu belirlenmiştir. Derlenen toplam 125 efsane içinde 69 efsanede efsane kahramanı ya da kahramanlarından birinin belirsiz/hayali şahıs olduğu tespit edilmiştir. Hatay efsanelerinde kahramanlar içerisinde bulunan belirsiz/hayali şahısların sayısı 44'tür.

Aşağıda, Hatay efsanelerinde kahramanlar içerisinde bulunan belirsiz/hayali şahısların listesi bulunmaktadır.

Adamın biri: (D/E/BB-BKE), (D/E/BB-BBÇ), (D/E/MG-MGY), (D/E/ŞS-STM), (D/E/YR-MYO), (D/E/YH-BB), (D/D-SAY)

Asker: (T/S-KS4)

Astsubay: (T/S-KS1)

Belediye başkanı: (O/CB-CBA)

Bir çocuk: (D/E/KD-CGÇ)

Bir delikanlı: Y/D/B-DA2)

Bir genç kız: (Y/D/B-ÇZ)

Bir kadın: (D/E/KAD-İEK), (Y/O/T-YG), (Y/O/T-AG), (Y/O/T-KY)

Biri: (O/CA-CD)

Çoban: (D/E/BB-BBÇ), (D/E/MY-İÇS), (Y/D/T-GK)

Çocuk: (D/E/PZ-FÇ), (O/CA-YDC)

Dükkâncı: (D/A-AK)

Fakir Kadın: (D/E/KAD-FK)

Gelin: (D/E/ŞS-AKA)

Hoca: (D/D-HB)

Hükümdar: (T/TY-İH)

İki arkadaş: (T/S-KS7)

İki çocuk: (Y/D/H-YK)

İki elçi: (D/A-HN)

İki genç: (Y/O/T-ADE), (Y/O/T-AN1), (Y/O/T-KP), (Y/D/T-KT1), (Y/D/T-KT2)

İki hoca: (D/D-İH)

İki kişi: (D/E/BB-GİS), (D/E/MY-MTY)

Kadın: (D/D-İH)

Kameraman: (D/E/BB-K)

Keşişin kızı: (Y/D/T-GK)

Komutan: (D/D-TVŞ), (Y/O/T-Y)

Kör bir kadın: (D/P-AHM)

Kör çocuk: (D/E/ALB-KÇ)

Köyün gençleri: (D/E/AB-KG), (D/D-HB)

Kral: (D/A-AK), (T/TY-KK)

Kumandanlar: (T/S-GO)

Müfettiş:/PZ-M)

Mühendis: (D/D-DTM)

Otoyol işçileri: (Y/D/B-ÇA2)

Padişah: (D/E/MD-MA)

Padişahın kızı: (O/L-4)

Pilot: (D/E/MU-KDU), (D/E/UI-SU), (D/E/UI-P), (T/S-KS3)

Rahip: (D/E/BB-HUR)

Şoför: (D/E/PZ-İT)

Üç kişi (T/H-HBK), (T/TY-İH)

Yaşlı bir adam (Y/O/T-YG)

Yaşlı bir kadın: (D/E/AD-YK), (O/L-1)

Yedi asker: (Y/D/T-YA)

Zat: (D/D-YKT)

III. Mitolojik kahramanlar:

Hatay'da anlatılan efsaneler içinde (Y/D/B-DA1) kodlu efsanede mitolojik kahramanlar bulunmaktadır. Aşağıda bu kahramanların listesi bulunmaktadır.

Apollon: (Y/D/B-DA1)

Daphne: (Y/D/B-DA1),

Zeus: (Y/D/B-DA1)

IV. Olağanüstü varlıklar:

Hatay'da anlatılan efsaneler içinde 10 efsanede efsane kahramanının ya da kahramanlarından birinin olağanüstü varlık olduğu belirlenmiştir. Bu efsanelerde bulunan olağanüstü varlıkların sayısı 6'dır. Aşağıda olağanüstü varlıkların listesi bulunmaktadır.

Melek: (D/E/BB-GİS), (D/A-YA), (O/L-2A)

Cebrail: (O/L-2B)

Şahmeran: (O/L-4)

Ejderha: (Y/O/T-AN1)

Cin: (O/CA-YDC), (O/CA-CD), (O/CA-HEC), (O/CA-CÇ)

Alkarısı (O/CA-AK1)

V. Hayvanlar:

Hatay'da anlatılan efsaneler içinde 19 efsanede efsane kahramanının ya da kahramanlarından birinin hayvan olduğu belirlenmiştir. Bu efsanelerde bulunan olağanüstü varlıkların sayısı 7'dir. Hatay efsanelerinde en çok bulunan hayvan yılandır. Aşağıda olağanüstü varlıkların listesi bulunmaktadır.

Yılan: (D/P-MEY), (D/E/MG-MGY), (D/E/ÖD-ÖZ), (D/D-SAY), (Y/D/H-K2), (Y/D/H-KE), (Y/D/H-Sİ), (Y/D/H-YI), (O/L-1), (O/CA-YDC), (T/TY-KK), (T/H-HBK)

Katır: (Y/D/H-KA)

Kırlangıç: Y/D/H-K1), (Y/D/H-K2)

Kedi: (Y/D/H-KE)

Sivrisinek: (Y/D/H-Sİ)

Yarasa: (Y/D/H-YA)

Yusufçuk Kuşu: (Y/D/H-YK)

VI. Kahramanı bulunmayan efsaneler:

Hatay’da anlatılan 4 efsanede kahramanın bulunmadığı belirlenmiştir. Bu efsaneler şunlardır.

(O/OO-ASE) kodlu efsane; altından sesler gelen ve geceleri nur indiği söylenen bir evle ilgilidir.

(T/S-KS5) kodlu efsane Kıbrıs savaşı zamanında bir gün sabaha karşı Amanos dağlarından Kıbrıs tarafına doğru 3 tane ateşle ilgilidir.

(T/S-KS6) kodlu efsane Kıbrıs savaşı zamanında Erzin’de küçük bir mağaradan Kıbrıs tarafına doğru giden ateşler ve mağaradan gelen barut kokusu ile ilgilidir.

(T/S-KS8) kodlu efsane de yine Kıbrıs savaşı zamanında Belen de bütün su kaynaklarının kurumması ve sonra bu kaynaklardan kan gelmesi ile ilgilidir.

Sonuç olarak, Hatay ve ilçelerinde anlatılan toplam 125 efsane içerisinde efsane kahramanlarının büyük bir çoğunluğunun gerçek veya belirsiz/hayali kahramanlar olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, Hatay efsaneleri arasında kahramanlarının mitolojiden, olağanüstü varlıklardan ve hayvanlardan olduğu veya kahramanının olmadığı az sayıda efsane de bulunmaktadır.

VII.2.3. Zaman

Bu tez çalışmasında derlediğimiz toplam 125 efsanede anlatılan olayların gerçekleşme zamanları ile ilgili şunları söyleyebiliriz.

Hatay ve ilçelerinde derlenen efsanelerde zamanı ifade etmek için kullanılan kelime ve söz kalıpları; belirli zaman ve belirsiz zaman olmak üzere iki başlık altında tespit edilmiştir.

I- Belirli zaman

Bu başlık altında Hatay efsaneleri metinlerinde bulunan belirli zamana dair kelime ve kelime grupları ile kullanıldıkları efsanelerin kodları bulunmaktadır.

10 yıl: (O/CB-CBA)

20 yıl önce: (O/CB-CBK), (T/S-KS7)

3 yıl: (Y/D/T-KY)

6 günde: (Y/Y-DİY)

600 yıldır: (D/P-MEY)

90'lı yıllara kadar: (D/E/MY-MTY)

Bundan 20-25 yıl evvel: (D/E/MU-KDU)

Bundan 20-25 yıl önce: (D/E/MY-İÇS)

Bundan 20-30 yıl evvel: (O/CB-CBHK), (D/E/PZ-FÇ), (D/E/PZ-OY)

Bundan 20-30 yıl önce: (D/E/PZ-İT)

Bundan 30-35 yıl önce: (D/E/YR-MYO)

Bundan 40-50 yıl önce: (D/E/ALB-KÇ)

Bundan iki-üç yüzyıl önce: (D/E/MG-MGT)

Bundan on yıl kadar önce: (D/E/ŞS-STM)

Cuma günü: (D/E/AB-KG)

Geçen yıl: (D/D-DO)

Hristiyanlık ilk çıktığı zamanlarda: (Y/O/T-AN2)

İskender zamanında: (T/H-ADS)

Kıbrıs harbi olurken: (D/E/UI-P), (T/S-KS1)

Kıbrıs harbi sırasında: (T/S-KS4) 1974

Kıbrıs harbi zamanında: (D/E/UI-SU)

Kıbrıs harbinde gündüzleri: (D/E/ALB-KK)

Kıbrıs savaşı olurken: (D/E/PZ-SG)

Kıbrıs savaşı sırasında: (D/E-KD-BK)

Kurtuluş savaşı zamanlarında: (Y/D/T-YA)

M.Ö. 300'lü yıllarda: (T/H-DT)

Namaz vakti: (D/E/ŞA-KÇA)

Öğle vakti: (D/E/BB-GİS)

Peygamberimiz döneminde: (O/CA-YDC)

Terör olayları arttığı zamanlarda: (D/E/PZ-ÇY)

Üç gün üç gece: (T/S-GO)

II- Belirsiz zaman

Bu başlık altında Hatay efsaneleri metinlerinde bulunan belirsiz zamana dair kelime ve kelime grupları ile kullanıldıkları efsanelerin kodları bulunmaktadır.

Aradan aylar geçmiş: (Y/O/T-ADE)

Aradan biraz zaman geçince: (D/E/MD-MK)

Aradan biraz zaman geçtikten sonra: (D/E/BB-GİS)

Aradan birkaç gün geçtikten sonra: (D/A-HN)

Aradan birkaç saat geçince:(D/E/PZ-FÇ)

Aradan günler geçmiş: (D/P-HG)

Aradan yıllar geçmiş: (Y/D/T-KY)

Aylarca yıllarca: (T/H-HBK)

Aynı gün gece: (D/P-AHM)

Binlerce yıldır: (T/S-KS2)

Bir anda: (D/E/ŞS-AKA)

Bir gece: (D/E/MD-MT), (Y/O/T-KP)

Bir gün sonra: (Y/D/B-DA1)

Bir gün:(D/E/KAD-FK)i (D/E/GD-GDE), (D/E/BB-GİS), (D/E/KAD-İEK),
 (D/D-İH) (T/S-KS1), (D/E/AB-KG), (D/E/PZ-M), (T/S-KS5), (D/E/ALB-
 ŞAY), (D/E/PZ-TS), (Y/O/T-YG), (Y/D/H-YA), (D/P-HG), (D/E/AD-YK),
 (D/P-MHY), (D/E/MY-İÇS), (D/E/ŞA-KÇA), (D/E/ŞA-KÇA), (O/CA-AK1),
 (D/E/ÖD-ÖBB), (O/CA-HEC), (O/L-5), (O/L-2B), (Y/D/H-KE), (O/L-1),
 (D/E/BB-BKÖ), (D/E/BB-BBÇ), (Y/D/H-YK), (Y/D/T-GK)

Bir müddet sonra: (O/L-1)

Bir süre: (O/L-1)

Biraz gittikten sonra: (D/P-MHY)

Biraz sonra: (O/L-5)

Biraz vakit geçince: (Y/O/T-AN1)

Birkaç ay sonra: (D/E/YR-MYO)

Birkaç gün geçmiş: (D/E/MG-MGT)

Birkaç gün sonra: (D/P-HG), (D/E/ALB-KÇ)

Birkaç yıl önce: (D/E/MG-MGY)

Bu esnada: (D/P-MEY)

Bu sırada: (D/E/ŞS-AKA), (D/E/KAD-İEK)

Bundan binlerce yıl evvel bir gün: (Y/O/T-KY)

Bundan binlerce yıl evvel: (Y/O/T-AG)

Bundan binlerce yıl önce bir gün: (Y/O/T-AN1)

Bundan sonra: (Y/D/H-K2)

Bundan yıllar önce: (O/CA-AK1)

- Bundan yıllar önce: (T/H-HBK)
- Bundan yüzlerce yıl önce: (Y/O/T-KP)
- Çok eski zamanlarda: (D/E/ÖD-ÖBB)
- Daha sonra: (D/P-MY), (D/D-YOM), (Y/D/B-ÇZ), (D/E/MY-İÇS), (O/L-1)
- Düğün günü: (Y/D/T-GK)
- Ertesi gün: (D/E/ÖD-ÖBB)
- Eskiden: (D/A-AK), (D/D-TVŞ), (Y/D/H-YI)
- Gel zaman git zaman: (D/D-SAY)
- Göz açıp kapayıncaya kadar: (D/E/BB-HUR)
- Günler geçmiş: (O/L-1)
- Her gün: (Y/D/H-YK), (Y/D/T-KY)
- Her sabah: (O/CA-HEC)
- İlk zamanlar: (O/CA-HEC)
- Kuzuculu kasabası kurulmadan önce: (Y/D/T-KT1)
- O anda: (D/E/AD-YK)
- O devirde: (Y/D/B-ÇA1)
- O gece: (D/E/YH-SNH), (D/E/KD-CGÇ)
- O günden sonra: (D/E/KD-CGÇ), (Y/D/H-KA), (Y/D/H-YA)
- O sırada: (D/E/ŞS-AKA)
- O zaman: (O/L-2B)
- O zamanlar: (O/L-5)
- Peygamberimiz daha dünyada yokken: (D/D-KK)
- Sonra: (Y/D/H-KE)
- Şimdi: (D/P-MHY)

Vakti zamanında: (D/E/KD-CGÇ)

Yıllar önce: (O/OO-ASE), (D/E/BB-BKE), (O/CB-CBA),(D/D-HB)

Yine bir vakit sonra: (D/E/BB-GİS)

Zamanında: (Y/D/T-KY), (D/E/YH-BB), (Y/D/T-KT2), (Y/D/H-Sİ), (Y/D/H-K2), (Y/D/H-KE), (Y/D/H-YK)

Sonuç olarak, Hatay ve ilçelerinde derlenen efsanelerde belirli ve belirsiz zamana dair kelime ve söz kalıplarına sıkça başvurulduğu görülmektedir.

VII.2.4. Mekân

Bu tez çalışmasında Hatay ve ilçelerinden derlenen efsane metinlerinde geçen mekânların isimleri bulunmaktadır. Bu bölümde Hatay efsanelerinde kullanılan mekânlar belirli mekân ve belirsiz mekân olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılmıştır.

I.Belirli Mekân:

Acem Dede türbesi: (D/E/AD-YK)

Adana: (D/E/ALB-KÇ), (O/L-2A)

Akkuyu mezarlığı: (D/E/ŞÖ-ÖUT)

Amanos Dağları: (Y/O/T-ADE)

Amik Gölü: (Y/O/T-AG)

Antakya: (Y/O/T-AN2) (Y/O/T-KY), (Y/D/T-GK), (D/E/ALB-ŞAY),

(D/E/MG-MGT), (D/E/YH-SNH), (D/E/YH-BB), (D/A-HN)

Arabistan: (D/D-KK)

Arsuz: (D/E/MG-MGT), (D/E/OD-OTY)

Ashab-ı Kehf: (D/A-AK)

Âşık Maşuk Ziyareti: (D/A-AMZ)

Azhar Dede türbesi: (D/E/KAD-HYY)

Bağdat: (D/E/MD-MA), (D/E/MD-MK), (D/E/ÖD-ÖBB)

Balıkli Göl: (D/P-İN), (D/D-DTM)

Bayezid Bistami türbesi: (D/E/BB-BKE)

Belen: (D/E/ALB-ŞAY), (D/E/MY-İÇS), (D/E/MY-MTY), (T/S-KS8)

Çaksına: (Y/D/T-GK)

Deliçay: (O/OO-ASE)

Dört Yol: (D/D-YOM), (D/E/PZ-FÇ), (D/P-HG), (D/E/ALB-KÇ), (D/E/ALB-ŞAY), (D/E/KVD-KDE), (D/E/KAD-İEK), (D/E/PZ-TS), (T/H-İH), (T/S-GO), (T/S-KS7)

Döver köyü: (Y/O/T-AG)

Erzin: (T/S-KS1), (T/S-KS6), (O/CB-CBK), (T/TY-İH), (Y/O/T-ADE)

Gökmeydan kasabası: (D/P-AHM)

Göksun: (O/L-2B)

Halep: (Y/D/T-GK)

Harbiye: (D/E/YH-SNH), (Y/D/B-DA1)

Hassa: (D/E/GD-GDE), (D/E/KAD-HYY), (D/E/ÖD-ÖBB), (O/CA-CD), (O/CB-CBA)

Hatay: (D/E/MG-MGT), (Y/D/T-YA)

Hıdırbey köyü: (Y/D/B-MA)

İcadiye Mezarlığı: (O/CB-CBHK)

İcadiye: (D/E/ALB-KK)

İskenderun: (Y/O/T-Y), (Y/D/T-KY), (D/D-HB), (D/E/MG-MGT), (D/E/PZ-TS), (D/E/PZ-SG)

İsos Harabeleri: (T/TY-İH)

- İstanbul: (D/E/MD-MA), (T/TY-KK)
- Kâbe: (D/D-KK)
- Karabıyık Dede türbesi: (D/E/KD-CGÇ)
- Karakese: (T/S-GO)
- Karayılan: (Y/D/T-KY)
- Kıbrıs: (D/E/PZ-SG)
- Kırıkhan: (D/E/BB-BKE), (D/E/BB-BKÖ), (D/E/BB-HUR)
- Kız Kulesi: (T/TY-KK)
- Koz Kalesi: (Y/D/T-YA)
- Kozan: (O/L-3)
- Kubbe Dede türbesi: (D/E/KAD-FK)
- Kumlu: (D/D-YKT), (D/E/ŞÖ-ÖÜT)
- Kuzuculu: (Y/D/T-KT2), (D/D-TVŞ),(O/CA-HEC), (O/OO-ASE)
- Küllü köyü: (T/H-ADS)
- Lübnan: (Y/O/T-AN1)
- Maraş: (O/L-2B)
- Mavi Yalı Oteli: (D/E/YR-MYO)
- Mekke: (D/D-KK)
- Mısır: (Y/O/T-AN3)
- Mikdat el-Yemin Türbesi: (D/E/MY-MTY)
- Misis köprüsü: (O/L-2A)
- Payas: (D/E/ALB-ŞAY)
- Rabat: (D/E-KD-BK)
- Samandağ: (D/A-AMZ), (Y/D/B-MA), (Y/O/T-AN1)

Sarıseki: (D/D-HB)
 Söğüt köyü: (O/CA-CD)
 Suriye: (D/E/GD-GDE)
 Şam: (O/CA-YDC)
 Şeyh Postacı Ziya'nın dergâhı: (D/E/PZ-FÇ)
 Şeyh Yunus Rahip türbesi: (D/E/YR-MYO)
 Tarsus: (D/A-AK)
 Urfa: (D/P-İN), (D/D-DTM)
 Yarikkaya (Y/O/T-Y)

II. Belirsiz Mekân:

Bir köy: (D/P-MHY), (Y/D/T-KT1)
 Fırıncı dükkânı: (D/P-HG)
 Cami: (D/E/AB-KG), (D/E/AB-KG)
 Köy: (D/E/AB-KG)
 Hastane: (D/E/ALB-KÇ)
 Köşker dükkânı: (D/E/KAD-İEK)
 Bir ev: (D/E/PZ-TS), (O/OO-ASE), (O/CA-HEC)
 Postane: (D/E/PZ-M)
 Köyün birinde: (D/E/ŞS-AKA)
 Kabristan: (D/A-YA)
 Mezarlık: (D/D-İH)
 Bir mezar: (D/D-YOM)
 Dağlar: (Y/D/H-KA)
 Yayla: (Y/D/H-YK)

Mağara: (D/A-AK), (D/A-HN), (D/E-KD-BK)

Sonuç olarak, Hatay efsanelerinde kullanılan mekânların büyük oranda belirli mekân olduğu belirlenmiştir.

VII.3. Efsanelerin Üslup Özellikleri

Efsanelerin üslup özellikleri büyük oranda anlatıcı ekseninde gelişen özellikler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bölümde Hatay yöresinden derlenen efsanelerin üslup özelliklerine dair unsurlar üzerinde durulacaktır.

VII.3.1. Tahkiye

Edebiyatta bir üslup özelliği olarak “hikâye etme, anlatma” (Devellioğlu, 2000, s. 1020) anlamında kullanılan bir terim olan tahkiye; kısaca halk edebiyatında anlatı türlerinin anlatıcı tarafından edebi bir dil ve üslupla anlatılması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Bu tez çalışmasında 85 kaynak kişiden 125 efsane derlemesi yapılmış ve bu efsaneler üslup özellikleri de mümkün olduğu kadar korunarak yazılı ortama aktarılmaya çalışılmıştır. Anlatıcı ve efsane sayısının çok olması sebebiyle anlatılan bütün efsanelerde tahkiye unsurlarının aranması bu çalışmanın alanı dahilinde olmadığı için tahkiye konusundan çok fazla örnek vermek mümkün görünmemektedir. Ancak, derlenen efsanelerde üslup unsuru olarak tahkiye ile ilgili birkaç tespiti de burada ifade etmekte yarar vardır.

Anlatılarda tahkiye, anlatılan konu, zaman, mekân, kahramanlar ve en önemlisi dil ve ifade kullanımını merkezinde ortaya çıkan bir üslup özelliğidir. Dolayısıyla, anlatıda tahkiyenin oluşumunda en önemli unsur anlatıcıdır. Her anlatıcının kendine ait dil ve üslubu, dolayısıyla kullandığı kelimeler, cümlelerin kısalık-uzunluk-devriklik gibi

özellikleri, kullandığı tasvir ve betimlemeler, fiillerde zaman, anlatının bakış açısı ve daha birçok unsur anlatıda tahkiyenin özelliklerini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada, yazılı ortama aktarılan efsane metinleri içinde tahkiye unsurlarının belirgin olarak ortaya çıktığı ve anlatıcının dilinde edebi eser şekil kazanacak derecede tahkiye edilmiş efsaneler bulunmakla birlikte basit nesir özelliği gösteren efsaneler de bulunmaktadır. Bu durum anlatıcının üslup özelliği temelinde gerçekleştiği için bu bölümde efsanelerdeki tahkiye unsurları, daha önceki bölümlerde yaptığımız gibi, efsanelerin konularına göre tasnifi sıralamasına göre değil, anlatıcıların tahkiye yeteneklerine göre oluşturulacaktır.

Efsane derlemeleri esnasında anlatıcılar arasında anlatılarında tahkiye yönünden en yetenekli olduğunu düşündüğümüz kişi K.47 kodlu anlatıcıdır. Bu çalışmada 4 efsane derlemesi yaptığımız anlatıcının anlattığı efsanelerde dil ve üslup yönünden diğer pek çok anlatıcıya nazaran daha güçlü bir ifade gücüne sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bu anlatıcının anlattığı “Lokman Hekim-I (O/L-1), Yılana Dönüşen Cin (O/CA-YDC), Hazine Bekçisi Kılıç (T/H-HBK) ve Genç Osman (T/S-GO)” adlı efsanelerin biçim, içerik ve üslup yönünden anlatıcı merkezli olarak oldukça iyi anlatıldığı görülmektedir. Aşağıda bu konuda örnekler bulunmaktadır.

K. 47 kodlu anlatıcı Lokman Hekim’le ilgili (O/L-1) kodlu efsanede, “...Lokman Hekim yaşlı kadına, ormanda yayılan dişi ala keçinin sütünü emmiş kara yılanın beş yüz yaşında ölmüş kaplumbağa kabuğuna kusmuş olduğunu [S-Y] ve kendisinin de onu içtiğini söylemiş....” cümlesinde yapmış olduğu betimlemeler ve ifade gücü hikâye etme açısından dikkate değer bir örnektir. Yine aynı anlatıcının anlattığı ve yılana dönüşen cinle alakalı (O/CA-YDC) kodlu efsanede “....Evet bu, demişler. Çocuk bakar, cenaze orada yatıyor, kendinin öldürdüğü arkadaşı. İnsan olarak o çocuklara

görüldüğü sıfatla. Cinnî sıfatında değil. İnsan sıfatında yatıyor...” cümlesi ile anlattığı efsanede geçen bir hadiseyi dinleyicinin gözünde canlandırarak şekilde hikâye etmekte ve efsanenin bütününde dolaylı anlatım göze çarpmaktadır.

Anlatıcılar arasında anlattığı efsanelerde üslup unsuru olarak tahkiye yönünden yetenekli olduğunu düşündüğümüz bir diğer anlatıcı da K.38 kodlu anlatıcıdır. Çalışmamızda 3 efsane derlemesi yaptığımız bu anlatıcı anlattığı efsanelerde anlatım gücü ve tekniği ile efsanelere canlılık kattığı gözlemlenmiştir. Örneğin, anlatıcı İskenderun’un Karayılan beldesinde anlatılan ve taş kesilme ile ilgili (Y/D/T-KY) kodlu efsanede “...Babası Gülperi’yi tüm yalvarmalarına rağmen öldürmüş, ancak içine de bir şüphe düşmüş. Sonunda, Gülperi’nin karnını [S-A] yarmaya karar vermiş ve karnını yardığı anda Gülperi’nin karnından bir karayılan çıkmış ve orada babasını öldürmüş [E-OG]. Daha sonra bu karayılan, yeni doğmuş bir bebeğe dönüşmüş...” cümlelerinde kullandığı yapılar anlatılarda tahkiye açısından göze çarpmaktadır.

Hatay ve ilçelerinde derlenen efsanelerde anlatıcıların efsane anlatımı sırasında daha çok düz ve kurallı cümleleri tercih ettikleri görülmekle birlikte yöresel ağız özelliklerini de barındıran ve kesik ve devrik cümleleri de kullandıkları görülmektedir. Örneğin, K.23 kodlu anlatıcının anlattığı sivrisinekle ilgili (Y/D/H-Sİ) kodlu efsanede geçen “...Kimin eti, kanı tatlı, git hepsinden kan al, insandan, at, inek, koyun, davar hepinin kanından al, sonra da gel söyle bana, demiş...” ifadelerinde bu durum ortaya çıkmaktadır.

Anlatılan efsanelerde genel olarak fiillerin zamanı olarak duyulan geçmiş zaman kipinin kullanıldığı, anlatı esnasında her ne kadar şimdiki ve geniş zamanlı fiiller kullanılsa da bu kullanımların anlatının bağlamı içerisinde duyulan geçmiş zaman anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, K. 52 kodlu anlatıcının anlattığı

(D/E/KAD-HYY) kodlu efsanede geçen “Hassa’da uzun süre yağmur yağmadığı zamanlarda yağmur duasına çıkılır. Eğer yağmur duası sonunda yağmur yağmazsa, Azhar Dede’nin türbesine iki kişi gönderilir, oradan alınan taş suyun içine konur, o zaman yağmur yağarmış [J-EHE]. Bunu geçen yıllarda da yapmışlar...” ifadelerinde anlatıcı her ne kadar farklı zaman kipleri kullansa da bağlam olarak anlatı zamanı duyulan geçmiş zamandır.

Hatay ve ilçelerinde derlenen efsanelerin büyük bir çoğunluğunda anlatıcı efsaneyi anlatmaya başlamadan önce anlatacağı efsanenin konusu ile ilgili kısa ve açıklayıcı ifadeler kullanmışlardır. Örneğin, K. 67 kodlu anlatıcının anlattığı iki ermiş kardeşle ilgili (D/E/KAD-İEK) kodlu efsanenin başında “Dört Yol’da ermiş seviyesine çıkan iki kardeş varmış. Bunlardan Azhar Dede Gavurdağı’nda yaşıyor süt satarak geçimini sağlıyormuş. Diğeri Kubbe Dede ise Dört Yol’da köşkerlik yapıyormuş” ve K.10 kodlu anlatıcının anlattığı ve Kıbrıs savaşı sırasında gerçekleştiğine inanılan bir efsane ile ilgili (T/S-KS6) kodlu efsanenin başında “Erzin’de İçmeler beldesi civarında bir tepede küçük bir mağara bulunmaktadır” ifadeleri ile anlatıcılar anlatacakları efsaneye başlamadan önce bilgi verici ifadeler kullanmışlardır.

Görüldüğü gibi, Hatay ve ilçelerinde derlenen efsanelerin anlatımında tahkiye, anlatıcılar merkezinde gelişen bir durum olduğu için her anlatıcının ayrı bir tahkiye üslubu bulunmaktadır. Çalışmamızda yararlandığımız anlatıcıların birçoğu, efsane ve diğer anlatı türlerinin icra ortamlarında çok bulunan ve icra konusunda yetenekli kişiler oldukları için anlatılarında bir üslup unsuru olarak tahkiyede başarılı oldukları söylenebilir.

VII.3.2. Diyalog

İki veya daha fazla kişinin karşılıklı konuşması anlamında kullanılan ve halk anlatılarında anlatı içinde en sık rastlanan üslup özelliklerinden biri diyalog; bu çalışmanın

temel konusu olan Hatay efsanelerinde sık rastladığımız bir üslup unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hatay'dan derlenen efsanelerde geçen diyaloglarla ilgili değerlendirmelerde bulunmadan önce şunu ifade etmek gerekir ki efsanelerde diyaloga dair unsurlar anlatıcı ekseninde şekillenmektedir ve dolayısıyla, bir efsanede diyalog kullanılıp kullanılmaması büyük oranda anlatıcıya bağlıdır. Efsanenin içeriğine bağlı olarak gelişen ve anlatıcının üslubu doğrultusunda kullanılan metin içi diyaloglar efsanelerde birçok farklı biçimde ortaya çıkabilmektedir. Anlatıcı, efsane içerisinde konuşurmak istediği kişileri konuşturabileceği gibi dolaylı anlatım metodu kullanarak konuşturmayabilir ya da anlatıcı efsane anlatırken kendi isteği doğrultusunda bazı yerlerde diyalog bazı yerlerde ise dolaylı anlatım kullanabilir. Bu durum tamamen anlatıcının tahkiyesi ile alakalı bir durumdur.

Çalışmanın konusu efsaneler olduğu için anlatılarda olağanüstü unsurlar ön plandadır, dolayısıyla bu çalışmada insan dışı canlı veya cansız varlıkların insanla veya kendi arasında diyalog kurması olağandır. Ayrıca, tam olarak diyalog olmasa da, iletişim olarak kabul edebileceğimiz dua, istek gibi konuşma çizgisi ile belirtilebilecek ifadelere de rastlanmaktadır. Bütün bunların dışında hiçbir diyalogun olmadığı efsaneler de bulunmaktadır.

Hatay efsanelerinde diyalog ve iletişimle ilgili aşağıdaki tespit ve değerlendirmelerde bulunulmuştur:

Bu çalışmada Hatay'da derlediğimiz efsanelerin büyük bir çoğunluğunda diyalog bulunmaktadır. Bu diyaloglar doğrudan doğruya anlatıcının dilinde iki veya daha fazla insanın efsane konusu içerisinde birbiriyle girdiği diyaloglardır. Örneğin, Hz. Musa ve Hz. Hızır'ın yolculuğu sırasında başlarından geçenlerle ilgili (D/P-MHY) kodlu efsanede Hz. Musa ve Hz. Hızır:

“ ...

- Sen ne yapıyorsun, şimdi bu insanlar nasıl gidecekler, bunu neden yaptın, demiş. Hz. Hızır:

- Hani bana hiçbir şey sormayacaktın. Tamam, buraya kadar, artık seninle yollarımız ayrılıyor, demiş. Hz Musa bunu duyunca:

- Tamam, bir daha ağzımı açmayacağım, demiş...” şeklinde diyalog kurmaktadırlar.

Hatay’da derlenen efsanelerde insan ile diğer canlılar arasında diyalog kurulduğu da görülmektedir. Bu konuda örneklerin sayısının çok fazla olduğunu söyleyemeyiz. Örneğin, Hz. Muhammed, Hz. Ebubekir ve yılan arasında geçen (D/P-MEY) kodlu efsanede;

“ ...

- Seni sokacak diye korktum, yılan çıktı, ayağımı koydum, ısırıldı. Canım yandı. Ondan dolayı ağladım, demiş. Peygamberimiz delikten başı gözüken yılanla seslenmiş:

- Ebubekir benim arkadaşımıdır. Sen nasıl onu ısırırsın, demiş. Yılan:

- Ey Allahın Resülü, senin geleceğini Hz. İsa’dan duydum. Bana Ahmet adında bir peygamber gelecek Sevr mağarasında konaklayacak, dedi. Ben 600 yıldır bu mağarada seni bekliyorum. Senin o mübarek yüzünü görmemi Hz. Ebubekir’in ayağı engel oluyordu, demiş...” şeklinde yılanla insan arasında diyalog kurulması söz konusudur.

Lokman Hekim’in ölümsüzlük otunu bulması ile alakalı (O/L-2B) kodlu efsanede ise;

“ ...

- Cebrail (a.s), Lokman Hekim’e:

- Nereye gidiyorsun ya Lokman, demiş. Lokman Hekim:

- Ben ecel otunu buldum, onu kullanmaya gidiyorum. Cebrail (a.s):
- Sen rabbime karşı geliyorsun, ecel otunu kullanamazsın. Lokman Hekim:
- Kullanırım, demiş. O zaman Cebrail (a.s) sağ kanadının ucuyla Lokman

Hekim'in eline vurmuş..." insan ile meleğin diyalogu söz konusu olmaktadır.

Bir başka örnekte ise yılanı dönüşen cinle alakalı (O/CA-YDC) kodlu efsanede;

"...

- Bunun cezası, nedir, diye mahkeme heyetine sorarlar. Cin mahkemesindekiler:

- Bunun cezası bizde ölüm, demişler. Çocuk demiş ki:

- Ben insan olarak öldürmedim. Peygamberimizin ağzından çıkan hadis var.

Zararlı mahlûkatı öldürün, diye. Ben ona binaen yılan zararlı diye öldürdüm, demiş..."

insan ile cinler arasında diyalog kurulması söz konusu olmaktadır.

Bu çalışmada hayvan ile hayvanın diyalog kurduğu da görülmektedir. Kırlangıç, sivrisinek ve yılan arasında geçen (Y/D/H-K2) kodlu efsanede;

"...Kırlangıç sivrisineğe nereye gittiğini sormuş. Sivrisinek, yılanın yanına gittiğini söylemiş. Niye gittiğini sorunca:

- İnsanın kanının tadı güzel, diyeceğim, demiş. Bunun üzerine kırlangıç sivrisineğin dilini yemiş. Daha sonra bu durumu öğrenen yılan kırlangıcın yanı gitmiş.

- Sen bana haber getiren sivrisineği dilsiz bıraktın, ben de bundan sonra sana düşmanım, demiş. Kırlangıç da yılanı:

- Ben de bundan sonra senin korktuğun insanlara yakın olacağım, sen bana ne zaman yaklaşsan insanlar seni görüp öldürecek, demiş..." şeklinde hayvanlar arasında diyalog kurulmuştur.

Bu çalışmada pek çok anlatıcının efsane içerisinde diyalog kurulması gereken yerlerde dolaylı anlatımı tercih ettiği görülmüştür. Bu genel olarak anlatıcının o anki ifade üslubu ile alakalı bu durumdur. Örneğin, Yenişehir Gölü'nün oluşumu ile alakalı (Y/O/T-YG) kodlu efsanede anlatıcı diyalog yerine;

“...Bu kadının yanına yaşlı bir adam gelmiş. Kadından biraz ekmek istemiş. Kadın yaşlı adama kızıp ekmek vermemiş...” cümlelerini kullanmayı tercih etmiştir.

Yine başka bir örnekte, Uzun İdris Dede'nin bir kerameti ile alakalı (D/E/Ü-SU) kodlu efsanede anlatıcı; “...Denize inince Uzun İdris Dede pilota yakıt olarak depoya deniz suyu doldurmasını söylemiş...” cümlelerini kullanarak dolaylı anlatımı tercih etmiştir.

Hatay efsanelerinde, efsane kahramanlarının dua ettikleri durumlar da olmaktadır. Örneğin, Kurtuluş savaşı zamanında taş kesilen yedi askerle ilgili (Y/D/T-YA) kodlu efsanede askerler;

“... ”

- Allah'ım, biz bu kâfirlerin esiri olacağımıza taş olalım daha iyi...” şeklinde dua etmişlerdir.

Hatay'da derlenen bazı efsanelerde ise hiç diyalog bulunmamaktadır. Bu efsaneler; dünyanın ve insanların yaratılışı ile ilgili (Y/Y-DİY) kodlu efsane gibi kısa veya Kıbrıs savaşı sırasında Belen'de su kaynaklarının kuruması ile ilgili (T/S-KS8) kodlu efsane gibi, oluşumunda canlıların etkili olmadığı olağanüstü nitelikli efsanelerdir.

Sonuç olarak çalışmamızda yararlandığımız toplam 125 efsane içerisinde insanla insan, insanla diğer canlılar, doğaüstü varlıklar ve diğer canlılar arasında diyalogların bulunduğu tespit edilmiş. Ayrıca diyalog olarak nitelendirilemese de dua, istek gibi efsane kahramanlarının iletişim kurmalarına vasıta olacak ifadelerin de efsanelerde

kullanıldığı belirlenmiş. Yine, diyalog olarak konuşma şeklinde ifade edilmeyen ancak, efsanenin içeriğinden anlaşılan dolaylı anlatımlar da kullanılmıştır. Bunlara ek olarak hiçbir diyalog unsuru tespit edilmeyen efsaneler de bulunmaktadır.

Anlatıcıların üslubundan ve efsanelerin içeriğinden anlaşıldığı kadarıyla Hatay'da derlenen efsanelerde diyalogla ilgili herhangi bir sınıflamanın, en azından, efsanelerin konularına göre yapılan tasnife paralel bir sınıflamanın yapılması mümkün olmamaktadır.

VII.3.3. Tasvir

Kelime manası olarak “resmini yapma, resim, figür, portre, yazıyla tarif etme” (Devellioğlu, 2000, s. 1039) anlamına gelen ve edebiyatın her türünde az veya çok kullanılan bir üslup özelliği olan tasvir; Hatay efsaneleri konulu bu çalışmada çok sık rastlanan bir üslup özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Üsluba dair diğer unsurlarda olduğu gibi tasvir de anlatıcı merkezli bir özellik olarak görülmektedir.

Daha çok, betimleme şekliyle bilinen ve anlatıcının sıfatlar ve benzetmeler yoluyla anlatıyı güçlendirmesi veya bir olayı bir, durumu tarif etmesi şeklinde ortaya çıkan tasvirlerle Hatay efsanelerinde anlatıcıların çok sık başvurduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda, aşağıda Hatay efsanelerinde anlatıcıların kullandığı ve öne çıkan tasvirlerle dair bazı örnekler bulunmaktadır.

Hızır'ı (a.s.) görmek isteyen bir adamla ilgili (D/P-HG) kodlu efsanede anlatıcı efsane içerisinde “...Birkaç gün sonra yine Fırıncı Mehmet Ağa dua ederken dükkânın kapısında yine üstü başı perişan, fakir adam belirmiş...” şeklinde tasvir yapmıştır.

Bayezid Bistami için gökten inen sofraya ile alakalı (D/E/BB-GİS) kodlu efsanede anlatıcı sofraya tasvirini “...Bu sefer yedi melek altın tepsi üzerinde cennet meyvelerinin de bulunduğu muazzam bir sofraya indirmiş...” şeklinde yapmıştır.

Bir başka örnekte ise Asi Nehrinin oluşumu ile ilgili (Y/O/T-AN1) kodlu efsanede ejderhanın büyüklüğünü tasvir etmek amacıyla “...Ejderha o kadar büyükmüş ki ve can acısıyla kıvranınca Samandağ’dan yerleri, dağları parçalaya parçalaya şimdiki Lübnan’a kadar vadi oluşturmuş...” şeklinde ifadeler kullanmıştır.

Tasvir konusunda örneklerin artırılması mümkündür. Sonuç olarak, efsane gibi olağanüstü özelliklerin ağırlıklı olarak kullanıldığı bir anlatı türünde tasvirler yoğun olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla, Hatay’da derlenen efsanelerin büyük bir çoğunluğunda bu kullanım; kahramanlar, zaman mekân ve olay gibi içeriğe dair unsurların tasvir edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir.

VII.3.4. Klişe Sözcükler

Anlatılar içerisinde veya metinlerde sürekli olarak tekrarlanan ve bir nevi kalıp ifadeler olarak niteleyebileceğimiz sözcükler olan klişe sözcükler; anlatılarda sık başvurulan bir üslup özelliği olarak bilinmektedir. Özellikle, masallarda “bir varmış yokmuş” veya “evvel zaman içinde kalbur saman içinde” gibi masal türüne özgü klişe sözcükler hemen her masalda kullanılmaktadır. Efsanelerde ise her ne kadar masallarda olduğu gibi çok bilinen ve sadece efsane türüne özgü klişe sözcükler olmasa da anlatıcıların dilinde klişe sözcük niteliği kazanan ifadeler rastlanmaktadır.

Bu bölümde 85 kaynak kişiden derlenen 125 efsanede, anlatıcıların çok sık kullandıkları ve klişe sözcük niteliğine bürünmüş ifadelerle ilgili bazı tespitler yapılmıştır.

Hatay efsanelerinde klişe sözcüklerin kullanımını büyük oranda anlatıcının efsaneyi anlatmaya başlarken kullandığı ilk ifadeler veya bitirirken kullandıkları son ifadeler şeklindedir.

Hatay efsanelerinde anlatıcıların kullandığı klişe sözcüklerin daha çok zamanla ilgili klişe sözcük olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak anlatılacak efsanenin oluşum

zamanını belirtmek amacıyla kullanılan ve belirsiz bir zamanı ifade eden “bir gün” ifadesi Hatay efsanelerinde anlatıcıların gerek efsaneye başlarken gerekse olayın akışına göre efsanelerin muhtelif yerlerinde sık başvurdukları ifade olarak dikkati çekmektedir. Örneğin, Hz. Musa ve Hz. Hızır’ın yolculuğunun anlatıldığı (D/P-MHY) kodlu efsanenin başında “Hz. Musa ve Hz. Hızır bir gün yolda giderken Hz. Hızır, Hz. Musa’ya...” ve Acem Dede ile ilgili (D/E/AD-YK) kodlu efsanenin başında “Bir gün yaşlı bir kadın Bağarası’na üzüm toplamaya gitmiş...” şeklinde “bir gün” kelimesinin belirsiz bir zamanı karşılayan klişe söz olarak kullanıldığı görülmektedir.

Klişe ifade olarak “bir gün”, efsanelerin muhtelif yerlerinde anlatıcılar tarafından efsane zamanı içerisinde belirsiz bir zamanı ifade etmek için de kullanılmıştır. Örneğin, Şeyh Ahmet Bilen’le ilgili (D/E/AB-KG) kodlu efsanede “bir gün” klişe sözcüğünün “...Bir gün köy yanmaya başlamış. Köylüler söndürmeye çalışsa da yangın sönmemiş...” şeklinde efsanenin olay akışı içerisinde kullanımı olmuştur. “Bir gün”, Hatay efsanelerinde anlatıcıların efsanelerde en sık başvurduğu klişe ifadelerden biridir.

Zamanla ilgili klişe sözler olarak kullanılan ve genel olarak anlatıcıların efsaneye başlarken kullandıkları bir diğer ifade ise “bundan...yıl evvel (önce)” şeklinde kullanılan klişe ifadedir. Bu ifade Hatay efsanelerinde anlatıcıların dilinde “Bundan binlerce yıl evvel”, “Bundan yüzlerce yıl önce”, “Bundan binlerce yıl önce”, “Bundan 40-50 yıl önce”, “Bundan iki-üç yüzyıl önce” ve “Bundan yıllar önce” gibi farklı formlarda ve sıkça kullanılmıştır. Örneğin, Şeyh Ali Baba ile ilgili (D/E/ALB-KÇ) kodlu efsane “Bundan 40-50 yıl önce_Dörtyol’dan bir çocuğun gözüne oyun oynarken bıçak batmış...” şeklinde klişe bir ifade ile başlamaktadır. Yine, Şeyh Muhammed el-Garib’le ilgili (D/E/MG-MGT) kodlu efsane “Bundan iki-üç yüzyıl önce İskenderun-Hatay bölgesinde

açlık ve sefalet başlamış...” şeklinde klişe sözlerle başlamaktadır. Bu konuda örneklerin artırılması mümkündür.

Aşağıda, Hatay efsanelerinde anlatıcıların kullandığı ve zamanla ilgili diğer klişe sözler ve kullandıkları efsanelerden örnekler bulunmaktadır.

“Yıllar önce”: (D/E/BB-BKE) ve (D/D-HB) kodlu efsaneler.

“Zamanında”, “Vakti zamanında”, “Çok eski zamanlarda”, “Kıbrıs harbi zamanında (sırasında)”: (Y/D/T-KT2), (Y/D/T-KY), (D/E/KD-CGÇ), (D/E/ÖD-ÖBB) ve (D/E/Üİ-SU) kodlu efsaneler.

“Eskiden”: (D/A-AK) ve (Y/D/H-YI) kodlu efsaneler.

“Şimdiki”, “Bugünkü”: (Y/D/B-DA2) ve (Y/O/T-YG) kodlu efsaneler.

Hatay efsanelerinde zamanla ilgili klişe sözlerin dışında anlatıcının, çoğunlukla, efsaneye başlarken kullandığı ve belirsiz şahsı ifade etmek amacıyla kullandığı “Adamın biri” şeklindeki klişe söz de bulunmaktadır. Halk anlatı türlerinin pek çoğunda kullanılan bu klişe söz Hatay efsanelerinde de yoğun olarak kullanılmaktadır. Örneğin, (D/E/BB-BKE) ve (D/E/BB-BBÇ) kodlu efsanelerde “Adamın biri” şeklinde klişe söz kullanıldığı görülmektedir. Bu konuda örneklerin artırılması mümkündür.

Hatay efsanelerinde anlatıcının daha önce dinlemiş olduğu efsaneyi aktarırken veya efsanenin içeriğinde bulunan ifadeler olarak “Anlatıldığına göre” veya “Bir rivayete göre” gibi klişe sözlere de başvurduğu görülmektedir. Örneğin, (D/E/ÖD-ÖZ), (Y/D/B-ÇZ) ve (D/E/KVD-KDE) kodlu efsanelerde “Anlatıldığına göre” veya “Bir rivayete göre” şeklinde klişe sözlerin kullanıldığı görülmektedir.

Hatay’da derlenen efsanelerde klişe sözlere “Dönüşümle İlgili Efsaneler” sınıfına giren “Taşa Dönüşme İle ilgili Efsaneler” grubunda yer alan ve efsanenin sonunda efsane kahramanlarının dua kipinde taşa dönüşmek istemeleriyle ilgili ifadeler de örnek

olarak verilebilir. Sadece taşa dönüşme ile ilgili efsanelerde yer alan ve bu çalışmada sınıflandırmaya tâbi tutulan 5 efsanede, efsane kahramanlarının zor durumdan kurtulmak amacıyla taşa dönüşmek istedikleri belirlenmiştir. Bu bağlamda; (Y/D/T-GK), (Y/D/T-KT1), (Y/D/T-KT2), (Y/D/T-KY) ve (Y/D/T-YA) kodlu efsanelerde efsane kahramanlarının, anlatıcının dilinde, taşa dönüşmek için “Allah’ım, beni (bizi) taş et” şeklinde dua ettikleri belirlenmiştir.

Sonuç olarak, Hatay efsanelerinde kullanılan klişe sözler büyük oranda efsanelerin başında olmak üzere hemen her efsanede bulunmaktadır. Ancak “Taşa Dönüşme İle ilgili Efsaneler” sınıfına giren 5 efsanenin sonunda da klişe sözler bulunmaktadır. Hatay efsanelerinde tespit edilen klişe ifadelerin büyük bir kısmı efsanelerde zamanla ilgili olmakla birlikte efsanelerdeki belirsiz şahıs ve anlatıcının efsaneyi aktarması ile klişe sözler de bulunmaktadır.

VII.3.5. Atasözleri ve Deyimler

Hatay’da derlenen efsanelerin metinleri incelendiğinde; “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz” (Türk Dil Kurumu, 2011, s. 180) olarak tanımlanan atasözlerinin kullanımına rastlanmamıştır. Ancak, “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği” (Türk Dil Kurumu, 2011, s. 651) olarak tanımlanan deyimlerin bazı Hatay efsanelerinde kullanıldığı görülmektedir.

Aşağıda, Hatay’da anlatılan efsanelerde kullanılan deyimler ve kullanıldıkları efsanelerin kodları verilmiştir.

Ağzını açmamak: (D/P-MHY)

Aklına gelmek: (D/E/KAD-HYY)

Aklından geçenleri hissetmek: (D/E/AB-KG)

- Alay etmek: (D/D-HB)
- Aldırış etmemek: (D/E/AB-KG)
- Bin derde deva olmak: (D/E/ÖD-ÖBB)
- Dalga geçmek: (D/E/MY-İÇS), (D/P-İN)
- Derdine derman olmak: (D/E/KAD-FK)
- Dili tutulmak: (D/D-DTM), (D/D-DTM)
- Dört ayağının üzerine düşmek: (Y/D/H-KE)
- El istemek: (D/E/PZ-M)
- Ele geçirmek: (T/H-HBK)
- Geçimini sağlamak: (D/E/KAD-İEK)
- Geçmiş olmak: (D/E/ALB-KÇ)
- Gözlerine inanmamak: (D/E/ALB-KÇ), (D/E/ALB-ŞAY)
- Güzelliği dillere destan olmak: (Y/D/T-GK)
- Halk etmek: (D/P-MY)
- İçine yedirememek: (Y/O/T-Y)
- İki hanesi üç olmamak: (D/D-HB)
- Kendini ilah yerine koymak: (D/P-İN)
- Kötü gözle bakmak: (D/E/PZ-TS)
- Kulağına gitmek: (D/P-İN)
- Ortadan kaybolmak: (D/E/BB-GİS)
- Oyun çıkarmak: (O/CA-YDC)
- Önüne geleni çağırmak: (D/E/BB-BKE)
- Sel götürmek: (D/E/KAD-HYY)
- Üstü başı perişan olmak: (D/P-HG)

Yola düşmek: (D/E/BB-GİS), (D/E/ŞÖ-ÖUT)

Yuva yapmak: (D/P-MEY)

Sonuç olarak, yapılan metin incelemesi sonucunda Hatay’da anlatılan bazı efsanelerde deyimlerin kullanıldığı ancak, Hatay efsanelerinde atasözlerinin kullanılmadığı belirlenmiştir.

VII.3.6. Alkış ve Kargış

“Alkış”; “Bir şeyin beğenildiğini onaylandığını anlatmak için el çırpma, kargış karşıtı” (Türk Dil Kurumu, 2011, s. 97) anlamına gelmektedir. “Kargış” ise “ Kargıma işi veya bu maksatla söylenen sözler, lanet, telin, beddua, ilenç, alkış karşıtı” (Türk Dil Kurumu, 2011, s. 1328) anlamına gelmektedir.

Alkış ve kargış hakkında Boratav şu değerlendirmelerde bulunmuştur. Alkış, kişinin iyiliğinin istendiği göstermek amacıyla kullanılır, kargış ise aksine kişinin kötülüğünün istendiği durumlarda kullanılır (Boratav, 1992, s. 136-140)

Hatay efsanelerinde alkış ve kargış çok fazla kullanılmamıştır.

Aşağıda Hatay efsanelerinde alkış örneği olarak gösterebileceğimiz ifadeler ve bu ifadelerin kullanıldıkları efsanelerin kodları bulunmaktadır.

(D/P-HG) kodlu efsanede Hz. Hızır’ı görmek isteyen kişinin “Ya Rabbi, bana Hızır’ı gönder” şeklinde ifadesi, (D/E/AB-KG) kodlu efsanede Şeyh Ahmet Bilen’in “Rabbim, gerçekten hasta ise onu kurtar...” şeklinde ifadesi, (D/E/BB-GİS) kodlu efsanede Bayezid Bistami’nin “Ben yemek indirmek için nasıl dua edilir bilmem ama siz kimin yüzü hürmetine rabbimden yemek istiyorsanız ben de onun yüzü hürmetine rabbimden yemek istiyorum” şeklinde ifadesi, (Y/D/T-GK) kodlu efsanede âşıkların “Allah’ım, biz bunların eline düşeceğimize bizi taş et” şeklinde ifadeleri, (Y/D/T-KT2) kodlu efsanede âşıkların “Allah’ım bizi ya taş ya da kuş yap” şeklinde ifadeleri, (Y/D/T-YA) kodlu

efsanede askerlerin “Allah’ım, biz bu kâfirlerin esiri olacağımıza taş olalım daha iyi” şeklinde ifadeleri ve (Y/D/H-KE) kodlu efsanede peygamberin “Allah, kedi kuluncun yere gelmeye” şeklinde ifadesi Hatay efsanelerinde kullanılan alkış örnekleridir.

Hatay efsanelerinde dört efsanede kargış kullanımına rastlanmıştır. (D/D-HB) kodlu efsanede hocanın köylülere “Allah iki hanenizi üç yapmasın, nesliniz çoğalmasın” şeklinde bedduası, Yılanların yaratılışı ile ilgili (Y/D/H-YI) kodlu efsanede Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın “Allah, yılan, dünyada sürünesin, ölümün de insan elinden olsun” şeklinde bedduaları, (Y/D/T-GK) kodlu efsanede yaşlı bir kadının iki âşığın kavuşmasını engelleyen askerlere hitaben söylediği “Onlar gençliklerini yaşayamadılar, Allah sizi de taş etsin” şeklindeki bedduası ve Ahmet Bilen olarak bilinen meşhur bir zatla alay eden köyün gençlerinin Şeyh tarafından cezalandırılması ile ilgili (D/E/AB-KG) kodlu efsanede şeyhin “Rabbim...Eğer yalansa oraya yetişmeden ölsün” şeklinde ifadesi Hatay efsanelerinde kullanılan kargışlardır.

Sonuç olarak, Hatay efsanelerinde 7 efsanede alkış 4 efsanede ise kargış örneğine rastlanmıştır.

VII.3.7. İkileme ve Tekrar

“Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması” (Türk Dil Kurumu, 2011, s. 1165) şeklinde tanımlanan ikileme ve “Bir konuşma veya yazıda aynı düşünceyi, kelimeyi birçok defa söyleme” (Türk Dil Kurumu, 2011, s. 2307) şeklinde tanımlanan tekrar; Hatay efsanelerinde kullanılan üslup özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çoğunlukla, anlatımı kuvvetlendirmek amacıyla kullanılan ikilemeler Hatay efsaneleri içerisinde farklı görev ve anlamlarda kullanılmıştır. Aşağıda Hatay efsanelerinde

kullanılan bazı ikilemeler ve bu ikilemelerin efsane içerisinde kullanımlarına dair örnekler bulunmaktadır:

Hatay efsaneleri metinlerinde en sık kullanılan ikilemeler cümle içerisinde fiilleri niteleme görevi üstlenen zarf fiil olarak kullanılan ikilemelerdir. Çoğunlukla aynı iki kelimenin tekrarı şeklinde kullanılan bu ikilemeler efsane içerisinde eylemin ifade gücünü artırmak amacıyla kullanılmışlardır. Örneğin; (Y/O/T-AN1) kodlu efsanede “...Biraz vakit geçince tepelerden aşağı doğru dev bir ejderha ağaçları kıra kıra gelmeye başlamış..... Samandağ’dan yerleri, dağları parçalaya parçalaya şimdiki Lübnan’a kadar...” şeklinde altılı çizili bölümlerde ikilemeler bulunmaktadır.

Efsane metinlerinde fiilleri zarf fiil göreviyle niteleyerek anlatıma güç katan ikilemelerle başka örnekler vermek de mümkündür.

(Y/O/T-ADE) kodlu efsanede “...Daha sonra ‘Aman Osman’ değişe değişe Amanos olmuş.” şeklinde, (D/E/BB-HUR) kodlu efsanede “...Çarık, kâfiri döve döve Kanuni’nin ayaklarının önüne kadar getirmiş...” şeklinde, (Y/O/T-AN2) kodlu efsanede “...O yüzden o günden sonra Asi nehri Hatay içinde kıvrıla kıvrıla akıyormuş...” şeklinde, (O/L-2A) kodlu efsanede “...Amanos dağlarını geze geze sonunda o otu bulur...” şeklinde, (O/CA-CD) kodlu efsanede “...Adam o korku ile koşa koşa köyüne gitmiş...” şeklinde ve (Y/O/T-AG) kodlu efsanede “...O fışkıran su birike birike Amik gölü oluşmuş” şeklinde fiilleri niteleyen zarf fiil olarak ikilemelerin kullanıldığı görülmektedir.

Efsanelerde zarf fiillerin ikileme şeklinde kullanımı efsanelerin sayısı ve içerikleri düşünüldüğü zaman daha fazla olabilirdi. Ancak pek çok efsanede ikileme şeklinde kullanılan zarf fiil yerine “-arak, erek veya -ıp, ip” ekleriyle oluşturan ve ikileme anlamı taşıyan zarf fiillerin kullanılması söz konusu olmuştur. Yani, örneklerle ifade etmek gerekirse efsanede “ağlaya ağlaya” yerine “ağlayarak” ve “kaça kaç” yerine “kaçıp” gibi

kullanımlar daha yoğun olarak tercih edilmiştir. Bu daha çok dilbilgisi ile alâkalı bir durum olduğu için bu konu içerisinde daha fazla değerlendirmede bulunmak uygun olamayacaktır.

Hatay efsanelerinde aynı kelimenin tekrarı şeklinde oluşturulan ve pek çok ikileme daha kullanılmıştır. Aşağıda, pek çoğu efsane metnindeki cümle içerisinde fiili nitelediği için zarf görevinde bulunan bu ikilemelerden örnekler bulunmaktadır.

(Y/D/H-K1) kodlu efsanede “Âdem Baba ve Havva Ana ile dünyaya gönderilen kırlangıçlar da onlar gibi ayrı ayrı yaşamışlar...” şeklinde, (Y/D/H-Sİ) kodlu efsanede “...O yüzden sivrisineğin sesi yız yız çıkar” şeklinde, (Y/D/B-DA2) kodlu efsanede “...Bu iki âşık her gün Harbiye’de gizli gizli buluşuyorlarmış...” şeklinde, (O/L-2A) kodlu efsanede “...Lokman Hekim ölüme çare olarak bir ot olduğunu öğrenir ve o ot bulmak için dere tepe demeden diyar diyar gezer...” şeklinde ve (D/A-AK) kodlu efsanede “...Adam başından geçenleri bir bir anlatmış...” şeklinde altı çizili kelimelerde ikilemeler bulunmaktadır.

Hatay efsaneleri metinlerinde yakın anlamlı ve zıt anlamlı kelimelerle oluşturulan ikilemeler de kullanılmıştır. (D/P-HG) kodlu efsanede “...üstü başı perişan bir adam gelmiş...” şeklinde, (Y/O/T-AN2) kodlu efsanede “...Tepeden yuvarlana kafa sağa sola gittikçe Asi nehri de ona ulaşmak için sağa sola akıyormuş...” şeklinde ve (D/D-SAY) kodlu efsanede “...Gel zaman git zaman...” şeklinde altılı çizili kelimelerde yakın ve zıt anlamlı kelimelerle oluşturulan ikilemeler kullanılmıştır.

Hatay efsanelerinde anlatımının etkisini artırmak amacıyla tekrarlar da sıkça kullanılmıştır. Hatay efsanelerinde kullanılan tekrarları, efsane bütünlüğü içerisinde, anlatımı etkileyen tekrarlar ve metinlerin bazı yerlerinde kullanılan tekrarlar olarak iki bölümde inceleyebiliriz.

Efsane metinlerinde kullanılan tekrarlar bazı efsanelerde belirgin bir şekilde ve efsanenin anlatımını etkileyecek şekilde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, (D/P-MY) kodlu efsanede “terleme” kelimesi birçok defa kullanılmıştır. Metnin anlam bütünlüğü içerisinde, Allah’ı gören Hz. Muhammed’in utanarak terlemesi ve sonrasında terinin her bir damlasından yaratılan kişiler sırayla anlatılmıştır. Bu bağlamda alnından, parmaklarından, başından, ayağından ve dilinden damlayan terden yaratılan kişiler sıra ile söylenmiştir. (D/P-MHY) kodlu efsanede ise Hz. Musa ile Hızır’ın (a.s) yolculuğu anlatılırken başlarından geçen olaylar sonucunda Hz. Musa’nın “...Sen ne yapıyorsun...” şeklinde başlayan itirazları ve Hızır’ın (a.s) “...Hani hiçbir şey sormayacaktın...” şeklinde verdiği cevaplar tekrar ifadeler kullanılarak oluşturulmuştur. Yine, efsanenin anlatımını etkileyen bir üslup özelliği olarak tekrarların kullanıldığı (O/L-5) kodlu efsanede Lokman Hekim’in hastaların karnını eliyle yarıp hastalıkları “...Çıkın yavrum, çıkın, çıkın...” diyerek çıkarmasını ve sonra “...Kapan yavrum, kapan, kapan...” diyerek kestiği yeri kapatmasını anlatan ifadeleri örnek olarak verebiliriz.

Hatay efsanelerinde kullanılan bazı tekrar ifadeler ise sadece efsanenin belirli bir veya birkaç yerinde kullanılmakta ve kullanıldığı efsanenin bütününe anlatım tarzını etkileyecek nitelikte değildir. (Y/O/T-AN2) kodlu efsanede “ Su, su diye bağıryormuş. O su, su diye bağırdıkça Asi nehri ona su ulaştırmak için yatağından çıkıp ona doğru akmaya başlamış...” şeklinde, (D/E/BB-GİS) kodlu efsanede “... ‘Âmin’, deyin, demiş. Diğerleri ‘âmin’, demişler...” şeklinde ve (Y/O/T-ADE) kodlu efsanede “...Aman Osman, aman Osman diye bağırip haykırmaya başlamış. Genç kız aman Osman, aman Osman diye bağırdıkça şimdiki Amanos dağları inlemeye başlamış...” şeklinde efsane metinlerindeki tekrar kullanımlarına rastlanmaktadır.

Sonuç olarak Hatay efsanelerinde anlamı güçlendirmek amacıyla kullanılan ikileme ve tekrarlara sık olarak rastlanmaktadır. Efsanelerde kullanılan ikilemeler daha çok anlatıda içerisindeki eylemi nitelemek amacıyla kullanılmış ikilemelerdir. Bununla beraber Hatay efsanelerinde yakın anlamlı ve zıt anlamlı kelimelerle oluşturulan ikilemelere de rastlanmaktadır. Hatay efsanelerinde tekrarlar ise bir bütün olarak kullanıldığı efsanenin çatısı üzerinde etkili olarak anlatı tarzını etkileyen tekrarlar ve metinlerin bazı yerlerinde kullanılan tekrarlar olarak ortaya çıkmaktadır.

VII.3.8. Arasözler

Sözlük anlamı; “Doğrudan doğruya konuşulan veya yazılan konuyu ilgilendirmeyen dolaylı söz, istitrat” (Türk Dil Kurumu, 2011, s. 145) olan ve bir üslup özelliği olarak Hatay efsanelerinde oldukça sık kullanılan arasözler; başlıca üç ana başlık altında gruplandırılmaktadır. Bunlar; “ 1. Açıklayıcı ve öğretici arasözler. 2. Görüş, yorum ve eleştiri ifade eden arasözler. 3. Şahsi serzeniş ve itiraf ifade eden arasözler” (Ekici, 1998, s. 29) şeklindedir. Bu bağlamda Hatay’da anlatılan efsanelerde arasözlerin bu gruplama çerçevesinde tespit ve değerlendirmeye tâbi tutulması uygun olacaktır.

Hatay efsanelerinde açıklayıcı ve öğretici arasözler grubuna giren pek çok arasöz bulunmaktadır. Bu gruptaki efsanelerde genel olarak efsane konusu ile ilgili aydınlatıcı bilgiler bulunmaktadır. Aşağıda bu konuyla ilgili bazı örnekler bulunmaktadır.

(D/E/ÖD-ÖZ) kodlu efsanede anlatıcı efsaneyi Ömer Dede ziyareti ile ilgili efsaneyi anlatırken “...Ömer Dede’nin yaşamış olduğu yer aynı zamanda ziyaret yeridir...” diyerek arasözle ziyaret hakkında bilgi vermiştir. Yine bir başka örnekte (D/E/MY-MTY) kodlu efsanede anlatıcı Mikdat el-Yemin Türbesi ile ilgili efsaneyi anlatmaya başlarken “Mikdat el-Yemin Türbesi 90’lı yıllara kadar tek bir mezardı...” diyerek türbenin yeri konusunda bilgilendirmede bulunmuştur. (D/E/MD-MT) kodlu

efsanede ise "...şimdilerde emekli öğretmen olan..." şeklinde efsane kahramanı hakkında bilgi verilmiştir. Bu gruba giren arasözlerle ilgili konuda örneklerin artırılması mümkündür.

Hatay efsanelerinde en sık kullanılan arasözler görüş, yorum ve eleştiri ifade eden arasözlerdir. Hemen her efsanede anlatıcılar efsane konusu ile alakalı veya alakasız arasözler kullanmıştır. Dolayısıyla bu konuda pek çok örnek vermek mümkündür.

(D/E/ALB-ŞAY) kodlu efsanede anlatıcı Şeyh Ali Baba'nın yaya olarak yaptığı yolculuğu anlatırken "...Aradaki mesafe düşünülürse en az 50-60 km, bunu da git-gel düşünürsek hiç mümkün görünmüyor..." diyerek efsane sırasında şahsi kanaatini aksettirerek arasöz kullanmıştır. (D/E/BB-HUR) kodlu efsanede ise anlatıcı Bayezid Bistami'nin bir kerametini anlatırken "...Göz açıp kapayınca kadar İstanbul'a gittiği söylenir..." diyerek arasöz kullanmıştır. Aşağıda Hatay efsanelerinde görüş, yorum ve eleştiri ifade eden arasözlerle ilgili birçok örnek bulunmaktadır. Efsane metinleri incelendiği zaman tırnak içinde gösterilen ifadelerin arasöz niteliği gösterdiği anlaşılacaktır.

(D/P-MEY) kodlu efsanede "...O mübarek Ebubekir o yılanların deliklerini peygamberimizi sokmasınlar diye eliyle, ayağıyla tıkamış..."

(D/E/BB-BKE) kodlu efsanede "...Oraya gidip kurban kesip de etinin bitmemesi ile ilgili burada herkesin anlatacağı bir şey vardır..."

(D/E/GD-GDE) kodlu efsanede "Gaybi Dede, Hassa'nın meşhur zatlarından, Allah dostu evliyalarından biridir..."

(D/E/KVD-KDE) kodlu efsanede "...Kavuklu Dede'nin kerametleri zaten öldükten sonra ortaya çıkmış..."

(D/E/ÖD-ÖBB) kodlu efsanede “...Bölgenin en iyi üzümleri burada yetişmektedir. Bu üzümlerin bin derde deva olduğu söylenilmektedir.”.

(D/E/ŞS-STM) kodlu efsanede “...Müritlerin kerametinden dolayı kaza geçirdiğine inanılır...”.

(D/E/YR-MYO) kodlu efsanede “...Otelin bulunduğu arazi de satılmak isteniyor ama yıllardır alan yok.”.

(D/A-AK) kodlu efsanede “...Artık yedi kişi mi üç yüz kişi mi sayısı belli değil...”.

(D/D-DTM) kodlu efsanede “...Oradaki balıklara çok saygı duyulduğunu gören mühendis, itikadı da zayıf olduğu için...”.

(Y/D/T-KT1) kodlu efsanede “...Bugün bu iki kara taşın arasından geçip dilekte bulunanların ve adak adayanların isteklerinin gerçekleşir...”.

(Y/D/H-KE) kodlu efsanede “...Bir kedi öldürenin 7 tane cami yaptırması gerekir...”.

(Y/D/H-YI) kodlu efsanede “...Yılan kurşunu çeker, taşı çeker. İlla vurursun.”.

(Y/D/B-ÇZ) kodlu efsanede “...Aslında kız masummuş...”.

Anlatıcıların şahsi düşünce, görüş ve yorumlarını efsane içerisinde ifade ettikleri arasözlerle ilgili örneklerin artırılması mümkündür.

Hatay efsanelerinde anlatıcının şahsi serzeniş ve itirafını ifade eden arasözlerle rastlanmamıştır.

Sonuç olarak, Hatay’da anlatılan efsanelerin metinleri incelendiği zaman arasözlerle çok sık başvurulduğu tespit edilmiş. Kullanılan arasözlerin büyük oranda anlatılan efsane bağlamında anlatıcının görüş ve yorumlarından oluştuğu belirlenmiştir. Ayrıca, efsane içerisinde bir veya birkaç unsurla ilgili açıklama yapıldığı veya

bilgilendirmede bulunulduğu durumlar da sık olarak görülmüştür. Hatay da derlenen 125 efsane içerisinde şahsi serzeniş ve itirafların arasöz olarak kullanıldığı efsane bulunmamaktadır.

VII.3.9. Taklit, Jest ve Mimikler

Halk bilimi ürünlerinin bağlam merkezli olarak incelenmesinde çok önemli bir yere sahip olan taklit, jest ve mimiklerin tespiti ve değerlendirmesi Hatay efsanelerini konu alan bu çalışmada üzerinde önemle durulan konulardan biri olmuştur. Bu bağlamda, “Metinler” başlığını taşıyan VIII. bölümde Hatay ve ilçelerinden derlenen 125 efsanede kullanılan taklit, jest, mimikler, ses tonu ve duygularla ilgili değerler metinler içerisinde ilgili yerlere kodlanarak yazılmıştır. Bu kodların açıklamaları “Kısaltmalar Listesi” adı altında verilmiştir.

VII.3.10. Mizahi Unsurlar

Efsaneler konu itibarıyla olağanüstü kişi, mekân veya hadiselerin anlatıldığı anlatılardır ve gelenek, görenek ve toplum hayatına dair pek çok unsurun oluşumunda önemli bir konuma sahip oldukları için halk anlatıları arasında oldukça önemli bir konuma sahiptir. Dolayısıyla, efsaneler konu itibarıyla çok geniş bir kapsama sahiptirler. Ancak, bu geniş konu yelpazesi arasında mizahi unsurları bulmak oldukça zordur. Zira efsaneler; masal, fıkra ve halk hikâyesi gibi pek çok türe oranla daha ciddi olarak nitelendirilebilecek konuları içermektedir. Dolayısıyla, efsaneler halk edebiyatında mizahi unsurları daha geri planda olan anlatı türlerinden biridir. Ancak bu, efsanelerin içeriğinde mizahi unsurların hiç bir zaman bulunamayacağı anlamına da gelmemelidir. Özellikle, nesilden nesile aktarılmasında en önemli unsurun insan olduğu bir anlatı türünde insani bir özellik olan mizahı hiç bir zaman barındırmaması beklenemez.

Hatay ve ilçelerinde derlenen toplam 125 efsane içerisinde efsanelerde mizahi unsurları barındıran üç efsane tespit edilmiştir. Bu efsaneler ve içerisinde geçen mizahi unsurlar şunlardır.

(D/E/BB-BKÖ) kodlu efsanede Bayezid Bistami meşhur bir zat olmadan önce 39 kişiyi öldürmüş ve sonrasında pişman olup bir şeyhe intisap etmiştir. Şeyhin isteği üzerine karpuz eken ve yetişen karpuzları yoldan geçen herkese dağıtan Bayezid Bistami ektiği karpuzlardan yemek istemeyen bir yolcuya kızıp “...39 cehenneme gönderir, 40 da gönderir...” diyerek adamı öldürmesi mizahi bir şekilde dile getirilmektedir.

(D/E/BB-HUR) kodlu efsanede yine Bayezid Bistami, Kuran’ın üzerine oturarak havada durmayı başarabilen bir rahibe ayağındaki çarığı çıkararak fırlatması ve çarığın havada duran rahibi dövmeye başlaması mizahi bir üslupla “...Vay kâfir oğlu kâfir, demiş ve ayağındaki çarığı çıkararak rahibe fırlatmış. Çarık havada kâfirin kafasına vurmaya başlamış. Çarık, kâfiri döve döve Kanuni’nin ayaklarının önüne kadar getirmiş...” şeklinde ifade edilmiştir.

(D/E/PZ-TS) kodlu efsanede Şeyh Postacı Ziya’nın Dört Yol’da bulunduğu halde İskenderun’da bir davette bulunan müridini tokatlaması anlatıcı tarafından mizahi bir üslupla “..tokat sesini, şırrak, diye orada bulunan herkes duymuş” şeklinde dile getirilmiştir.

Görüldüğü üzere Hatay efsanelerinde mizahi unsurların bulunduğu efsanelerin sayısı Hatay’da derlenen bütün efsanelerin sayısına oranla çok azdır. Mizah unsurları taşıyan söz konusu efsaneler “Dinî Efsaneler” sınıfında “Erenlerle İlgili Efsaneler” grubuna giren efsaneler arasında yer almaktadır.

VII.3.11. Benzetmeler

Edebiyattaki sözlük anlamı “ Bir şeyin niteliğini anlatmak için o niteliği eksiksiz taşıyan bir şeyi örnek olarak gösterme işi, benzeti, teşbih” (Türk Dil Kurumu, 2011, s. 310) olan “benzetme”; Hatay efsanelerinde çok sık başvurulan bir üslup özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzetmeler; efsanelerde çoğunlukla anlatılmak istenen şeyin dinleyici veya okuyucu üzerindeki etkisini artırmak ve anlatıdaki bir unsuru daha açık ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Hatay efsanelerinde benzetme unsurlarının kullanımı üzerine aşağıda bazı örnekler bulunmaktadır.

(D/E/GD-GDE) kodlu efsanede anlatıcı “...Hatta havada uçarak giderken Gaybi Dede'nin sandalyede oturarak uçtuğu ve elleriyle kayıkçının kürek çekmesi gibi ellerini iki yandan savurduğu görülmüş” diyerek Gaybi Dede'nin havada uçmasını benzetme yoluyla tasvir etmiştir.

(D/E/OD-OTY) kodlu efsanede anlatıcı “...kendi türbesinin olduğu yere dev gibi bir kaya parçasını eliyle tutup fırlatmış...” diyerek Okçu Dede'nin fırlattığı kayanın büyüklüğünü dev gibi olarak nitelendirmiştir.

(Y/D/T-KY) kodlu efsanede anlatıcı “...Çocuğun hareketleri ise bir karayılan gibiymiş...”diyerek efsane içerisinde olağanüstü bir şekilde dünyaya gelen bir çocuğun hareketlerini karayılanın hareketlerine benzetmiştir.

(Y/D/B-MA) kodlu efsanede Hz. Musa'nın ağaca dönüşen âsâsıyla ilgili olarak “...Suyunu içip döndüğünde bir de bakmış ki âsâsı bir filiz gibi yeşermiş...” şeklinde benzetme yapılmıştır.

(O/L-3) kodlu efsanede Lokman Hekim'in yere sapladığına inanılan dev sütunla ilgili “...O sütun hâlâ yere saplanmış bir mızrak gibi durmaktadır” şeklinde benzetme yapılmaktadır.

(O/L-5) kodlu efsanede anlatıcı Lokman Hekim'in hastaları ameliyat ederken "...Bismillahirrahmanirrahim, der ve elini keseceği yere doğru bıçak gibi sürterek kesmek istediği yeri kesermiş..." diyerek benzetme yoluyla anlatımı tercih etmiştir.

Son olarak, (T/H-DT) kodlu efsanede Pers kralı Darius'un Dört Yol'da kaybolan tacının güzelliği "..Bu tac öyle mücevherlerden yapılmış ki gündüz bile lamba gibi parlıyormuş..." şeklinde benzetme yoluyla tasvir edilmiştir.

Sonuç olarak, Hatay efsanelerinde kimi zaman anlatının etki gücünü artırılması kimi zamansa ifade etmek istenilen şeyin benzetme yoluyla daha açık anlatılabiliyor olması sebebiyle benzetme sanatına çok sık başvurulduğu görülmektedir.

VIII. BÖLÜM

VIII. METİNLER

Bu bölümde, Hatay ve ilçelerinde derlenen efsanelerin metinlerine yer verilmiştir. Her bir efsane tarafımızca içeriği doğrultusunda adlandırılmış ve bu çalışmanın II. Bölümü içerisindeki ilgili kısımda yapılmış olan Hatay efsanelerinin konularına göre sınıflandırılma sırasına göre sıralanmıştır. Ayrıca, her bir konu başlığı ve efsane metninin başlığından ilk harfler temel alınarak kodlama yapılmış, her bir efsane metninden önce söz konusu efsanenin nerede anlatıldığı ve içeriği ile ilgili birkaç cümlelik kısa bilgi verilmiştir. Efsane metinleri içerisinde [J-PG], [D-H] ve [T-EKY] gibi kodlar bulunmaktadır. Bu kısaltmalar söz konusu efsanenin icrası sırasında jest, mimik, ses tonu, taklit, duygu değerleri ve icrayı etkileyen dış etmenlerle ilgili olarak hazırlanmış kodlardır. Bu kodların karşılıkları çalışmanın başlangıç bölümünde liste halinde verilmiştir. Son olarak her efsane metninin sonunda kaynak kişinin kodu bulunmaktadır. Kaynak kişilerin kodlarının karşılığına ve kaynak kişilerle ilgi ayrıntılı bilgiye çalışmanın sonunda bulunan kaynakça kısmından ulaşılabilmektedir.

I. Dini Efsaneler (D)

I.1. Peygamberlerle İlgili Efsaneler (D/P)

I.1.1. Hz. Muhammed'in Yaratılışı (D/P-MY)

Yayladağı'nda Hz. Muhammed'in yaratılışı ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Allahu Teâlâ Hz. Muhammed'in ruhunu ve cismaniyetini bütün varlıklardan önce yaratmış. Allahu Teâlâ peygamberimizin ruhunu kendi ruhundan yaratmıştır. Daha sonra kendi katını ve cismaniyetini bir ayna ile peygamberimize göstermiştir. Peygamberimiz bunu görünce hayâ etmiştir. O yüzden ilk yaratılan his utanma hissidir. Peygamberimiz utanınca

terlemeye başlamıştır. Alnından düşen ilk terden pirinç halk olunmuş. Şahadet parmağından [J-PG] düşen terden Hz. Ebubekir'in ruhu halk olunmuş. İkinci parmaktan [J-PG] Hz. Ömer'in ruhu halk edilmiş. Üçüncü parmaktan [J-PG] Hz. Osman'ın ruhu halk edilmiş. Dördüncü parmaktan [J-PG] Hz. Ali'nin ruhu halk edilmiş. Beşinci parmaktan [J-PG] ise Hz. Muaviye'nin ruhu halk edilmiş. Gözünün [J-GG] terinden dünyadaki ehl-i keşiflerin ruhu halk edilmiş. Başının [J-KG] terinden berberlerin ruhu halk edilmiş. Ayağının altının [J-AAG] terinden izcilerin ruhu halk edilmiş. Dilinin [J-DG] terinden âlimlerin ruhu halk edilmiş. Diğer terlerinden ise dünyadaki diğer varlıklar halk edilmiştir (K.36).

I.1.2. Hz.Muhammed, Hz.Ebubekir ve Yılan (D/P-MEY)

Yayladağı'nda Hz. Muhammed ve Hz. Ebubekir'in Kureyşlilerin zulmünden kaçıp bir mağara sığındıkları zaman başlarına gelen bir hadise ile ilgili olarak aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Hz. Muhammed ve Hz. Ebubekir, Kureyşlilerin zulmünden kaçıp bir mağaraya sığındığında Kureyşliler gelip mağaraya bakmışlar. Allahu Teâlâ'nın hikmetiyle anında güvercinler mağaranın ağzına yuva yapmış,[J-KHE] örümcek mağaranın ağzına ağ örmüş [S-Y]. Kureyşliler:

- Buraya girmiş olamaz, demişler. Mağarada, peygamberimiz yorgun olduğu için yatmış ve Ebubekir'in dizinde uyumuş. Bu esnada orada mağaradaki deliklerden büyük yılanlar çıkmaya başlamış [D-H]. O mübarek Ebubekir o yılanların deliklerini peygamberimizi sokmasınlar diye eliyle [T-EKY], ayağıyla tıkamış. Deliklerdeki yılanlar Hz. Ebubekir'in ayağını ısırması ve müthiş bir şekilde canını yakmışlar [J-BÖE]. Hz. Ebubekir canının yanmasından ağlamaya başlamış [S-Y], gözünden gelen yaş Hz.

Muhammed'in yüzüne dökülmüş. Mübareğin yüzüne gözyaşları düşünce Hz. Muhammed uyanmış.

- Ne oldu ya Sıddık, niye ağlıyorsun, diye sormuş. Hz. Ebubekir:

- Canımın yanmasından ağlıyorum ya Allahın Resulü, demiş. Peygamberimiz:

- Hayırdır ne oldu, demiş. Hz. Ebubekir:

- Seni sokacak diye korktum, yılan çıktı, ayağımı koydum [T-EKY], ısırıldı.

Canım yandı. Ondan dolayı ağladım, demiş. Peygamberimiz delikten başı gözüken yılanı seslenmiş:

- Ebubekir benim arkadaşımıdır. Sen nasıl onu ısırırsın, demiş. Yılan:

- Ey Allahın Resulü, senin geleceğini Hz. İsa'dan duydum [S-FT]. Bana Ahmet adında bir peygamber gelecek Sevr mağarasında konaklayacak, dedi. Ben 600 yıldır bu mağarada seni bekliyorum. Senin o mübarek yüzünü görmemi Hz. Ebubekir'in ayağı engel oluyordu, demiş. [E-OG] Bunun üzerine Hz. Muhammed yılanı affetmiş. Hz. Ebubekir'in ayağına elini sürmüş ve ayağını iyileştirmiş (K.61).

I.1.3. Hz. İbrahim ve Nemrut (D/P-İN)

Belen'de Hz. İbrahim'in Nemrut tarafından ateşe atılması ve Balıklı Göl'ün oluşması ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Hz. İbrahim, bugünkü Urfa'da yaşamış Nemrut'un kavmine gönderilmiş bir peygamberdir. Nemrut [S-Y], zalim bir hükümdarmış ve kendini ilah yerine koyuyormuş. Hz. İbrahim, orada yaşayan halka bir tek olan Allah'a tapmaları için öğüt veriyormuş. Kendi yaptıkları putlara ve Nemrut'a tapan halkın çoğu Hz. İbrahim'e inanmayıp onunla dalga geçiyormuş [J-KHE]. Hz. İbrahim'in kendisine tapmadığı gibi bir de halka bir tek yaratıcıdan söz etmesi Nemrut'un kulağına gitmiş. Nemrut, ibret olsun diye Hz. İbrahim'i ateşte yakmaya karar vermiş. Çok büyük bir ateş yakmışlar [S-Y], [J-EHE]. Nemrut, Hz.

İbrahim'i büyük bir mancınıkla ateşe fırlattırması. Ancak Allahu Teâlâ'nın [M-GYK] hikmetiyle ateş Hz. İbrahim'i yakmamış. O ateş suya, odunlar da balığa dönüşür [J-KHE]. Şimdiki Balıklı Göl de böyle oluşmuş (K.37).

I.1.4. Hz. Musa ve Hz. Hızır'ın Yolculuğu (D/P-MHY)

Dört yol'da Hz. Musa ve Hz. Hızır'ın yaptıkları yolculukla ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Hz. Musa ve Hz. Hızır bir gün yolda giderken Hz. Hızır, Hz. Musa'ya;

- Artık seninle burada ayrılıyoruz [S-Y]. Çünkü sen benim yaptıklarına dayanamazsın, demiş. Hz. Musa:

- Hayır, ben de seninle gelmek istiyorum. Söz veriyorum yaptıkların hakkında sana hiçbir şey sormayacağım, demiş. Hz. Hızır kabul etmiş, böylelikle yola çıkmışlar. Biraz gittikten sonra karşlarına bir gemi çıkmış. Bu gemi fakir insanlara [M-Ü] aitmiş. Hz. Hızır bu gemide bir delik açmış. Hz. Musa bunu görünce:

- Sen ne yapıyorsun, şimdi bu insanlar nasıl gidecekler, bunu neden yaptın [S-Y], demiş. Hz. Hızır:

- Hani bana hiçbir şey sormayacaktın. Tamam [S-Y], buraya kadar, artık seninle yollarımız ayrılıyor, demiş. Hz. Musa bunu duyunca:

- Tamam [S-Y], bir daha ağzımı açmayacağım, demiş. Tekrar yola koyulmuşlar. Yolda giderlerken Hz. Hızır bir çocuğu öldürmüştü. Hz. Musa iyice hiddetlenmiş:

- Sen ne yapıyorsun [S-Y], o daha çok küçük bir çocuk, onu neden öldürdün, demiş. Hz. Hızır yine:

- Hani hiçbir şey sormayacaktın, artık bu kadar, yeter [S-Y], seninle yollarımız burada ayrılıyor, demiş. Hz. Musa tekrar özür dileyerek bir daha yapmayacağını söylemiş.

Tekrar yola koyulmuşlar. Sonunda bir köye varmışlar. O köydeki kadınlardan su ve yiyecek bir şey istemişler. Fakat kadınlar Hz Musa ve Hz. Hızır'ı kovmuşlar. Buna rağmen Hz. Hızır köyün tam çıkışında yıkılmak üzere olan bir duvarı tamir etmiş. Hz. Musa bunu görünce tekrar kızarak bağırmaya başlamış. Hz. Hızır:

- Tamam, bu kadar yeter, sana her şeyi anlatacağım ve seninle ayrılacağız [S-Y]. Gemiye delmemim sebebi; ileride sağlam gemileri ele geçiren korsan gemisi vardı. Gemiye deldim ki o korsanlar gemiyi sağlam diye ele geçirmesinler. Çocuğu öldürmemin sebebi; o çocuk büyüyünce inkârcı, kâfir bir adam olacaktı ve ailesine eziyet edecekti. Bundan dolayı küçük yaşta öldürdüm ki büyüyünce ailesine eziyet etmesin [E-OG]. Gelelim duvarı onarmama. O duvarın altında iki yetim çocuğa bırakılan miras vardı. Bu duvar zamanla yıkılacak ve artık o arsayı ekin ekmek için kullanacaklar. Bu yüzden onardım ki çocuklar büyüyene kadar idare etsin, çocuklar büyüyünce mallarını alsınlar (K.64).

I.I.5. Hızır'ın (a.s) Görünmesi (D/P-HG)

Dörtyol'da Hızır (a.s) ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Dörtyol'da Fırıncı Mehmet Ağa adlı bir fırıncı varmış. Sürekli olarak:

- Ya Rabbi, bana Hızır'ı gönder [S-Y], diye dua edermiş. Bir gün fırıncı dükkânına fakir [E-OG], üstü başı perişan bir adam gelmiş. Adam, Fırıncı Mehmet Ağa'ya aç olduğunu söylemiş.

- Bana ekmek ver [S-Y], demiş. Mehmet Ağa adamı başından savmak için, kenarı yanmış, bayat bir ekmeği adama vermiş. Aradan günler geçmiş. Tabi, bu olayı fırıncı Mehmet Ağa unutmuş. Sürekli olarak:

- Ya Rabbi, bana Hızır'ı gönder [S-Y], diye dua etmeye devam etmiş. Birkaç gün sonra yine Fırıncı Mehmet Ağa dua ederken dükkânın kapısında yine üstü başı perişan, fakir adam belirmiş. Bunun duasını duyup kapının ağzından:

- Hızır geldi de sen yanık ekmek verdin [S-Y], demiş. Hemen [S-Y] Fırıncı Mehmet Ağa dükkândan çıkıp o adama yetişmeye çalıştıysa da, adam kaybolmuş (K.51).

I.1.6. Arsuz Hızır Makamına Giden Kör Kadın (D/P-AHM)

Arsuz'daki Hızır makamını ziyaret eden kör kadının gözlerinin düzelmesi ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Arsuz'un Gökmeydan kasabasında yaşayan yaşlı bir kadının gözleri kör olmuş. Kadının gözlerinin düzelmesi için çok riskli bir ameliyata girmesi gerekiyormuş. Yaşlı kadın Gökmeydan kasabasındaki Hızır (a.s) makamını ziyaret etmiş ve burada gözlerinin düzelmesi için dua [J-EHE] etmiş. Kadın aynı gün gece Hızır (a.s.) makamında kalmış. Yaşlı kadın o gece rüyasında Hızır'ı (a.s.) görmüş. Hızır (a.s.) kadına:

- Beni, gelip makamımda ziyaret ettin. Bundan sonra senin ameliyat olmana gerek yok [S-Y], demiş. Kadın sabah uyandığında gözlerinin düzeldiğini, iki gözünün de görmeye başladığını fark etmiş (K.11).

I.2. Erenlere İlgili Efsaneler (D/E)

I.2.1. Şeyh Abdullah (D/E/ŞA)

I.2.1.1 Kuyudan Çıkan Altın (D/E/ŞA-KÇA)

Reyhanlı'da Şeyh Abdullah olarak bilinen bir kişi ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Şeyh Abdullah her sabah abdest almak evinin önündeki kuyudan su çekermiş. Şeyh Abdullah bir gün su çekmek için kuyuya kovayı indirip çektiği [T-EKS] zaman kovanın içinde bir kova dolusu altın çıkmış. Şeyh Abdullah:

- Yarabbi [S-Y], vaktim daralıyor, namaz vakti geçecek. Ben senden altın değil, su istiyorum diyerek kovayı tekrar kuyuya indirmiş. Bu sefer kuyudan su gelmiş (K.55).

I.2.2. Acem Dede (D/E/AD)

I.2.2.1. Yaşlı Kadın (D/E/AD-YK)

Hassa'da türbesi bulunan Acem Dede ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bir gün yaşlı bir kadın Bağarası'na üzüm toplamaya gitmiş. İşi bittikten sonra sırtında üzüm çuvalıyla beraber Acem dede türbesi civarında mola vermek için durmuş, yere oturmuş. Biraz dinlendikten sonra kalkıp yoluna devam etmek istemiş ancak; beli tutulmuş [J-EBT] kalkamamış. O anda türbenin içinden iki tane sarıklı adamın çıktığını görmüş. Sarıklı adamlar yaşlı kadına:

- Nene, bizden korkma, biz Acem Dede'nin uşaklarıyız, bizi Acem Dede gönderdi, demişler. Daha sonra yaşlı kadını yerden kaldırıp çuvalı da sırtına yükleyip göndermişler. Yaşlı kadın sarıklı adamların tekrar türbeye girdiklerini görmüş (K.50).

I.2.3. Şeyh Ahmet Bilen (D/E/AB)

I.2.3.1. Köyün Gençleri (D/E/AB-KG)

Belen'de Şeyh Ahmet Bilen olarak bilinen meşhur bir zatla ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bir gün köyde bir kaç genç toplanmış ve eğlenmek için plan yapmışlar. Gençler camiye namaz kılmaya gelmiş. Namazdan sonra gençler Şeyh'in yanına gitmişler ve arkadaşlarının bayıldığını söylemişler. Şeyh'ten yardım istemişler. Şeyh Ahmet, gençlerin niyetini anlamış. Gençlerin aklından geçenleri hissetmiş. Yine de yola düşmüşler. Bu sırada Şeyh içinden:

- Rabbim [S-Y], genç gerçekten hasta ise onu kurtar, eğer yalansa oraya yetişmeden ölsün, demiş. Oraya vardıkları zaman gencin cansız bedenini görmüşler [J-KHE]. Ölen gencin arkadaşları ne yapacaklarını bilememişler ve Şeyh Ahmet'i suçlamışlar. Bir cuma günü namaz çıkışında Şeyh'i kaçıırıp dereye atmışlar [J-EHE]. Şeyh ölmüş, fakat ruhu bu gençleri rahat bırakmamış. Her gece rüyalarına girip, onları huzursuz ediyor:

- Benim öldüğümü sanıyorsunuz ama ölmedim beni buradan alın [S-Y], şeklinde sözler diyormuş. Beni almazsanız bütün köyü yakarım, diyormuş. Gençler korkmuşlar ama aldırış etmemişler. Bir gün köy yanmaya başlamış. Köylüler söndürmeye çalışsa da yangın sönmemiş. Gençler koşmuşlar, hemen Şeyh Ahmet'in cesedini alıp defnetmişler, yangın ancak öyle sönmüş (K.39).

I.2.4. Şeyh Ali Baba (D/E/ALB)

I.2.4.1. Kanlı Kılıç (D/E/ALB-KK)

Dörtyol'da türbesi İcadiye'de bulunan Şeyh Ali Baba ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Şeyh Ali Baba'nın Kıbrıs harbinde gündüzleri yeşil kavuğu ve kılıcı [J-EHE] ile düşmanların arasına girip savaşmış. Savaş zamanında akşamları İcadiye'deki evinde kanlı kılıcını ve yeşil kavuğunu görenler varmış (K.29).

I.2.4.2. Kör Çocuk (D/E/ALB-KÇ)

Dörtyol'da türbesi İcadiye'de bulunan Şeyh Ali Baba ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır.

Bundan 40-50 yıl önce Dörtyol'dan bir çocuğun gözüne oyun oynarken bıçak batmış [M-GK]. Sonra bu çocuğu ailesi hemen Adana'ya hastaneye götürmüştü. Doktor muayenesini yaptıktan sonra çocuğun babasına:

- Çocuğun kör olma ihtimali çok yüksek, en azından şu merhemleri [J-EHE] kullanın, mikrop kapmasın, demiş. Çocuğun babası üzgün bir şekilde ne yapacağını düşünerek Dörtyol'a gelmiş. Dörtyol'da tren istasyonunun orada karşısına Ali Baba çıkmış ve gülerek yanlarına yaklaşmış [E-OG]. Ali Baba hemen çocuğun yanına gelmiş tükürüğünden birazcık alıp çocuğun sargısı üzerine sürmüştü [M-BK]. Sonra;

- Geçmiş olsun[S-Y]" demiş, gitmiş. Birkaç gün sonra adam çocuğunu alıp aynı doktora Adana'ya götürmüştü. Doktor sargıyı açtığı anda gözlerine inanamamış. Çocuğun gözü sanki hiçbir şey olmamış gibi görüyormuş (K.29).

1.2.4.3. Şeyh Ali Baba'nın Yolculuğu (D/E/ALB-ŞAY)

Dörtyol'da meşhur zatlardan biri olan Şeyh Ali Baba'nın yaya olarak yolculuk yapması ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Şeyh Ali Baba aslen Belenliymiş. Dörtyol'dan Antakya istikametine yolculuk yapanların yolda muhakkak Şeyh Ali Baba'ya rastladığı söylenir. Şeyh Ali Baba sağken her gün Dörtyol-Belen arasında yaya olarak sırtında heybesiyle gidip gelirmiş. Aradaki mesafe düşünülürse [J-EHE] en az 50-60 km, bunu da git-gel düşünürsek hiç mümkün görünmüyor. Bir gün Belen tarafından [J-BSOÇ] akraba ziyaretinden hususi arabalarıyla Dörtyol'a doğru dönen Dörtyol'dan birkaç kişi Belen yokuşunda Ali Baba'ya rastlamışlar. Dörtyol'a gittiğini bildikleri için onu da alıp getirmek istemişler. Ama Ali Baba kabul etmemiş. Israr etmişler ama Ali Baba kabul etmemiş. Bunlar da yollarına devam etmişler. Aradan 15-20 km geçmiş, İskenderun'un girişinde yol kenarında Ali Baba'yı görmüşler. Her biri birbirine bakıp gözlerine inanamamışlar [D-Ş]. Aynı şekilde Payas ve Dörtyol'un girişinde de Ali Baba'ya rastlamışlar. Sonunda Dörtyol girişinde arabayı durdurup Ali Baba'ya nasıl geldiğini sormuşlar ama Ali Baba yürüyerek geldiğini söylemiş (K.62).

I.2.5. Bayezid Bistami (D/E/BB)

I.2.5.1. Bitmeyen Koyun Eti (D/E/BB-BKE)

Kırıkhan'da türbesi bulunan Bayezid Bistami ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Kırıkhan'daki Bayezid Bistami türbesinde yenilen yemek hiç bitmezmiş. Bu türbeye gidip hastası iyileşenler veya para kazananlar şükretmek için burada kurban keserler. Oraya gidip kurban kesip de etinin bitmemesi ile ilgili burada herkesin anlatacağı bir şey vardır. Yıllar önce adamın birinin oğlu hastalanmış. Bayezid Bistami türbesine gidip dua etmişler. Çocuk daha sonra iyileşmiş. Adam da şükretmek amacıyla yakınlarını komşularını toplayıp bu türbede kurban kesip pişirip dağıtmak istemiş ama gidecek insan sayısını hesaplayamamış, önüne geleni çağırılmış. Türbeye vardıklarında 60 kişilermiş. Sadece bir [J-PG] koyun kesmişler. Akşam eve dönerken, o kadar kişi karnını doyurmuş, bir de evlerine et götürülenler olmuş (K.77).

I.2.5.2. Bayezid Bistami'nin 40 Kişiyi Öldürmesi (D/E/BB-BKÖ)

Kırıkhan'da türbesi bulunan Bayezid Bistami ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bayezid Bistami meşhur bir zat olmadan önce 39 kişiyi [J-EHE] öldürmüştü. Ancak tövbe edip Hacca gitmek istemiş. Bu sebeple Kırıkhan'da meşhur şeyhlerden birinin yanına gitmiş ve durumunu anlatmış. Şeyh demiş ki:

- Kırıkhan'la Hassa arasında [J-BSAÇ] bir tarla icar et. Oraya bostan ek. O yoldan gelip geçen herkese o karpuzlardan yedir. Ancak hiç kimsenin karpuz yemeden geçmemesi lazım [S-Y], demiş. Ayrıca şeyh, Bayezid Bistami'ye kuru bir çam ağacının ucunu yakmasını ve yanan kısmını toprağa dikmesini söylemiş. Bayezid Bistami, şeyhin dediklerini yapmış. Ancak bir gün o yoldan geçen adamın biri karpuz yemek istememiş.

Bayezid Bistami, ne kadar ısrar ettiyse de adam acelesi olduğunu söyleyerek yemek istememiş. Bayezid Bistami:

- 39 cehenneme gönderir [S-Y], 40 da gönderir, diyerek adamı orada öldürmüş [M-AG]. Daha sonra pişman olan Bayezid Bistami şeyhin yanına gitmiş ve şartları yerine getiremediğini söyleyerek durumu anlatmış. Şeyh, Bayezid Bistami'ye diktiği kuru çam ağacına bakmasını söyler. Bayezid Bistami gidip kuru çam ağacına bakar ve ışıkladığını görür. Hemen koşup şeyhe haber verir. Şeyh der ki:

- Ben seni rüyamda gördüm, senin öldürdüğün adam iki köyü birbirine düşüren münafık biriydi, sen onu öldürmeseydin, çok büyük zararı olacaktı. O yüzden sen affedildin, demiş (K.58).

I.2.5.3. Havada Uçan Rahip (D/E/BB-HUR)

Kırıkhan'da türbesi bulunan Bayezid Bistami ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Kanuni Sultan Süleyman zamanında İstanbul'da bir Hristiyan rahip büyük gösteriler yapmakta ve Müslümanları dinlerinden döndürmek için çalışmakta imiş. Bu gösterilerinden birinde havada uçmayı [S-Y] bile başaran bu rahip halkı etkilemeye başlamış [E-OG]. Bu rahibin varlığından haberdar olan Kanuni Sultan Süleyman etrafında bulunan âlimlere bu işin nasıl olduğunu, rahibin nasıl uçmayı başardığını sormuş. Kanuni'nin etrafındaki hiçbir âlim rahibin uçmayı nasıl başardığını açıklayamamışlar. Bunun üzerine Kanuni bu işin sırrının çözülmesi için ferman çıkartmış. Kanuni'nin en yakınında bulunan âlimlerden birisi der ki:

- Duydum ki şimdiki Kırıkhan bölgesinde Bayezid Bistami adlı muhterem bir zat varmış. Bu olayın sırrını çöze çöze ancak o çözer hünkârım [S-A].

Kanuni derhal ferman çıkartmış. O zatın nezaketle İstanbul'a davet edilmesi için yanındakileri emir verir. Kanuni'nin yanındakiler günler sonra Kırıkhan'a gelmişler ve Bayezid Bistami'nin huzuruna çıkmışlar. Rahip'in yaptıklarını anlatınca Bayezid Bistami derhal İstanbul'a gitmiş. Göz açıp kapayınca kadar [M-GK] İstanbul'a gittiği söylenir. Padişahın huzuruna çıkan Bayezid Bistami'ye Kanuni rahibin yaptıklarını anlatmış ve rahibin nasıl uçtuğunu sormuş. Bayezid Bistami:

- Bir de ben göreyim hünkârım [S-A], demiş. Kanuni rahibi gösteri yapması için huzuruna çağırtmış. Hep beraber rahibi izlemeye başlamışlar. Rahip gösterinin bir yerinde uçmaya başlamış. Bunu üzerine Bayezid Bistami:

- Vay kâfir oğlu kâfir [S-Y], demiş ve ayağındaki çarığı çıkararak [T-AÇY] rahibe fırlatmış [T-EBF]. Çarık havada kâfirin kafasına vurmaya [T-BVY] başlamış. Çarık, kâfiri döve döve [M-G] Kanuni'nin ayaklarının önüne kadar getirmiş. Bayezid Bistami demiş ki:

- Hünkârım, bakın kâfirin altında Kuran-ı Kerim [S-Y] var (K.44).

I.2.5.4. Kameraman (D/E/BB-K)

Kırıkhan'da türbesi bulunan Bayezid Bistami ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bayezid Bistami'nin türbesinde kamera kaydı yapmak için bir araştırmacı-gazeteci grup gelmiş ve türbenin yanında durmuşlar. Bu arada kameramanlardan biri kamera kaydı yapmak için kamerasının fişini türbede bulunan prize takmak istemiş. Prizde elektrik olmasına rağmen kameraman bir türlü kamerasını çalıştıramamış, kameraya bir türlü elektrik gitmemiş [J-KHE]. Kameraman kameranın bozulduğunu zannetmiş. Diğer kameramanlar da kameralarını takmışlar ancak; bu kez diğer kameralar da çalışmamış. Bunu üzerine prizin bozuk olduğunu düşünmüşler [E-OG]. Bu sırada türbenin bekçisi

gelmiş ve ne yaptıklarını sormuş. Araştırmacılar türbeden elektrik alamadıklarını anlatmış.

Türbedar:

- Şu türbede yatan zata bir dua edin, o zaman elektrik alabilirsiniz [M-AG], demiş. Araştırmacılar, önce dalga geçtikten sonra, bir yandan gülerek, istemeyerek de olsa dua etmişler. Daha sonra kameranın fişini prize taktıkları zaman bir tanesinin hariç diğerlerinin kamerasının çalıştığı görülmüş. Kamerası çalışmayan kişiye türbedar demiş ki:

- Sen burada yatan zata saygısızlık ettin, o yüzden senin kameran çalışmadı (K.66).

I.2.5.5. Gökten İnen Sofra (D/E/BB-GİS)

Kırıkhan'da türbesi bulunan Bayezid Bistami ile ilgili Kumlu'da aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bayezid Bistami bir gün hacca gitmek için yola çıkmış. Yolda iki kişiye rastlamış. Bu iki kişiyle beraber hac yolculuğu yapmaya karar vermişler. Yolculukta öğle vakti gelmiş. Bu üç kişi acıkmışlar. Bayezid Bistami'nin yolda rastladığı kişilerden birisi dua etmiş ve diğerlerine:

- Âmin [S-Y], deyin, demiş. Diğerleri “âmin [S-Y]”, demişler. Allah tarafından gökten sofrta gönderilmiş. Bunlar yemişler ve yola devam etmişler. Aradan biraz zaman geçtikten sonra yine acıkmışlar. Bu sefer de diğer kişi dua etmiş ve diğerlerinden “âmin [S-Y]” demelerini istemiş. Diğerleri “âmin” deyince gökten yine mükellef bir sofrta inmiş. Yemişler, içmişler, tekrar yola düşmüşler. Yine bir vakit sonra acıkmışlar. Bu kez Bayezid Bistami ile yolculuk yapan kişiler Bayezid Bistami'den sofrta indirmesi için dua etmesini beklemişler. Bayezid Bistami'ye:

- Sen de dua et, Rabbim bize yemek göndersin, demişler. Bayezid Bistami:

- Ben yemek indirmek için nasıl dua edilir, bilmem ama siz kimin yüzü hürmetine rabbimden yemek istiyorsanız ben de onun yüzü hürmetine rabbimden yemek istiyorum, diye dua etmiş. Diğerleri de “âmin [S-Y]” demişler. Bu sefer yedi melek altın tepsi üzerinde cennet meyvelerinin de bulunduğu muazzam bir sofraya indirmiş. Yemekler yenildikten sonra Bayezid Bistami yolcu yaptığı kişilere gökten yemek indirmek için nasıl dua ettiklerini sormuş. Onlar:

- Biz, Hz. Bayezid Bistami yüzü hürmetine rabbimden yemek istedik, demişler. O anda Bayezid Bistami ortadan kaybolmuş. Bayezid Bistami'nin türbesi Kırıkhan'da makamı ise Urfa'da Hz. İbrahim makamı yanındaymış (K.4).

I.2.5.6. Bayezid Bistami ve Çoban (D/E/BB-BBÇ)

Kırıkhan'da türbesi bulunan Bayezid Bistami ile ilgili Kırıkhan'da aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bir gün adamın biri Bayezid Bistami'nin yanına gidip:

- Ey Bayezid Bistami, bana evliya olduğunu ispat edecek bir mucize göster de sana inanayım [S-Y], demiş. Bayezid Bistami adama, orada koyunlarını otlayan çobanı göstermiş:

- Mucizeyi ona verdim, onun yanına git o gösterecek sana, demiş. Adam, çobanın yanına gitmiş. Çoban, adam yanına gelince yanında bulunan asmadan bir dal kırmış ve ikiye bölmüş. Dallardan birini kendi önüne, diğerini de adamın önüne toprağa gömmüş [T-ESY]. Adamın önündeki asmadan beyaz, çobanın önündeki asmadan siyah üzüm çıkmış (K.42).

1.2.6. Gaybi Dede (D/E/GD)

1.2.6.1. Gaybi Dede Efsanesi (D/E/GD-GDE)

Hassa'da türbesi bulunan Gaybi Dede ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Gaybi Dede, Hassa'nın meşhur zatlarından, Allah dostu evliyalarından biridir. Bir gün dergâhında etrafındakilerle beraber otururken Gaybi Dede oturduğu sandalyeden kalkmadan Suriye tarafına uçarak [J-BYK], [J-EHE] gitmiş. Bunu orada bulunan herkes görmüş. Hatta havada uçarak [J-EHE] giderken Gaybi Dede'nin sandalyede oturarak uçtuğu ve elleriyle kayıkçının kürek çekmesi gibi ellerini iki yandan [J-EHE] savurduğu görülmüş (K.25).

1.2.7. Karabıyık Dede (D/E/KD)

1.2.7.1. Barut Kokusu (D/E-KD-BK)

Dörtyol'da Karabıyık Dede isimli bir zatla ilgili 1974 yılında Kıbrıs barış harekâtı esnasında meydana geldiğine inanılan bir efsane anlatılmaktadır:

Rabat'ta Karabıyık Dede isimli bir zat vardır [J-BÖE]. Bu zat mağarada yaşamıştır. Kıbrıs savaşı sırasında Karabıyık Dede'nin mağarasından duman çıkmış [E-KH] ve aynı zamanda barut kokusu duyulmuştur [M-BK] (K.7).

1.2.7.2. Cinnet Geçiren Çocuk (D/E/KD-CGÇ)

Dörtyol'da türbesi bulunan Karabıyık Dede'nin cinnet geçiren bir çocuğu iyileştirmesi ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Vakti zamanında beş-altı yaşlarında bir çocuk yolda oynarken bir köpek saldırıp çocuğu korkutmuş. Daha sonra çocuk arada sırada bayılmaya, kudurmuş gibi ağzından köpük gelmeye başlamış [J-EHE]. Çocuğu ne kadar doktora götürseler de fayda etmemiş. En son çocuğu Karabıyık Dede'nin türbesine götürmüşler [E-OG]. O gece,

çocuğun annesinin rüyasına Karabıyık Dede girmiş. Kadına çocuğunun kurtulacağını söylemiş. Aynı gece Karabıyık Dede çocuğun babasıyla dedesinin de rüyasına girmiş, çocuğun kurtulacağını söylemiş. O günden sonra çocuk bu dertten kurtulmuş (K.21).

I.2.8. Kavuklu Dede (D/E/KVD)

I.2.8.1. Kavuklu Dede Efsanesi (D/E/KVD-KDE)

Dörtyol'da Kavuklu Dede olarak bilinen meşhur bir zatla ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bir rivayete göre Kavuklu Dede yaşadığı dönemde çok sevilen, fikirlerine değer verilen bir zat, büyükmüş. Şimdi türbesi var Çaylı mahallesinde bulunmaktadır. Kavuklu Dede ölünce kavuğu mezarının başına yerleştirilmiş. Bazı gençler gelip bu kavuğu çıkarıp Dörtyol'da denize atmışlar [J-KHE]. Kavuklu Dede'nin kerametleri zaten öldükten sonra ortaya çıkmış. Bu gençler ertesi gün bir bakmışlar, kavuk yerinde duruyor. Anlamışlar Kavuklu Dede'nin kerametini, bir daha türbenin önünden bile zor geçmişler (K.64).

I.2.9. Kubbe ve Azhar Dede (D/E/KAD)

I.2.9.1. İki Ermiş Kardeş (D/E/KAD-İEK)

Dörtyol'da ermiş olduğu kabul edilen Kubbe ve Azhar Dede adlı iki kardeşle ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Dörtyol'da ermiş seviyesine çıkan iki kardeş varmış. Bunlardan Azhar Dede Gavurdağında yaşıyor süt satarak geçimini sağlıyormuş. Diğeri Kubbe Dede ise Dörtyol'da köşkerlik yapıyormuş [E-OG]. Gavurdağı'nda yaşayan Azhar Dede o kadar ermişmiş ki şehre getirdiği sütü sepetle getirirmiş ve süt dökülmezmiş. Bir gün Gavurdağı'nda yaşayan Azhar Dede şehre geldiğinde kardeşini de ziyaret eder. Kardeşinin köşker dükkânına gelir. Elindeki süt sepetini dükkânın duvarına asar [S-Y]. Bu sırada içeri bir kadın girer ve

ayakkabısının topuğunu tamir ettirmek istediğini söyler. Köşkerlik yapan Kubbe Dede kadından ayakkabısını çıkarmasını ister. Kadın ayakkabısını çıkarırken [J-BÖE] Gavurdağı'ndan gelen Azhar Dede kadına bakar [S-A]. Tam bu sırada sepetteki süt dökülmeye başlar. Bunun üzerine Gavurdağı'ndan gelen Azhar Dede kardeşine dönerek:

- Ben kendimi ermiş sanırdım [S-Y]. Esas ermiş sensin. Dağda ermiş olmak kolay, önemli olan bu kadar kadının olduğu yerde, şehirde ermiş olmak, demiş (K.67).

1.2.9.2. Hassa'ya Yağmur Yağdırılması (D/E/KAD-HYY)

Hassa'da Azhar Dede ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Hassa'da uzun süre yağmur yağmadığı zamanlarda yağmur duasına çıkılır. Eğer yağmur duası sonunda yağmur yağmazsa, Azhar Dede'nin türbesine iki kişi gönderilir, oradan alınan taş suyun içine konur, o zaman yağmur yağarmış [J-EHE]. Bunu geçen yıllarda da yapmışlar. Suyun içine koydukları taşı almayı unutmuşlar, Hassa'yı sel götürmüş. Daha sonra birinin aklına gelmiş, suyun içinden taşı almış. Sonunda sel bitmiş (K.52).

1.2.9.3. Fakir Kadın (D/E/KAD-FK)

Hassa'da Azhar Dede ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Kubbe Dede, daha çok insanların rüyalarına girer onların dertlerine derman olurmuş. Kadının biri fakirlik ve sefalet içindeymiş ama her gün Kubbe Dede'nin türbesine gidip dua ediyormuş. Bir gün yine türbede dua ederken uyuyakalmış [J-EHE]. Rüyasında Kubbe Dede'yi görmüş. Kubbe Dede kadına rüyasında yüklü miktarda para vermiş. Kadın uyandığında başucunda Kubbe Dede'nin verdiği paraları görmüş. Kadın bu para ile bütün sıkıntılarını kurtulmuş (K.60).

1.2.10. Şeyh Mehmet Uçankuş (D/E/MU)

1.2.10.1. Kumlu'ya Düşen Uçak (D/E/MU-KDU)

Kumlu'da Şeyh Ökmen olarak bilinen bir zatın oğlu olan ve kendisi de şeyh olan Şeyh Mehmet Uçankuş'un gösterdiği bir mucize ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bundan 20-25 yıl evvel bir gün bir uçak Kumlu'da minareye çarpıp düşmüş. Düşen uçak içinde pilot olduğu halde patlayarak [J-KİA] yanmaya başlamış. Bunu gören Şeyh Mehmet Uçankuş:

- Yallah ya Şafi [S-Y], diyerek uçağın içine dua ederek girmiş. O uçağın içine girdikçe uçaktaki yangın sönmeye başlamış. Şeyh Mehmet Uçankuş uçağın koltuğundaki pilotu alıp dışarı çıkarmış. Pilotta hiçbir yara bile yokmuş (K.76).

1.2.11. Şeyh Mikdat el-Yemin (D/E/MY)

1.2.11.1. Mikdat el-Yemin'in Türbesinin Yapılması (D/E/MY-MTY)

Belen'de türbesi bulunan Mikdat el-Yemin'in türbesinin yapılması ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Mikdat el-Yemin Türbesi 90'lı yıllara kadar tek bir mezardı. Anlatılanlara göre o yıllarda yurtdışından tatil için iki kişi Türkiye'ye geliyorlarmış. Yolda Belen'de kaza yapmışlar. Araba ile uçurumdan yuvarlanmışlar. Yuvarlandıktan sonra karşılına ak sakallı, beyaz elbiseli bir zat çıkmış. Arabalarını eliyle kaldırıp yola koymuş. İki arkadaş bu zata kim olduğunu sormuşlar. Zat, Mikdat el-Yemin [S-Y], olduğunu ve ziyaretçilerin türbesine ulaşabilmeleri için türbesine giden yolu yaptırmalarını istemiş. İki arkadaş türbeyi ve türbeye giden yolu günümüzdeki hâline getirecek şekilde yaptırmışlar (K.30).

I.2.11.2. İnançsız Çoban'ın Sonu (D/E/MY-İÇS)

Belen'de bulunan Mikdat el-Yemin Türbesinin duvarına küçük abdestini yapan çobanla ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bundan 20-25 yıl önce Belen'de Mikdat el-Yemin türbesinin bulunduğu civarda koyunları otlatan iki çoban varmış. Bu çobanlardan biri Mikdat el-Yemin türbesinin büyüklüğüne inanıyormuş diğeri ise onu küçümsüyor, dalga geçiyormuş. Bir gün aralarında bu yüzden bir tartışma çıkmış. Türbenin büyüklüğüne inanmayan çoban, arkadaşına kızıp türbenin duvarına küçük abdestini [S-A] yapmış. Daha sonra bu iki çoban beraber öğle yemeği yemek için o bölgedeki taş kırma şantiyesine gitmişler. Taş kıran makinenin hemen yanında oturan çobanlar yemek yedikten sonra kalkıp sohbet etmeye başlamışlar. Bu sırada Mikdat el-Yemin türbesine saygısızlık yapan çobanın ayağı kaymış ve taş kırma ocağının içine düşmüş. Makine kapalı olduğu halde birdenbire kendi kendine açılmış ve çalışmaya [J-EHE] başlamış. Ocağa düşen çoban makinenin içinde ezilerek ölmüş. Orada bulunanlar bu olayın nasıl olduğuna bir türlü anlam verememişler. Ancak diğer çoban, arkadaşının yaptığı saygısızlıktan dolayı böyle olduğunu söylemiş (K.54).

I.2.12. Şeyh Muhammed-el-Garib (D/E/MG)

I.2.12.1. Şeyh Muhammed-el-Garib'in Türbesinin Yapılması (D/E/MG-MGT)

Arsuz'da türbesi bulunan Şeyh Muhammed el-Garib'in türbesinin yapılması ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bundan iki-üç yüzyıl önce İskenderun-Hatay bölgesinde açlık ve sefalet başlamış. Şeyh Muhammed el-Garib o zamanlar Antakya'da yaşayan bir zatmış. Yiyecek bulmak için Arsuz tarafına [J-BSAÇ] gelmiş. Arsuz'da bunu görenler niyetini anlamadan öldürüp bir çalı yığınının içine atmışlar. Aradan birkaç gün geçmiş, Şeyh Muhammed el-Garib kendini öldürenlerin rüyasına girip:

- Ben, Şeyh Muhammed el-Garib'im. Beni bu çalıların arasından çıkarıp türbemi yapın [S-Y], demiş. Bunun üzerine, köylüler, Şeyh Muhammed el-Garib'i çalıların arasından çıkarıp, türbesini yapmışlar (K.40).

I.2.12.2. Şeyh Muhammed-el-Garip'in Yılanı (D/E/MG-MGY)

Arsuz'da türbesi bulunan Şeyh Muhammed el-Garib'in yılanı ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır.

Şeyh Muhammed el-Garip'in bir yılanı varmış. Bu yılan türbeye herkesi sokmazmış [J-KHE]. Kalbi kötü olan, abdestsiz ve namazsız insanlar türbeye giremezlermiş. Eğer türbeye girmeye kalkıştırlarsa bu yılan o kişinin karşısına çıkarmış. Bir gün adamın biri kötü niyetle türbeye girmek istemiş. Arkadaşları ne kadar "etme, eyleme" dedilerse de adam türbeye girmek istemiş. Adam tam türbeye gireceği zaman karşısına bu yılan çıkmış [J-KHE]. Yılan o kadar büyükmüş ki bu adamı neredeyse yutacaktı [J-EHE]. Yılan, adamın karşısına çıkıp türbeye girmesini engellemek istemiş ama adam inadına girmeye çalışıyormuş. Sonunda yılan adamı sarıp kemiklerini kırmış [T-EBS]. Yılan tam adamı yutacağı zaman adam pişman olup dua etmiş. Allah da adamı affetmiş. Yılan, adamı bırakmış. Bu adam daha birkaç yıl önce ölmüş. Adam o olaydan sonra ölene kadar her gün türbeye gitmiş (K.69).

I.2.13. Şeyh Murtaza Dede (D/E/MD)

I.2.13.1. Şeyh Murtaza Dede'nin Ayağı (D/E/MD-MA)

Dört Yol'un Kuzuculu kasabasında yaşamış Murtaza Dede olarak bilinen meşhur bir zatla ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Koyunları olan ve aynı zamanda bunların çobanlığını da yapan Murtaza Dede'nin bir oğlu varmış. Padişah sefere çıktığı bir zaman yolu Kuzuculu'dan geçmişti. Padişahın askerleri Murtaza Dede'nin koyunlarından birkaçını sahipsiz zannederek kesip

yemişler [E-OBG]. Murtaza Dede'nin oğlu bu durumu görüp babasına haber vermiş. Murtaza Dede hemen askerlerin bulunduğu yere gitmiş. Askerlere kumandanlarıyla görüşmek istediğini söylemiş. Askerler Murtaza Dede'yi padişahın huzuruna çıkarmışlar.

Murtaza Dede padişaha:

- Nereden gelip, nereye gidiyorsunuz [S-Y], diye sormuş. Padişah:
- İstanbul'dan geldik, Bağdat'a sefere gidiyoruz, demiş. Murtaza Dede:
- Sen bir padişah olarak, böyle hırsızlıkla mı harp kazanacaksın [S-Y], demiş.

Bu söz üzerine padişah öfkelenmiş:

- Sen kim oluyorsun da bana hırsız diyebiliyorsun [S-Y], demiş. Murtaza Dede:
- Bana Şih Murtaza Dede derler [S-Y], demiş. Böyle diyince padişah ayağa

kalkmış [J-AK] ve Murtaza Dede'nin ellerine sarılıp öpmek istemiş.

- Demek Şih Murtaza Dede sensin ha [S-Y]. Anam Hanım Sultan'ın sana çok selamı var. Seni görmemi ve harbe götürmemi istemişti, demiş. Şih Murtaza Dede selamı alır ve biraz yumuşar. Askerlerin koyunları yanlışlıkla yakalayıp kestiklerini anlamış. Padişah, Şih Murtaza Dede'yi sefere götürmek için çok ısrar etmiş, Ancak Şih Murtaza Dede kabul etmemiş. Şih Murtaza Dede vekili olarak oğlunu harbe göndermek istemiş. Padişah buna razı olur ve Şih Murtaza Dede'nin oğlunu askerler arasına katmışlar. Padişah askerleriyle birlikte Bağdat'ı kuşatmış [J-EHE]. Günlerce savaş yapılmış. Kaleden atılan bir top mermisi tam Şih Murtaza Dede'nin oğlunun bulunduğu yere düşeceği zaman havadan bir ayak uzanmış [J-BAU]. Top mermisi o ayağa çarpmış ve havada patlamış.

Savaştan sonra köyüne dönen Şih Murtaza Dede'nin oğlunu yolda görenler babasının çok hasta olduğunu söylemişler [M-Ü]. Çocuk hemen eve gelmiş ve babasının odasına girmiş. Şih Murtaza Dede oğluna savaşta ne yaptıklarını, savaşın nasıl geçtiğini sormuş. Oğlu savaş esnasında düşmanın attığı bir top güllesine havada uzanan ayak

sayesinde hayatta kaldığını söyler. Çocuk bu arada babasının ayağının birinin olmadığını görür ve babasına ayağına ne olduğunu sorar. Şih Murtaza Dede:

- Oğlum, işte o ayak buydu [J-BAU], demiş ve ayağını göstermiş (K.46).

I.2.13.2. Murtaza Dede'nin Kaybolması (D/E/MD-MK)

Dört Yol'un Kuzuculu kasabasında yaşamış Murtaza Dede olarak bilinen meşhur bir zatla ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Şeyh Murtaza Dede'nin oğlu Bağdat seferine katılmış ve büyük yararlılıklar göstermiş. Savaş sırasında bu çocuğa tam top güllesi çarpacağı zaman Şeyh Murtaza Dede buradan ayağını uzatıp [J-BAU] o topun güllesinin oğluna gelmesini engellemiş. Savaş bitip Şeyh Murtaza Dede'nin oğlu savaştan dönmüş. Evine gelince babasının ayağını görüp ne olduğunu sormuş. Şeyh Murtaza Dede:

- Oğlum ben rüyamda sana top güllesinin geldiğini gördüm [S-Y], yapacak bir şey bulamayınca ayağımı uzattım [J-BAU]. Uyandığımda ayağım parçalanmıştı [J-KHE], demiş. Oğlu bu işe hayret etmiş. Aradan biraz zaman geçince oğlu bu durumu herkese anlatmaya başlamış. Bu sefer herkes Murtaza Dede'ye "Şeyh [S-Y]" demeye başlamış. Şeyh Murtaza Dede gayet mütevazı insan olduğu için bu durumdan rahatsız olmuş. Bir gün etrafına toplanım ondan istekte bulunan insanların gözleri önünde güvercin olup, uçup gitmiş (K.20).

I.2.13.3. Şeyh Murtaza Dede'nin Torunu (D/E/MD-MT)

Dört Yol'un Kuzuculu kasabasında yaşamış Murtaza Dede olarak bilinen meşhur bir zatla ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Şeyh Murtaza Dede'nin torunu olan ve şimdilerde emekli öğretmen olan Murtaza isimli kişi 4-5 yaşlarında çocukken bir gece ağlayarak uyanmış. Annesi, babası

hemen kalkıp niye ağladığını sormuşlar. Çocuk rüyasında dedesini gördüğünü ve dedesinin kendisini sünnet ettiğini söylemiş. Çocuğun anne ve babası:

- Hayırdır inşallah [S-Y], deyip dua etmişler. Çocuğun babası, Murtaza Dede'nin oğlu:

- Acaba mı, diyerek çocuğunun pijamasını indirmiş. Bir de bakmış ki çocuğu gerçekten de sünnet olmuş (K.9).

1.2.14. Okçu Dede (D/E/OD)

1.2.14.1. Okçu Dede'nin Türbesinin Yapılması (D/E/OD-OTY)

Arsuz'da türbesi bulunan Okçu Dede ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Arsuz'da türbesi bulunan Okçu Dede olarak bilinen Şeyh Abdullah el Mugavre, aynı ilçede türbesi bulunan Şeyh Zeliha ile kardeşmiş. Şeyh Abdullah el Mugavre kız kardeşinin türbesinin olduğu bin metre yükseklikteki "Bayrak Tepe" den kendi türbesinin olduğu yere dev gibi bir kaya parçasını eliyle tutup fırlatmış [T-EBF]. Kayanın düştüğü yere de onun türbesini yapmışlar. O günden sonra Şeyh Abdullah el Mugavre'ye "Okçu Dede" denmeye başlanmış (K.38).

1.2.15. Şeyh Ökmen (D/E/ŞÖ)

1.2.15.1. Şeyh Ökmen'in Uçan Tabutu (D/E/ŞÖ-ÖUT)

Kumlu'da Şeyh Ökmen olarak bilinen bir zatın mezar yerinin değiştirilmek istenmesi üzerine olan bir hadise ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Cemiloğlu, Kumlu'da bilinen ve sevilen bir zatmış. Cemiloğlu vefat edince ilçe dışında bir mezara gömmüşler. Daha sonra bu mezarın yerini değiştirmek icap etmiş. Mezarı söküp cesedi tabuta koymuşlar ve Akkuyu mezarlığına gömmek için yola düşmüşler. Ancak biraz gittikten sonra zatın cesedinin bulunduğu tabut insanların elleri

üzerinde iken havalanıp uçmaya [M-GYK] başlamış. Sonra da ilk defnedildiği yere gitmiş. Sonunda cenazeyi başka yere taşımaktan vazgeçmişler (K.78).

I.2.16. Ömer Dede (D/E/ÖD)

I.2.16.1. Ömer Dede ve Bağarası Bağları (D/E/ÖD-ÖBB)

Hassa'da Bağarası bağları olarak bilinen bir yerle ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Hassa'da çok eski zamanlarda Ömer Dede isimli bir zat varmış. Bu zat Bağdat tarafından Hassa'ya gelmiş. Ömer Dede Bağdat'tan gelirken yanında asma çubuğu da getirmiş. Hassa'da uzunca bir zaman bu çubukları dikecek yer aramış ama nereye dikse çubuklar kuruyormuş. Bir gün Ömer Dede'ye bir gün gaibden bir ses:

- Kalk [S-Y], elindeki asmaları nurun doğduğu yere dik, demiş. Ömer Dede önce anlamamış ama dışarı çıkıp bakınca gökkuşağı doğduğunu [M-GYK] görmüş. Hemen gökkuşağına doğru gidip gökkuşağının altına gelince elindeki asma çubuklarını toprağa gömmüş [T-ESY]. Şimdi o üzümün dikildiği yere Dedebağ, etrafına ise Bağarası denilmektedir. Bölgenin en iyi üzümün burada yetişmektedir. Bu üzümün bin derde deva olduğu söylenilmektedir (K.5).

I.2.16.2. Ömer Dede Ziyareti (D/E/ÖD-ÖZ)

Hassa'da Bağarası Ömer Dede olarak bilinen bir zatla ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Hassa'da Ömer Dede isimli Bağdat tarafından gelen ve bir zat varmış. Bu zat Bağdat'tan geldiği zaman Hassa bölgesinde hiç yerleşim yokmuş. Bu zat Tiyek köyünü kurmuş. Anlatıldığına göre Ömer Dede her yere Çınar ağacı dikermiş. Yaşadığı yerde büyük bir karayılanla beraber yaşamış. Ömer Dede öldükten sonra yılanı sel götürmüş. Ömer Dede'nin yaşamış olduğu yer aynı zamanda ziyaret yeridir. Ömer Dede'nin ziyaretine

diğer ziyaret yerlerinden farklı olarak sancısı olan atlar getirilir ve çınarların etrafında dolaştırılır. Daha sonra Ömer Dede'nin soyundan gelen birisi sansı olan atın karnına çubuk ile vurur [T-BVY]. Böylece atın iyileşeceğine inanılır (K.75).

I.2.17. Şeyh Postacı Ziya (D/E/PZ)

I.2.17.1. İtfaiye Tankeri (D/E/PZ-İT)

Dört Yol'da türbesi Çökek yaylasında bulunan Şeyh Postacı Ziya ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır.

Gavur dağlarında [J-BSAÇ] bundan 20-30 yıl önce büyük bir yangın çıkmış. Yangın günlerce sürmüştü. Şeyh Postacı Ziya yangını söndürenlere yardım etmek için dağa [J-BSAÇ] gitmiş. Yolda yangın söndürmekten gelen itfaiye aracını görmüş. Aracı durdurmuş, şoföre:

- Nereye evladım [S-Y], demiş. Şoför, Şeyh Postacı Ziya'yı tanıyıp:

- Hocam, vakit kaybetmeyelim, aşağıya su doldurmaya gidiyorum, depo boşaldı, demiş. Şeyh Postacı Ziya:

- Sen geri dön evladım, senin su depon zaten dolu, demiş. Şoför:

- Nasıl olur [J-EHE], demiş ama bir de bakmış ki su deposu dolu. O depodaki su ile o gün akşama kadar yangına su sıkılmış ama su bitmemiş (K.73).

I.2.17.2. Orman Yangını (D/E/PZ-OY)

Dört Yol'da türbesi Çökek yaylasında bulunan Şeyh Postacı Ziya ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bundan 20-30 yıl evvel Gavur dağlarında [J-BSAÇ] büyük bir yangın çıkar. Şeyh Postacı Ziya'nın yangının olduğu yere gitmiş. Alevlerin arasına girip bağırarak "Allahu ekber" [S-Y] diye bağırarak ezan okumuş [T-EOY]. Şeyh Ziya Baba ezan okuduktan sonra yangın sönmüş (K.29).

I.2.17.3. Tokat Sesi (D/E/PZ-TS)

Dörtyol'da türbesi Çökek yaylasında bulunan Şeyh Postacı Ziya ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Şeyh Ziya Baba'nın müritlerinden biri bir gün İskenderun'a bir eve yemeğe davet edilmiş. Yemek sonrasında kahveler dağıtılırken mürit evde bulunan genç dul bir kadına kötü gözle [S-A], [J-BÖE] bakar. Bunun üzerine Şeyh Postacı Ziya'nın Dörtyol'da bulunduğu halde müridini tokatlamış [T-BVY], tokat sesini şırrak [S-Y] diye orada bulunan herkes duymuş (K.29).

I.2.17.4. Çökek Yaylası (D/E/PZ-ÇY)

Dörtyol'da türbesi Çökek yaylasında bulunan Şeyh Postacı Ziya ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Dörtyol yaylalarında terör olayları arttığı zamanlarda neredeyse bütün yaylalarda terör saldırıları olmasına rağmen Çökek yaylasında terörist saldırısı olmamıştır [J-KHE]. Çökek'in hemen üstünde bulunan Topaktaş yaylasına saldırılar olmasına rağmen Çökek'e teröristler saldırmamış. Anlatılanlara göre Şeyh Ziya Baba'nın türbesinin bulunduğu Çökek yaylasını teröristler deniz olarak görüyorlarmış (K.24).

I.2.17.5. Müfettiş (D/E/PZ-M)

Erzin'de, türbesi Dörtyol'un Çökek yaylasında bulunan Şeyh Postacı Ziya ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Şeyh Postacı Ziya postanede memur olarak çalışıyormuş. Bir gün postaneye müfettiş gelmiş. Postacı Ziya hakkında anlatılanları daha önce duymuş olan müfettiş:

- Ziya Baba dedikleri bu adam o kadar büyük bir zatsa aklımdan geçenleri anlar ve elindeki tespihi bana verir [S-Y], diye içinden geçirmiş. Bunun üzerine, Postacı Ziya elinde tuttuğu tespihi müfettişe götürüp vermiş. Müfettiş:

- Ben senden el istemiştim [J-EHE], diyerek Postacı Ziya'dan hikmet istediğini söylemiş. Postacı Ziya:

- şimdilik bununla yetin [S-Y], [M-AG] demiş (K.62).

I.2.17.6. Savaş Gemisi (D/E/PZ-SG)

Dörtyol'da türbesi Çökek yaylasında bulunan şeyh Postacı Ziya ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Kıbrıs savaşı olurken Türk savaş gemileri Kıbrıs'a çıkarma yapmak üzere buradan [J-BSOÇ] İskenderun'dan yola çıkmışlar. Denizde Kıbrıs'a yaklaşınca oradaki Yunan savaş uçakları havadan [J-BYK] bizim gemileri bombalamaya başlamışlar. Bizim gemilerden birine bomba isabet etmiş. Bizim savaş gemisi yana doğru yatıp batmaya başlamış. Tam o sırada Postacı Ziya denizden çıkıp gemiyi düzeltmiş (K.41).

I.2.17.7. Felç Olan Çocuk (D/E/PZ-FÇ)

Dörtyol Çökek yaylasında türbesi bulunan şeyh Postacı Ziya'nın felç olan çocuğu iyileştirmesi ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bundan 20-30 yıl evvel Postacı Ziya hayattayken Adanalı bir ailenin çocuğu felç olmuş. Çocuğun iki bacağı da tutmuyormuş. Çocuğun ailesi ne kadar doktora götürseler de çocuk bir türlü yürüyemiyormuş, hatta çocuk gitgide daha da kötüleşiyormuş. Bir gün çocuğun rüyasına şeyh Postacı Ziya Baba girmiş. Çocuğa, kendisinin Dörtyollu şeyh Postacı Ziya olduğunu söylemiş ve üzerini okumuş. Çocuk uyandığında rüyasını ailesine anlatmış. Çocuk ailesine:

- Beyaz elbiseli, beyaz sakallı bir dede rüyamda beni iyileştireceğini söyledi, demiş. Bunun duyan babası hemen çocuğunu da alıp Dörtyol'a gitmiş. şeyh Postacı Ziya'nın dergâhına geldikleri zaman çocuk hemen şeyh Postacı Ziya'yı tanımış. şeyh Postacı Ziya çocuğu görünce hemen çocuğun üzerine okumaya başlamış. Aradan birkaç

saat geçince çocuk birden bire ayaklanmaya [J-AK] yürümeye başlamış. Herkes hayretler içinde Şeyh Postacı Ziya'ya dua etmeye başlamış (K.67).

1.2.18. Şeyh Salih (D/E/ŞS)

1.2.18.1. İneğin Karnındaki Altın (D/E/ŞS-AKA)

Altınözü ilçesi Hacıpaşa beldesinde türbesi bulunan Şeyh Salih ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Köyün birinde çok değerli altınları olan bir gelin varmış. Efsaneye göre, gelinin birinin çok değerli bir altın takısı varmış. Kadın altın takılarını yıkamak için su dolu bir kovanın içine koymuş. Kadın diğer işlerini yapılmaya koyulmuş, bu sırada inek gelmiş altınlarla dolu kovadaki suyu içer, tabi altınları da yutmuş. O sırada oradan bir köylü geçiyormuş. Kadın altınların olmadığını görünce adamı hırsızlıkla suçlamış. Adam:

- Ben yapmadım [S-Y], dese de, kadın inanmaz. Kadın:

- Şeyh Salih Efendi, senden yardım diliyorum, altınlarımı kim aldı, ortaya çıkar [S-Y], diye dua etmiş. Bir anda ineğin karnı yarılmış, altınlar etrafa saçılmış. Kadın yine Şeyh'e dua etmiş:

- Ya Şeyh Salih ineğimi geri ver [S-Y]. İnek gene bir anda dirilip, eski haline gelmiş (K.59).

1.2.18.2. Şeyh Salih Türbesinin Etrafındaki Meşe Ağaçları (D/E/ŞS-STM)

Altınözü ilçesi Hacıpaşa beldesinde türbesi bulunan Şeyh Salih ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Şeyh Salih türbesinin etrafında 3 tane meşe ağacı bulunmaktadır. Bu ağaçların Şeyh Salih'in müritleri [J-KHE] olduğuna inanılır. Müritlerin öldükten sonra ağaç şekline büründükleri söylenmektedir. Bundan on yıl kadar önce türbeyi ziyarete gelen bir kişi bu meşe ağacının dalından kesip götürmek istemiş Ağacın dalından kesip yola koyulmuş,

yolda kaza geçirip ölmüş. Müritlerin kerametinden dolayı kaza geçirdiğine inanılır [J-KHE]. Bu yüzden burada türbelerin etrafındaki ağaçlara kimse dokunmaz, kesmez (K.49).

1.2.19. Uzun İdris Dede (D/E/Üİ)

1.2.19.1. Savaş Uçağı (D/E/Üİ-SU)

Payas'ta; türbesi bulunan Uzun İdris Dede ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Kıbrıs harbi zamanında Türk savaş uçaklarından birinin [M-GYK] yakıtı bitmiş. Tam uçak düşeceği zaman pilotun yanında ak saçlı ve sakallı bir zat [S-A] belirmiş. Bu, Uzun İdris Dede imiş. Uzun İdris Dede pilota, uçağı denize indirmesini söylemiş. Pilot korkmuş ama Uzun İdris Dede'nin dediğini yapmış. Denize inince Uzun İdris Dede pilota yakıt olarak depoya deniz suyu doldurmasını söylemiş [J-KHE]. Pilot deniz suyunu doldurmuş. Sonra tekrar havalanıp harbe devam etmiş (K.80).

1.2.19.2. Pilot (D/E/Üİ-P)

Antakya'da türbesi Payas'ta; bulunan Uzun İdris Dede ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Kıbrıs harbi olurken bizim savaş uçaklarından birinin pilotu düşman ateşiyle yaralanmış. Tam uçak düşmek üzereyken pilotun yanında ak sakallı bir zat ortaya çıkmış ve pilotun yardımcısı askere pilotun yerine geçmesini söylemiş. Asker korkarak pilotun yerine geçmiş. Ak sakallı zat, askere:

- Korkma evladım, ben sana vuracağın yerleri söyleyeceğim [S-Y], demiş. Asker, ak sakallı zatın söylediği yerleri vurmuş. Tüm hedefleri vurduktan sonra asker uçağı hava üssüne indirmeyi başarmış. Daha sonra asker ak sakallı zata kim olduğunu sormuş. Ak sakallı zat;

- Ben Uzun İdris'im [S-Y], demiş ve kaybolmuş (K.19).

1.2.20. Şeyh Yunus Rahip (D/E/YR)

1.2.20.1. Mavi Yalı Oteli (D/E/YR-MYO)

İskenderun Arsuz yolu üzerinde bulunan Şeyh Yunus Rahip türbesi yakına yapılan bir otelin kapanması ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bundan 30-35 yıl önce birisi Şeyh Yunus Rahip türbesinin yakınına “Mavi Yalı” isimli bir otel yaptırmaya başlar. Otelin yapılış maksadının kötü [S-A] olduğu söyleniyor. Otel inşaat halindeyken bir gün sağa sola kaymadan olduğu gibi [J-EHE] yere çökmüş. Oteli yaptırmak isteyen kişi oteli tekrar yaptırmış. Otel inşaatı bitince otel inşaatı biter bitmez felç olup yatalak kalmış. Birkaç ay sonra da ölmüş. Bunun üzerine ölen kişinin ağabeyi oteli işletmek için çalışmış ama o da bir türlü oteli işletememiş. Bunun sebebi bu otelin Şeyh Yunus Rahip’in türbesinin yakınına yapılmasıymış. Bu otel şimdi terk edilmiş ve virane şeklindedir. Otelin bulunduğu arazi de satılmak isteniyor ama yıllardır alan yok (K.40).

1.2.21. Şeyh Yusuf El Hekim (D/E/YH)

1.2.21.1. Sanatçı Necla Nazır’ın Hastalığı (D/E/YH-SNH)

Antakya’da türbesi bulunan Şeyh Yusuf el-Hekim’in sanatçı Necla Nazır’ın derdine deva olması ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Sanatçı Necla Nazır geçtiğimiz yıllarda çaresiz bir hastalığa yakalanmış. Sanatçı bir gün rüyasında, ak sakallı yaşlı birini görmüş. Şeyh, Necla Nazır’a:

- Ben, Antakya Harbiye’den Şeyh Yusuf el-Hekim’im. Gel beni ziyaret et. Seni, hastalığından kurtarabilirim, demiş. Bu rüya üzerine Necla Nazır korkarak ve çaresizce Antakya’ya gitmiş. Şeyhin türbesine gidip orada dua eden Necla Nazır o gece rüyasında Şeyh Yusuf el-Hekim’i görmüş. Sanatçı o gece rüyasında Şeyh Yusuf el-Hekim tarafından bizzat ameliyat edildiğini ve bu sayede hastalığından kurtulduğunu söylemiş.

Hatta, sanatçı uyandığında elbiselerinin üzerinde bazı ilaç izlerinin olduğu da söylenmektedir (K.72).

I.2.21.2. Bitmeyen Buğday (D/E/YH-BB)

Antakya'da türbesi bulunan Şeyh Yusuf el-Hekim ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Zamanında Antakya'da Şeyh Yusuf el-Hekim adlı yoksul bir zat yaşamaktaymış. Bu zatın yaşadığı köye birileri buğday almaya gelmişler. Köylülere nereden buğday alabileceklerini sormuşlar. Bu köylülerin içinde bazıları Şeyh Yusuf el-Hekim'le dalga geçmek için buğday almaya gelen kişileri ona yollamışlar. Adamlar Şeyh Yusuf el-Hekim'e ulaşmışlar:

- Köylüler senin yanına gönderdi, sende çok buğday varmış, bize de ver, demişler. Şeyh Yusuf el-Hekim, misafirleri evine davet etmiş, evinde olanlarla yedirmiş, içirmiş. Daha sonra Şeyh Yusuf el-Hekim, karısını çağırmış ona boş bir çuval vermiş [J-EHE] ve:

- Git buğday doldur, demiş. Karısı çok şaşırılmış; çünkü ellerinde sadece kendilerine yetecek kadar buğday kalmıştır. Sessizce kocasının kulağına eğilerek:

- Efendi nereden dolduracağım bu çuvalı, bu çuvalı dolduracak kadar buğdayımız yok, demiş. Şeyh Yusuf el-Hekim:

- Sen git, bismillah [S-Y] de ve doldurmaya başla, demiş. Karısı şaşkınlıkla gitmiş, çuvalı doldurmaya başlamış. Çuval ağzına kadar dolmuş ama Şeyh'in buğdayından bir tane bile eksilmemiş. Buğday çuvalını adamlara vermişler, adamları uğurlamışlar. Adamlar köy meydanına geri gelmişler. Köylüler bir bakmışlar, çuval dolu. Hemen:

- Bu çuval nasıl doldu [S-Y], nereden aldınız, diye sormuşlar Şeyh Yusuf el-Hekim'den aldıklarını söylemişler. Köylüler Şeyh Yusuf'un kerametini anlayıp, gidip af dilemişler (K.53).

I.3. Adı Bilinen Din büyükleriyle İlgili Efsaneler (D/A)

I.3.1. Habib Neccar (D/A-HN)

Antakya'da türbesi Antakya'da bulunan Habib Neccar ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Habib Neccar Antakya'da marangozluk yaparak geçimini sağlar ve Antakya'nın yakınında bulunan bir mağaraya gizlenerek Allah'a ibadet edermiş. O devirde insanların çoğu putlara tapıyorlarmış, ancak Habib Neccar putlara tapmıyormuş. Bir gün Habib Neccar dağda koyunlarını otlatırken Allah'ın iki elçisi ile karşılaşmış. Onlara kim olduklarını ve nereden geldiklerini sormuş. Elçiler:

- Biz, Hz. İsa'nın elçileriyiz. İnsanların putları bırakıp Allah'a ibadet etmelerini hatırlatmak ve gelecek olan son peygamber Hz. Muhammed'i [S-Y] müjdelemek üzere geldik, demişler. Habib-i Neccar:

- İlahi elçi olduğunuzu ispat edecek bir deliliniz var mı, diye sormuş. Elçiler:

- Biz, Allah'ın izni ile hastaları iyileştirir, körlerin gözünü açar ve ölüyü diriltebiliriz, demişler. Habib Neccar iki yıldan beri hasta olan çocuğunu onlara göstermiş ve onu iyileştirmeleri halinde kendilerine inanacağını ve onlarla birlik olacağını söylemiş. Elçiler Allah'a dua etmişler [J-EHE] ve çocuk iyileşmiş. Bunun üzerine Habib Neccar, elçilerin davetini kabul ederek Allah'a iman etmiş. Elçiler daha sonra Antakya halkını imana davet etmek amacıyla şehre gitmiş. Aradan birkaç gün geçtikten sonra elçilerin davetini kabul etmeyen halkın onları öldürmek istediğini duyan Habib Neccar şehrin uzağından koşarak gelmiş ve halka nasihat ederek elçilere inanmalarını istemiş. Şehir halkı

Habib Neccar'ın nasihatini dinlememiş ve Habib Neccar'ın başını keserek [S-A] onu şehit etmiş. Anlatıldığına göre Habib Neccar'ın başı yuvarlanarak bugün cami ve türbesinin bulunduğu yere kadar gelmiş, vücudu ise şehit edildiği mağarada imiş. Başka bir rivayete göre ise Habib Neccar kesilmiş başını koltuğu arasına [S-A] alıp şimdiki türbesinin olduğu yere kadar gelmiş (K.70).

I.3.2. Yeraltı ve Yeryüzünün Aslanları (D/A-YA)

Yayladağı'nda Hz. Ömer ve Hz. Ali ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

Hz. Ömer'in oğluyla Hz. Ali'nin oğlu (Hüseyin) çocukluk çağındayken güreşe tutuşurlar ve Hz. Ömer'in oğlu yıkılır. Hz. Hüseyin bunun üzerine Hz. Ömer'in oğluna der ki:

- Oğlum, senin baban bir şey değil [M-AG]. Benim babam Allah'ın Aslanı [S-Y]. O yüzden yıktım seni. Buna çok üzülen Hz. Ömer'in oğlu ağlamış [J-KHE] ve babasının yanına gitmiş. Hz. Ömer oğluna:

- Ne oldu oğlum, neden ağladın, diye sormuş. Çocuk demiş ki:

- Hüseyin bana babasının Allah'ın Aslanı olduğunu söyledi, benimle alay etti [S-A]. Bunun üzerine Hz. Ömer oğluna demiş ki:

- Oğlum, Ali yerin üstünün aslanı, baban inşallah yeraltının aslanı [S-Y]. Çocuk çok sevinmiş [M-G] ve Hz. Hüseyin'in yanına gidip babasıyla övünmüş. Bu kez de Hz. Hüseyin ağlamaya başlamış ve babasının yanına gitmiş. Hz. Hüseyin babası Hz. Ali'ye:

- Baba, bana yaptığımı beğendin mi [J-EHE], diye sormuş. Hz. Ali:

- Ne oldu oğlum ne yapmışım [D-Ş], diye sorunca Hz. Hüseyin babasına Hz. Ömer'in oğlunun kendine söylediklerini söylemiş. Hz. Ali bu duruma çok üzülmüş ve kendi kendine:

- Ulan Ömer [S-Y], çocuğu ağılattın, eğer ben de yaşarsam din talkını sana ben verdireceğim.

Gün gelmiş Hz. Ömer camide bıçaklanıp şehit edilmiş. Kabristana götürmüşler. Hz. Ali orada bulananlara Hz. Ömer'in din talkını kendisinin vermek istediğini söylemiş. Din talkını verirken sorgu melekleri gelmiş [J-BÖE]. Melekler Hz. Ömer'e sormaya başlamışlar:

- Rabbin kim, peygamberin kim... Hz Ömer meleklerle:

- Siz nereden geldiniz, diye sormuş [M-GYK] [S-Y]. Melekler:

- Bu dünyanın zamanıyla beş yüz senelik mesafeden geldik. Ancak bizim geliş şeklimizi insanlar bilemezler. Hz. Ömer meleklerle kızmış ve demiş ki:

- Siz beş yüz senelik mesafen gelip Allah'ı unutuyorsunuz da ben evden kabristana gelirken mi unutacağım [M-K]. Bu konuşmaları duyan Hz. Ali ağlamaya başlamış. Orada bulunanlar Hz. Ali'ye neden ağladığını sormuşlar. Hz. Ali demiş ki:

- Ömer yeraltının aslanı olduğunu gösterdi [J-EHE], melekleri kovdu [J-KHE].

İfade vermek istemedi, demiş (K.84).

I.3.3. Ashab-ı Kehf (D/A-AK)

Dört yol'da, meşhur Ashab-ı kehf ile ilgili olarak aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Eskiden Tarsus'ta milletine zulmeden bir kral varmış. Bu kral dinsizmiş. Milletinden bazıları Müslüman (Hristiyan) olduğu için her gün işkence yapıyormuş, öldürüyormuş [J-KHE]. Artık millet dayanamayınca kaçmaya karar vermişler. Artık yedi kişi mi üç yüz kişi mi sayısı belli değil, bu kraldan kaçmak için yola düşmüşler [J-EHE]. Yanlarında da bir köpek varmış. Kral insanların kaçtığını duyunca askerleriyle bunların peşine düşmüş [E-OBG]. Müslümanlar (Hristiyanlar) kaçmaktan yorulup bir mağaraya

girmişler. Kralın adamları da mağara gelmişler fakat bunları görememişler. Sonra bunlar yoruldukları için uykuya dalmışlar. Sonra zaman geçmiş bunlar uyanmışlar. Karınları acıkmış. Aralarından birine para verip yiyecek bir şeyler alsın diye şehre göndermişler. Şehre gelen adam bir dükkâna girmiş. Parayı verip ekmek, zeytin, peynir falan [J-EHE] istemiş. Bu arada şehre gelince şehri de pek tanıyamamış. Dükkâncı parayı görünce adama bu parayı nerden bulduğunu sormuş. Adam:

- Bu bizim paramız ya [S-Y], demiş. Dükkâncı bir gariplik olduğunu anlayıp hemen askerlere haber vermiş. Askerler adamı yakalamışlar. Kralın huzuruna çıkarmışlar. Kral bu paranın 300 yıl önceki kralın parası olduğunu, bu parayı nereden bulduğunu sormuş. Adam başından geçenleri bir bir anlatmış. Kral kendilerinin Müslüman (Hristiyan) olduğunu onlara zarar vermeyeceğini söyleyince adam arkadaşlarının mağarada olduğunu söylemiş. Hep beraber mağaraya gitmişler. Mağaranın yanına gelince adam krala:

- Siz gelmeyin [S-Y], ben arkadaşlarıma haber verip geleyim, sizi görüp korkmasınlar, demiş. Adam mağaraya girmiş, bir daha geri çıkmamış. Adam çıkmayınca kral askerleriyle beraber mağaraya girmiş ve bakmış ki mağaradakiler ölmüş yatıyorlar (K.85).

I.3.4. Âşık Maşuk Ziyareti (D/A-AMZ)

Samandağ Kapısuyu köyünde “Âşık Maşuk Ziyareti” olarak bilinen yerdeki tepe hakkında şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

Anlatıldığına göre Hz. Ali Samandağ bölgesinde kâfirlerle savaşıyormuş. Savaş sırasında kâfirleri kovalarken atı ile beraber bu tepeden karşı dağdaki tepeye uçarak [J-EHE] atlamış (28).

I.4. Diğer Dini Nitelikli Efsaneler (D/D)

I.4.1. Tüfeğini Vermeyen Şehit (D/D-TVŞ)

Dörtyol'da cesedi bulunan bir şehitle ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Kuzuculu'da Karataş civarında eskiden mezarlık vardı [J-BSOÇ]. Şimdi okul yapılan bu yerde inşaat kazısı çalışmaları sırasında elinde tüfeği olan ve cesedi hiç bozulmamış bir asker cenazesi çıkarmışlar. Tüfeği alıp cesedi tekrar başka yere gömmek istemişler ancak asker bir türlü silahı bırakmamış. Bunun üzerine Dörtyol'dan askeri birliğin komutanını çağırmışlar. Komutan cesedi bozulmamış ve elinde tüfeği olan askere:

- Asker, silahı bırak [S-Y], demiş ve asker silahını bırakmış (K.68).

I.4.2. İki Hoca (D/D-İH)

Yayladağı'nda samimi arkadaş olan iki hoca ile ilgili şu efsane anlatılmaktadır:

İki hoca, hangisi önce ölürse diğerinin sağ kalanı yıkayacağına dair birbirlerine söz verirler. Bir gün hocalardan biri ölür. Ancak diğeri ölen arkadaşını defnedildikten sonra cenazesine yetişebilir. Bunun üzerine arkadaşının mezarını ziyaret eder. Mezarlığa varınca orada bulunan birilerine:

- Bugün kimse öldü mü başka [M-Ü], diye sormuş. Orada bulunanlar:

- Bugün bir de Yahudi [S-A] (Hristiyan veyahut Ermeni) bir kız öldü. O da bir kralın kızıymış. Hoca o ölen kızın da mezarına bakmış ve geri dönmüş. Akşam olunca arkadaşının mezarını deşmeye [J-EHE] gitmiş. Bakmış ki kralın kızı arkadaşının yerinde yatıyor. Arkadaşının mezarında ise kralın kızı [D-Ş] yatıyor. Mezarları kapatmış [J-EHE] ve köye gelmiş. Demiş ki:

- Ben arkadaşımı tanırım da hanımı tanımam. Bana hanımı çağırın, ona iki kelime söyleyeceğim. Zaten gideceğim, demiş. Arkadaşının hanımını çağırılmışlar, hoca demiş ki:

- Senin bey neyi çok severdi, diye sorar. Kadın demiş ki:

- Bu Aleviler hiç yıkanmıyorlar ya, benim beyim de “bu yıkanmamız ne yapıyor ki [J-KHE]” diye buna çok imrenirdi, demiş.

Hoca daha sonra ölen kızın annesinin yanına gitmiş. Demiş ki: [E-OBG]

- Ben bir din hocasıyım [S-Y]. Kızınız dünyada neyi severdi, diye sormuş. Kızın annesi demiş ki:

- Kızım Müslüman olmak için çok çaba gösterdi ama korkusundan olmadı.

Aklında Müslümanlık vardı. Hoca demiş ki:

- Bu kızın Müslüman olmak için çaba gösterdiği kadar benim hoca arkadaş çaba göstermemiş [S-Y] (K.36).

I.4.3. Sadaka Veren Adamı Sokmayan Yılan (D/D-SAY)

Samandağ'da sadaka veren bir adamı sokmayan yılanla ilgili bir efsane anlatılmaktadır:

Adamın biri rüyasında sürekli evlenip gelin getirdiği gün kendisini yılan soktuğunu ve öldüğünü görüyormuş. Artık bu rüyayı o kadar çok görmüş ki kendi de buna inanmış. Evlenme çağına da geldiği halde evlenmekten korkuyormuş. Gel zaman git zaman akrabaları bu adamı evlenmeye ikna etmişler [S-A]. Adamın evlendiği gün ejdavu gelip adamın yatağının altına kıvrılmış yatmış [J-EHE]. Akşam olmuş, düğün bitmiş. Tam yatacakları [S-A] zaman bir sadakacı gelmiş, demiş ki sadakacı:

- Acım, bana bir yemek verin [M-Ü]. Adam da demiş ki:

- Ben yemek hakkımı yemeyeyim, bu sadakacıya vereyim bari.

Sabah olunca herkes adamı yılan sokup ölmesini, sela verilmesini [M-GYK] bekliyormuş. Adam ölmeyince herkes merak edip evine gitmiş. Eve gidip bakmışlar ki adam yaşıyor. Sonra odasına gidip yatağının altına bakmışlar ki koca bir yılan kıvrılmış [T-EBS] yatıyor. Bu arada yılan dile gelmiş:

- Ben bu adamı nasıl sokayım, sadakacıya kendi yemeğini verdi. O yüzden cenab-ı Allah bana o adamı sokmamamı emretti [S-FT] (K.81).

I.4.4. Dili Tutulan Mühendis (D/D-DTM)

Altınözü'nde, Urfa Balıklı Göl'deki balıklardan birini yiyen mühendisle ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Urfa'da görev yapan bir mühendis bir gün arkadaşlarıyla Balıklı gölü gezmeye gitmiş. Oradaki balıklara çok saygı duyulduğunu gören mühendis, itikadı da zayıf olduğu için:

- Ben bu balıklardan birini tutup yesem ne olur ki, demiş. Arkadaşları ne kadar:

- Yapma, etme, günah olur çarpılırsın [S-Y], deseler de kimsenin görmediği bir anda yem atarken balıklardan birini yakalamış, çantasına koymuş. Sonra eve gitmiş. Evde balığı temizleyip yemiştir. Mühendis balığı yedikten sonra dili tutulup konuşamaz hale gelmiş (K.2).

I.4.5. Hocanın Bedduası (D/D-HB)

İskenderun'da Sarısekililerin çoğalmayışı ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

İskenderun Sarıseki'ye yıllar önce bir gün bir zat gelmiş. Bu zat bir zaman camide hocalık yapmış. Bir gün köyün gençleri bu zatla alay etmek istemişler. Bunun için bir arkadaşlarını canlı bir şekilde kefenleyip tabuta koymuşlar ve bu hocadan cenaze namazını kıldırmasını istemişler. Hoca cenaze namazına başlamadan önce cemaate sormuş:

- Ölü niyetine mi kıldırayım, diri niyetine mi kıldırayım? Bunu üzerine orada bulunanlar yaptıkları hatanın farkına varmışlar ama hoca bu yapılan saygısızlığa çok kızmış ve:

- Allah iki hanenizi üç yapmasın, nesliniz çoğalmasın [S-Y], diye beddua etmiş. O günden sonra Sarisekilerin nüfusu artmamaya başlamış (K.71).

I.4.6. Deli Osman (D/D-DO)

Dört Yol'un Kuzuculu kasabasında yaşamış ve geçtiğimiz yıllarda hayatını kaybeden Deli Osman olarak bilinen evsiz, barksız biri ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Kuzuculu'da Deli Osman diye evsiz barksız sefil bir adam vardı [J-EHE]. Deli Osman sürekli Kuzuculu'da bulunduğu halde özellikle, Hac zamanlarında onu Mekke'de gördüğünü söyleyen çok hacı vardır. Geçen yıl bizim köyden hacca gidenler Kabe'yi tavaf ederlerken Deli Osman'ın da tavaf ettiğini görmüşler (K.41).

I.4.7. Yolun Ortasındaki Mezar (D/D-YOM)

Dört Yol'da halen ana cadde üzerinde duran ve kaldırıp başka yere nakledilemeyen bir mezarla ilgili olarak aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Dört Yol'da ana cadde üzerinde bir mezar var, şimdi etrafı demir parmaklıklarla çevrilmiş durumda duruyor. Bu mezar yol genişletme çalışmaları sırasında bulunmuş. Yol çalışması yapılırken orada mezar olduğu bilinmiyormuş. Yol genişleten dozer o mezarın olduğu yeri düzeltmeye başladığı zaman dozerin kepçesi kırılmış [J-KHE]. Önce kimse ne olduğunu anlamamış. Daha sonra tekrar başka dozer getirmişler, o da orayı düzeltereği zaman bozulmuş [E-OG]. Sonra işçiler kazma kürekle düzeltmek istemişler, işçilerden biri çarpılmış. Daha sonra bir şey olduğunu anlamışlar. Yaşlılara sormuşlar, yaşlılar, ulu bir zatın kabri olabilir [S-Y], demişler. Ne kadar uğraşılsa orayı düzleyememişler. Sonunda

belediye oranın etrafını çevirdi. Kim olduğu bilinmiyor ama muhterem bir zatın mezarı olduğu için gelen geçen dua ediyor (K.24).

I.4.8. Yerinden Kalkmayan Tabut (D/D-YKT)

Kumlu'da vefat eden bir kişinin tabutunun evinden çıkarılmaması ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Kumlu'da bir zat evinde vefat etmiş. Akrabaları cenazeyi evinde tabuta koymuşlar ve dışarı çıkarıp mezarlığa defnetmek istemişler. Ancak tabut bir türlü yerinden kalkmıyormuş. Kaç kişi tabutu kaldırıp dışarı çıkarmak istese de tabutu yerinden oynatamıyorlarmış. Sonunda ölen kişinin yakın tanıdıkları olan Hacı Mustafa ve Meryem adlı iki zat tabutun iki yanına durup dua etmeye başlamışlar. Onlar dua ettikçe tabut hafiflemeye ve yerinden kalkmaya [J-EHE] başlamış. Sonunda tabut yerinden uçarak dışarı çıkmış (K.4).

I.4.9. Kâfirler ve Kabe (D/D-KK)

Altınözü'nde Kâbe'yi yıkmaya çalışan insanlarla ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Peygamberimiz daha dünyada yokken Kâbe'ye insanlar geliyormuş, Kâbe'yi Hz. İbrahim yaptığı için o zaman da kutsal bir yermiş. Arabistan'ın başka bir yerinde Kâbe'ye insanların gitmesinden rahatsız olan bir hükümdar varmış. O hükümdar insanların kendi şehrine gelmelerini istiyormuş. O yüzden, Kâbe'yi yıkarsa insanların kendi şehrine geleceğini düşünmüş. Ordusunu toplayıp Mekke'ye doğru yola koyulmuş. Mekke'ye varmadan Allahu Teâlâ bu hükümdarın ordusu üzerine ağızlarında sıcak çamurlar olan kuşlar [J-BYK] göndermiş. İşte o kuşlar kırlangıçmış [M-GYK]. O kırlangıçların ağızındaki her bir çamurun üstünde üzerine düşeceği kâfirin adı yazıyormuş (K.48).

II. Yaradılış, Oluşum ve Dönüşüm Efsaneleri (Y)

II.1. Yaradılışla İlgili Efsaneler (Y/Y)

II.1.1. Dünyanın ve İnsanların Yaradılışı (Y/Y-DİY)

Dörtüol'da dünyanın ve insanların yaradılışı ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Dünya ve insanlar yaratılmadan önce melekler ve cinler yaratılmış. Sonra Allah kendi büyüklüğünü göstermek için insanları yaratmış [E-OBG]. Allah'ın ilk yarattığı insan Hz. Adem'dir. Daha sonra Hz. Havva'yı yaratmış. Dünya Allah tarafından 6 günde yaratılmıştır. Hz. Adem ve Hz. Havva, Cennet'te yaşıyorlarmış. Daha sonra Şeytan [S-Y] onları kandırıp yasak meyveyi yedirmiş ve Allah da ceza olarak onları dünyaya göndermiş (K.63).

II.2. Oluşumla İlgili Efsaneler (Y/O)

II.2.1. Tabiat Şekillerinin ve Olaylarının Oluşumu İle İlgili Efsaneler (Y/O/T)

II.2.1.1. Amanos Dağıları Efsanesi (Y/O/T-ADE)

Erzin'de Amanos dağıları ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Erzin'de birbirlerine âşık iki genç varmış. Bu gençler evlenmek istiyorlarmış ancak, kızın ailesi bu evliliğe razı olmuyormuş. Kızın ailesi sonunda Osman isimli gence Şimdiki Amanos dağılarında bir geçit açarsa kızlarını vereceğini söylemiş. Buna razı olan genç geçit açmaya uygun bir yer bulup çalışmaya başlamış. Aradan aylar geçmiş, geçit tam bitmek üzereyken, gencin geçit açtığı yerde karşısına dev bir kaya çıkmış. Osman isimli genç âşık bu dev kayayı kırmaya çalışırken yağmur yağmış ve toprak kaymış. Osman kayanın altında kalarak hayatını kaybetmiş. Sevgilisinin kayanın altında kalıp öldüğünü duyan sevgilisi kayanın üstüne çıkıp:

- Aman Osman, aman Osman diye bağırp haykırmaya başlamış. Genç kız aman Osman, aman Osman diye bağırdıkça şimdiki Amanos dağları inlemeye başlamış. Daha sonra “Aman Osman” değışe değışe Amanos olmuş (K.57).

II.2.1.2.Yarıkkaya (Y/O/T-Y)

İskenderun'da; İskenderun körfezinde bulunan ve Yarıkkaya olarak bilinen bir yerle ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Şimdiki İskenderun'da yaşayan ve kâfir ordusunun kumandanı olan bir adam varmış. Bu adama annesi:

- Oğlum, kiminle savaşırsan savaş, galip gelirsin ama kesinlikle ismi Ali olan biri ile savaşma, [S-Y] dermiş. Hz. Ali sefere çıktığı bir gün şimdiki Yarıkkaya'nın bulunduğu yerde kâfirlerle karşılaşmış. Kâfirlerin başında bulunan kumandan savaşacağı kişinin isminin Ali olduğunu öğrenmiş ve savaşmak istememiş ama şeytan bu kumandanın aklına girip onu kandırmış. Hz. Ali ile kâfir kumandan savaşa tutuşmuşlar [J-EHE]. Savaş sırasında kâfir kumandanı kılıcını kaldırıp tam Hz. Ali'ye vuracağı zaman kolu havada kalmış. Bunu gören Hz. Ali kumandana acıyıp öldürmekten vazgeçmiş ama kumandan bu durumu içine yediremeyip Hz. Ali'ye küfretmeye [S-A], başlamış. Hz. Ali kumandana:

- Seni öldürmeyeceğim, eğer seni öldürürsem nefsimе yenik düşmüş olurum [S-Y], diyerek o anlık siniriyle elindeki kılıcı (Zülfikar) dağa çalmış [T-ESY]. Zülfikar'ın şiddetinden dağ ikiye ayrılmış. Şimdiki Yarıkkaya'nın oluşması bu şekildedir (K.11).

II.2.1.3. Asi Nehri-I (Y/O/T-AN1)

Samandağı'nda Asi nehrinin oluşumu ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bundan binlerce yıl önce şimdiki Samandağı'nın olduğu yerde genç kızları dev bir ejderhaya kurban ediyorlarmış. Her yıl aynı gün bir genç kız kayalıkların üstüne

bırakılır, ejderha da gelip onu almış. Yine böyle ejderhaya bir genç kızı kurban edecekleri bir gün, kızın elini kolunu bağlamışlar kayalıkların üstüne bırakmışlar. Ejderhaya bırakılacak genç kızın bir sevgilisi varmış. Genç delikanlı sevgilisinin ejderhaya verilmesine razı olmamış. O yüzden kızın ellerini çözüp kendisi ejderhayı beklemeye başlamış. Biraz vakit geçince tepelerden aşağı doğru dev bir ejderha ağaçları kıra kıra gelmeye başlamış. Genç delikanlı çok korkmuş ama elinde kılıcı ejderhanın yaklaşmasını beklemiş. Tam ejderha yaklaşıncaya kayalıklardan aşağı ejderhanın üstüne atlayıp ejderhanın boğazına kılıcını saplamış [T-ESY]. Ejderha o kadar büyümüş ki ve can acısıyla kıvranınca Samandağ'dan yerleri, dağları parçalaya parçalaya şimdiki Lübnan'a kadar [J-BSAÇ] vadi oluşturmuş. Lübnan'a varınca orada çok büyük bir kayaya çarpmış. Kaya ikiye ayrılıp içinden su çıkmaya başlamış. Bu kayadan çıkan su bu vadiden akıp Samandağ'nda denize ulaşmış. Ama bu suyun bir özelliği varmış. Bölgedeki tüm nehirler kuzeyden güneye doğru akarken bu su güneyden kuzeye doğru akarmış. O yüzden bu suya Asi nehri demişler (K.13).

II.2.1.4. Asi Nehri-II (Y/O/T-AN2)

Kumlu'da Asi nehrinin kıvrılarak akması ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Hristiyanlık ilk çıktığı zamanlarda Antakya'da insanlar puta tapıyorlarmış. Habib Neccar da Antakya da marangozluk yapıyor ama o puta tapmıyormuş. Hz. İsa her yere elçilerini gönderiyormuş. Antakya'ya da elçilerini göndermiş, Antakya'da bu elçilere sadece Habib Neccar sahip çıkmış ama puta tapan kâfirler [J-KHE] bu elçileri ve Habib Neccar'ı öldürmüşler. Habib Neccar'ın kafasını kesmişler ama Habib Neccar hâlâ yaşıyormuş. Habib Neccar'ın kafası tepeden aşağı yuvarlanmaya başlamış. Bir yandan da:

- Su, su [S-Y] diye bağıryormuş. O su, su [S-Y] diye bağırdıkça Asi nehri ona su ulaştırmak için yatağından çıkıp ona doğru akmaya başlamış. Tepeden yuvarlana kafa sağa sola gittikçe Asi nehri de ona ulaşmak için sağa sola akıyormuş. O yüzden o günden sonra Asi nehri Hatay içinde kıvrıla kıvrıla [J-EHE] akıyormuş (K.76).

II.2.1.5. Asi Nehri-III (Y/O/T-AN3)

Samandağ'da Asi nehrinin ters akması ile ilgili olarak aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Hz. Musa kendi kavmini Firavun'un zulmünden kurtarmak için kavmiyle beraber Mısır'ı terk etmişler. Yolda karşılarına Kızıldeniz çıkmış. Hz. Musa mucize gösterip elindeki asa ile Kızıldeniz'i ikiye [T-EBK] yarmış. Kavmi de karşı kıyıya geçmiş. İşte Hz. Musa Kızıldeniz'i ikiye yarıncı Asi nehri de ters yöne doğru akmaya başlamış (K.26).

II.2.1.6. Yenişehir Gölü (Y/O/T-YG)

Reyhanlı'da bulunan Yenişehir gölünün oluşumu ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bugünkü Yenişehir Gölü'nün olduğu yerde zamanında insanlar yaşıyormuş Bir gün kadının biri tandırda ekmek yapıyormuş. Bu kadının yanına yaşlı bir adam gelmiş. Kadından biraz ekmek istemiş. Kadın yaşlı adama kızıp ekmek vermemiş. Bunun üzerine yaşlı adam elindeki âsâsını yere vurmuş [T-ESY]. Yerden su fişkırmaya başlamış işte o su birikip Yenişehir Gölü olmuş (K.31)

II.2.1.7. Amik Gölü (Y/O/T-AG)

Antakya'ya bağlı Döver köyünde Amik Gölü'nün oluşumu ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bundan binlerce yıl evvel Döver köyünde ismi Zahir olan fakir, sefil bir adam yaşıyormuş. Bu adam köyleri dolaşır, yiyeceğini çıkarmak amacıyla insanlardan yardım beklermiş. Yine bir gün kışlık yiyeceği için köylerde dolaşırken şimdiki Amik ovasının olduğu yerde bir köye gelmiş. Köydeki evlerden birinin kapısını çalmış [T-EKÇ] ve ekmek istemiş. Kapıyı bir kadın açmış. Kadın ekmek için hamur yoğurduğunu, ekmek yapınca kendisine de vereceğini söylemiş ama kendisi iş yaparken çocuğuna bakması karşılığında ekmek vereceğini söylemiş. Zahir, kadının çocuğuna ekmek pişene kadar bakmış. Sonunda zahir kadından ekmeği vermesini istemiş. Kadın, Zahir'e ekmek vermemiş ve evden kovmuş. Buna çok içerleyen Zahir yolda giderken beddua etmiş. Zahir'in bedduaları üzerine yer yarılmaya ve yerden su fişkırmaya başlamış. O fişkıran su birike birike Amik gölü oluşmuş ((D/P-İN)).

II.2.1.8. Kızıoğlan Pınarı (Y/O/T-KP)

İskenderun Denizciler'de yayla yolu üzerinde bulunan bir pınarla ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bundan yüzlerce yıl önce şimdiki Denizciler'in olduğu yerde bir köy varmış bu köyde iki genç birbirlerine âşık olmuş. Oğlan kızla evlenmek için ailesini göndermiş ama kızın ailesi kızlarını vermemişler. Bunun üzerine birbirlerini seven bu iki genç kaçmaya karar vermişler. Bir gece kız eşyalarını toplamış [J-EHE] ve sevgilisi ile beraber dağa doğru kaçmaya başlamışlar. Kızın ailesi durumu fark edip hemen peşlerine düşmüşler. Şimdiki Kızıoğlan Pınarı denen yerde bu iki sevgiliyi yakalamışlar [J-KHE]. Kızın babası kızını ve kızını kaçıran oğlanı orada vurarak öldürmüş. Bu iki sevgili vurulunca vuruldukları yerde pınar oluşmuş. Bu iki âşığın mezarı halen bu pınarın olduğu yerdedir (K.56)

II.2.1.9. Hz. Ali'nin Atının Nal İzi (Y/O/T-ANİ)

İskenderun Akarca köyüne bağlı Çıtırık yaylasında Hz. Ali'nin atının nal izinin bulunduğu bir kaya ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Çıtırık yaylasında Hz. Ali kâfirlerle savaşırken atı ile şahlanınca atının nalı orada bulunan büyük bir kayaya [J-EHE] girmiş. Şimdi bu kaya halen oradadır, o iz belirgin bir şekilde görülmektedir (K.43).

II.2.1.10. Kar Yağması (Y/O/T-KY)

Antakya'da kar yağması ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bundan binlerce yıl evvel Antakya'ya gökyüzünden [J-BYK] kar yerine un yağarmış. Bir gün kadının biri tarlaya çalışmaya gittiğinde çocuğunun altını temizlemek [S-A] için su bulamamış. Kadın su bulamayınca çocuğunun altını unla temizlemiş. Allah bu kadının yaptığından dolayı insanları cezalandırmış. O günden sonra gökyüzünden un yerine kar yağmaya başlamış (K.35).

II.3. Dönüşümle İlgili Efsaneler (Y/D)

II.3.1. Taşa Dönüşme İle ilgili Efsaneler (Y/D/T)

II.3.1.1. Gâvur Kızı (Y/D/T-GK)

Antakya'da taş kesilme ile ilgili efsane olarak aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Antakya krallığında yaşayan bir keşişin güzelliği dillere destan olan bir kızı varmış [J-BSAÇ], [J-BSOÇ]. Orada yaşayanlar kıza “gavur gızı” diye bilirlermiş. Keşiş, yılda birkaç defa Antakya'dan Halep'e gider ve bu yolculuklarında kızını da yanında götürürmüş. Keşiş, kızıyla bir gün yine Halep'ten Antakya'ya dönerken Çaksına'da durup dinlenmiş. Bu arada köyün genç çobanı da o civarda koyunlarını sulamaktaymış. Gâvur gızıyla çoban burada birbirlerini görüp âşık olmuşlar [M-AG]. Ancak iki âşık birbirlerini sadece bu yolculuklarda görebiliyorlarmış. Bir gün keşiş kızına kendisini Halep kralına

verdiğini söylemiş. Gâvur gızı istemese de bu evliliğe razı olmak zorunda kalmış [M-Ü]. Düğün günü, düğün alayı Çaksına'dan geçerken iki âşık birbirlerini görmüşler ve dayanamayan genç kız [E-OG], çobana kaçmış. Bunun üzerine düğün alayındaki Antakya kralının askerleri iki âşığın peşine düşmüş [S-Y]. İki âşık yakalanacaklarını anlayınca:

- Allah'ım, biz bunların eline düşeceğimize bizi taş et, diye yalvarmışlar.

Âşıkların duaları kabul olmuş ve iki âşık orada taş kesilmişler [J-KHE]. Bu arada bütün bu olanları gören yaşlı bir kadın, askerlere ve düğün alayına:

- Onlar gençliklerini yaşayamadılar, Allah sizi de taş etsin, diye beddua etmiş

[S-Y]. Yaşlı kadının da duası kabul olmuş ve onlar da taş kesilmişler. Şimdi o taşların olduğu yerde hiç kimse yaşamıyor (K.34).

II.3.1.2. Kara Taş-I (Y/D/T-KT1)

Dörtyol'da taş kesilme ile ilgili efsane olarak aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Kuzuculu kasabası kurulmadan önce Deliçay kenarında bir köy varmış ve bu köyü iki kardeş [J-EHE] yönetiyormuş. Birinin hanımı kız, diğerinin hanımı ise erkek çocuk doğurmuş [M-AG]. Bunun üzerine çocuklara beşik kertmesi yapılmış. Büyüyünce çok güzel olan kız, emmisinin oğlu ile nişanlanmış. Bir gün oğlanın babası vefat etmiş ve kızın babası da köyün yönetimini ele geçirmiş. Bunun üzerine kızın babası oğlana:

- Ben babası ve malı mülkü olmayana ne mal, ne de kız veririm [S-Y], demiş

ve oğlanı köyden kovmuş. Köyü terk eden genç Mısır'a gitmiş ve oradaki valiye tüm olanları anlatıp yardım istemiş [E-OG]. Gencin haline üzülen vali, komutanlarına:

- Gidin köyü basın [S-Y], kızını da alıp oğlana verin [S-Y], diye emir vermiş. Bir

gemi dolusu asker, Dörtyol sahilinde "Kinetinhöyüğü" denilen yerden karaya çıkmış ve köye gelmiş. O gün günlerden cumaymış ve köylülerin çoğu camiden çıkıyormuş. Askerlerin geldiğini gören köylüler, kızını vermemek için direnmeye [J-EHE] başlamışlar.

Bu arada oğlan, bu karışıklık içinde kıza doğru koşmuş ve iki âşık sarılmışlar [T-EBS]. Ancak bir türlü kavuşamayacaklarını anlayan âşıklar:

- Allah'ım bizi taş et [S-Y], diye yalvarmışlar. Âşıkların duaları kabul olmuş ve taş kesilmişler. Bugün bu iki kara taşın arasından geçip dilekte bulunanların ve adak adayanların isteklerinin gerçekleşir. Bu iki kara taşın arasından geçen genç âşıkların birbirine kavuşacakları söylenir (K.14).

II.3.1.3. Kara Taş-II (Y/D/T-KT2)

Dört Yol'da birbirine âşık olup kavuşamayan iki gencin taş kesilmeleri ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Kuzuculu'da birbirine dayanmış bir şekilde duran iki tane taş vardır. Efsaneye göre bu taşlar birbirini seven iki gençmiş. Zamanında bu iki genç birbirine âşık olurlar ve evlenmek isterler. Fakat kızın ailesi bu evliliğe karşı çıkar ve kızlarını kendi sülâlelerinden zengin birinin oğluna vermek isterler [J-KHE]. Bu evliliği kabul etmeyen kız sevdiğine haber yollar ve her zamanki buluşma yerine gelmesini ister. Buluşma yerinde iki âşık bir araya gelip konuşurlar ve kavuşamayacaklarını anlarlar ve:

- Allah'ım bizi ya taş ya da kuş yap,[S-Y], diye dua eder. Duaları kabul olur ve iki âşık taş kesilir. Bu iki taşın geçtiğimiz yıllarda okul inşaatı sebebiyle dozerler tarafından birbirinden ayrıldığı, ancak bir gece sonra tekrar birleşik bir halde bulunduğu söylenmektedir (K.27).

II.3.1.4. Karayılan (Y/D/T-KY)

İskenderun'un Karayılan beldesinde meşhur Karayılan efsanesi anlatılmaktadır. Bu efsane şöyledir:

Zamanında İskenderun Karayılan'da Hasan adlı fakir bir çobanla Gülperi adlı bir kız, birbirine âşık olmuşlar. Bu aşk dillere destan olmuş ve Hasan, Gülperi'yi ailesinden

istemiş. Ancak Gülperi'nin ailesi, kızlarını vermemiş. İki âşık sonunda kaçmaya karar vermişler. Ancak iki âşık kaçarken, Gülperi'nin babasına yakalanmışlar. Gülperi'nin babası Hasan'ı öldürmüş. Tüm hayalleri yıkılan Gülperi kendini eve hapsedmiş. Her gün Allah'a:

- Bana Hasan'dan bir parça ver Allah'ım ne olursun [S-Y], diye yalvarmaya başlamış. Aradan zaman geçmiş. Gülperi'nin duası kabul olmuş ve hamile [S-A] olduğunu anlamış. Karnı da büyümeye [S-A] başlayınca Gülperi'nin babası durumu fark etmiş. Sinirli bir şekilde çocuğun kimden olduğunu sormaya başlamış. Diğer taraftan Gülperi'nin yıllardır evden çıkmadığını da biliyormuş. Gülperi babasına bu çocuğun Hasan'dan olduğunu söylemiş [J-EHE] ama bunun olması mümkün değilmiş. Çünkü Hasan öleli 3 yıl olmuş. Sonunda babası Gülperi'yi öldürmeye karar vermiş ve alıp onu ormana götürmüş. Gülperi, babasına onu öldürmemesi için yalvarır ve eğer inanmıyorsa karnını yarıp [S-A] bakmasını söyler. Babası Gülperi'yi tüm yalvarmalarına rağmen öldürmüş, ancak içine de bir şüphe düşmüş. Sonunda Gülperi'nin karnını [S-A] yarmaya karar vermiş ve karnını yarıdığı anda Gülperi'nin karnından bir karayılan çıkmış ve orada babasını öldürmüş [E-OG]. Daha sonra bu karayılan, yeni doğmuş bir bebeğe dönüşmüş. Bu durumu uzaktan izleyen bir çoban bebeği alıp evine gitmiş. Çoban bu olayı karısına anlatmamış ve yıllarca sır olarak saklamış. Bebeğin adını Ali koymuşlar. Aradan yıllar geçmiş, çocuk gerçek babası Hasan'a benzemeye başlamış. Çocuğun hareketleri ise bir karayılan gibiymiş. Ali büyümüş ve babası gibi çobanlık yapmaya başlamış. Ormanda yılanlar ile arkadaşlık ediyormuş. Bir gün Ali'nin yolu, öz babasının köyüne düşmüş [J-EHE]. Onu gören köylüler, Ali'ye "Hasan [S-Y]," diye seslenmişler. Ali, köylülere Hasan olmadığını söylese de onları bir türlü inandıramamış. Ali, evine döndüğünde olanları babasına anlatmış ve Hasan'ın kim olduğunu sormuş. Babası Ali'ye tüm olanları anlatmış. Gerçeği öğrenen Ali

ne yapacağını şaşırması ve babası ile birlikte doğduğu ormana gitmiş. Tam doğduğu yere geldiklerinde Ali:

- Allah'ım beni niye yarattın [S-Y], ben hem annemin hem dedemin ölümüne sebep olmuşum. Beni taşa çevir [S-Y], Annemin ve dedemin öldüğü bu yerde ben de cezamı çekeyim, diye dua etmiş. Duası kabul olan Ali orada taşa dönmüş (K.38).

II.3.1.5. Yedi Asker (Y/D/T-YA)

Altınözü'nde Koz kalesindeki bulunan taşlarla ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır.

Kurtuluş savaşı zamanlarında Fransızlar, Hatay'ı işgal etmişler ve Koz Kalesi'ne yedi Türk askerini hapsedmişler. Fransızlar Türk askerlerine çok işkence yapıyorlarmış [D-Ö]. Fransızların işkencelerine daha fazla dayanma güçleri kalmayan Türk askerleri:

- Allah'ım, biz bu kâfirlerin esiri olacağımıza taş olalım daha iyi [S-Y], diye dua etmişler. Allah bu askerlerin duaları kabul etmiş. Askerler orada taş kesilmişler. Bu taş kesilen yedi asker Koz Kalesi'nin girilemeyen zindanlarındaymiş (K.8).

II.3.2. Hayvanlarla İlgili Efsaneler (Y/D/H)

II.3.2.1. Katır (Y/D/H-KA)

Yayladağı'nda katır ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Hız. İbrahim Nemrut tarafından ateşe atılacağı zaman çok büyük bir ateş yakılmış[S-Y]. Yakılan bu ateşin odunlarının aylarca katırlar tarafından dağlardan getirildiği söylenir. O zamanlar katırlar diğer hayvanlar gibi yavrulayan [S-A] hayvanlarmış. Hız. İbrahim'in ateşe atılmasında odun taşıdığı için Hız. İbrahim katırlara beddua etmiştir. İşte o günden sonra katırlar birbirleriyle çiftleşerek [S-A] çoğalmamaktadır. Yani, katır zürriyetsiz bir hayvandır (K.74).

II.3.2.2. Kırlangıç-I (Y/D/H-K1)

Dört Yol'da kırlangıcın yaratılışı ve insanlara yakın oluşu ile ilgili şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

Kırlangıç, Adem Baba ile birlikte yaratılmıştır. Allah, Âdem Baba ve Havva Ana'ya birer kırlangıç vermiş [M-GYK]. Allah'ın verdiği kırlangıçlar başlangıçta beyazmış. Ancak Allah, Âdem Baba ve Havva anamızı cennetten kovunca [J-EHE] kırlangıçları da cezalandırmış ve onları da cennetten kovmuş [J-EHE]. Kırlangıçlar dünyaya, beyazken siyah olarak gönderilmişler [E-OG]. Âdem Baba ve Havva Ana ile dünyaya gönderilen kırlangıçlar da onlar gibi ayrı ayrı yaşamışlar [J-KHE]. Bu yüzden kırlangıçlar insana çok benzedikleri için sevgilerini sadece insanoğluna verirler. Kırlangıçlar yuvalarını insanlara yakın yerlere yaparlar (K.63).

II.3.2.3. Kırlangıç-II (Y/D/H-K2)

Antakya'da kırlangıçların insanlara yakın oluşu ile ilgili olarak aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Kırlangıcın insanlara yakın yerlerde yaşayan ve yuva kuran bir kuştur. Zamanında yılan, sivrisineğe hangi canlının tadı güzel, git bak, diye görev vermiş. Sivrisinek de bütün canlıların tadına bakmış [J-KHE], en çok insanın tadını beğenmiş. Bunu yılan söylemek için giderken yolda kırlangıca rastlamış [E-OBG]. Kırlangıç sivrisineğe nereye gittiğini sormuş. Sivrisinek, yılanın yanına gittiğini söylemiş. Niye gittiğini sorunca:

- İnsanın kanının tadı güzel [S-FT], diyeceğim, demiş. Bunun üzerine kırlangıç sivrisineğin dilini yemiş. Daha sonra bu durumu öğrenen yılan kırlangıcın yanı gitmiş.

- Sen bana haber getiren sivrisineği dilsiz bıraktın, ben de bundan sonra sana düşmanım [S-FT], [S-Y], demiş. Kırlangıç da yılanı:

- Ben de bundan sonra senin korktuğun insanlara yakın olacağım, sen bana ne zaman yaklaşsan insanlar seni görüp öldürecek [S-FT], demiş. O gün bugün kırlangıçlar insanlara yakın yerlere yuva yapar, insanlardan korkmazlar (K.34).

II.3.2.4. Kedi (Y/D/H-KE)

Antakya'da kedilerin yüksek bir yerden düştükleri zaman dört ayağı üzerine düşmeleriyle ilgili olarak aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Zamanında peygamberimizi yatarken bir yılan gelip sokmak için yaklaşmış [J-KHE]. Orada bulunan bir püsük bunu görüp yılanı öldürmüştü. Sonra da öldürdüğü yılanı getirip peygamberimizin başucuna koymuş [J-EHE]. Peygamberimiz kedinin kendini yilandan koruduğunu anlayınca kediye dua etmiş. Demiştir ki:

- Allah, kedi kuluncun yere gelmeye [S-Y], deyip kedinin sırtını sıvazlamış. O yüzden kediler alkışlıdır. Bir kedi öldürenin 7 tane cami yaptırması gerekir. Nerden atlasa atlasın dört ayağının üstüne düşer (K.23).

II.3.2.5. Sivrisinek (Y/D/H-Sİ)

Antakya'da sivrisineklerin neden vızıldadıkları ile ilgili olarak aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Zamanında yılan, sivrisineğe:

- Kimin eti, kanı tatlı [S-FT] git hepsinden kan al, insandan, at, inek, koyun, davar hepinin kanından al, sonra da gel söyle bana [S-FT], demiş. Böylece hangisinin kanı güzelse onu yiyecekti. Sivrisinek bütün canlıları ısırıp en tatlı kanın insanoğlunda olduğunu anlamış. Bunu yılan söylemek için yola düşmüşken bu durumun farkına varan kırlangıç gelmiş sivrisineğin dilini almış. O yüzden sivrisineğin sesi vız vız [S-FT] çıkar (K.23).

II.3.2.6. Yarasa (Y/D/H-YA)

İskenderun'da yarasaların tüylerinin olmaması ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Hz. Süleyman bir gün kuş tüyünden bir saray yaptırmak istemiş. Bunun için bütün kuşlardan tüylerini vermelerini istemiş. Bütün kuşlar tüylerini vermiş. Sadece yarasa, tüy vermemiş. Bunun üzerine Hz. Süleyman yarasaya beddua [J-KHE] etmiş. O yüzden yarasaların o günden sonra hiç tüyü olmamış (K.71).

II.3.2.7. Yılan (Y/D/H-YI)

Samandağ'da yılanların sürünmesi ve ölümü ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Yılanların eskiden ayakları varmış. Yılanlara Adem Baba'mızla Havva Ana'mız beddua etmiştir. Çünkü Âdem Baba'mızla [S-Y] Havva Ana'mız [S-Y] cennette mutlu mesut yaşarken şeytan gelip onları kandırmış, günah işletmiştir. İşte şeytanı cennete sokan yılanıdır [S-Y]. O yüzden Âdem Baba'mızla Havva Ana'mız yılanlara:

- Allah, yılan, dünyada sürünesin [S-Y], ölümün de insan elinden olsun, diye beddua etmişler. O yüzden yılanlar sürünerek giderler. Ayrıca, bir kurşun sıkıldığında, bir taş atıldığında [T-EBF] muhakkak yılanı değer. Yılan kurşunu çeker, taşı çeker. İlla vurursun (K.28).

II.3.2.8. Yusufçuk Kuşu (Y/D/H-YK)

Erzin'de Yusufçuk kuşu ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Zamanında üvey anneleriyle yaşayan iki çocuk varmış. Her gün yaylada koyunlarını otlatarak yaşayan Yusuf ve ablası günlerini geçiriyorlarmış. Bir gün bu iki çocuk koyunlarını otlatırken oyun oynamaya dalmışlar. Vaktin nasıl geçtiğini bilmeden akşam olmuş. Bunlar oyun oynarken koyunlar da ormana doğru gidip [J-KHE]

kaybolmuşlar. Üvey annelerinden çok korkan Yusuf ve ablası koyunları bulmadan eve dönememişler. Gecenin karanlığı olmuş ama bunlar hâlâ koyunları arıyorlarmış. Koyunları ararken birbirlerini de kaybetmişler. Hem koyunları hem de Yusuf'u arayan abla her yüksek yere çıkışında:

- Yusuf, koyunları buldun mu [S-Y], diye bağırmış. Sabah olunca abla yaylanın bir yerinde Yusuf'u ve koyunları bulmuş. Ancak Yusuf ve koyunlar taş kesilmiş bir haldeymişler. Bu durumu gören Yusuf'un ablası üzüntüsünden kuşa dönüşmüş. O günden sonra bu kuşa yusufçuk kuşu demişler (K.83).

II.3.3. Bitkilerle İlgili Efsaneler (Y/D/B)

II.3.3.1. Çam Ağacı-I (Y/D/B-ÇA1)

Reyhanlı'da çam ağacı ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

İbrahim peygamber Nemrut tarafından ateşe atılacağı zaman o devrin insanları ormandan ağaç kesip büyük bir ateş yakmışlar [S-Y]. O devirde Hz. İbrahim'i yakmak için bütün ağaçlardan odun, dal istemişler. Çam ağacı haricinde hiçbir ağaç kendi odununu vermemiş. Sadece çam ağacı bu ateşin yakılması için odun vermiş [J-EHE]. O yüzden çam ağacı Allah [S-Y] tarafından cezalandırılmıştır. Çam ağacının dalı kesildiği zaman kesilen yerden sürgün vermez (K.12).

II.3.3.2. Çam Ağacı-II (Y/D/B-ÇA2)

İskenderun, Sarıseki'de kanayan bir çam ağacı ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Adana İskenderun otoyolu yapımı sırasında otoyolun Sarıseki kısmında büyük bir çam ağacı bulunmaktadır. Otoyol yapımı için bu ağacın da kesilmesi gerekiyormuş. Otoyol işçileri ağacı kesmek için motorlu testere ile ağaca vurdukları [T-EBK] zaman ağaçtan kan akmaya [D-Ş] başlamış. Mecburen o ağacı kesmekten vazgeçmişler. Yine aynı

yerde bir mezarı yıkmaya çalışan iş makinesi operatörünün felç geçirmesi üzerine orada kutsal bir şeylerin olduğunu düşünüp otoyolun yönünde biraz değişiklik yapmışlar (K.38).

II.3.3.3. Defne Ağacı-I (Y/D/B-DA1)

Antakya Harbiye’de bulunan defne ağaçları ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Yunanlıların en büyük tanrısı Zeus’un oğlu Apollon, bir gün nehir kenarında genç ve güzel bir kız görmüş. Bu genç ve güzel kızın adı Daphne’ymiş. Apollon, Daphne’ye karşı ilgi duymuş, onunla konuşmak istemiş ama Daphne, Apollon’un içinden geçenleri [M-AG] anlamış. Bu yüzden ondan kaçmaya başlamış. Daphne kaçtıkça Apollon onun peşinden kovalıyormuş [M-AG]. Apollon da tanrı olduğu için Daphne bir tanrı ile beraber olursa başına kötü şeyler geleceğini [S-A] biliyormuş. Sonunda Daphne, Apollon’a yakalanacağını anlayınca durmuş ve ayağı ile toprağı kazıyıp şöyle bağırmış:

- Ey toprak ana, beni ört, beni sakla, beni koru [S-Y]. Bu ağlayarak yalvarmadan sonra birden ağırlaştığını, odunlaştığını hissetmeye başlamış. Vücudunu bir kabuk kaplamış, saçları yapraklara, kolları parmakları dallara dönüşmeye, ayakları da yere doğru köklenmeye başlamış. Daphne şimdiki defne ağacı olmuş. Bu manzara karşısında Apollon, Defne’nin ağaç oluşunu hayret ve üzüntü ile seyretmiş. Sonra da Daphne’ye sarılmış ve hâlâ atmakta olan Defne’nin kalbinin sesini duymuş. İşte bu efsane bugünkü Harbiye’de gerçekleşmiş. O yüzden Harbiye’deki ağaçlara Defne demişler. Orada dökülen şelâleler Defne’nin gözyaşlarıymış (K.72).

II.3.3.4. Defne Ağacı-II (Y/D/B-DA2)

Antakya Harbiye’de bulunan defne ağaçları ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Şimdiki Harbiye’de Defne adında genç ve güzel bir kız [J-BÖE] yaşıyormuş. Bu kız bir delikanlıya âşık olmuş. Delikanlı da onu seviyormuş. Bu iki âşık her gün Harbiye’de gizli gizli [J-BÖE] buluşuyorlarmış. Sonunda delikanlı Defne’yi babasından istemeye karar vermiş. Delikanlı, Defne’nin babasından Defne’yi istemiş ama Defne’nin babası kızını vermemiş. Bunun üzerine delikanlı:

- Bu memlekette durmanın artık anlamı yok, diyerek alıp başını gitmiş. Defne yine sevgilisi ile buluşmak için Harbiye’ye gelmiş ama sevgilisi gelmemiş. Günlerce haftalarca Defne ağlayarak sevgilisini beklemiş ama sevgilisi gelmemiş. Sonunda Defne orada ağaca dönüşmüş. Şimdiki defne ağacı böyle oluşmuş. Harbiye şelalelerindeki sular ise Defne’nin gözyaşlarıymış (K.35).

II.3.3.5. Musa Ağacı (Y/D/B-MA)

Samandağı ilçesi Hıdırbey köyünde yer alan Hz. Musa Ağacı hakkında anlatılan efsane şu şekildedir:

Hz. Musa ve Hz. Hızır, Samandağ’ında bir derenin kenarında buluşmuşlar. Daha sonra Hz. Musa, yola koyulmuş, Musa Dağı’na çıkmaya karar vermiş. Yolda Hıdırbey köyüne ulaşmış. Çok susamış, âsâsını yere koymuş [J-EHE] ve dereden su içmiş. Suyunu içip döndüğünde bir de bakmış ki âsâsı bir filiz gibi yeşermiş. O yeşeren filiz daha sonra Musa ağacı olmuş. Bu ağacın 1000 yıldan eski olduğu söyleniyor (K.81).

II.3.3.6. Çalı Ziyareti (Y/D/B-ÇZ)

Reyhanlı’da “Çalı Ziyareti” olarak adlandırılan bir yerle ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Anlatıldığına göre ziyaretin sahibi bir genç kızmış. Bu genç kıza iftirada bulunmuşlar. Bu kızın kötü işler [S-A] yaptığı söylenip dedikodusu yapılmış. Aslında kız masummuş. Bu dedikoduları duyan kızın kardeşleri kızını öldürmeye karar vermişler. Kızı

eve kilitlemişler. Kız ağabeylerinin onu öldüreceğini anlayınca onlara şöyle bir vasiyette bulunmuş:

- Ben ölünce mezarımın başına bir değnek diki. Eğer bu değnek yeşerirse ben günahsızımdır, demiş. Ağabeyleri kızını öldürmüşler. Daha sonra mezarının başına bir değnek dikmişler [J-EHE]. Ertesi gün ağabeyleri gidip bakmışlar ki değnek yeşeriyor. Kardeşlerinin günahsız olduğunu anlamışlar. Daha sonra bu fidan ağaca dönüşmüş (K.6).

III. Olağanüstü Kişi, Varlık ve Olaylarla İlgili Efsaneler (O)

III.1. Lokman Hekimle İlgili Efsaneler (O/L)

III.1.1. Lokman Hekim-I (O/L-1)

Dört Yol'da Lokman Hekim'le ilgili efsane olarak aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Yaşlı bir kadın bir gün Lokman Hekim'in yanına gitmiş ve kendisinin hastalığına çare bulmasını istemiş. Lokman Hekim kadına hastalığının ölümcül [J-KHE] olduğunu ve çare bulamayacağını söylemiş. Yaşlı kadın Lokman Hekim'in kendi hastalığına çare bulamayacağını söylemesine üzülmüş [J-BÖE] ve oradan ayrılmış. Daha sonra evinde kalan çok az yiyeceğini de alarak ölümü beklemek için ormana [J-BSAÇ] gitmiş. Ormanda ölümü beklerken uykusu gelmiş ve uyumaya başlamış. Bir müddet sonra uyandığında ileride büyük bir karayılan [S-Y] görmüş. Yılan kafasını kaldırmış [D-Ş], karşıdaki taşların içinde sanki bir şeyler yapıyor gibiymiş [E-OG]. Yılan bir süre orada kaldıktan sonra çekip gitmiş. Kadın yılanın bulunduğu yere gitmiş ve orada yılanın tospağa kabuğuna beyaz bir şey kusmuş [S-A] olduğunu görmüş. Yaşlı kadın bu beyaz şeyin zehir olduğunu düşünmüş ve bir an evvel ölmek amacıyla içmiş [J-EHE]. Sonra tekrar uyumaya başlamış. Bir müddet sonra uyanmış ve ağrılarının, sızılarının geçtiğini fark etmiş. Ölmeyeceğini anlayınca evine gitmiş. Günler geçmiş ve yaşlı kadın tamamen iyileşmeye

başlamış. Sonunda tamamen iyileşince yaşlı kadın Lokman Hekim'in yanına gitmiş ve durumu anlatmış. Lokman Hekim yaşlı kadına, ormanda yayılan dişi ala keçinin sütünü emmiş karayılanın beş yüz yaşında ölmüş kaplumbağa kabuğuna kusmuş olduğunu [S-Y] ve kendisinin de onu içtiğini söylemiş. Ölümcül hastalığının tek çaresinin bu olduğunu, bunun da gerçekleşmesinin imkânsız olduğu için kendisine hastalığının tedavisi olmadığını söylediğini anlatmış. Bunun Allah tarafından gönderilen bir mucize olduğu anlaşılmış (K.47).

III.1.2. Lokman Hekim-IIa (O/L-2A)

Belen'de Lokman Hekim'in ölüme çare bulması ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Lokman Hekim'in hayatının büyük bölümünü ölüme çare bulmaya adanmış büyük bir zattır. Lokman Hekim ölüme çare olarak bir ot olduğunu öğrenir ve o otu bulmak için dere tepe demeden diyar diyar gezer. Sonunda o otun Amanos dağlarında [J-BSAÇ] olduğunu öğrenir. Amanos dağlarını geze geze [J-KHE] sonunda o otu bulur. Büyük sevinçle otu alıp Adana'ya doğru yola koyulur. Ceyhan ırmağı [J-BSOÇ] üzerinde Misis köprüsünden geçerken melekler ölümsüzlük otunu Lokman Hekim'in elinden nehre düşürürler. Lokman Hekim nehre düşen otun peşinden suya atlsa da otu suda bulamaz. Bu yüzden Lokman Hekim ölümsüzlük otunu kullanamaz (K.30).

III.1.3. Lokman Hekim-IIb (O/L-2B)

Reyhanlı'da Lokman Hekimle ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Lokman Hekim her türlü derde derman olur, her hastalığın devasını bulurmuş. Lokman Hekim hangi otu eline alırsa o ot dile gelir hangi hastalığa çare olduğunu söylemiş. Bir gün Lokman Hekim elinde hangi otun hangi hastalığa iyi geldiğini yazan kitapla ölümün çaresi olan ecel otunu aramaya çıkmış. Lokman Hekim, ecel otunun Maraş

Göksun'da olduğunu öğrenmiş. Lokman Hekim'in ecel otunu Maraş Göksun'da bulması üzerine Allahu Teâlâ buna razı olmamış ve hemen Cebrail'e (a.s):

- Yetiş ya meleğim [S-Y], Lokman Hekim ecel otunu buldu. Onun bu otu kullanmasına müsaade etmiyorum. Cebrail (a.s) insan suretine girerek Maraş, Göksun'da köprü üzerinde Lokman Hekim'in karşısına çıkmış. Cebrail (a.s), Lokman Hekim'e:

- Nereye gidiyorsun ya [S-Y] Lokman, demiş. Lokman Hekim:

- Ben ecel otunu buldum, onu kullanmaya gidiyorum. Cebrail (a.s):

- Sen rabbime karşı geliyorsun [S-Y], ecel otunu kullanamazsın. Lokman Hekim:

- Kullanırım [S-Y], demiş. O zaman Cebrail (a.s) sağ kanadının ucuyla Lokman Hekim'in eline vurmuş [T-BVY]. Lokman Hekim'in elindeki kitaptan bir sayfa hariç hepsi suya düşmüş. İşte şimdiki tıp ilminin o sayfadan oluştuğu söyleniyor. Derler ki o yüzden Göksun suyundan insan, hayvan hangi canlı su içerse hiçbir hastalığa yakalanmazmış (K.55).

III.1.4. Lokman Hekim-III (O/L-3)

Kumlu'da Lokman Hekimle ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Lokman Hekim Kozan'da [J-BSOÇ] kale yapımında sırtında sütun taşıyarak çalışıyormuş. Lokman Hekim çok güçlü olduğu için omzunda kocaman taşları, sütunları taşıyormuş. Lokman Hekim'in çok sevdiği bir oğlu varmış. Bir gün Lokman Hekim'in oğlu ölmüş. Bunun üzerine Lokman Hekim:

Oğlum var ham tıraş

Yaş var beş yüz yaş

Bilseydim dünyada ölüm var

Koymazdım taş üstünde taş [S-Y]

diyerek elindeki sütunu yere saplamış [T-ESY]. O sütun hâlâ yere saplanmış bir mızrak gibi durmaktadır (K.16).

III.1.5. Lokman Hekim-IV (O/L-4)

Belen'de yılanların şahı olarak bilinen Şahmeran'la ilgili olarak aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bir gün bir padişahın kızı ölümcül hastalığa yakalanmış [J-KHE]. Padişahın hekimleri ve Lokman Hekim bu hastalığa çare aramaya çıkmışlar. Bunu duyan [E-OBG] yılanların şahı olan Şahmeran, Lokman Hekim'e:

- Senin devasını aradığın hastalığa çare benim [S-FT], demiş. Padişahın kızının iyileşmesi için benim belimin ortasından alacağın bir eti padişahın kızına yedirmen lazım [S-FT], demiş. Lokman Hekim:

- Nasıl olacak? Sen canlıyken alamayız, demiş. Şahmeran:

- Beni öldüreceksin [S-FT], demiş. Ancak benim yılanlara talimat vermem lazım, ben yılanların başıyım benim öldüğümü duyarlarsa insanlara saldırırlar, demiş. Şahmeran diğer yılanlarla beraber bir mağarada yaşıyormuş, kendi başköşedeymiş, oradaki yılanlara:

- Ben uzun bir yola gidiyorum, ne zaman geleceğim belirsiz [S-FT], demiş.

Kendisi oradan ayrılmış. Lokman Hekim ve yanındakilerle beraber çok ıssız bir yere gitmişler [M-BK]. Şahmeran:

- Beni burada öldürün, belimin ortasından o eti alın, padişahın kızına yedirin [S-FT], demiş. Şahmeran'ı orada öldürmüşler ve etini padişahın kızına yedirmişler. Padişahın kızı düzelmiş. Yeryüzündeki yılanların Şahmeran'ın öldüğünden hâlâ haberi yokmuş. Lokman Hekim:

- Yılanların haberi olsaydı bütün yılanlar insanoğluna saldırırdı, dünyada insanoğlu kalmazdı, demiş (K.39).

III.1.6. Lokman Hekim-V (O/L-5)

Kumlu'da Lokman Hekimle ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Lokman Hekim zamanında hastaları iyileştirmek için ameliyat da yapıyormuş ama o zamanlar şimdiki gibi ameliyat bıçakları yokmuş tabi. Lokman Hekim bir hastanın bir yerini keseceği zaman:

- Bismillahirrahmanirrahim [S-Y], der ve elini keseceği yere doğru bıçak gibi sürterek [T-EBK] kesmek istediği yeri kesermiş. Daha sonra hastanın:

- Çıkın yavrum, çıkın, çıkın [S-Y] dermiş. Daha sonra hastalıklar, mikroplar çıkarmış. Sonra da yarayı temizler ve aynı şekilde:

- Kapan yavrum, kapan, kapan [S-Y] der ve yara kapanırmış. Bir gün Lokman Hekim'in talebeleri Lokman Hekim olmadığı bir zaman gelen hastayı acilen tedavi etmek istemişler. Onlar da Lokman Hekim gibi yarayı açmışlar ve temizlemişler. Ancak, yarayı kapatmak için:

- Kapan yavrum, kapan, kapan [S-Y] dedikleri zaman yara kapanmamış. Bunun üzerine talebeler ağlamaya sızlamaya başlamışlar. Biraz sonra Lokman Hekim gelmiş. Talebelerinin ağladıklarını görünce durumu anlamış, talebelerine:

- İnsanların mayası iyilik ve kötülükle yoğrulmuştur. Bunun mayası kötülükle [S-Y] yoğrulmuş. Verin bana bir çubuk, demiş. Talebeler Lokman Hekim'e bir çubuk vermiş. Lokman Hekim elindeki çubuğu yere vurarak [T-BVY]:

- Geç yerine [S-Y], diye bağırılmış. Bunun üzerine kesilen yer kapanmış (K.78).

III.2. Cinler ve Alkarısıyla İlgili Efsaneler (O/CA)

III.2.1. Yılan Dönüşen Cin (O/CA-YDC)

Dörtüol'da meşhur olmuş Hafız Hoca isimli bir zatın anlattığı bilinen bir efsane anlatılmaktadır:

Hafız Hoca, Şam'da okurken hafızlık okulunda her çocuk kendi memleketinde bellediği, bildiği oyunları teneffüste, okul boş saatlerinde oyun çıkarıp oynarmış [J-EHE].

Herkes memleketinin oyununu oynarken çocuklardan bir tanesi demiş ki:

- Durun, ben de bir oyun çıkarayım da görün oyun nasıl oynanır. Çocuk, elbisesini çıkarır üzerinden.

- Gözünüzü yumun, der. Çocuklar gözlerini yumarlar [M-GK].

- Açın demiş, açarlar. Bir bakarlar ki [D-Ş] yerde bir karayılan. Bunların ortasında dolanıyor oraya [J-BSAÇ] saldırıyor buraya [J-BSOÇ] saldırıyor. Bu durumu uzaktan gören bir çocuk koşup gelerek;

- Yılan arkadaşlarıma herhalde zarar veriyor, diye bir taş kapmış yerden [T-EYBA] ve yılanı atar [T-EBF]. Atınca taş yılanın kafasına değmiş. Yılan orada ölmüş. Yılanın ölüsünü oraya bir kenara atarlar [J-BSOÇ]. Daha sonra hocaları çağırmış;

- Ders başladı, demiş. Dersliklere girmişler. Orada ölen çocuğun elbisesi ve yılan kalmış. Bunlar derse girmişler, hoca sormuş;

- Falan çocuk nerde [E-OG]. Çocuklardan biri demiş ki:

- Herkes oyun çıkarttı, oynuyordu, o çocuk da üzerini çıkarttı, bir karayılan oldu, arkadaş da bilmeyerek taş attı [T-EBF] öldürdü, demiş. Hoca:

- Çağırın o çocuğu buraya, nasıl oldu, anlatsın, demiş. Çocuğu çağırmışlar.

Gelen çocuk:

- Ben yılan olarak gördüm, attım taşı, demiş.

- Allah vere kötüsü [J-KHE] olmayaydı, demiş hoca.

-Allah vere kötü bir şey olmayaydı der ve dersine devam eder. Çocuğu gece yatarken koğuşundan çağırırlar. Kalkar, kapıyı açar, bakar iki tane zaptiye, jandarma.

- Hadi mahkemeye gideceğiz [S-Y], demişler. Çocuk:

- Ne mahkemesi, hayırdır kardeşim ben bir şey yapmadım [D-H], etmedim, demiş ama zaptiyeler:

- Senin mahkemen var, sen adam öldürmüşsün [S-Y], demişler. Ne kadar:

- Öldürmedim, etmeyin [S-Y], tutmayın [S-Y], dediyse de gece jandarmalar alıp bunu götürmüşler. Bulunduğu yerden biraz uzaklaşınca bir ormanın içinde bir derenin kenarına gelmişler. Bir yere girince bir bakar koca adliye sarayı [D-Ş], mahkeme kurulmuş. İçeriye girdirmişler bunu. Mahkemeye:

- Suçluyu getirdik, demişler. Mahkeme heyeti:

- Bu mu suçlu [J-EHE], diye sormuşlar. Zaptiyeler:

- Evet bu, demişler. Çocuk bakar cenaze orada yatıyor, kendinin öldürdüğü arkadaşı. İnsan olarak o çocuklara görüldüğü sıfatla. Cinnî sıfatında değil. İnsan sıfatında yatıyor.

- Sen bu arkadaşımı niye öldürdün, diye sorar hâkim. Çocuk der ki:

- Efendim, ben bunu [J-EHE] insan olarak, arkadaş olarak öldürmedim. Ben arkadaşların içinde bir karayılan gördüm. Yılan arkadaşlarımı sokmasın diye oradan bir taş attım [T-EBF], o da kafasına değdi. Biz de yılanı kenara attık. Ben insan olarak öldürmedim bunu, demiş.

- Bunun cezası, nedir, diye mahkeme heyetine sorarlar. Cin mahkemesindekiler:

- Bunun cezası bizde ölüm, demişler. Çocuk demiş ki:

- Ben insan olarak öldürmedim. Peygamberimizin ağzından çıkan hadis var. Zararlı mahlûkatı öldürün, diye. Ben ona binaen yılan zararlı [J-EHE] diye öldürdüm, demiş. Mahkeme heyeti demiş ki:

- Pîri çağırın. Yani, onların en yaşlıları. Peygamberimiz döneminde yaşamış cin. Pîri çağırılır. Pir'e sorarlar:

- Sen Peygamberin ağzından böyle bir laf duydun mu? Zararlı mahlûkat, zehirli veya zararlı mahlûkatın katli vacip mi, yani öldürmekte bir suç, ceza beyan olmadığını söyledi mi, duydun mu? Pir:

- Duydum, peygamberimiz bu şekilde söyledi, demiş. Biz de inanıyoruz peygambere, o zaman bu suçlu beraat eder, bizimki suçlu [J-EHE], demişler. Bu çocuğu korkutmadan alın yerine götürün, yatırın, demişler.

Sabahleyin o Hafız Hoca dediğimiz adama bu çocuk bu şekilde anlatmış. Bu yüzden karayılanların cin olma ihtimalinin bulunduğu için öldürülmemesi gerekir. (K.47).

III.2.2. Cinlerin Düğünü (O/CA-CD)

Hassa'da cinlerle ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Hassa'da Söğüt köyü yolunda eskiden cinlerin düğün alayı kurduğuna rastlayan çoktur. Yıllar önce bir gün köyün ileri gelenlerinden biri Hassa'dan köyüne yaya olarak gidiyormuş yolda bir yerlere uğramak zorunda kalmış, o yüzden karanlığa kalmış. Köye yaklaşınca ilerde bir düğün alayının kurulduğunu görmüş. Kendi kendine:

- Köyde düğün varmış da benim niye haberim yok, diye söylenmiş. Düğün alayına doğru yaklaşmış. Ama düğün muazzam bir düğünmüş. Yiyecekler, içecekler, halaylar [E-OBG] bolmuş. Çok da kalabalıkmış. Bunu görünce hemen davet etmişler. Bu kişi etrafına bakmış, düğündekilerin hiç birisi tanıdığı değil [D-Ş]. Birden aklına daha önce duyduğu cin muhabbetleri gelmiş. Birden içini korku bürümüş. Düğündekilerin cinler

olduğunu anlamış. Düğündekiler buna yiyecek içecek ikram etmişler ama bu korkudan biran evvel gitmek istiyormuş ama birden kalkarsa ona zarar verirler diye de korkuyormuş. Çaresiz cinlerin ikramını kabul etmek zorunda kalmış. Yiyecekleri yemeye başlamadan önce:

- Bismillahirrahmanirrahim [S-Y], diye besmele çekince oradaki cinlerin hepsi birden kaybolmuş, elindeki yiyecekler de hayvan pisliğine dönüşmüş. Adam o korku ile koşa koşa köyüne gitmiş (K.1)

III.2.3. Harabe Evdeki Cin (O/CA-HEC)

Dört yol'da cinlerle ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır.

Kuzuculu'da Deliçay kenarında eski, yıkık bir ev vardı. Herkes o evde bir cinin yaşadığını söylerdi. O ev bizim evimize yakındı. İlkokuldan liseye kadar her sabah ekmek almaya giderken o evin yanından geçmek zorunda kalırdım. Her sabah o evin kırık penceresinden sakallı, kocaman gözleri ve kulakları olan yaşlı bir adamın bana baktığını görürdüm. İlk zamanlar çok korkmuştum ama daha sonra alıştım. Onun cin olduğunu biliyordum. Aynı cini defalarca amcamın oğlu ile beraber de gördüm.

Evimiz Amanos dağları yamacında olduğu için kışları sobada yakmak için odun getirmeye dağa giderdik. Bir gün dağda bir dere yatağında amcamın oğlu ile kaybolduk. Bir türlü yolumuzu bulamıyorduk. Vakit geç olmuş hava kararmaya başlamıştı. Birden karşımıza o sakallı, kocaman gözleri ve kulakları olan yaşlı adam çıktı. Biz adamı biliyorduk ama korkumuzdan kaçmaya başladık. Hangi tarafa gitsek o adam karşımıza çıkıyordu. Biz kaçtıkça arkamızdan:

- Korkmayın çocuklar, ben kötüsü değilim, diyordu. Sonun da nefes nefese kalıp oturduk. Bir de baktık ki evin çok yakınında bir yerlere gelmişiz. Bu olayı evdekilere

anlattığımızda önce kızdılar ama daha sonra o cinin iyi cin olduğu bildiklerini, onun bizim sülalemizde yolda kalanlara yardım ettiğini söylediler (K.45).

III.2.4. Cin Çarpması (O/CA-CC)

Dört Yol'da cinlerle ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır.

Çocukluğumuzda büyüklerimiz bir kapalı bir yere girdiğimizde veya elimizi görmediğimizi bir yere uzatacağımız zaman besmele çekmemizi söylerlerdi. Ben ilkokul çağlarındaydım [J-KHE]. Evimizde depo olarak kullandığımız bir oda vardı [J-KHE]. Bahçemizden topladığımız portakal ve mandalinaları sandıklara koyup o odaya istiflemiştik. Bir gün akşam mandalina almak için o odaya girdim [J-EHE]. Elimi istifli sandıkların arasına sokup mandalina almak istediğim zaman birden bire her yerin aydınlandığını gördüm. Hayalle gerçek arasında gibiydim sanki. Her taraftan sesler geliyor, gülüşmeler, bağrışmalar ama ben göremiyordum. İnsan sesi değil gibiydi sanki. Uyandığımda başımda sakallı bir adamın okuyup yüzüme üflediğini gördüm (K.45).

III.2.5. Alkarısı (O/CA-AK1)

Dört Yol'da Al karısı ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır.

Alkarısı dedikleri bir tür cinmiş. Bu cin yeni doğum yapmış kadınların ciğerlerini alıp yermiş. Eğer alkarısı ciğerini aldığı kadının ciğerini suya atıp yıkarsa al basan kadın ölmüş. Eğer ciğeri suya atmadan yakalanırsa al basan kadın kurtulmuş. Bir de alkarısı erkeklerden korkarmış. Bundan yıllar önce dedemin babası büyük babaannem dedemi doğurduktan sonra lohusa yatağında sabaha kadar al basmasını diye bekliyormuş. Bir gün gece alkarısı büyük babaannemin yanına gelmiş. Dedemin babası son anda alkarısını yakalayıp boğazını sıkmaya başlamış. Alkarısı; dedemin babasına kendisini bırakması için yalvarmaya başlamış. Dedemin babası Al karısını o günden sonra yedi

sülalesine dokunmayacağına dair söz alma şartıyla bırakmış. O gün bugündür sülalemizde hiçbir kadını al basmamıştır (K.45).

III.3. Cesedi Bozulmayan İnsanlarla İlgili Efsaneler (O/CB)

III.3.1. Cesedi Bozulmayan Kadın (O/CB-CBK)

Erzin'de 20 yıl önce doğum yaparken öldüğü halde cesedi bozulmamış bir kadınla ilgili olarak aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Erzin'de terzilik yapan Nihat adlı birinin eşi doğum [S-A] esnasında vefat etmiş. Bu kadın oldukça iyi bir kadıymış. Bu kadın öldükten 20 yıl sonra bu kadının yattığı mezarlığın bir bölümü yol yapımı için tesviye edilmiş. Bu kadının mezarı açılıp cesedi başka yere gömülecekmış [J-KHE]. Mezar açıldığında kadının cesedinin 20 yıl önce gömüldüğü halde hiç bozulmadığı görülmüş (K.3).

III.3.2. Cesedi Bozulmayan Hamile Kadın (O/CB-CBHK)

Dört Yol'un İcadiye kasabasında cesedi bozulmamış hamile bir kadınla ilgili olarak aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bundan 20-30 yıl evvel İcadiye mezarlığı temizlenip mezarlığın yola bakan tarafına dükkanlar yapılacakmış [J-EİG]. Onun için belediye mezar sahiplerine çağırılmış. Herkes mezarının daha iç tarafa alınması için kendi tanıdığıının mezarının başında bekliyormuş [E-OG]. Sırası gelen mezar dozerle kazılıp içindeki kemikler [S-A] başka yere gömülüyormuş. Sahibi belli olmayan mezarlardaki kemikler de aynı şekilde başka yere gömülüyormuş. Dozer kazarken sahibi belli olmayan bir mezarda bir kadın cesedine [J-KHE] rastlamışlar. Kimin cesedi olduğu belli olmayan bu cesedin kefeni beyaz değilmiş, yeşilmiş. Cesedin, hamile bir kadına [S-A] ait olduğu, cesedinde ve kefeninde hiçbir bozulma olmadığı söyleniyor (K.32).

III.3.3. Cesedi Bozulmayan Adam (O/CB-CBA)

Hassa'da 70'li yıllarda öldüğü halde cesedi bozulmadan kalan eski bir belediye başkanı ile ilgili olarak aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Hassa'da yıllar önce trafik kazasında hayatını kaybeden belediye başkanının mezarını kaldırıp başka yere gömülmesi gerekiyormuş. Belediye başkanı yaşarken çok sevilen ve saygı duyulan biriymiş. Mezardan cesedi çıkarmak istedikleri zaman [S-Y] gözlerine inanamamışlar. Ceset gömüleli 10 yıl olmasına rağmen ilk gömüldüğü gündeki [D-Ş] gibi duruyormuş (K.18).

III.4. Olağanüstü Olaylarla İlgili Efsaneler (O/OO)

III.4.1. Altından Sesler Gelen Ev (O/OO-ASE)

Dörtyol'un Kuzuculu kasabasında altından sesler gelen ve geceleri nur indiği söylenen bir evle ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Kuzuculu'da Deliçay kıyısında eski bir ev bulunmaktadır. Bu evin sahibi yıllar önce başka bir mahalleye taşınmış, evini de kiraya vermektedir. Ancak bu eve kim taşınırsa taşınısın birkaç aydan daha fazla kalamamaktadır. Özellikle, eve yerleşen ailede hamile bir kadın varsa düşük [S-A] yapmakta, eğer küçük çocuğu varsa çocuk bir şekilde ölmektedir. Anlatıldığına göre hamile [S-A] kadınlar geceleri evin altından insan sesleri duyuyormuş. Bağırma, ağlama şeklinde olan bu sesleri duyduktan sonra da evin bir odasına mavi bir nur [D-Ş] iniyormuş. Ayrıca bu evin etrafında Kuzuculu'da sadece mezarlıklarda yetişen, başka bir yerde yetişmeyen otlar da yetişmektedir. Eski insanların anlattığına göre bu evin etrafına yıllar önce yeni doğmuş kız çocuğunu boğarak öldürüp gömmüşler (K.65).

IV. Tarihi Efsaneler (T)

IV.1. Tarihi Yerlerle İlgili Efsaneler (T/TY)

IV.1.1. İsos Harabeleri (T/TY-İH)

Erzin'de İsos Harebelerinin olduğu yerde yaşayan üç gençle ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Erzin civarında şimdiki İsos harabelerinin olduğu yerde yaşayan bir hükümdar varmış. Bu hükümdarın bir de kızı varmış bu kızı o devirde üç kişi istiyormuş [J-BÖE]. Hükümdar, kızını isteyen kişilere:

- Kim ilk önce, Amanos dağlarından buraya su getirirse ona vereceğim, demiş. Bu üç genç Amanos dağlarındaki suyu Erzin'e getirmek için çalışmaya başlamışlar. Gençlerden birisi yer üstünden su kemerleri ile getirmek için çalışmaya başlar. Bir diğeri ise tulukla getirmeye çalışmış. Sonuncusu ise [E-OBG] yer altından kanal açmak için çalışmaya başlamış. Bu arada hükümdarın kızının evlenmesini istemeyen kötü birisi su getirmeye çalışan gençlerin yanına giderek bir diğerrinin suyu Erzin'e getirdiğini, artık çalışmasına gerek olmadığını söylemiş. Bunu duyan gençlerin her birinin intihar ettiği söylenir. Günümüzde yer üstünde yapılan kemerlerin kalıntısı halen durmaktadır. Büyük tuluğun ise parçalarının bulunduğu söylenmektedir [J-EHE]. Yer altında yapılan kanalın ise Erzin'de bazı yerlerde kalıntılarının olduğu söylenmektedir (K.22).

IV.1.2. Kız Kulesi (T/TY-KK)

Erzin'de İstanbul'daki Kız kulesi ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Kralın birine kâhinler kızının yılanlar tarafından sokulup öldürüleceğini söylemişler. Bunun üzerine o kral İstanbul'da denizin içinde olan Kız kulesini yaptırmış. Kulenin içini yılan girmeyecek şekilde donattırıp [J-KHE] kızını oraya göndermiş. Bir gün kızına yiyecek, içecek [J-EHE] getirmek üzere giden kayığın içine bir yılan girmiş. Her ne

kadar götürülen yiyecek, içecek kontrol ediliyor olsa da bu yılan fark edilmemiş. Sıkı salkımlı üzümün arasına giren yılan, kralın kızı üzümü yerken dilinden sokmuş ve öldürmüştü (K.33).

IV.1.3. Yunus Sütunu (T/TY-YS)

İskenderun'da şehrin girişinde sahilde Hz. Yunus'un denizden karaya çıktığı yer olarak kabul edilen harabelerle ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Hz. Yunus, Allah'a inanmayan puta tapan bir kavme peygamber olarak gönderilmiş. Hz. Yunus ne kadar kavmini doğru yola getirmeye çalıştıysa da kavmi imana gelmemiş. Bunu üzerine Hz. Yunus, kavmine kızıp orayı terk etmiş [J-KHE]. Bir gemiye binmiş. Gemi denize açılınca fırtına kopmuş. Gemidekiler bunun uğursuzluk olduğunu, gemidekilerden birinin denize atılması gerektiğini söylemişler. Kur'a çekilmiş [J-EHE], Hz. Yunus çıkmış. Hz. Yunus denize atılmış. Hz. Yunus denize atılınca onu bir yunus balığı yutmuş. Fırtına dinince bu balık Hz. Yunus'u karaya çıkarmış. İşte Hz. Yunus'un karaya çıktığı yer İskenderun'daki Yunus sütunu denilen yerdir (K.43).

IV.2. Savaşlarla İlgili Efsaneler (T/S)

IV.2.1. Kıbrıs Savaşı-I (T/S-KS1)

Erzin'de; Kıbrıs barış harekâtında savaştığı söylenen yeşil sarıklı askerle ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Kıbrıs [J-BSOÇ] harbi olurken bizim bu Erzin'de karakol komutanı olan astsubay da savaşa [J-EHE] gitmiş. Orada bu komutan yabancı dil bildiği için onu yakalanan esirleri konuşurmak için görevlendirmişler. Bizim komutan bir gün bir Yunan esiri konuşurmak isterken Yunanlı esir:

- Bizim savaştığımız askerler böyle sizin gibi giyinmiyordu. Onların kafalarında yeşil sarık vardı, onların sakalları da vardı, her biri en az 2 metre [S-Y] idi. Hani onlar nerede, demiş. Bizim komutan şaşırmış:

- Bizim ordumuzda öyle askerler yok, demiş (K.79).

IV.2.2. Kıbrıs Savaşı-II (T/S-KS2)

Erzin'de Balıklı Göl'deki balıklarla ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Hız. İbrahim, Nemrut [S-Y] tarafından ateşe atıldığı zaman oradaki ateş suya dönüşmüş, odunlar da balığa dönüşmüş. Urfa Balıklı Göl'deki balıklar binlerce yıldır orada yaşıyor. O balıklar Kıbrıs harbi zamanında kaybolmuşlar. Onların her birinin asker olduğu ve savaşa katıldığı söyleniyor. Hatta bazı balıkların yaralı halde görüldüğü biliniyor [J-KHE]. Savaş bitince de tekrar yerlerine dönmüşler (K.15).

IV.2.3. Kıbrıs Savaşı-III (T/S-KS3)

Dörtyol'da 1974 yılında Kıbrıs barış harekâtı esnasında meydana geldiğine inanılan bir efsane anlatılmaktadır:

Kıbrıs harbi sırasında Türk jet uçağı Yunan milislerinin yerden ateş açmaları sonucu vurulmuş [S-Y] ama uçak düşmemiş. Pilot uçağı Türkiye'ye Eskişehir'e getirmeyi başarmış. Uçak indiği zaman bir bakarlar ki [J-EBD] uçak yakıt deposundan vurulmuş ve yakıt deposunun vurulan yerinde bir güvercin sıkışmış duruyor [D-H], depodan benzin sızmasını engelliyormuş [E-OBG]. Uçağın depodan vurulduğu halde alev almaması ve deponun delinen yerinde güvercin olması Allah'ın hikmeti (K.7).

IV.2.4. Kıbrıs Savaşı-IV (T/S-KS4)

Dörtyol'da 1974 yılında Kıbrıs barış harekâtı esnasında meydana geldiğine inanılan bir efsane anlatılmaktadır:

1974 Kıbrıs harbi sırasında bir Türk tankı Beşparmak dağlarında tepeye kadar çıkıp orada kalmıştır [J-EHE]. Günümüzde bile o tankın oraya çıkması mümkün değildir. Şimdi o tank o dağların tepesindedir [J-BSAÇ] ve savaş bittikten sonra o tankı oraya çıkararak askere komutanı o tankı oraya nasıl çıkardığını sorar ve indirmesini söyler. Asker [E-OBG]:

- Komutanım, ben o tankı nasıl çıkardığımı bilmiyorum, ben giderken yol dümdüzdü [S-Y], demiş (K.7).

IV.2.5. Kıbrıs Savaşı-V (T/S-KS5)

Samandağ'da Kıbrıs harbi zamanında yaşandığına inanılan bir efsane anlatılmaktadır:

Kıbrıs harbi sırasında bir gün sabaha karşı bu Amanos dağlarından Kıbrıs tarafına doğru 3 tane [S-Y] ateş gitmiş. Bu ateşler gittikten hemen sonra Kıbrıs ele geçirilmiş [J-KHE]. Bu Amanos dağlarının her iki tarafında da evliya türbeleri var. Bu ateşleri onlar göndermişler [M-AG] (K.82).

IV.2.6. Kıbrıs Savaşı-VI (T/S-KS6)

Erzin'de Kıbrıs harbi zamanında yaşandığına inanılan bir efsane anlatılmaktadır:

Erzin'de İçmeler beldesi civarında bir tepede küçük bir mağara bulunmaktadır. Kıbrıs harbi sırasında bu mağaradan Kıbrıs tarafına doğru sele [T-EBS] gibi ateş parçaları atılıyormuş mağaranın olduğu yere gidenler mağaranın ağzından barut kokusunun geldiğini duymuşlar. O tepenin orada şehitler varmış (K.10).

IV.2.7. Kıbrıs Savaşı-VII (T/S-KS7)

Dört Yol'da Kıbrıs savaşında yaşandığına inanılan aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Dörtyol'da Kıbrıs savaşına katılmış birisi savaş sırasında yanında beraber savaştığı bir arkadaşına bir mektup vermiş. Mektubu verirken:

- Ben şehit olursam, bu mektubu Dörtyol'da falanca yerde oturan aileme ulaştır, demiş. Arkadaşı he ne kadar kabul etmediyse de kabul etmeye mecbur kalmış. Neticede savaş bitmiş. Bu iki arkadaş savaş sırasında birbirlerini kaybetmişler. Mektubu alan kişi savaşta arkadaşını bir daha göremediği için şehit olduğunu düşünmüş. Neticede savaş bitmiş. Mektubu yerine ulaştırmak için arkadaşının evine gitmiş. Mektupta adres olarak verilen yere gittiğinde eski, yıkık bir evin olduğunu görmüş. Evin içinde yaşlı bir adamla kadın yaşıyormuş. Kapıyı çalmış [T-BVY], içeri buyur etmişler. Mektubu götüren asker durumu anlatıp, yaşlı adamla kadına çocuklarından mektup getirdiğini söylemiş. Evdekiler hayretler içinde ağlamaya başlamışlar. Asker olan kişi niye [J-KHE] ağladığını sordukları zaman:

- Bizim oğlumuz bundan 20 yıl önce Kore'de şehit oldu [S-Y], demişler (K.20).

IV.2.8. Kıbrıs Savaşı-VIII (T/S-KS8)

Belen'de Kıbrıs savaşı sırasında su kaynaklarının kuruması ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

1974 Kıbrıs harbi sırasında Belen'de bütün sular kesilmiş. Bütün su kaynakları kurumuş, kuruyan kaynaklar Kıbrıs'ta çıkmaya başlamış. Savaş bitince Belen'deki kaynaklardan önce kan gelmiş [J-KHE] daha sonra tekrar su gelmeye başlamış (K.37).

IV.2.9. Genç Osman (T/S-GO)

Dörtyol'da, Genç Osman'la ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bağdat'ın nasıl alınacağına dair hazırlıklar yapılırken padişah remil baktırmış. Remilde Bağdat'ın Dörtyol Karakese beldesinde Dul Karı olarak bilinen bir kadının oğlu olan Genç Osman sayesinde [J-EHE] alınacağı çıkmış. Padişah kumandanlarını Genç

Osman'ı, bir de Murtaza Dede'nin oğlunu aldirmek üzere Dört Yol'a göndermiş. Kumandanlar Dört Yol'a gelip Dul Karı'dan Genç Osman'ı istemişler, onun sayesinde Bağdat'ın alınacağını söylemişler. Dul Karı, Genç Osman'ın daha çocuk olduğunu, kendisinin kimsesi olmadığını söyleyerek vermek istememiş. Kumandanlar Dul Karı'ya yemin-billâh [J-EHE] ederek Genç Osman'ı sağ salim kendisine getireceklerini söylemişler. Bağdat'ta savaş sırasında kâfirler kale surlarına büyücü bir kadın çıkarmışlar. Kadın Genç Osman'ın nasıl kılıç salladığını görünce:

- Bunların küçüğü, sabisi böyle kılıç sallar bizi biçerse büyükleriyle nasıl uğraşırız [S-Y], demiş. Kadın böyle diyince Genç Osman'ın kafası yere düşmüş. Genç Osman "Bismillah [S-Y]" çekip düşen kafasını koltuğunu altına alıp üç gün üç gece kılıç sallamış. Neticede savaş bitmiş ve kumandan Genç Osman'a:

- Oğlum Osman [S-Y], bırak kılıcını artık, savaş bitti, demiş. Böyle der demez [J-EHE] Genç Osman yere yığılmış. Bunu gören kumandan demiş ki:

- Ya Rabbi! [S-Y] Ben bunun anasına söz verdim, Genç Osman'ı sana sağ salim getireceğim, dedim. Ben ne yaparım de bunu o kadının yanına götürürüm, demiş. O zaman Hızır (a.s) vasıtasıyla o kumandana bir emir gelmiş. O kumandan bütün orduyu toplamış ve 2 rekât namaz kılmışlar. Kumandan bir dua okumuş ve bütün ordu "âmin [S-Y]" demişler. O anda Genç Osman ayağa kakıp [J-AK] eliyle kopan kafasını yerden alıp [T-EYBA] yerine koymuş (K.47).

IV.3. Hazineslerle İlgili Efsaneler (T/H)

IV.3.1. Darius'un Tacı (T/H-DT)

Dört Yol'da, meşhur Pers kralı Darius'un savaş sırasında Dört Yol'da tacını kaybetmesi ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Büyük İskender ve Darius M.Ö. 300'lü yıllarda Dört Yol'da savaşmışlar. Bu savaşı kaybeden Darius, büyük İskender'den kaçmak için Deliçay vadisini kullanmış. Kaçarken Darius tacını Deliçay'a düşürmüş. Anlatılanlara göre bu tac dünyanın en değerli hazinesiymiş [J-EHE]. Bu tac öyle mücevherlerden yapılmış ki gündüz bile lamba gibi [M-GYK] parlıyormuş. Bugün hâlâ o tacı bulmak için yurtdışından bile araştırmacılar geliyor (K.17).

IV.3.2. İskender'in Hazinesi (T/H-İH)

Dört Yol'da, meşhur Büyük İskenderi'nin hazinesini Deliçay yatağına gömülmesi ile ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Meşhur Büyük İskender Hindistan'da öldükten sonra askerleri onun cenazesi ve hazinesiyle beraber gemilerle Dört Yol sahilinden karaya çıkmışlar [J-BSOÇ]. Askerleri İskender'in vasiyeti üzerine hazinesini Dört Yol'a gömmüşler. Bu hazine o kadar büyük bir hazineymiş ki bu güne kadar insanlığın elinden geçen bütün altınların, gümüşlerin toplamından fazlaymış [J-KİA]. Askerlerin bu hazinenin bulunmaması için Deliçay'ın yatağını değiştirdikleri ve hazineyi gömdükleri, daha sonra yatağı tekrar eski haline getirdikleri söyleniyor. Suyun altında olduğu için de uzaydan görülemiyormuş [J-EHE] (K.17).

IV.3.3. Amanos Dağlarındaki Sarnıçlar (T/H-ADS)

Dört Yol'da Amanos dağlarında bulunduğu inanılan altın dolu sarnıçlarla ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Añare, Gavur dağlarında Küllü köyü ile Üçkoz yaylası arasında 80 tane sarnıç varmış. Hatta bunlardan bazıları bulunmuş. Bu sarnıçların İskender zamanında yapılmış. İskender fethettiği her yerin altınlarını toplarmış [J-KHE]. Bu altınları eritip bu sarnıçların içine koymuş. Sarnıçların olduğu yer [J-BSAÇ] öyle bir yer ki 3 tarafı aşılmaz dağla

çevrilmiş. Bir tarafından ise sadece insan geçebilir, yüklü hayvan veya araç geçmesi mümkün değil. O yüzden dünyanın en büyük hazinesi Gavur dağlarındaymış (K.14).

IV.3.4.Hazine Bekçisi Kılıç (T/H-HBK)

Dörtyol'da halen bir kuyumcu dükkânında asılı duran bir kılıçla ilgili aşağıdaki efsane anlatılmaktadır:

Bundan yıllar önce Dörtyol'dan üç kişi hazine bulmak amacıyla definecilik yapmaya başlamışlar. Aylarca yıllarca uğraşmışlar ama bir türlü hazine bulamamışlar. Bir gün yine kazı yaptıkları sırada bir mağara içinde bir kılıç görmüşler. Kılıcı almak [T-EYBA] istediklerinde kılıç birden yılanı dönüşmüş, bunlara saldırmaya başlamış. Bunlar korkup kaçınca mağaranın dışında bunları jandarma yakalamış. Jandarma komutanı bunların korktuğunu görünce ne olduğunu sormuş. Bunlar durumu anlatmışlar. Komutan da:

- Durun bakalım [S-Y], diyip içeri girmiş. Kılıç orada duruyormuş. Komutan tam kılıcı alacakken [T-EYBA], kılıç yine yılanı dönüşüp komutana saldırmış. Komutan korkup elindeki tüfekte yılanı ateş ettiyse de fayda etmemiş. Bunlar çıkıp gitmişler. Aradan biraz zaman geçmiş, bu üç kişi bu kılıcın bir hazineyi koruduğunu düşünüp bunu almanın yolunu aramaya başlamışlar. Sonunda bir hoca bulmuşlar, hocaya durumu anlatmışlar. Hoca kılıcın hazineyi beklediğini söylemiş. Onu ele geçirmek için su hazırlamış. Bunlar tekrar mağaraya gitmişler. İçeri girip kılıcı almak istedikleri anda kılıç yine yılanı dönüşüp bunlara saldırmaya başlar. Hoca, elinde suyu yılanın üstüne döker, yılan tekrar kılıç olur. Bu üç kişi ve hoca kılıcı almışlar, kılıcın olduğu yerin altında da hazine varmış. O hazineyi de çıkarmışlar. Bunlar hazineyi çıkarıp zengin olmuşlar ama hoca da dahil her biri bir yıl içerisinde ölmüş. Kılıç şimdi bir kuyumcu dükkânında duvarda asılı duruyor (K.47).

SONUÇ

İlk insanlar dünyaya geldikleri andan itibaren evreni ve kâinata yaşanan olayları anlama ve anlamlandırma arayışı içerisinde olmuşlardır. İlk anlatı türleri de böyle bir arayış sonucunda ortaya çıkmıştır. Evrenin, dünyanın ve insanların nasıl ortaya çıktığı gibi sorular insanların pek çok anlatı meydana getirmelerine sebep olmuştur. Mit adı verilen anlatılardan günümüze kadar destan, halk hikâyesi, masal ve efsane gibi birçok halk anlatı türü halkın hafızasında teşekkül etmiş, bu anlatılar önce sözlü kültür daha sonra yazılı ve elektronik kültür aracılığıyla yayılarak günümüze ulaştırılmıştır.

İnsanoğlunun hayatı anlama ve anlamlandırma arayışında soru sormasıyla başlayan bilimin serüveni içerisinde folklorun bir bilim dalı olarak kabul edilmesi ise 19. yüzyılı bulmuştur. İlk önce, sahadan derlenen ürünlerin kayıt altına alınarak yazılı hale getirilmesi şeklinde başlayan ve daha sonra metin merkezli yöntem ve metotlar şeklinde devam eden bu yöntemlere göre sahadan derlenen metinler üzerinde incelemeler yapılmış, bu yöntemler sayesinde derlenen metinlerin kökenleri, varyantları ve yayılma yolları tespit edilmeye çalışılmıştır. Fakat bu yöntem ve kuramların odak noktası metin olduğu için anlatıcı, dinleyici ve icra ortamı gibi metni doğrudan etkileyen etmenler incelemeye tabi tutulmamıştır.

20. yüzyıl başlarından itibaren folklor çalışmalarındaki ilerlemeler neticesinde bilim adamları, folklor ürünlerinin derlenmesinde ve incelenmesinde metin merkezli kuramların yetersizliklerini fark etmeye başlamışlar ve metin merkezli halk bilimi kuramları ışığında olmakla beraber halk edebiyatı ürünlerine tamamen farklı bir bakış açısıyla bakan bağlam merkezli halk bilimi kuramlarını ortaya çıkarmışlardır.

Milletlerin temel kültürel unsurlarından biri ve halk edebiyatında bir tür olarak efsaneler; gerek sözlü gerekse yazılı ve elektronik kültür ortamı vasıtasıyla nesilden nesile

aktarılmaktadır. Bu aktarım sırasında efsaneler anlatıcıdan anlatıcıya, bağlamdan bağlama farklılaşmakta ve yeni anlamsal çerçevelere girmektedir. Her icra ortamının kendine özgü bir kültürden beslendiği göz önüne alındığı zaman yerelden küresele efsanelerin ve diğer halk anlatılarının anlatıcısı, dinleyicisi ve bağlamıyla derlenip incelenmesi bilimsel bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada bağlam merkezli kuramlar devreye girmektedir.

Bu doğrultuda, halk edebiyatı ürünlerinin araştırılması ve incelenmesinde son yıllarda kullanılmaya başlanan bağlam merkezli halk bilimi kuramları temelinde hazırlanan bu tez çalışmasında; Hatay ve ilçelerinde derlenen efsaneler “performans teori” ve “işlevsel halk bilimi yöntemi” çerçevesinde incelemeye tâbi tutulmuştur.

Çalışmanın başlangıcında, çalışma alanı olan Hatay’ın tarihi, coğrafi ve sosyo-kültürel açıdan Türkiye’nin dikkate değer vilayetlerinden biri olduğu tespit edilmiş, çalışmamızın merkezini teşkil eden “efsaneler” konusunda Hatay’ın oldukça fazla birikime sahip olduğu izlenimini doğuracak veriler elde edilmiştir. Daha sonra halk edebiyatında bir tür olarak efsaneler hakkında teorik bilgilere ve efsaneler üzerine yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Daha sonra, çalışmamızın odak noktalarından biri olan bağlam merkezli halk bilimi kuramları tanıtılmıştır.

Hatay ve ilçelerinde efsanelerin derlenmesi için 85 kaynak kişiden yararlanılmıştır. 76 anlatıcının erkek olduğu bu çalışmada 9 tane de kadın anlatıcı bulunmaktadır. Anlatıcı sayısı ve anlatıcıların cinsiyete göre dağılımı çalışma öncesinde belirlenmemiştir. Çalışmanın konusunun bağlam merkezli olması nedeniyle, öncelikle efsane icra edilen ortamlara dahil olunmaya çalışılmış, bunun mümkün olmadığı durumlarda efsane icrası konusunda yetenekli olduğu bilinen kişilerin icra ortamı oluşturmasına önayak olunmuştur. Efsane icra edilen ortamların büyük oranda kahvehane,

işyeri ve parklar gibi daha çok erkeklerin bir arada bulunup sohbet ettikleri ortamlar olmasının yanı sıra yörenin sosyo-kültürel ve inanç yapısı, kadınlarla derleme yapma konusunda sıkıntı yaşanmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla, derleme yapılan bölgelerde erkek anlatıcı sayısı kadın anlatıcı sayısından daha fazla olmuştur.

Bu tez çalışmasında anlatıcı olarak bulunan 85 kaynak kişinin tamamı Hatay ve ilçelerinde ikamet etmektedir. Çalışmada mümkün olduğu kadar Hatay ilinin 12 ilçesinden eşit oranlarda anlatıcı sayısı ile derleme yapılmaya çalışılmış, çalışmanın bağlam merkezli olması sebebiyle her ilçede en az bir icra ortamına dahil olunmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada anlatıcı konumunda bulunan 85 anlatıcınının 63 tanesi 50 yaş ve üzeri kişilerden oluşmaktadır. Bu bağlamda, orta yaş üstü anlatıcı sayısının fazla olması, gerek derlenen efsanelerin doğallığı gerekse sözlü kültür geleneğinde beslenmiş anlatıcıların icrasının tespiti açısından önem arz etmektedir. Nitekim 50 yaş üstü anlatıcıların televizyon ve internet gibi iletişim olanaklarına 50 yaş altı anlatıcılara oranla daha yabancı olmaları ve genel olarak yetiştikleri kültür ortamlarının büyük oranda sözlü kültür ortamı olması, bu yaş grubundaki insanların halk edebiyatında bir tür olarak efsaneye daha yakın ve hâkim olmasına sebep olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, çalışmamızda 50 yaş üstü anlatıcıların daha küçük yaştaki anlatıcılara oranla kültürel unsurların ortaya çıkarılması konusunda daha bilinçli oldukları belirlenmiştir.

Çalışmamızda anlatıcıların büyük oranda ortaokul veya daha alt seviyede eğitim düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir. 85 anlatıcıdan 59'unun ortaokul veya daha alt seviyede eğitim düzeyine sahip olduğu göz önüne alındığında söz konusu kişilerin yerel malzemeyi koruma yönünden daha muhafazakâr oldukları ve özellikle bu kişilerin anlattıkları efsanelerin eğitim yoluyla etkileşim ve değişime uğrama ihtimallinin daha zayıf olacağı belirlenmiştir.

Anlatıcıların yarısından fazlası emekli veya çiftçi olduğu belirlenmiştir. Bu anlatıcılar genel olarak diğer meslek gruplarına göre icra ortamlarında daha çok bulunma durumuna sahiptirler.

Anlatıcıların efsaneleri çok büyük bir oranda ailelerinden veya arkadaş ortamlarından dinleyerek öğrendikleri tespit edilmiştir. Anlatıcıların büyük oranda 50 yaş ve üstü kişilerden oluşuyor olması ile birlikte değerlendirildiğinde bu durum efsanelerin genel olarak yöresel niteliğini koruduğunu göstermektedir.

Hatay efsaneleri icra ortamlarında 85 anlatıcının 58'i derleme çalışmaları sırasında günlük elbiseleri, 20 anlatıcı işçi kıyafeti ve 7 anlatıcı resmi kıyafet ile bulunmuşlardır. Her ne kadar kılık kıyafetin icraya etkisi üzerinde kesin tespitlerin yapılması zor olsa da resmi kıyafet ile icra ortamında bulunan 7 anlatıcının efsane icrası konusunda daha ciddi tavır sergiledikleri gözlemlenmiştir.

Efsane icrası sırasında anlatıcıların jest ve mimik kullandıkları, ses tonunu efsane icrasına göre değiştirdikleri, yerine göre taklit yaptıkları ve duygularla ilgili değerleri kullandıkları gözlemlenmiştir.

Çalışmamızda dinleyicilerin tespiti için video, ses kayıtları ve alınan notlar incelendiğinde toplam 120 dinleyicinin bulunduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte söz konusu 120 kişinin içinde efsane anlatan 85 anlatıcı da yer almaktadır. Öyle ki bu anlatıcılar aynı ortamda bir başka anlatıcının efsanesini dinleyen kişi durumundadır.

Çalışmamızda efsane icra ortamlarında toplam 102 erkek ve 18 kadın dinleyicinin bulunduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın bağlam merkezli olması nedeniyle dinleyici sayısı ve dinleyicilerin cinsiyete göre dağılımı konusunda herhangi bir ön belirleme yapılmamış sadece, dinleyicilerin de bulunduğu efsane icra ortamlarına dahil olunmaya çalışılmıştır. Bu çalışmadaki efsane icra ortamlarının daha çok kahvehane ve

işyeri gibi daha çok erkeklerin buldukları mekânlar olması sebebiyle çalışmamızda erkek dinleyicilerin sayısı daha fazla olmuştur. Ayrıca, derleme bölgesinin sosyo-kültürel ve inanç yapısı sebebiyle kadınların dinleyici olarak bulunduğu efsane icra ortamlarında bulunma konusunda zorluklar yaşanmıştır. Bu sebeplerden dolayı derleme yapılan bölgelerde erkek dinleyici sayısı kadın dinleyici sayısından daha fazladır.

Çalışmamızda 120 dinleyiciden 89'unun 50 yaş ve üstü dinleyici olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamızda dahilinde icra ortamlarından tespit ettiğimiz dinleyiciler daha çok emekli veya çiftçilerden oluşmakta ve dolayısıyla bir arada oturup sohbet edebilme zaman ve olanaklarının 50 yaş altındaki dinleyicilere oranla daha çok olmaktadır.

Bu çalışmadaki efsane dinleyicilerinin tamamının ikamet yeri Hatay ve ilçeleridir. Çalışmamızda efsane icra ortamında dinleyici olarak bulunan 120 kişinin 35 tanesinin eğitim durumları ve meslekleri konusunda veri elde edilememiş olmakla beraber bu verilerin anlatıcıların eğitim durumları ve meslekleri ile büyük oranda paralellik arz edeceği düşünülmektedir.

Çalışmamızda icra ortamında dinleyici olarak bulunanların büyük bir çoğunluğunun aynı zamanda anlatıcı konumunda da olduğu düşünüldüğü zaman, büyük bir oranda efsanelere inandıkları gözlemlenmiştir. Özellikle, dinleyicilerin genel olarak eğitim seviyesi düşük, orta yaş üstü, ekonomik seviyesi nispeten orta veya aşağı seviyede ve geleneksel toplum yaşantısı sürdüren kişiler olmaları bu kişilerin efsane ve halk edebiyatının diğer türlerine daha yakın insanlar olduğu sonucuna ulaşmamıza sebep olmuştur.

Çalışmamızda dinleyicilerin icra ortamına çeşitli şekillerde müdahale ettikleri gözlemlenmiştir. En önemli müdahale olarak anlatıcının sözünü keserek anlatıyı bölmesi ve anlatılan efsane konusu ile ilgili başka bir efsane anlatmak istemesini ifade edebiliriz.

Ayrıca efsaneyi tamamlama, anlatıcının efsane icrasını düzeltme, anlatıcıyı çeşitli şekillerde teşvik etme şeklinde müdahaleler de olmuştur.

Hatay efsanelerinin icrası sırasında bazı dış etmenlerin efsane icrasını etkilediği gözlemlenmiştir. Çalışmamızda icra ortamlarını etkileyen üç temel dış etmen belirlenmiştir. Bunlar; araç geçmesi, köpek havlaması ve anlatı sırasında ortama birinin dahil olması şeklinde gerçekleşen dış etmenlerdir.

Hatay ve ilçelerinde anlatılan efsanelerin hoşça vakit geçirme işlevinin az olduğu ancak, birçok efsanenin toplumsal kurumlara destek verme, eğitim ve kültürün aktarımı, toplumsal ve kişisel baskılardan kaçış ve tarihi olaylara ışık tutma gibi işlevlere sahip oldukları tespit edilmiştir.

Hatay ve ilçelerinde anlatılan efsanelerin metinleri biçim, içerik ve üslup yönünden efsanelerin genel özelliklerine uygun niteliklere sahip olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde sahadan derlenen toplam 125 efsane metnine yer verilmiştir. Efsane metinleri üzerinde her bir konu başlığı ve efsane metninin başlığından ilk harfler temel alınarak kodlama yapılmış, her bir efsane metninden önce söz konusu efsanenin nerede anlatıldığı ve içeriği ile ilgili birkaç cümlelik kısa bilgi verilmiştir. Efsane metinleri içerisinde jest, mimik, ses tonu, taklit, duygu değerleri ve icrayı etkileyen dış etmenlerle ilgili olarak hazırlanmış kodlar verilmiştir. Ayrıca her efsane metninin sonunda kaynak kişinin kodu bulunmaktadır.

Çalışmanın sonunda efsane derlemeleri sırasında kaynak kişilere sorulan soruların listesi, kaynak kişiler tablosu, fotoğraflar ve derleme yapılan bölge olan Hatay'ın fizikî ve siyasî haritası bulunmaktadır.

“Hatay Efsanelerinin Bağlam Merkezli Halk Bilimi Yöntemleri Açısından İncelenmesi” adlı bu tez çalışmasının gerek Hatay gibi kültürel altyapısı gelişmiş bir

ilimizde anlatılan efsanelerin yazılı hale getirilmesi yönüyle, gerekse söz konusu efsanelerin bağlam merkezli kuramlar açısından incelenmesi yönüyle Türk halk biliminde efsaneler konusunda yapılan önemli çalışmalardan biri olacağını umuyoruz.

KAYNAKÇA

- Aksoy, E. (2002). Anadolu efsaneleri belleklerde yaşamaya devam ediyor. *Millî Folklor*, 7- 55, 61-69
- Akpınar, B. (2007). *Sivas fıkraları (yapı, işlev, bağlam)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Alptekin, A. B. (1993). *Fırat havzası efsaneleri (metinler)*. Antakya: Kültür Ofset Basımevi.
-(2000). Hatay/Erzin'de anlatılmakta olan Yağmurcu Dede efsanesi ve Türk dünyasındaki benzerleri, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 9, 25-37. www.tdk.gov.tr internet adresinden 20, 03, 2013 tarihinde edinilmiştir.
-(2012). *Efsane ve motifleri üzerine*. Ankara: Akçağ.
- Anlaroğlu, F. (1968). *Dilden dile nesilden nesile Anadolu efsaneleri*. Ankara: Onur Yayınları.
- Antakya* (tarih yok). 25 Mayıs 2013'de tr.wikipedia.org/wiki/Antakya web adresinden alındı.
- Araz, N. (1958). *Anadolu Evliyâları*. İstanbul: Fatiş Yayınları.
- Arı, B. (2011). Hatay velîlerinden Şeyh Ahmed Kuseyri, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8-16, 375-386. www.mku.edu.tr internet adresinden 20, 07, 2012 tarihinde edinilmiştir.
- Artun, E. (2009). *Anonim Türk halk edebiyatı nesri* (4.b.). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Aslan, F. (2011). Sanal kültür ortamında güncellenen Nasreddin Hoca fıkraları. *Turkish Studies*, 6-4, 39-60. www.turkishstudies.net internet adresinden 17, 04, 2012 tarihinde edinilmiştir.

- Atnur, G. (2002). *Başkurt ve Tatar efsaneleri üzerine karşılaştırmalı motif çalışması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Ayva, A. (2001). Saim Sakaoğlu'nun efsane araştırmaları. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 9, 365-391. www.turkiyat.selcuk.edu.tr internet adresinden 12, 07, 2012 tarihinde edinilmiştir.
-(2002). Türk dünyasında insan asıllı göl efsaneleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 12, 251- 274. www.turkiyat.selcuk.edu.tr internet adresinden 13, 07, 2012 tarihinde edinilmiştir.
- Barışcan, H. (1998). *Ege efsaneleri*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Başgöz, İ. (1996). Protesto: Folklorun beşinci işlevi (fonksiyonu). M. Özarlan, Ö. Çobanoğlu (Edt.), *Folkloristik, Prof. Dr. Umay Günay Armağanı* içinde (s. 1-4). Ankara: Feryal Matbaacılık.
-(2011). Türkiye'de folklor çalışmaları ve milliyetçilik. (Çev. Serdar Uğurlu) *Turkish Studies*, 6-3, 1535-1547. www.turkishstudies.net internet adresinden 19, 11, 2011 tarihinde edinilmiştir.
- Bayatlı, O. (1941). *Bergama'dan efsaneler, âdetler*. İstanbul: Bergama Kültür ve Sanat Vakfı.
- Bayladı, D. (1996). *Efsaneler dünyasında Anadolu (Anadolu mitolojisi)*. İstanbul: Say Yayınları.
- Bazancir, R. (2010). *Bingöl efsaneleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Boratav, P. N. (1992). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı* (6.b.). İstanbul: Gerçek Yayınevi.

- Bascom, W. R. (2003). Folklorun biçimleri: Nesir anlatılar. (Çev. R. Nur Aktas vd.) *Millî Folklor*, 15-59, 76-95. (Makalenin orijinali Sacred Narrative-Readings in the Theory of Myth (Ed. Alan Dundes), University of California Press, Berkeley-Los Angeles-London, 1984, s.5-29'da yayımlanmıştır).
-(2010). Folklorun dört işlevi. (Çev. Ferya Çalış). Oğuz, M. Öcal (Edt.), *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar* içinde (2.b.) (s.71-86). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Çağınlar, Z. (1994). *Adana yöresi yatır-ziyaret ve ocaklarla bunlara bağlı anlatılan efsaneler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Çankaya, S. (1982). *Elif ile Yusuf, bir Kadirli efsanesi*. Ankara: Tekışık Matbaası.
- Çıblak, N. (1995). *İçel efsaneleri üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
-(2005). *Mersin Tahtacıları*. Ankara: Ürün Yayınları.
-(2007). Tarsus kültürünün tanıtımında Şahmeran efsanelerinin önemi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16-1, 185-196. turkoloji.cu.edu.tr internet adresinden 22, 05, 2011 tarihinde edinilmiştir.
- Çimen, S. G. (2006). *Hüseyin Namık Orkun'un hayatı ve eserleri*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul. (Yay. Tar.: 2011, Ankara: Boyut Matbaacılık).
- Çobanoğlu, Ö. (2010). *Halk bilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş* (5.b.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demir, G. K. (2011). Kosava'da anlatılan Kesik Baş efsaneleri. *Turkish Studies*, 6-4, 77-86. www.turkishstudies.net internet adresinden 19, 10, 2012 tarihinde edinilmiştir.

-(2012). Kosova'da Tahir ve Zühre anlatmalarının türü üzerine, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII-2, 463-475. <http://www.egeweb.ege.edu.tr> internet adresinden 19, 11, 2013 tarihinde edinilmiştir.
- Devellioğlu, F. (Ed.). (2000). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lugat* (17.b.). Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilek, E. D. (2011). Efsaneden büyüğü gerçekçiliğe. *Millî Folklor*, 11-91, 204-209
- Dundes, A. (1998). Halk kimdir (Çev. Metin Ekici). *Millî Folklor*, 5-37, 139-153
- Duranlı, M. (2004). *Yakut efsaneleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Duymaz, A. (1989). *Bingöl Efsaneleri (inceleme-metinler)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Efsane (1979). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (C. 3, ss.7). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Efsane (1992). *Ana Britannica* (8. cilt, ss. 24). İstanbul: Ana Yayıncılık.
- Ekici, M. (1998). Halk bilimi çalışmalarında metin (text), doku (texture), sosyal çevre ve şartlar (konteks) ilişkisinin önemi. *Millî Folklor*, 10-39, 25-34
-(2005). Türk sözlü geleneğinde anlatıcılar ve anlatmalar arasındaki ilişkiye art zamanlı (diyakronik) ve eş zamanlı (senkronik) bir bakış. *Fikret Türkmen Armağanı* içinde (225-229). İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Elçin, Ş. (1993). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erol, M. (1996). *Taşeli platosu efsaneleri (inceleme-metinler)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Ergun, M. (1997). *Türk dünyası efsanelerinde değişme motifi*. (C.I-II), Ankara: TDK.

- Ersoy, R. (2004). Performans teori bağlamında sözlü kültür ürünlerinin müzelenmesi sorunu üzerine bazı görüş ve düşünceler. M. Ö. Oğuz (Ed.), *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Sempozyumu Bildirileri*. (ss.84-90). Ankara: Thbmer Yayını.
-(2012). Halk bilimi çalışmalarının gelişimine paralel olarak “alan araştırması” kavramını yeniden düşünmek. *Milli Folklor*, 24-94, 5-13.
- Esinoğlu, B. (1996). *Dinlerin gizemi/kurban-yaratılış-tufan efsaneleri*. İstanbul: Ceylan Yayınları.
- Fıratlıgil, Z. İ. (2012). Performans teoriye göre Mersin fıkralarının icrasında anlatıcı, dinleyici ve bağlamın önemi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5-1, 115-130. www.jasstudies.com internet adresinden 19, 10, 2013 tarihinde edinilmiştir.
- Gedikoğlu, H. (1998). *Trabzon efsaneleri ve halk hikâyeleri*. Trabzon: Trabzon Valiliği Yayınları.
- Göde, H. A.(2010). *Isparta efsaneleri*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Gömeç, S. (2000). İslam öncesi Türk tarihinin kaynakları üzerine. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 20-31, 51-92. dergiler.ankara.edu.tr internet adresinden 22, 7, 2012 tarihinde edinilmiştir.
- Gönen, S. (2005). Efsanelerde kara renginin görünümü. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 17, 225-236. www.turkiyat.selcuk.edu.tr internet adresinden 12, 11, 2013 tarihinde edinilmiştir.

- Görkem, İ. (1987). *Elazığ efsaneleri üzerinde araştırmalar (metinler ve incelemeler)*.
Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Elazığ. (Yay. Tar.: 2006, Elazığ: Manas Yayıncılık).
- Gülensoy, H. (1986). *Tunceli'de Munzur efsanesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
.....(1992). *Tunceli'de Elti Altun efsanesi*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Güler, M. (1996). *Amasya efsaneleri*. Samsun: Eser Ofset.
- Güzelbey, C. C. (1964). *Gaziantep evliyâları*. Gaziantep: Gaziantep Kültür Yay.
- Hatay (1982). *Yurt ansiklopedisi* (C. 5, ss. 3369-3503). İstanbul: Anadolu Yayıncılık.
- Hatay Valiliği (tarih yok). *Hatay'ın coğrafi durumu*. 30 Mayıs 2014'de
www.hatay.gov.tr/IcerikDetay.aspx?IcerikId=313 web adresinden alındı.
- Hatay valiliği (tarih yok). *Hatay tarihine genel bakış*. 30 Mayıs 2014'de
www.hatay.gov.tr/IcerikDetay.aspx?IcerikId=186 web adresinden alındı.
- Hatay ve Hatay'dan manzaralar* (tarih yok). 30 Mayıs 2014'de
www.piryolu.com/.../hatay/4097-hatay-ve-hataydan-manzaralar.html web
adresinden alındı.
- Hatay il arşivi* (tarih yok). 30 Mayıs 2014'de [www.ircforumlari.net/akdeniz-
bolgesi/440417-hatay-il-arsivi-4.html](http://www.ircforumlari.net/akdeniz-bolgesi/440417-hatay-il-arsivi-4.html) web adresinden alındı.
- Hatay rehberi* (tarih yok). 25 Mayıs 2014'de [www.kenthaber.com/akdeniz/hatay/
Rehber/genel.../hatay-genel-bilgi](http://www.kenthaber.com/akdeniz/hatay/Rehber/genel.../hatay-genel-bilgi) web adresinden alındı.
- İnce, G. (2009). *Hatay'da bulunan ziyaret-yatır yerleri ile ilgili inanışlar ve bu ziyaretler
etrafında oluşan efsaneler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kabaağaçlı, C. Ş. (1995). *Anadolu efsaneleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kabaklı, A. (1997). *Ejderha taşı*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı.

- Kaplan, S. (1995). *Heybe/masallar/meseller/efsaneler/menkâbeler*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Kara, R. (1991). *Erzincan efsaneleri üzerinde bir araştırma*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum. (Yay. Tar.: 1994, Ankara: Erzincan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma).
- Karadağ, M. (1999). *Türk halk edebiyatı anlatı türleri*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Karadavut, Z. (1992). *Yozgat efsaneleri (inceleme-metin)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karataş, H. (2014). Geleneğin kuşaklara aktarımı bağlamında bir Çatalzeytin düğün türküsü: "Dünür Ağa". *Milli Folklor*, 26-101, 138-148
- Köksel, B. (2009). Divanu Lügati't-Türk'te yer alan efsaneler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9, 262-269. www.sosyalarastirmalar.com internet adresinden 12, 10, 2012 tarihinde edinilmiştir.
- Köprülü, M. F. (1966). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Köseler, S. (2008). *Hatay ili Kırıkhan ilçesi halk kültürü araştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Moran, A. (1961). *İlkel efsaneler*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Mutlu, B. (1965). *Efsanelerin izinde*. İstanbul: İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını.
- Nasrattınoğlu, İ. Ü. (1973). *Afyonkarahisar efsaneleri*. Ankara: Nasrattınoğlu Yay.
- Ocak, A. Y. (1983). *Bektaşî menâkıbnâmelerinde İslâm öncesi inanç motifleri*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

-(1984). *Türk inançlarında ve edebiyatında evliyâ menkabeleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
-(1989). *Türk folklorunda Kesikbaş*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
-(1992). *Kültür tarihi kaynağı olarak menâkıbnâmeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Oğuz, M. Ö. & Ekici, M. v.d. (2010). *Türk halk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Okuşluk, R. (1994). *Adana efsaneleri araştırması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Okuşluk Ş., R. (2009). *Adana halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği geleneği*. Adana: Altınkoza.
- Olgun, Y. (1993). Folklor teorilerine göre efsanelerin değerlendirilişi. *Millî Folklor*, 3-20, 55-58.
- Orkun, H. N. (1943). *Türk efsaneleri*. İstanbul: Çınar Yayınları.
- Osan, M. (2006). *Kuzeydoğu Denizli yöresinde anlatılan efsaneler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Ospanaliyeva, B. (2011). *Kazakistan'ın Jambıl bölgesi efsaneleri (inceleme-metinler)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ögel, B. (1971). *Türk mitolojisi I-II*. Ankara: Türk Tarih kurumu Basımevi.
- Önal, M. N. (2003). *Muğla efsaneleri*. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.
-(2011). *Muğla masalları*. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.
- Önder A. R. (1955). *Yaşayan Anadolu efsaneleri*. Kayseri: Yeni Erciyes Yayınları.

- Önder, M. (1963). *Konya efsaneleri*. Konya: Ülkü Basımevi.
-(1966). *Anadolu efsaneleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
-(1969). *Efsane ve hikâyeleriyle Anadolu şehir adları*. Ankara: Defne Yayınları.
-(1970). *Bitmez-tükenmez Anadolu (hikâyeleri, efsaneleri ve destanlarıyla)*. Ankara: Sümerbank.
- (1989). *Efsane, destan ve öyküleriyle Anadolu kentleri*. İstanbul: Milliyet.
- Örnek, S. V. (1971). *100 soruda ilkelerde din, büyü, sanat, efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Pala, İ. (2005). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Pehlivan, G. (2009). Dinî şahsiyetler hakkında oluşan anlatılar. *Millî Folklor*, 10-83, 88-96.
- Püsküllüoğlu, A. (1984). *Anadolu efsaneleri*. İstanbul: Can Yayınları.
-(1996). *Efsaneler/yeniden yazılmış Anadolu söylenceleri*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
-(2002). *Efsaneler*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Rayman, H. (2001). *Bayburt efsaneleri*. Bayburt: Bayburt Belediyesi Kültür Yay.
- Sakaoğlu, S. (1976). *101 Anadolu efsanesi*. İstanbul: Yüksel Matbaası.
-(1980). *Anadolu Türk efsanelerinde taş kesilme motifi ve bu efsanelerin tip kataloğu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
-(1992). *Efsane araştırmaları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
-(1997). Bir efsane, iki tip, bir motif: Şeyh Bilecen ve Memik Dede efsaneleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 4, 181-190. www.turkiyat.selcuk.edu.tr internet adresinden 12, 08, 2013 tarihinde edinilmiştir.
-(2003). *101 Türk efsanesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sami, Ş. (Ed.). (2004). *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: Kapı Yayınları.

- Sancak, N. (2008). *Mardin efsaneleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Sepetçioğlu, M. N. (1973). *Türk-İslam efsaneleri*. İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Sevinç, M. (2008). *Akdağmadeni folkloru*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Seyidoğlu, B. (1985). *Erzurum efsaneleri, Erzurum'da belli yerlere bağlı olarak derlenmiş efsaneler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sheridan, R. A. A. (2011). Türk halk şiirini sözlü formül kuramı bağlamında incelemek. *Milli Folklor*, 23-90, 70-77
- Sılay, M. (1989). *Hatay evliyâları*. İskenderun: Hayat Yayınları.
- Sönmez, Z. (1984). *Ağrı Dağı efsaneleri*. İstanbul: Folklor ve Etnografya Araştırmaları.
- Şapolyo, E. B. (1971). *Türk efsaneleri*. İstanbul: Şapolyo Yayınevi.
- Şimşek, E. (1996). Hatay bölgesi efsanelerine genel bir bakış. *İçel Kültürü*, 10-43, 9-11
- Tekin, M. (1994). *Hatay evliyâlarından Bayezid Bestami*. Antakya: Kültür Ofset Bas.
-(2006). *Habib Neccar ve Antakya*. Antakya: Mehmet Tekin Yayınları.
- Türk, H. (2009). *Evliyâlar diyarı Hatay*. İstanbul: Karahan Kitabevi.
-(2010). Hatay'da Müslüman-Hıristiyan etkileşimi: St. Georges ya da Hızır kültü. *Milli Folklor*, 85, 138-147
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük* (11.b.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkkahraman, M. (2009). Teorik ve fonksiyonel açıdan toplumsal kurumlar ve kurumlararası ilişkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14-2, 25-46. edergi.sdu.edu.tr internet adresinden 12, 08, 2012 tarihinde edinilmiştir.

- Yavuz, M. H. (1989). *Diyarbakır efsaneleri üzerine bir araştırma, derleme-inceleme*. Ankara: San Matbaacılık.
- Yüce, K. (1987). *Saltuk-nâme'de tarihî, dinî ve efsanevî unsurlar*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Yolcu, M. A. (2012). Balıkesir'de mani icracıları. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 3-12, 94-112. sbe.giresun.edu.tr internet adresinden 12, 08, 2013 tarihinde edinilmiştir.

EKLER

EK.1.Efsane Derleme Soruları

1.Türle İlgili Sorular

1.Yörede dünyanın yaratılışı; insanların, hayvanların, bitkilerin, varoluşuyla ilgili hangi efsaneler anlatılmaktadır?

2.Tarihi olay ve kişilerle ilgili hangi efsaneler anlatılmaktadır?

3.Peygamberler, din büyükleri, veliler ve yatırlarla ilgili hangi menkabeler, efsaneler anlatılmaktadır?

4.Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçlerle ilgili hangi efsaneler anlatılmaktadır?

5.Yer adlarıyla ilgili hangi efsaneler anlatılmaktadır?

6.Çevrede bulunan dağların ve kayaların, akarsuların, pınarların, göllerin, tarla, yol, çayırılık, otlak vb. efsaneleri var mıdır? Nelerdir?

7.Bulutların ve diğer meteorolojik olayların nasıl meydana geldiğini anlatan efsaneler var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?

8.Erkeklerin ve kadınların bir arada olduğu ya da ayrı ayrı olduğu ortamlarda hangi efsaneler anlatılmaktadır?

2.Anlatıcıyla İlgili Sorular

1.Kimler daha çok efsane anlatmaktadır?

2.Efsaneler nasıl öğrenilmiştir?

3.Anlatıcının fiziksel özellikleri nelerdir?

4.Anlatıcı ses tonunu, jest ve mimiklerini nasıl kullanıyor?

5.Anlatıcı taklit yapıyor mu? Sopa, mendil vb. kullanıyor mu?

6.Anlatıcı, konuya nasıl giriş yapmaktadır?

7.Efsane anlatılırken yaş grubu ve cinsiyet göz önünde bulunduruluyor mu?

8.Efsaneler, yörede sürekli anlatılır mı?

3.İcra Ortamıyla İlgili Sorular

1.Efsaneler nerede, ne zaman, kimler tarafından, nasıl anlatılmaktadır?

2.Efsanelerde anlatılanlara halk inanıyor mu?

3.Anlatı sırasında kendi arasında konuşanlara veya ortamda dikkati bozucu davrananlara ceza veriliyor mu? Veriliyorsa ne tür cezalar veriliyor?

4.İcra ortamında bir şeyler yiyip içiliyor mu?

5.Anlatı başladıktan sonra ortama girip çıkılabiliyor mu?

6.İcra ortamında dinleyiciler, anlatıcuyu teşvik edici şeyler yapıyorlar mı?

7.Anlatılan efsanelerde dinleyicilerin tasvip ettikleri ya da karşı çıktıkları durumlar var mı? Varsa bunlar nelerdir?

8.Efsaneler, sadece kadınların ya da sadece erkeklerin bulunduğu ortamlarda mı yoksa, her ikisinde bulunduğu ortamlarda mı anlatılır?

9.Derlemecinin ses kayıt cihazı ya da kamerayla anlatımın gerçekleştirildiği ortamda bulunması anlatımı etkiliyor mu? Etkiliyorsa ne tarz etkiler oluyor?

10.İcra öncesi hem anlatıcı hem de dinleyici ne tür hazırlıklarda bulunur?

11.İcra ortamında kadın, erkek ve çocukların oturma düzeni nasıldır ?

EK.2. Kaynak Kişiler Tablosu

Sıra	Kaynak Kişi	Doğum Tarihi	Doğum Yeri (İlçe-Köy)	Eğitim Durumu	Mesleği	Medeni Hali	Yaşadığı Yer (İlçe-Köy)	Anlattığı Efsane
K.1	Abdullah Fevzi	1956 (58)	Hassa	Ortaokul	Emekli	Evli (3 ç.)	Hassa	1- Cinlerin Düğünü (O/C-CD)
K.2	Abdullah Sezik	1974 (40)	Altınözü	Ortaokul	Esnaf	Evli (2 ç.)	Altınözü	1- Dili Tutulan Mühendis (D/D-DTM)
K.3	Abdurrahman Uyumaz	1942 (72)	Erzin	Lise	Emekli	Evli (3 ç.)	Erzin	1- Cesedi Bozulmayan Kadın (O/CB-CBK)
K.4	Abdurrahman Yüksek	1955 (59)	Kumlu	Ortaokul	Çiftçi	Evli (6 ç.)	Kumlu	1- Gökten İnen Sofra (D/E/BB-GİS) 2- Yerinden Kalkmayan Tabut (D/D-YKT)
K.5	Ahmet Ak	1965 (49)	Hassa (Söğüt)	Lise	Çiftçi	Evli (3 ç.)	Hassa	1- Ömer Dede ve Bağarası Bağları (D/E/ÖD-ÖBB)
K.6	Ahmet Ali	1944 (70)	Halep	İlkokul	Emekli	Evli (10 ç.)	Reyhanlı	1- Çalı Ziyareti (Y/D/B-ÇZ)
K.7	Ahmet Değer	1943 (71)	Dörtyol (Kuzuculu)	İlkokul	İnşaat Ustası	Evli (7 ç.)	Dörtyol (Kuzuculu)	1- Barut Kokusu (D/E-KD-BK) 2- Kıbrıs Savaşı-III (T/S-KS3) 3- Kıbrıs Savaşı-IV (T/S-KS4)
K.8	Alaaddin Tosun	1961 (54)	Altınözü	Ortaokul	İşçi	Evli (4 ç.)	Altınözü	1- Yedi Asker (Y/D/T-YA)
K.9	Ali Değer	1961 (53)	Dörtyol (Kuzuculu)	Okuma Yazması Yok	Emekli	Evli (3 ç.)	Dörtyol (Kuzuculu)	1- Şeyh Murtaza Dede'nin Torunu (D/E/MD-MT)
K.10	Ali Rıza Aksu	1934 (80)	Erzin	İlkokul	Emekli	Evli (5 ç.)	Erzin	1- Kıbrıs Savaşı-VI (T/S-KS6)
K.11	Ali Rıza Kozzak	1943 (71)	İskenderun	İlkokul	Emekli	Evli (4 ç.)	İskenderun	1- Arsu Hızır (a.s.) Makamına Giden Kör Kadın (D/P-AHM) 1-Yarıkkaya (Y/O/T-Y)

K.12	Ali Tatar	1935 (79)	Reyhanlı	İlkokul	Emekli	Evli (6 ç.)	Reyhanlı	1- Çam Ağacı-I (Y/D/B-ÇA1)
K.13	Atra Kudret	1930 (84)	Samandağ	Okuma Yazması Yok	Ev Hanımı	Evli (4 ç.)	Samandağ	1- Ası Nehri-I (Y/O/T-AN1)
K.14	Bekir Değer	1936 (78)	Dört Yol (Kuzuculu)	İlkokul	Emekli	Evli (8 ç.)	Dört Yol (Kuzuculu)	1- Kara Taş-I (Y/D/T-KT1) 2- Amanos Dağlarındaki Sarnıçlar (T/H-ADS)
K.15	Bestami Yıldız	1959 (55)	Erzin	İlkokul	Çiftçi	Evli (4 ç.)	Erzin	1- Kıbrıs Savaşı-II (T/S-KS2)
K.16	Bilal Küpeli	1955 (59)	Kumlu	İlkokul	Çiftçi	Evli (4 ç.)	Kumlu	1- Lokman Hekim-III (O/L-3)
K.17	Bilgin Ateş	1964 (50)	Dört Yol (Kuzuculu)	İlkokul	Çiftçi	Evli (3 ç.)	Dört Yol (Kuzuculu)	1- Darius'un Tacı (T/H-DT) 2- İskender'in Hazinesi
K.18	Cevdet Sunay Özdemir	1965 (49)	Hassa	Lise	Memur	Evli (3 ç.)	Hassa	1- Cesedi Bozulmayan Adam (O/CB- CBA)
K.19	Dede Aslan	1948 (66)	Antakya	Ortaokul	Esnaf	Evli (5 ç.)	Antakya	1- Pilot (D/E/Üİ-P)
K.20	Emin Değer	1955 (59)	Dört Yol (Kuzuculu)	Lise	Emekli	Evli (3 ç.)	Dört Yol (Kuzuculu)	1- Murtaza Dede'nin Kaybolması (D/E/MD-MK) 2- Kıbrıs Savaşı-VII (T/S-KS7)
K.21	Emine Değer	1935 (79)	Dört Yol (Kuzuculu)	İlkokul	Ev Hanımı	Evli (8 ç.)	Dört Yol (Kuzuculu)	1- Cinnet Geçiren Çocuk (D/E/KD- CGÇ)
K.22	Erol Burkaç	1944 (70)	Erzin	Üniversite	Emekli	Evli (3 ç.)	Erzin	1- İsos Harabeleri (T/TY-İH)
K.23	Fatma Alkan	1941 (73)	Antakya	İlkokul	Ev Hanımı	Evli (10 ç.)	Antakya	1- Kedi (Y/D/H-KE) 2- Sivrisinek (Y/D/H-Sİ)
K.24	Fatma Özdemir	1946 (68)	Dört Yol (Kuzuculu)	İlkokul	Ev Hanımı	Evli (3 ç.)	Dört Yol (Çaylı)	1- Çökek Yaylası (D/E/PZ-ÇY) 2- Yolun Ortasındaki Mezar (D/D- YOM)

K.25	Fikri Koç	1956 (58)	Hassa	Lise	Emekli	Evli (4 ç.)	Hassa	1- Gaybi Dede Efsanesi (D/E/GD-GDE)
K.26	Gaim Paşa	1945 (69)	Samandağ	İlkokul	Çiftçi	Evli (4 ç.)	Samandağ	1- Ası Nehri-III (Y/O/T-AN3)
K.27	Gazali Doğan Değer	1981 (33)	Dört Yol (Kuzuculu)	Lise	İşçi	Evli (1 ç.)	Dört Yol (Kuzuculu)	1- Kara Taş-II (Y/D/T-KT2)
K.28	Halil Demirel	1927 (87)	Samandağ	Okuma Yazması Yok	Emekli	Evli (8 ç.)	Samandağ	1- Aşık Maşuk Ziyareti (D/A-AMZ) 2- Yılan (Y/D/H-YI)
K.29	Halil Doğucu	1954 (60)	Dört Yol	Ortaokul	Emekli	Evli (3 ç.)	Dört Yol (İcadiye)	1- Kanlı Kılıç (D/E/ALB-KK) 2- Kör Çocuk (D/E/ALB-KÇ) 3- Orman Yangını (D/E/PZ-OY) 4- Tokat Sesi (D/E/PZ-TS)
K.30	Hamdi Yücel	1947 (67)	Belen	İlkokul	Emekli	Evli (3 ç.)	Belen	1- Mikdat el-Yemin'in Türbesinin Yapılması (D/E/MY-MTY) 2- Lokman Hekim-IIa (O/L-2A)
K.31	Hasan Bekar	1967 (47)	Reyhanlı	İlkokul	Şöför	Evli (7 ç.)	Reyhanlı	1- Yenişehir Gölü (Y/O/T-YG)
K.32	Hüseyin Sal	1956 (58)	Dört Yol	İlkokul	Çiftçi	Evli (3 ç.)	Dört Yol	1- Cesedi Bozulmayan Hamile Kadın (O/CB-CBHK)
K.33	Hüseyin Ünlü	1949 (65)	Erzin	Lise	Emekli	Evli (4 ç.)	Erzin	1- Kız Kulesi (T/TY-KK)
K.34	İbrahim Aygül	1958 (56)	Antakya	İlkokul	Esnaf	Evli (4 ç.)	Antakya	1- Gavur Kızı (Y/D/T-GK) 2- Kırlangıç-II (Y/D/H-K2)
K.35	İbrahim Bozok	1966 (48)	Antakya	İlkokul	İnşaat Ustası	Evli (4 ç.)	Antakya	1- Kar Yağması (Y/O/T-KY) 2- Defne Ağacı-II (Y/D/B-DA2)
K.36	İsmail Erdem	1933 (81)	Yayladağı	Okuma Yazması Yok	Emekli	Evli (4 ç.)	Yayladağı	1- Hz. Muhammed'in Yaratılışı (D/P- MY) 2- İki Hoca (D/D-İH)
K.37	İzzettin Açıkgöz	1926 (88)	Belen	İlkokul	Emekli	Evli (4 ç.)	Belen	1- Hz. İbrahim ve Nemrut (D/P-İN) 2- Kıbrıs Savaşı-VIII (T/S-KS8)

K.38	Kemal Arı	1934 (80)	İskenderun	İlkokul	Emekli	Evli (5 ç.)	İskenderun	1- Okçu Dede'nin Türbesinin Yapılması (D/E/OD-OTY) 2- Karayılan (Y/D/T-KY) 3- Çam Ağacı-II (Y/D/B-ÇA2)
K.39	Mehmet Açıkgöz	1949 (65)	Belen	İlkokul	Emekli	Evli (4 ç.)	Belen	1- Köyün Gençleri (D/E/AB-KG) 2- Lokman Hekim-IV (O/L-4)
K.40	Mehmet Akkuş	1945 (69)	İskenderun (Sariseki)	İlkokul	Emekli	Evli (4 ç.)	İskenderun (Sariseki)	1- Şeyh Muhammed-el-Garib'in Türbesinin Yapılması (D/E/MG-MGT) 2- Mavi Yalı Oteli (D/E/YR-MYO)
K.41	Mehmet Değer	1974 (40)	Dört Yol (Kuzuculu)	Lise	İşçi	Evli (2 ç.)	Dört Yol (Kuzuculu)	1- Savaş Gemisi (D/E/PZ-SG) 2- Deli Osman (D/D-DO)
K.42	Mehmet Fedakar	1976 (38)	Kırıkhan	Lise	Esnaf	Evli (3 ç.)	Kırıkhan	1- Beyazid Bistami ve Çoban (D/E/BB-BBÇ)
K.43	Mehmet Tanın	1965 (49)	İskenderun	Lise	Memur	Evli (2 ç.)	İskenderun	1- Hz. Ali'nin Atının Nal İzi (Y/O/T-ANİ) 2- Yunus Sütunu (T/TY-YS)
K.44	Mehmet Toksoy	1958 (56)	Erzin	İlkokul	Çiftçi	Evli (3 ç.)	Erzin	1- Havada Uçan Rahip (D/E/BB-HUR)
K.45	Mete Bülent Değer	1979 (35)	Dört Yol	Üniversite	Memur	Evli	Dört Yol- Mersin	1- Harabe Evdeki Cin (O/CA-HEC) 2- Cin Çarpması (O/CA-CÇ) 3- Alkarısı (O/CA-AK1)
K.46	Meziyet Değer	1987 (27)	Dört Yol	Lise	Ev Hanımı	Evli (1 ç.)	Dört Yol (Kuzuculu)	1- Şeyh Murtaza Dede'nin Ayağı (D/E/MD-MA)
K.47	Muhammed Hanifi Yüksel	1966 (48)	Dört Yol	İlkokul	Çiftçi	Evli (3 ç.)	Dört Yol	1- Lokman Hekim-I (O/L-1) 2- Yılana Dönüşen Cin (O/CA-YDC) 3- Hazine Bekçisi Kılıç (T/H-HBK) 4- Genç Osman (T/S-GO)
K.48	Muhammed Sezik	1979 (35)	Altınözü	Ortaokul	Esnaf	Evli (1 ç.)	Altınözü	1- Kafirler ve Kabe (D/D-KK)

K.49	Musa Sezik	1967 (47)	Altınözü	Üniversite	Esnaf	Evli (3 ç.)	Altınözü	1- Şeyh Salih Türbesinin Etrafındaki Meşe Ağaçları (D/E/ŞS-STM)
K.50	Mustafa Koç	1939 (75)	Hassa	İlkokul	Çoban	Evli (8 ç.)	Hassa	1- Yaşlı Kadın (D/E/AD-YK)
K.51	Mustafa Murat Değer	1979 (35)	Dört Yol	Lise	Memur	Evli (1 ç.)	Dört Yol	1- Hızır'ın (a.s.) Görünmesi (D/P-HG)
K.52	Mustafa Naci Ak	1953 (61)	Hassa	Lise	Emekli	Evli (3 ç.)	Hassa	1- Hassa'ya Yağmur Yağdırılması (D/E/KAD-HYY)
K.53	Mustafa Taban	1953 (61)	Antakya	Lise	Emekli	Evli (3 ç.)	Antakya	1- Bitmeyen Buğday (D/E/YH-BB)
K.54	Necati Belen	1964 (50)	Belen	İlkokul	İşçi	Evli (4 ç.)	Belen	1- İnançsız Çoban'ın Sonu (D/E/MY-İÇS)
K.55	Necmettin Ayıgır	1945 (69)	Reyhanlı	Okuma Yazması Yok	Çiftçi	Evli (7 ç.)	Reyhanlı	1- Kuyudan Çıkan Altın (D/E/ŞA-KÇA) 2- Lokman Hekim-IIb (O/L-2B)
K.56	Nurettin Can	1950 (64)	İskenderun (Akarca)	Üniversite	Emekli	Evli (3 ç.)	İskenderun (Denizciler)	1- Kızıoğlan Pınarı (Y/O/T-KP)
K.57	Osman Kalyoncu	1950 (64)	Erzin	Lise	Emekli	Evli (3 ç.)	Erzin	1- Amanos Dağları Efsanesi (Y/O/T-ADE)
K.58	Ökkeş Çoğan	1942 (72)	Kırıkhan (Kurtuluşoğuk)	İlkokul	Emekli	Evli (7 ç.)	Kırıkhan (Kurtuluşoğuk)	1- Bayezid Bistami'nin 40 Kişiyi Öldürmesi (D/E/BB-BKÖ)
K.59	Ökkeş Gök	1940 (74)	Altınözü	İlkokul	İşçi	Evli (8 ç.)	Altınözü	1- İneğin Karnındaki Altın (D/E/ŞS-AKA)
K.60	Ökkeş Koç	1948 (66)	Hassa	Okuma Yazması Yok	Çoban	Evli (10 ç.)	Hassa	1- Fakir Kadın (D/E/KAD-FK)
K.61	Ömer Balta	1945 (69)	Yayladağı	İlkokul	Çiftçi	Evli (4 ç.)	Yayladağı	1- Hz. Muhammed, Hz. Ebubekir ve Yılan (D/P-MEY)

K.62	Özay Çardak	1980 (34)	Dörtyol	Lise	İşçi	Bekar	Dörtyol	1- Şeyh Ali Baba'nın Yolculuğu (D/E/ALB-ŞAY) 2- Müfettiş (D/E/PZ-M)
K.63	Rahşan Özkan	1977 (37)	Dörtyol	Ortaokul	Ev Hanımı	Evli (3 ç.)	Dörtyol (Yeşilköy)	1- Dünyanın ve İnsanların Yaratılışı (Y/Y-DİY) 2- Kırlangıç-I (Y/D/H-K1)
K.64	Recep Sal	1968 (46)	Dörtyol	Ortaokul	Çiftçi	Evli (5 ç.)	Dörtyol	1- Hz. Musa ve Hz. Hızır'ın Yolculuğu (D/P-MHY) 2- Kavuklu Dede Efsanesi (D/E/KVD-KDE)
K.65	Reşidiye Değer	1965 (49)	Dörtyol	Lise	Ev Hanımı	Evli (3 ç.)	Dörtyol	1- Altından Sesler Gelen Ev (O/OO-ASE)
K.66	Rıfat Yılan	1950 (64)	Kırıkhan (Kurtlusöğük)	İlkokul	Emekli	Evli (6 ç.)	Kırıkhan (Kurtlusöğük)	1- Kameraman (D/E/BB-K)
K.67	Salih Özkan	1969 (45)	Dörtyol (Yeşilköy)	Lise	İşçi	Evli (3 ç.)	Dörtyol (Yeşilköy)	1- İki Ermiş Kardeş D/E/KAD-İEK) 2- Felç Olan Çocuk (D/E/PZ-FÇ)
K.68	Sebahattin Alkan	1977 (37)	Dörtyol (Kuzuculu)	Ortaokul	Esnaf	Evli (2 ç.)	Dörtyol (Kuzuculu)	1- Tüfeğini Vermeyen Şehit (D/D-TVŞ)
K.69	Sedat Aslan	1999 (15)	Antakya	Lise	Çiftçi	Bekar	Antakya	1- Şeyh Muhammed-el-Garip'in Yılanı (D/E/MG-MGY)
K.70	Selahattin Dokuz	1948 (66)	Antakya	İlkokul	Çiftçi	Evli (5 ç.)	Antakya	1- Habib Neccar (D/A-HN) 2- Amik Gölü (Y/O/T-AG)
K.71	Selahattin Kozzak	1953 (61)	İskenderun	İlkokul	Emekli	Evli (5 ç.)	İskenderun	1- Hocanın Bedduası (D/D-HB) 2- Yarasa (Y/D/H-YA)
K.72	Sırrı Esen	1950 (64)	Antakya	Lise	Emekli	Evli (3 ç.)	Antakya	1- Sanatçı Necla Nazır'ın Hastalığı (D/E/YH-SNH) 2- Defne Ağacı-I (Y/D/B-DA1)
K.73	Sultan Değer	1957 (57)	Dörtyol (Kuzuculu)	İlkokul	Ev Hanımı	Evli (4 ç.)	Dörtyol (Kuzuculu)	1- İtfaiye Tankeri (D/E/PZ-İT)

K.74	Süleyman Bozkurt	1953 (61)	Yayladağı	İlkokul	Çiftçi	Evli (5 ç.)	Yayladağı	1- Katır (Y/D/H-KA)
K.75	Süleyman Turklar	1954 (60)	Hassa (Söğüt)	İlkokul	Çiftçi	Evli (7 ç.)	Hassa (Söğüt)	1- Ömer Dede Ziyareti (D/E/ÖD-ÖZ)
K.76	Süleyman Yatar	1949 (65)	Kumlu	İlkokul	Çiftçi	Evli (5 ç.)	Kumlu	1- Kumlu'ya Düşen Uçak (D/E/MU-KDU) 2- Asi Nehri-II (Y/O/T-AN2)
K.77	Şakir Çoğan	1938 (76)	Kırıkhan (Kurtlusoguk)	Okuma Yazması Yok	Emekli	Evli (12 ç.)	Kırıkhan Kurtlusoguk	1- Bitmeyen Koyun Eti (D/E/BB-BKE)
K.78	Şevki Baytar	1947 (67)	Kumlu	İlkokul	Şöför	Evli (5 ç.)	Kumlu	1- Şeyh Ökmen'in Uçan Tabutu (D/E/ŞÖ-ÖUT) 2- Lokman Hekim-V (O/L-5)
K.79	Üzeyir Koca	1959 (55)	Erzin	Lise	Çiftçi	Evli (3 ç.)	Erzin	1- Kıbrıs Savaşı-I (T/S-KS1)
K.80	Vedat Atacan	1950 (64)	İskenderun	Ortaokul	Emekli	Evli (4 ç.)	İskenderun	1- Savaş Uçağı (D/E/Üİ-SU)
K.81	Yaşar Demirel	1942 (72)	Samandağ	İlkokul	Emekli	Evli (3 ç.)	Samandağ	1- Sadaka Veren Adamı Sokmayan Yılan (D/D-SAY) 2- Musa Ağacı (Y/D/B-MA)
K.82	Yaşar Demirel	1947 (67)	Samandağ	Üniversite	Emekli	Evli (3 ç.)	Samandağ	1- Kıbrıs Savaşı-V (T/S-KS5)
K.83	Yılmaz Bolat	1964 (50)	Erzin	İlkokul	Şöför	Evli (2 ç.)	Erzin	1- Yusufcuk Kuşu (Y/D/H-YK)
K.84	Yurdel Çömük	1959 (55)	Yayladağı	İlkokul	Çiftçi	Evli (5 ç.)	Yayladağı	1- Yeraltı ve Yeryüzünün Aslanları (D/A-YA)
K.85	Zahide Değer	1949 (65)	Ceyhan	İlkokul	Ev Hanımı	Evli (5 ç.)	Dört Yol (Kuzuculu)	1- Ashab-ı Kehf (D/A-AK)

EK.3. Fotoğraflar

Erzin Karıncalı yaylasında bir kahvehane

Erzin Karıncalı yaylasında bir kahvehane

Kırıkhan'da bir esnaf dükkânı önü

Kırıkhan'da bir esnaf dükkânı önü

Antakya'da bir cami avlusu

Dörtyol'da bir kahvehane

Hassa'da bir park

Altınözü'nde cenaze evinde yol kenarında oturan insanlar

Altınözü'nde cenaze evinde yol kenarında oturan insanlar

Belen'de bir kahvehane

Antakya'da bahçesinde oturan kaynak kişi

Samandağ'da kahvehane önünde oturan kaynak kişiler

Dörtyol'da bahçelerinde oturan kaynak kişiler

Dörtyol'da bahçelerinde oturan kaynak kişiler

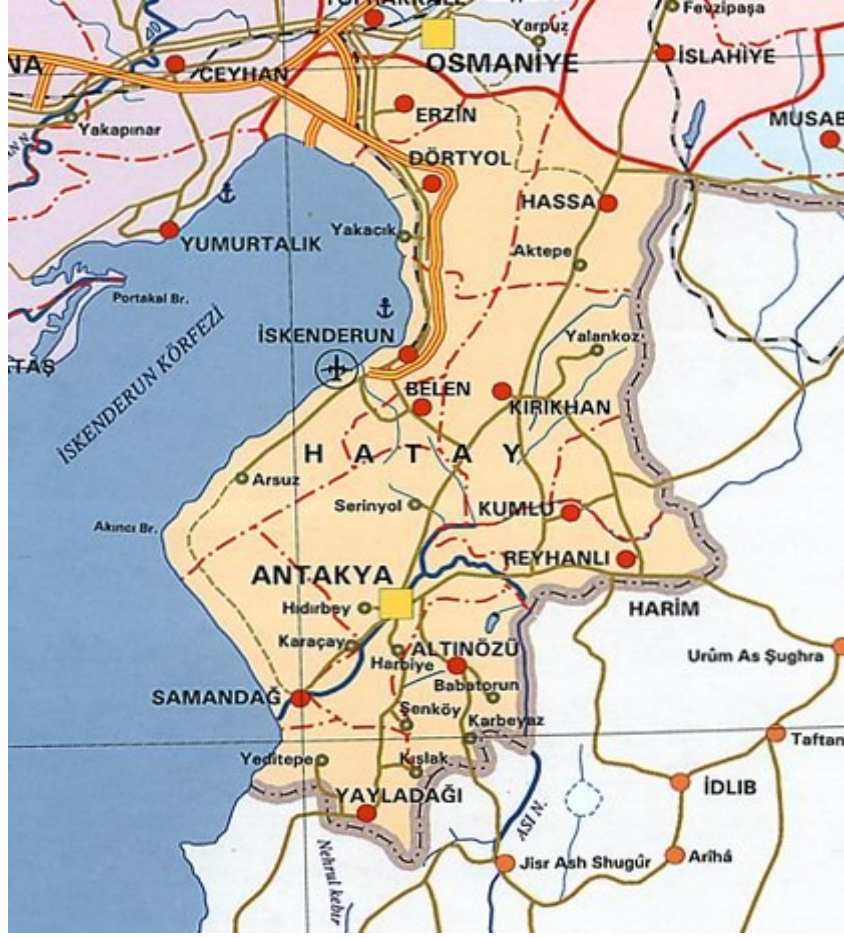

İskenderun'da bir kahvehane

Yayladağı'nda bir kahvehane

EK.4. Harita

Harita 1

Harita 2

